ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Συμβουλευτική Ψυχολογία & Συμβουλευτική στην Ειδική Αγωγή, την Εκπαίδευση & την Υγεία»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

«Η σχέση μητέρας και κόρης υπό την ψυχοδυναμική οπτική»

Όνομα Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας

Μαριλένα Μαγριπλή

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καλλιόπη Κουνενού

Γεώργιος Κλεφτάρας

Βασιλική Γιωτσίδη

ΒΟΛΟΣ 2021

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

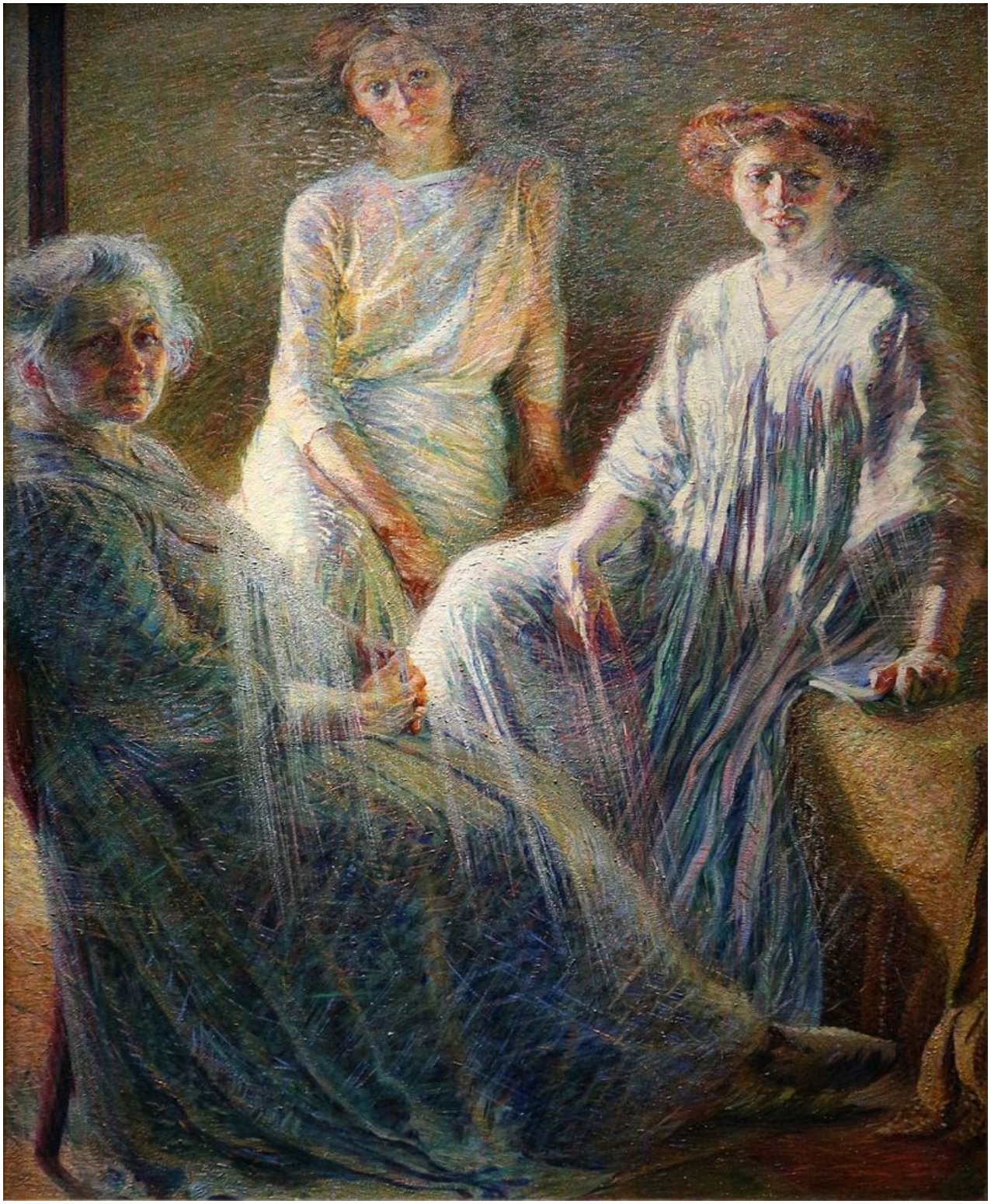

Le Tre donne -Umberto Boccioni

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Υπεύθυνη δήλωση περί μη λογοκλοπής

Η Μαριλένα Μαγριπλή του Μιχαήλ, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο "Η σχέση μητέρας και κόρης υπό την ψυχοδυναμική οπτική" αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές.

Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Μαγριπλή Μαριλένα

[υπογραφή]

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σχέση μητέρας και κόρης σύμφωνα με την ψυχοδυναμική και ψυχαναλυτική ματιά αποτελεί την επαρκέστερη εξήγηση αναφορικά με την πολυπλοκότητα της σχέσης αυτής διαχρονικά και οικουμενικά. Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να αποτυπωθούν όλοι οι παράγοντες, οι οποίοι καθορίζουν την σχέση μητέρας -κόρης, σύμφωνα με τα δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις τεσσάρων θυγατέρων και των αντίστοιχων μητέρων τους.

Στόχος της έρευνας είναι να κατανοηθεί το πώς αυτές οι δύο γυναίκες βιώνουν την εμπειρία της σχέσης τους, το νόημα που αποδίδουν σε αυτήν και τελικά πώς αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους μέσα στη σχέση τους. Η αποτύπωση της δυναμικής που αναπτύσσεται, οι σχέσεις αντικειμένου μεταξύ μητέρας και κόρης, οι μηχανισμοί άμυνας, η εμπειρία του οιδιπόδειου, η επιρροή της σχέσης τους στην οικογένεια, η γονική ικανότητα της μητέρας, αλλά και ο τρόπος που η κόρη βιώνει την γονική ικανότητα της μητέρας, καθώς και ο ρόλος που διαδραματίζει ο πατέρας στην σχέση της συντρόφου του με την κόρη τους, είναι οι θεωρητικοί άξονες που καθορίζουν την ποιότητα και την έκβαση της σχέσης αυτής και που αποτελούν τα ερευνητικά ερωτήματα.

Από τους παράγοντες αυτούς εξαρτάται το είδος αυτής της περίπλοκης και σημαντικής σχέσης, καθώς η ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ τους μπορεί να δημιουργήσει είτε ένα πλαίσιο ψυχικού εγκλωβισμού, είτε μια ανακουφιστική φροντίδα της μιας προς την άλλη, που ενδέχεται να κρατήσει μια ολόκληρη ζωή.

Μελετήθηκαν με προσοχή τα αναδυόμενα έντονα και αντιφατικά συναισθήματα που τρέφει η κόρη για την μητέρα της, καθώς επίσης και ο τρόπος που η μητέρα διαχειρίζεται τόσο τα δικά της συναισθήματα, όσο και της κόρης της.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε είναι η ποιοτική μέθοδος, ενώ το εργαλείο συλλογής πληροφοριών είναι η ημιδομημένη συνέντευξη. Οι συμμετέχουσες είναι τέσσερις Ελληνίδες μητέρες και οι κόρες τους. Οι οκτώ συνεντεύξεις, των μητέρων και των θυγατέρων τους απομαγνητοφωνήθηκαν, ενώ οι πληροφορίες που αντλήθηκαν αναλύθηκαν σύμφωνα με την θεματική ανάλυση.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν αφορούν την δυναμική της σχέσης μητέρας και κόρης, την επιβάρυνση στην οποία υπόκειται η σχέση αυτή εξαιτίας του οιδιπόδειου και των συγκρούσεων που αυτό αφού επιφέρει, την άρνηση ή την αδυναμία των μητέρων να αποδεχθούν ή να περιγράψουν με λεπτομέρειες τα συναισθήματα και τις εμπειρίες με τις κόρες τους, στοιχείο που δεν συναντάται στις κόρες και οι οποίες, αντίθετα, είναι σε θέση να αναλύσουν ενδελεχώς όλα όσα βιώνουν με τις μητέρες τους, καθώς και τα συναισθήματα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

μοναξιάς, εγκατάλειψης και απογοήτευσης από τα οποία διακατέχονται. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί η χαρακτηριστική ομολογία και των τεσσάρων θυγατέρων, η οποία συνοψίζεται στην φράση «δεν θέλω να της μοιάσω».
Τέλος, αναδείχθηκε η βαρύνουσα σημασία που έχουν στην ζωή της κόρης η έννοια της μητέρας και οι προσδοκίες που έχει από εκείνη.

Λέξεις κλειδιά: Αντικειμενότροπες σχέσεις, Μηχανισμοί Άμυνας, Οιδιπόδειο, Οιδιπόδειες Συγκρούσεις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ABSTRACT

The present study studies the mother-daughter relationship according to the psychodynamic and psychoanalytic perspective.

The aim of the research is to understand how these two women experience their relationship, the meaning they attach to it and finally how they perceive their role within their couple. The depiction of the dynamics that develops, the object relations between mother and daughter, the defense mechanisms, the experience of the oedipus complex, the influence of their relationship in the family, the parenting ability of the mother, but also the way the daughter experiences the parenting The mother's ability, as well as the role that the father plays in his partner's relationship with their daughter, are the theoretical axes that determine the quality and outcome of this relationship and that constitute the research questions.

The nature of this complex and important relationship depends on these factors, as the quality of communication between them can create either a framework of mental confinement or a palliative care for each other, which may last a lifetime.

The emerging intense and contradictory feelings that the daughter has for her mother were carefully studied, as well as the way the mother manages both her own and her daughter's feelings.

The methodology used is the qualitative method, while the information gathering tool is the semi-structured interview. The participants are four Greek mothers and their daughters. The eight interviews of their mothers and daughters were transcribed, while the information obtained was analyzed according to the thematic analysis.

The conclusions that emerged concern the dynamics of the mother-daughter relationship, the burden to which this relationship is subject due to oedipus complex and the conflicts it entails, the refusal or inability of mothers to accept or describe in detail the emotions and experiences with their daughters, an element not found in daughters who, on the contrary, are able to thoroughly analyze everything they experience with their mothers, as well as the feelings of loneliness, abandonment and frustration with which they are possessed. At this point, it is worth mentioning the characteristic confession of all four daughters, which is summarized in the phrase "I do not want to look like her."

Finally, the importance of the concept of mother in the life of the daughter, as well as the expectations she has from her, emerged.

Keywords: Object-oriented relations, Defense Mechanisms, Oedipus, Oedipus Collisions

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Περιεχόμενα

Υπεύθυνη δήλωση περί μη λογοκλοπής 3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ 4
ABSTRACT 6
Περιεχόμενα 7
Πρόλογος -ευχαριστίες 11
Εισαγωγή 13
Κεφάλαιο 1. Η Σχέση Μητέρας και Βρέφους 15
1.1. Οι Σχέσεις Αντικειμένου 15
1.2. Οι Πρωτογενείς Μηχανισμοί Άμυνας 21
1.2.1. Ο ασυνείδητος μηχανισμός της σχάσης/διχοτόμησης 21
1.2.2. Οι ασυνείδητοι αμυντικοί μηχανισμοί της προβολής, της ενδοβολής και της προβλητικής ταύτισης 23
1.2.3. Ο αμυντικός μηχανισμός της Άρνησης και Απώθησης 26
1.3. Η Προ-οιδιπόδεια Μητέρα και ο Προ-οιδιπόδειος Πατέρας 27
1.3.1. Η λακανική προ-οιδιπόδεια Μητέρα- Το Στάδιο του Καθρέφτη 30
Κεφάλαιο 2.Το Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα στο κορίτσι 32
2.1. Τα ψυχοσεξουαλικά στάδια 32
2.2. Το Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα του κοριτσιού 35
2.2.1. Η Επαναδιαπραγμάτευση του Οιδιπόδειου Συμπλέγματος - Εφηβεία 42
2.2.2. Οιδιπόδειο και Αδέλφια- Η Φανταστική Οικογένεια 44
2.2.3. Η έννοια του Φθόνου στην ψυχαναλυτική σκέψη 45
2.2.4. Ο χρόνιος θυμός της κόρης 47
2.2.5. Το σύμπλεγμα του Ευνουχισμού 48
2.2.6. Οι Οιδιπόδειες Συγκρούσεις και η Έννοια της Ταύτισης 50
2.2.7. Ο Ρόλος του Πατέρα στο Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα 53
2.2.8. Το λακανικό οιδιπόδειο 56
2.3. Ο Jung και το οιδιπόδειο του κοριτσιού - Το Σύνδρομο της Ηλέκτρας 57

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

2.4. Η έννοια του Υπερεγώ και ο Ρόλος της Μητέρας στην Διαμόρφωση του.....58
2.5. Η Έννοια του Ναρκισσισμού- το Ναρκισσιστικό Τραύμα.....59
2.6. Φεμινισμός και Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα.....62
Κεφάλαιο 3. Η Σχέση Μητέρας και Κόρης στην Πράξη.....66
3.1. Η Μητρότητα.....66
3.2. Η επικοινωνία μητέρας και κόρης – Η «γλώσσα» τους.....71
3.3. Η σχέση μητέρας και κόρης στο οικογενειακό πλαίσιο - Τριγωνοποίηση.....73
Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογία.....77
4.1. Ποιοτική Μέθοδος.....77
4.2. Θεματική Ανάλυση.....78
4.3. Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα.....79
4.4. Συμμετέχουσες.....80
4.5. Κριτήρια Συμμετοχής στην Μελέτη.....81
4.6. Η ημιδομημένη συνέντευξη ως τεχνική συγκέντρωσης δεδομένων και συλλογής πληροφοριών – Θεματικοί άξονες της συνέντευξης- Ερωτήσεις των συνεντεύξεων.....83
Κεφάλαιο 5. Ευρήματα και Συμπεράσματα από τις συνεντεύξεις.....85
5.1. Πρώτο ζευγάρι.....85
5.2. Δεύτερο ζευγάρι.....98
5.3. Τρίτο ζευγάρι.....106
5.4. Τέταρτο ζευγάρι.....113
5.5. Κοινά θέματα από τις συνεντεύξεις των θυγατέρων.....122
5.6. Κοινά θέματα από τις συνεντεύξεις των μητέρων.....129
5.7. Συμπεράσματα.....133
5.8. Πρακτική Εφαρμογή/ αξιοποίηση των ευρημάτων της έρευνας.....135
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....138
Δικτυογραφία.....149
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....151
Πίνακας Α’ ζευγαριού μητέρας και κόρης.....151

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Πίνακας Β΄ ζευγαριού μητέρας και κόρης.....156
Πίνακας Γ΄ ζευγαριού μητέρας και κόρης.....159
Πίνακας Δ΄ ζευγαριού μητέρας και κόρης.....163

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Στον Μιχαήλ και στον Ηλία για τόσους πολλούς λόγους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Πρόλογος -ευχαριστίες

Η προσέγγιση και η μελέτη ενός τέτοιου ερευνητικού θέματος, συχνά απαίτησε από μένα να έρθω σε επαφή με επώδυνα κομμάτια της ψυχής μου. Από τους πρώτους ακόμα σχεδιασμούς αντιλήφθηκα ότι για να ολοκληρώσω με επιτυχία ένα τέτοιο εγχείρημα, θα χρειαστεί να διαθέσω οξυδέρκεια και ενόραση. Να μάθω να ακούω και να παρατηρώ, να κινούμαι με διακριτικότητα ανάμεσα στην ανίχνευση και την ενσυναίθηση, να είμαι σε θέση να συμμετέχω και εγώ η ίδια ενεργά στα δύσκολα μονοπάτια των αντιφατικών και αμφιθυμικών συναισθημάτων που πλημμύρισαν, τόσο τις ψυχές όσων συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, όσο και την δική μου, κατά την διάρκεια της πολύμηνης αναζήτησης. Ήταν αμέτρητες οι φορές, που στάθηκε αδύνατο να αποφύγω την ταύτιση και την συνήχηση με τις καταγεγραμμένες αφηγήσεις των ζευγαριών μητέρας και κόρης. Η περίεργη δύναμη, που αντλήθηκε από τις αφηγήσεις αυτές με έκανε να διαπιστώσω για μια ακόμα φορά, ότι οι ανθρώπινες εμπειρίες, συχνά ακραία επώδυνες, δύνανται να είναι την ίδια στιγμή κοινές, επαναδιαπραγματεύσιμες, άρα και επουλωτικές.

Η απόφασή μου να εκπονήσω αυτή την εργασία αντλήθηκε από προσωπικές εμπειρίες και από το πώς προσωπικά έχω βιώσει την μητρική φιγούρα στην δική μου ζωή. Οι σχέσεις με την μητέρα μου, πάντα συγκρουσιακές με έκαναν να βλέπω την ιδιαίτερη σχέση μητέρας και κόρης, με πόνο και θλίψη. Βαθιά επηρεασμένη από τις προσωπικές τραυματικές εμπειρίες, δεν μου είναι δυνατόν να καλλιεργήσω την αισιόδοξη οπτική, ότι κάπου βαθιά μέσα τους, αυτές οι δύο γυναίκες μπορούν να έχουν τη προοπτική μιας βελτιωμένης σχέσης, αν πρώτα η μητέρα δεν φροντίσει να αναγνωρίσει τους δικούς της δαίμονες, τα δικά της παιδικά ή εφηβικά τραύματα και τις δικές της διαχρονικές οιδιπόδειες συγκρούσεις. Στις αφηγήσεις των θυγατέρων αναδεικνύεται μεν η συγκρουσιακή σχέση με τη μητέρα, η βαθύτερη αιτία ωστόσο γίνεται αντιληπτή ως αφορμή και αποδίδεται στην προβληματική συμπεριφορά της μητέρας. Χρειάστηκε να αποδεχτούμε τόσο οι συμμετέχουσες κόρες, όσο και εγώ, ότι πίσω από την κάθε μια ξεχωριστά, βρισκόταν μια μητέρα, που μας πρόσφερε από την αρχή της ζωής μας, την στήριξη ή την απόρριψη, την φροντίδα ή την ματαίωση, την παρουσία ή την απουσία, τα χέρια, το κορμί, την ψυχή και τον λόγο της. Και αυτό γεννά συναισθήματα, θετικά ή αρνητικά, που πολλές φορές δεν ξέραμε ότι υπήρχαν. Κάποιες φορές, αισθανθήκαμε σαν να είχαμε την ίδια μητέρα. Κάποιες άλλες, αισθανθήκαμε τυχερές γιατί η δική μας μητέρα δεν είχε φτάσει στα σκοτεινά σημεία κάποιων άλλων μητέρων.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα την επόπτρια μου, *Καλλιόπη Κουνενού* για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, αποδεχόμενη την εποπτική συμμετοχή της σε αυτή την εργασία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Μα πάνω από όλα ευχαριστώ από καρδιάς τις γυναίκες που πήραν μέρος στην ερευνητική προσπάθεια. Χωρίς τις «καταδύσεις» που έκαναν με θαυμαστή προθυμία, στην ψυχή τους η εργασία αυτή δεν θα είχε ολοκληρωθεί. Τις ευχαριστώ, γιατί η αλληλεπίδραση που είχα μαζί τους ήταν επανορθωτική, επουλωτική, αφού συνειδητοποίησα ότι δεν είμαι ούτε η μόνη, αλλά ούτε και μόνη.

Βόλος, 2021

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Εισαγωγή

Σκοπός της έρευνας είναι να κατανοηθεί το πώς αυτές οι δύο γυναίκες βιώνουν την εμπειρία της σχέσης τους, το νόημα που αποδίδουν σε αυτήν και τελικά πώς αντιλαμβάνεται η κάθε μια τον ρόλο της. Οι σχέσεις αντικειμένου, οι μηχανισμοί άμυνας που χρησιμοποιούν μεταξύ τους, η εμπειρία του οιδιπόδειου συμπλέγματος, η γονική ικανότητα της μητέρας, όπως την αντιλαμβάνεται η κόρη, ο τρόπος που η μητέρα βιώνει την κόρη της, ο ρόλος που διαδραματίζει ο πατέρας στην σχέση τους καθώς και η δυναμική που αναπτύσσεται στην σχέση μητέρας και κόρης μέσα στην οικογένεια, είναι οι θεωρητικοί άξονες που καθορίζουν την ποιότητα και την έκβαση της σχέσης αυτής και που αποτελούν τα ερευνητικά ερωτήματα. Από τους παράγοντες αυτούς εξαρτάται το είδος αυτής της περίπλοκης και σημαντικής σχέσης, καθώς η ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ τους μπορεί να δημιουργήσει είτε ένα πλαίσιο ψυχικού εγκλωβισμού, είτε μια ανακουφιστική φροντίδα της μιας προς την άλλη, που ενδέχεται να κρατήσει μια ολόκληρη ζωή.

Οι στόχοι της παρούσας μελέτης είναι:

- Να γίνει, θεωρητικά τουλάχιστον, αντιληπτός ο τρόπος που βιώνουν οι δύο γυναίκες τις συγκρούσεις μεταξύ τους, αρχής γενομένης της προ-οιδιπόδειας περιόδου, καθώς και το πώς τις διαχειρίζονται στην εφηβική και ενήλικη ζωή της κόρης.
- Να εντοπιστούν οι μηχανισμοί άμυνας που χρησιμοποιούνται μεταξύ τους
- Να αποτυπωθεί η εμπειρία του οιδιπόδειου συμπλέγματος και στις δύο γυναίκες και να διαπιστωθεί η λύση ή μη του οιδιπόδειου, καθώς και οι επιπτώσεις που αυτό έχει στην σχέση τους.
- Να παρουσιαστεί η σημαντικότητα του ρόλου του πατέρα, καθώς και η δυναμική που αποκτά η σχέση μητέρας-κόρης μέσα στην οικογένεια

Στο θεωρητικό μέρος γίνεται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση για την σχέση μητέρας και κόρης.

Η πολυπλοκότητα των συγκρούσεων μεταξύ μητέρας και κόρης μέσα από την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη της κόρης, το ανεπίλυτο οιδιπόδειο, η βρεφική προσκόλληση στο αντικείμενο, η μεταστροφή στον πατέρα, ο ανταγωνισμός της κόρης προς την μητέρα εξαιτίας αυτής της μεταστροφής, η έλλειψη ταύτισης και τέλος η εν δυνάμει επαναδιαπραγμάτευση της σχέσης μητέρας και κόρης, αποτελούν την ραχοκοκαλιά αυτής της εργασίας, ενώ η φεμινιστική

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ψυχαναλυτική άποψη συμπληρώνει την ψυχοδυναμική οπτική, σχετικά με το οιδιπόδειο σύμπλεγμα.

Αναφορικά με την μεθοδολογία, η θεματική ανάλυση βοήθησε να εξαχθούν συμπεράσματα από τις αφηγήσεις των συμμετεχουσών, αλλά και να δοθεί έμφαση στα πιο σημαντικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις του κάθε ζευγαριού μητέρας και κόρης.

Από τα αποτελέσματα αναδείχθηκαν διάφορες δυσλειτουργίες αυτής της σχέσης, που είχαν ωστόσο ένα κοινό παρονομαστή: τον συγκρουσιακό χαρακτήρα του δεσμού εν τη γενέσει, καθώς και την συναισθηματική απομάκρυνση της κόρης, αρχής γενομένης της περιόδου της εφηβείας. Η καθοριστική περίοδος της εφηβικής ηλικίας φαίνεται να διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στην πορεία της σχέσης αυτών των γυναικών. Οι συμμετέχουσες είναι τέσσερις μητέρες, ηλικίας 65-77 ετών γυμνασιακής μόρφωσης και τέσσερις κόρες ηλικίας 35-58 ετών πανεπιστημιακού μορφωτικού επιπέδου, παντρεμένες και ανύπαντρες.

Η ομοιογένεια των απόψεων των θυγατέρων, αναφορικά με το μητρικό μοντέλο και την άρνηση τους να το ακολουθήσουν, ως μοτίβο συμπεριφοράς, προκαλεί έκπληξη που ελπίζω να καταφέρω να αποτυπώσω πιστά σε αυτή την εργασία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Κεφάλαιο 1. Η Σχέση Μητέρας και Βρέφους

«Μητέρα εγώ σε γέννησα!»

Μ. Καραπάνου

1.1. Οι Σχέσεις Αντικειμένου

Μέχρι την εποχή που οι θεωρητικοί των αντικειμενότροπων σχέσεων ασχολήθηκαν με την ψυχανάλυση βρεφών, δεν υπήρχε κανένα στοιχείο που να συνδράμει στην ενδοψυχική μελέτη του νεογέννητου. Οι νέες απόψεις σχετικά με την ψυχολογία των βρεφών ονομάσθηκε Ψυχολογία του Εαυτού ή Αντικειμενότροπες σχέσεις. Το παράδοξο είναι ότι, ακόμα και ο ίδιος ο Freud, αν και δεχόταν ότι ο ψυχισμός του ατόμου καθορίζεται από τις πρώιμες σχέσεις του, δεν ασχολήθηκε παρά μόνο με ένα παιδί, σε όλη του την ψυχαναλυτική σταδιοδρομία, τον πεντάχρονο Hans, ο οποίος ήταν γιος ενός φίλου και θεραπευόμενου του[1]. Ωστόσο, ο Freud ήταν ο πρώτος που έδωσε μια σαφή εικόνα για τον βαθμό που επηρεάζουν οι γονικές σχέσεις, ή οι σχέσεις με τα αδέλφια την ψυχοδιανοητική εξέλιξη του μωρού παιδιού, του οποίου η εξάρτηση από το περιβάλλον είναι απόλυτη και ταυτισμένη με την ασφάλεια, την ικανοποίηση και γενικότερα την επιβίωση (Corey, 2005).

Οι θεωρητικοί των αντικειμενότροπων σχέσεων, χρησιμοποιούν τον όρο αντικείμενο για να υπογραμμίσουν το γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν σχετίζεται αποκλειστικά μόνο με κάποιο φυσικό πρόσωπο, αλλά και με μια εσωτερικευμένη εικόνα, μια ανάμνηση, με μέρη ενός φυσικού προσώπου, ή με ένα φυσικό αντικείμενο μη ανθρώπινο (Jacobs, 1999). Ο όρος αντικείμενο προέκυψε από την εσωτερίκευση των πραγματικών και μη πραγματικών αναπαραστάσεων, που στην ψυχολογία ονομάζονται αντικείμενα, ενώ χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον ίδιο τον Freud για να προσδιορίσει το στοιχείο που αντικατοπτρίζει τόσο το φαντασιακό όσο και το πραγματικό αποτύπωμα ενός προσώπου όπως η μητέρα, ή ενός πράγματος, ή ενός στόχου, εντός του ψυχισμού του υποκειμένου -βρέφους και που ικανοποιεί τις ανάγκες των ενορμήσεων του.

[1] Ο μικρός Χανς ήταν ένα μικρό αγόρι, που φοβόταν τα άλογα. Στην ηλικία των τριών ετών εκδήλωσε μεγάλο ενδιαφέρον για το πέος του, καθώς και για τα πέη των άλλων ανθρώπων στο περιβάλλον του. Ο Freud δεν άργησε να συνδυάσει την φοβία του για τα άλογα με την απειλή και τον φόβο ευνουχισμού από τον πατέρα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ο άνθρωπος από την στιγμή της γέννησης του δομεί ένα σύστημα σχέσεων με τα αντικείμενα που τον περιβάλλουν δημιουργώντας διαπροσωπικές και αλληλεπιδραστικές σχέσεις μαζί τους (Corey, 2005). Το στοιχείο της σημαντικότητας του προσώπου, με το οποίο το βρέφος συνδέεται στενά και είναι εκείνο που ικανοποιεί τις ανάγκες του, αναφέρεται εξίσου εμφατικά και από τον φιλόσοφο Heidegger, ο οποίος επιχειρώντας να απλοποιήσει όσο το δυνατόν την θεωρία του για το Dasein[2] «το να είναι κάποιος στο κόσμο», διατυπώνει ότι για να κατανοήσουμε τον ψυχισμό του ανθρώπου χρειάζεται να αντιληφθούμε ότι ο κάθε οργανισμός από την στιγμή της γέννησης του, δημιουργεί ένα δίκτυο σχέσεων, το οποίο αποτελείται από ένα ολόκληρο κόσμο αντικειμένων αναπόσπαστα δεμένα το ένα με το άλλο (1927). Ο εαυτός μας, λοιπόν δεν είναι απλά ένα υποκείμενο και δεν μπορεί να νοηθεί σαν κάτι άλλο, παρά μέρος του κόσμου των αντικειμένων (Abrams, 2015). Σύμφωνα με τον Freud, οι ενορμήσεις της ζωής και του θανάτου εξελίσσονται σε όλη την διάρκεια της ανθρώπινης ζωής και ωριμάζουν συνεχώς, ενώ χάρη στο κόσμο των αντικειμένων επιτυγχάνουν το στόχο τους (1920).

Επομένως, η ιδέα των αντικειμένων ενυπάρχει στην ουσία της ύπαρξης μας, θεμελιώνοντας την έννοια του εαυτού και του ανθρώπινου νου (Θεοδώρου, 2015).

Ο έτερος όρος αντικειμενότροπος αναφέρεται στην εσωτερίκευση των συναισθημάτων, τα οποία προκύπτουν από την αλληλεπίδραση του βρέφους με το αντικείμενο.

Οι αντικειμενότροπες σχέσεις επομένως, είναι σχέσεις αλληλεπίδρασης και ικανοποίησης των αναγκών του βρέφους από έμψυχα ή άψυχα αντικείμενα (Corey, 1999) και βρίσκονται στο επίκεντρο της συναισθηματικής ζωής (Kristeva, 2004), ενώ η μη ικανοποίηση τους προκαλεί εσωτερικές συγκρούσεις, που με την σειρά τους ενεργοποιούν αμυντικούς μηχανισμούς στον ψυχισμό του.

Αυτές οι ενδοψυχικές διαδικασίες, οι οποίες έχουν ως απώτερο σκοπό την κινητοποίηση του ψυχικού οργάνου, προκειμένου να αντιμετωπίσει της εσωτερικές συγκρούσεις των αρχών της πραγματικότητας και της ικανοποίησης, αποκαλούνται μηχανισμοί άμυνας, οι οποίοι είναι ασυνείδητοι, συμβαίνουν δηλαδή χωρίς την επίγνωση του υποκειμένου.

Το συνειδητό μέρος του ανθρώπινου ψυχισμού, που κατά την φροϋδική σκέψη είναι το Εγώ και λειτουργεί σύμφωνα με την αρχή της πραγματικότητας, είναι η ψυχική δομή που είναι προορισμένη να επιχειρεί την εναρμόνιση των ενορμητικών επιθυμιών με την ματαίωση ή την αναβολή τους, ενώ χρειάζεται να είναι εξοπλισμένη με αμυντικούς μηχανισμούς για να

[2] Dasein= Είναι και Χρόνος. Βασική έννοια του έργου του Heidegger (1927), που επηρέασε βαθιά την φιλοσοφία του 20ού αιώνα, ιδιαίτερα τον υπαρξισμό, την ερμηνευτική και την αποδόμηση του Ζακ Ντεριντά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

καταφέρει το εγχείρημα. Αναλυτική αναφορά στους αμυντικούς μηχανισμούς επιχειρείται παρακάτω.

Οι μετα-φρουδικοί θεωρητικοί των Αντικειμενότροπων Σχέσεων όπως η Klein[3] (1946), η Mahler[4] (1968), ο Winnicott[5] (1953), ο Bowlby[6] (1969), ο Bion[7] (1962) κ.α., συμφωνούν με τον Freud (1905) ότι οι πρώιμες σχεσιακές εμπειρίες είναι καθοριστικές για την διαδικασία της ανάπτυξης της προσωπικότητας και υποστηρίζουν ότι, καθοριστικό ρόλο για την ψυχονοητική ανάπτυξη του βρέφους διαδραματίζει το είδος της διαπροσωπικής επαφής με την μητέρα του (Ποταμιάνος, 2002).

Ιδιαίτερα η Melanie Klein (1932) έδωσε έμφαση στην σπουδαιότητα των σχέσεων βρέφους - μητέρας αμέσως μετά την γέννηση αναλύοντας τον διπολικό τρόπο που το βρέφος βιώνει τον κόσμο, αλλά και την αντιληπτική του ικανότητα, η οποία εξαντλείται στο μερικό και όχι στο ολοκληρωμένο αντικείμενο (Ποταμιάνος, 2002). Το βρέφος αντιλαμβανόμενο το στήθος άλλοτε ως πηγή αποστέρησης και άλλοτε ως πηγή ικανοποίησης και ευδαιμονίας βιώνει την αμφιθυμία, η οποία κατακλύζει την φαντασία του. Τα μερικά ενορμητικά αντικείμενα καθίστανται πηγές αποστέρησης και ευδαιμονίας, ενώ γίνονται αντιληπτά ως «δοχεία», πάνω στα οποία το βρέφος αδειάζει τις ανάγκες του και το άγχος που αυτές του προκαλούν. Όταν το στήθος γίνεται αντιληπτό ως κακό αποκτά διωκτική ιδιότητα προς το Εγώ του βρέφους, οπότε πρόκειται για την πρώιμη επιθετικότητα που εκείνο εκδηλώνει έναντι στα μερικά αντικείμενα και αυτό σηματοδοτεί το πρώτο ψυχοσεξουαλικό εξελικτικό στάδιο του ατόμου (Ποταμιάνος, 2012).

---

[3] Η Melanie Klein υπήρξε πρωτοπόρος στην ανάπτυξη της θεωρίας αντικειμενότροπων σχέσεων. Υποστήριξε ότι το υπαρξιακό άγχος της βρεφικής ηλικίας, καταλύει τον σχηματισμό του ασυνείδητου, με αποτέλεσμα τον ασυνείδητο διαχωρισμό του κόσμου σε καλούς και κακούς εξιδανικισμούς. Σύμφωνα με την θεωρία της, ο τρόπος με τον οποίο το παιδί επιλύει αυτόν τον διαχωρισμό εξαρτάται από τη ιδιοσυγκρασία του παιδιού αλλά και το άτομο που το αναθρέφει. Η ποιότητα αυτής της επίλυσης μπορεί να παίξει
καθοριστικό ρόλο στην παρουσία, την απουσία ή και τον τύπο των διαταραχών που βιώνει ένα άτομο αργότερα στη ζωή του (Segal, 2001)

[4] Η Margaret Mahler ανέπτυξε την θεωρία του αποχωρισμού και της εξατομίκευσης και περιγράφει την σταδιακή διαδικασία ανάπτυξης της προσωπικότητας από την βρεφική ηλικία έως την ηλικία των τριών ετών.

[5] Ο Donald Winnicott εξέλιξε και ενίσχυσε την θεωρία των αντικειμενότροπων σχέσεων εισάγοντας τον όρο «επαρκώς καλή μητέρα». Με τον όρο αυτό θέλησε να υπογραμμίσει την σημαντικότητα της συντονισμένης με το βρέφος, μητρικής φροντίδας προκειμένου αυτό να διαφοροποιηθεί και να δημιουργήσει αναπαραστάσεις εαυτού και άλλου (D. Winnicott biography. https/squiggle-foundation.org/Winnicott/biography

[6] Ο John Bowlby ανέπτυξε την θεωρία του συναισθηματικού δεσμού, κατά τον οποίο το βρέφος δεν αποζητά μόνο τροφή από την μητέρα του, αλλά και ανακούφιση, προσβλέποντας στην ψυχική εσωτερική του οργάνωση

[7] Ο Wilfred Bion «σημάδεψε σε βάθος την εξέλιξη της σύγχρονης ψυχαναλυτικής σκέψης. Ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για την ανάλυση της ψυχωτικής σκέψης, καθώς και για τα εμπόδια που συναντά ο ψυχαναλυτής κατά την διαχείριση του ψυχικού πόνου, του τρόμου, του μη επικοινωνήσιμου και του μη δυνάμενου να γίνει γνωστός» (αυτολεξεί μεταφορά του οπισθόφυλλου του βιβλίου της Elsa Schmidt-Kitsikis με τίτλο Wilfred Bion, Εκδόσεις 3ΒΗΤΑ medical art/ ΑΘΗΝΑ, 1999).
Ο W. Bion εκτός από την επέκταση των θεωριών της M. Klein ανέπτυξε την ομαδική ψυχοθεραπεία καθώς και την θεωρία ανάλυσης των ρόλων που το κάθε άτομο αναλαμβάνει μέσα σε αυτή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Σύμφωνα με την Melanie Klein (1935) το βρέφος κατά τους πρώτους μήνες της ζωής του βιώνει την απόλυτη σύγχυση μεταξύ εαυτού και εξωτερικού κόσμου. Δεν είναι σε θέση να "συλλάβει' την μητέρα ως μια άλλη οντότητα, παρά μόνο σαν αντικείμενο απόλυτα ταυτισμένο μαζί του (Ποταμιάνος, 2002).

Το πρόσωπο της αντικειμενοποιείται και εσωτερικεύεται καθώς λαμβάνει χώρα η αλληλεπίδραση ανάμεσα τους. Κατά την εσωτερίκευση του αντικειμένου, το βρέφος αναπαριστά εσωτερικά τις θετικές εμπειρίες ρου-τίνας που βιώνει, ενώ κάθε φορά που η μητέρα απομακρύνεται προβάλλει συναισθήματα ματαίωσης, επιθυμώντας την αναβίωση των στιγμών ευδαιμονίας και ασφάλειας. Η Klein (1948) ονομάζει την συγκεκριμένη περίοδο παρανοειδή/ σχιζοειδή, θέλοντας να καταδείξει την παντελή αδυναμία του βρέφους να συνθέσει τους δύο πόλους του αντικειμένου σε μια ενοποιημένη εικόνα. Ένα σημείο επαφής της Klein με τον Freud, είναι η ενσωμάτωση της φροϋδικής ύπαρξης του ενστίκτου του θανάτου και της ζωής στην θεωρία της. Το κακό στήθος προκαλεί στο βρέφος επιθετικότητα και μίσος, αφού δεν είναι παρόν για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, ενώ η ενεργοποίηση της ενόρμησης της αυτοσυντήρησης δεν έχει σαν αιτία μόνο την ματαίωση που προέρχεται από την μη ικανοποίηση των αναγκών εις βάρος της επιβίωσης του, αλλά και όλη την ενορμητική δυναμική, που ενυπάρχει από την στιγμή της σύλληψης (Ποταμιάνος 2002).

Την πόλωση μεταξύ κακού και καλού αντικειμένου θα την συναντήσουμε και στην εξέλιξη του οιδιπόδειου συμπλέγματος, όταν το παιδί από την μία πλευρά διαπραγματεύεται την λιβιδινική ικανοποίηση, η οποία πηγάζει από την αιμομικτική επιθυμία για το ετερόφυλο γονέα και από την άλλη εναντιώνεται στον ομόφυλο γονέα, ο οποίος στέκεται εμπόδιο στην επιθυμία αυτή, ως ένα ευνουχιστικό και απειλητικό αντικείμενο.

Με την πάροδο των μηνών και όσο το βρέφος εξελίσσεται ψυχοσεξουαλικά, αρχίζει να αντιλαμβάνεται τα εξωτερικά αντικείμενα με πιο ρεαλιστικό τρόπο. Το θετικό και αρνητικό πρόσημο είναι εφικτό να συνυπάρχουν στην καινούργια αντίληψη της πραγματικότητας του (Klein, 1932). Την περίοδο αυτή η Klein την ονομάζει καταθλιπτική, θέλοντας να διατυπώσει τα διωκτικά άγχη αφανισμού που εμφορούνται και που οδηγούν το ψυχικό όργανο σε φόβο αντιποίνων (Ποταμιάνος, 2002). Στην καταθλιπτική θέση τα προεξάρχοντα συναισθήματα είναι οι τύψεις, αναφορικά με το τι θα μπορούσε να έχει συμβεί στο αντικείμενο εξαιτίας της επιθετικότητας που εκδήλωνε το βρέφος εναντίον του. Το στοιχείο ότι θα μπορούσε το αντικείμενο να έχει βλαφτεί ανεπανόρθωτα γεννά στο βρέφος αίσθημα αγωνίας και ενώ η διχοτόμηση του αντικειμένου δεν υφίσταται πλέον στην παιδική φαντασιακή σφαίρα, σε καλό και κακό, η αμφιθυμία μεταξύ αγάπης και μίσους για το ίδιο ολοκληρωμένο αντικείμενο γεννά συγκρούσεις στο επαρκώς συγκροτημένο παιδικό Εγώ (Klein, 1932).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ο Wilfred Bion (1962) επεκτείνοντας τις έννοιες της Melanie Klein (1948) σχετικά με την προβλητική ταύτιση και τις δύο θέσεις, την παρανοειδή/ σχιζοειδή και την καταθλιπτική, εισήγαγε την θεωρία ότι το υποκείμενο αποδίδει τα δικά του χαρακτηριστικά στα εξωτερικά αντικείμενα, αφού αυτά αποτελούν μέρος της δικής του ερμηνείας του κόσμου των σχέσεων αντικειμένου.

Ο Bion υποστηρίζει επίσης, ότι ο όρος «καλό αντικείμενο» δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας τεχνικός όρος της ψυχανάλυσης και θεωρεί ότι η διαδικασία καταστροφής του καλού αντικειμένου από το βρέφος συνιστά ευκαιρία γιατί αξίζει να δούμε «… όχι γιατί το καλό αντικείμενο κινδυνεύει, αλλά γιατί εγείρεται η καταστροφικότητα αυτού που μπορεί να καταστραφεί» (Bion, 1982, σελ. 83). Επομένως, η τάση του βρέφους να καταστρέψει το καλό αντικείμενο μαζί με το κακό, «αναφέρεται στην πρωτόγονη ευχαρίστηση που προκαλεί η βιαιότητα και στην απόλαυση της καταστροφής κάποιου αντικειμένου που αξίζει να καταστραφεί» (ibid).

Αν επιχειρήσουμε να δημιουργήσουμε μια γέφυρα ανάμεσα στον Freud και στον Bion, θα αναφερθούμε στην διατύπωση της έννοιας της Αρχής της ευχαρίστησης από τον πατέρα της ψυχανάλυσης, που καθιέρωσε στην ψυχαναλυτική θεώρηση την άποψη, ότι η ικανοποίηση είναι η κινητήριος δύναμη που καθοδηγεί την ψυχική συσκευή να ανταποκριθεί στις βασικές ψυχολογικές και βιολογικές ανάγκες του ατόμου (Corey, 2005). Μάλιστα, ο ίδιος ο Freud κατέληξε στο ότι κάποιες από τις ασυγκράτητες βασικές ανάγκες και επιθυμίες είναι ανεπίτρεπτες από την κοινωνία και επιβάλλεται να ελεγχθούν. Σε ένα πρώιμο και ανώριμο Εγώ ο αγώνας για ικανοποίηση των αναγκών απαιτεί την εγωκεντρική δράση, ενώ σε ένα ώριμο Εγώ η ικανοποίηση των αναγκών μπορεί να αναβληθεί και να μετατεθεί στο χρόνο, όταν οι συνθήκες θα είναι πιο κατάλληλες, θεώρηση η οποία συνιστά την έννοια της αρχής της πραγματικότητας (Μαλικιώση, 2012). Άρα, σε μη διαταραγμένες ψυχικές συσκευές, η αρχή της πραγματικότητας επικρατεί έναντι της αρχής της ηδονής και το άτομο ματαιώνεται. Ο Bion ασχολήθηκε ακριβώς, με αυτήν την έννοια της ματαίωσης υποστηρίζοντας ότι αποτελεί την αιτία της διαδικασίας της σκέψης (Bion, 1962). Η στέρηση γεννά την επιθυμία και η επιθυμία οδηγεί στην διαδικασία της σκέψης, επομένως η μη αντοχή στην ματαίωση οδηγεί στην αποφυγή της σκέψης (Bion,1962). Το βρέφος για να μάθει να ανέχεται χρειάζεται ένα μυαλό, το οποίο με την σειρά του να οργανώνει την εμπειρία και να "χωνεύει" τα στοιχεία της καθιστώντας αυτά διαθέσιμα ανά πάσα στιγμή για την διαδικασία της σκέψης (ibid).

Η ματαίωση επομένως που υφίσταται το βρέφος από τον κακό μαστό, σύμφωνα πάντα με τον Bion, καθίσταται κίνητρο διεργασίας σκέψης, ενώ το ίδιο το βρέφος μετατρέπει τον κακό μαστό σε συσκευή σκέψης. Το αντίθετο συμβαίνει όταν, ενώ το βρέφος ματαιώνεται από τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

κακό μαστό, δεν αντέχει την ματαίωση. Το στήθος αποτελεί την πρώτη εσωτερικευμένη αναπαράσταση της μητέρας, καθ' ότι συνιστά την επαναλαμβανόμενη καλή εμπειρία στη σχέση μητέρας και βρέφους. Ο Bion σημειώνει ότι η πρόσληψη τροφής από το βρέφος, δεν περιορίζεται στην ανάγκη διατήρησης και επιβίωσης, αλλά ότι το βρέφος ενδοβάλλει όλη την συναισθηματική εμπειρία της μητρικής υποστήριξης και της ασφαλούς συνθήκης προστασίας από τον φόβο της πτώσης, ενώ συγκρατεί το αντικείμενο εντός του (Bion, 1962).

Αντίθετα με τον Freud, ο οποίος εννοεί τον χώρο του ονείρου ως ένα εργαλείο για την ερμηνεία του λανθάνοντος νοήματος (Schmidt-Kitsikis, 2011), ο Bion θεωρεί την ονειρική λειτουργία ως μια διακριτή λειτουργία στον χώρο του ψυχισμού, όπου ενυπάρχουν αισθητηριακές και προ-λεκτικές εντυπώσεις, δηλαδή ένα μείγμα άφθονων ασύνδετων μεταξύ τους στοιχείων, «που δεν μπορούν να συνδεθούν με την συνείδηση, την μνήμη, την ανάμνηση, τον μηχανισμό της απώθησης, ή την μη συνειδητότητα, παρά μόνο όταν μετασχηματισθούν από το έργο του ονείρου» (Bion, 1991, σελ.45,46, και 49). Με άλλα λόγια στην θεωρία του Bion, η λειτουργία -άλφα διαχωρίζει τα ψυχικά φαινόμενα σε συνειδητά και μη συνειδητά, μετασχηματίζοντας τα σε συναισθηματική εμπειρία. Η αποτελεσματικότητα της λειτουργίας-άλφα, στην περίπτωση της μητέρας και της σχέσης με το βρέφος της, αναφέρεται στην ικανότητα της μητέρας να προσφέρει την απαιτούμενη βοήθεια στο βρέφος, προκειμένου εκείνο να ανταπεξέλθει σε κάποια αφόρητη εμπειρία, αφού ως ανολοκλήρωτο άτομο δεν διαθέτει ακόμα. Αντίθετα, αν η λειτουργία -άλφα είναι διαταραγμένη δεν παράγονται τα στοιχεία άλφα, δηλαδή μετασχηματισμοί αισθητηριακών και προ-λεκτικών εντυπώσεων, με αποτέλεσμα τα στοιχεία να μετατρέπονται σε στοιχεία βήτα, τα οποία δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην «ονειροπόληση», αλλά στην προβλητική ταύτιση.

Η μητέρα έχοντας μια σωστή στάση σώματος (Klein, 1952), εμπεριέχει τα συναισθήματα του βρέφους της, αντιλαμβάνεται τους φόβους του, καθιστώντας τον εαυτό της δοχείο αισθήσεων, ενώ μετατρέπει την πείνα σε ικανοποίηση, την μοναξιά σε συντροφικότητα και το φόβο του θανάτου σε ασφάλεια. Την ικανότητα αυτή της μητέρας, να αφουγκράζεται τις ανάγκες του μωρού, ο Bion την αποκαλεί ικανότητα «ονειροπόλησης»[8]. Αν η μητέρα δεν διαθέτει την ικανότητα της ονειροπόλησης ή αν η ονειροπόληση δεν συνοδεύεται από αγάπη για το βρέφος ή τον πατέρα, σημαίνει ότι δεν διαθέτει ταυτόχρονα την πνευματική δεκτικότητα να εμπεριέξει το βρέφος, ώστε εκείνο να επωφεληθεί από την ονειροπόληση της μητέρας του (Bion, 1962). Η μητέρα χωρίς την ικανότητα της ονειροπόλησης, η οποία είναι ψυχικά απόμακρη και μη αναπαραστάσιμη, σύμφωνα με τον Bion δεν είναι «στυλοβάτης της αγάπης προς το βρέφος

[8] Όρος, ο οποίος προέρχεται από τη γαλλική λέξη reverie ή τις αγγλικές dreaminess, fantasy, contemplation

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

της» και μπορεί να μπλοκάρει δραστικά την μετατροπή των αισθητηριακών εντυπώσεων του παιδιού σε συγκινησιακή εμπειρία (Bion, 1962). Ο μητρικός μαστός, σύμφωνα με τον Bion, εσωτερικεύεται ως δίαυλος τροφικής και ψυχοσωματικής επιβίωσης και διατήρησης μεταξύ μητέρας και βρέφους, ενώ συμβολίζει τις καλές εμπειρίες που θα κρατήσει μέσα του το άτομο για την υπόλοιπη ζωή του. Επομένως, η συνείδηση της μη ικανοποιημένης ανάγκης θα αποτελέσει θεμελιακό στοιχείο, αφού μέσα από τον μηχανισμό της προβλητικής ταύτισης το βρέφος εσωτερικεύει όποια αναπαράσταση έχει για την μητέρα του, δηλαδή το γάλα και τα καλά μερικά αντικείμενα, τα οποία αναγόμενα στην ενήλικη ζωή, θα καθορίσουν τις σχέσεις του ατόμου με τους άλλους (Green, 1987).

1.2. Οι Πρωτογενείς Μηχανισμοί Άμυνας

Το Εγώ απαρτιώνεται σταδιακά γεγονός που επιδρά στις άμυνες του ανθρώπινου ψυχισμού, οι οποίες διακρίνονται σε ανώριμες ή πρωτογενούς διεργασίας και σε ώριμες ή δευτερογενούς διεργασίας, ανάλογα με τον βαθμό παραποίησης της οδυνηρής πραγματικότητας που προσφέρουν στο άτομο (McWilliams, 2012). Οι πρωτογενούς διεργασίας αμυντικοί μηχανισμοί δεν λειτουργούν με την λογική, εξυπηρετούν την άμεση ευχαρίστηση, ενώ αναφέρονται στο ανώριμο Εγώ της βρεφικής και νηπιακής ηλικίας και στις ονειρικές ή ψυχωτικές καταστάσεις. Πρωτογενείς ή ανώριμοι αμυντικοί μηχανισμοί είναι η Σχάση, η Προβολή, η Προβλητική Ταύτιση, η Εξιδανίκευση και η Άρνηση. Το υποκείμενο που ενεργοποιεί τους πρωτογενείς μηχανισμούς άμυνας συμβολοποιεί τις έννοιες ή τα αντικείμενα και ενδοβάλλει συναισθήματα ή επιθυμίες που προέρχονται από το Αντικείμενο. Αντίθετα, οι δευτερογενούς διεργασίας αμυντικοί μηχανισμοί ενεργοποιούνται σκόπιμα και βάσει της οργανωμένης λογικής και στα πλαίσια που τους επιτρέπει η αρχή της πραγματικότητας (McWilliams, 2012).

1.2.1. Ο ασυνείδητος μηχανισμός της σχάσης/διχοτόμησης

Το πρότυπο της σχάσης, δηλαδή η διχοτόμηση του αντικειμένου, αποτελεί ένα από τα πιο δυσλειτουργικά πρότυπα σχέσεων του ατόμου σύμφωνα με την Klein (1948), η οποία αντιλήφθηκε ότι ο κόσμος των βρεφών περιλαμβάνει μόνο το καλό και το κακό, χωρίς ενδιάμεσες ψυχολογικές καταστάσεις, ενώ τα αισθήματα τους διχοτομούνται σε ευδαιμονικά αισθήματα ή αισθήματα οργής, ανάλογα με την λήψη τροφής ή την απουσία της (McLeod, 2005).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ο *ασυνείδητος μηχανισμός της σχάσης* ενεργοποιείται προκειμένου το βρέφος να διαχειριστεί το υπαρξιακό του άγχος, να οριοθετήσει τον «εαυτό» και να τακτοποιήσει την αταξία. Σύμφωνα με την Klein, αυτή η διαδικασία διατηρείται εφόρου ζωής, ενώ καθιστά το άτομο αέναο αναζητητή του οικείου και του γνώριμου και πολέμιο της ανασφάλειας που εμφορείται από την διαφορετικότητα, ενώ σύμφωνα με την Segal (2001) αποτελεί μια από τις αρχικές οργανωμένες προσπάθειες του ψυχικού οργάνου να τακτοποιήσει τις εσωτερικές συγκρούσεις και να ενεργοποιήσει τους μηχανισμούς της ταύτισης και της απώθησης.

Ο συγκεκριμένος μηχανισμός επικαλύπτεται από τον αμυντικό μηχανισμό της εξιδανίκευσης, αφού η ενήλικη εκδοχή του ωθεί το άτομο από την μια πλευρά να θεωρεί τον άλλον ως τον μοναδικό απόλυτα καλό και από την άλλη, χωρίς να του φανεί παράδοξη η αλλαγή, να θεωρήσει ξαφνικά ότι είναι ο απόλυτα κακός. Η Σχάση επηρεάζει και το ίδιο το Εγώ, διαχωρίζοντας το σε καλό Εγώ και κακό Εγώ, γι' αυτό λειτουργεί προστατευτικά προς τις θετικές διαστάσεις των εμπειριών, των συναισθημάτων και του εσωτερικευμένου καλού αντικειμένου.

Σε συνδυασμό με τους μηχανισμούς της μετάθεσης και της εξιδανίκευσης, η αμυντική διχοτόμηση του αντικειμένου εκδηλώνεται στο ψυχολογικό σύνδρομο *της φανταστικής οικογένειας (Family romance*, Freud 1909), όρος που χρησιμοποιήθηκε από τον ίδιο τον Freud. Το νήπιο ή ο έφηβος έχοντας να κάνει με φανταστικούς, εξιδανικευμένους γονείς αισθάνεται λιγότερες ενοχές για τις αιμομικτικές του βαθύτερες επιθυμίες. Με την διατήρηση των δύο ζευγών γονικών αντικειμένων, τους φανταστικούς και τους πραγματικούς γονείς, αλλά και την εναλλαγή τους, διευκολύνεται η διαχείριση των θετικών και αρνητικών συναισθημάτων που επιφέρει το οιδιπόδειο, ενώ ανάλογα με το πρόσημο που τοποθετείται στα συναισθήματα (θετικό ή αρνητικό) επικρατεί και η ταύτιση με τα στοιχεία των γονέων. Οι εναλλαγές μπορεί να είναι πολύ συχνές και αυτό θα εξαρτηθεί από το αν το παιδί ή ο έφηβος έχει αδέλφια ή αν αλληλεπιδρά με συναισθηματικά μη διαθέσιμους γονείς και έχει συναισθήματα ζήλιας, που δεν έχουν ωστόσο εξ αρχής σεξουαλικό υπόβαθρο. Θεωρώντας ότι η δική του στοργή για τους γονείς δεν έχει αντίκρισμα, επειδή πρέπει να μοιραστεί την αγάπη των γονιών με τα αδέλφια του, το παιδί βρίσκει διέξοδο στην ιδέα ότι προέρχεται από άλλη οικογένεια, υψηλότερης κοινωνικής τάξης και ότι είναι υιοθετημένο. Παράλληλα, αισθάνεται ότι έχει εξαπατηθεί από την μητέρα και τον πατέρα και αυτό αποτελεί άλλη μια αιτία της αποξένωσης του. Ο Freud (1909) αποκαλεί αυτή την αποξένωση «the neurotic's family romance», ενώ εξιστορεί πολλές περιπτώσεις σχετικά με το πώς το σύνδρομο αποκαλύφθηκε κατά την διάρκεια της ψυχανάλυσης ατόμων, που παρουσίαζαν νευρωτικά χαρακτηριστικά. Η συγκεκριμένη φαντασίωση των νευρωτικών ατόμων εμφανίζεται αρχικά στο παιδικό παιχνίδι, ενώ περίπου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

λίγο πριν την εφηβεία εμπλέκεται στις οικογενειακές τους σχέσεις (Freud, 1909). Αν και αυτή η φαντασιακή δραστηριότητα μοιάζει να διέπεται από παιδική κακία, ο Freud (1909) ισχυρίζεται ότι κρύβεται σχολαστικά η πίκρα του παιδιού για κάποιες χαρούμενες εξαφανισμένες εποχές που βίωνε με τους αγαπημένους του γονείς, ενδεχομένως πριν την έλευση κάποιου αδελφού ή αδελφής.

Ωστόσο, πριν την διαχείριση των αιμομικτικών ενοχών, το υποκείμενο ενεργοποιεί τον μηχανισμό της διχοτόμησης /σχάσης για να προασπίσει το ψυχισμό του από το άγχος του αποχωρισμού από το αντικείμενο και το οποίο, ναι μεν προϋπάρχει του οιδιπόδειου, ενεργοποιείται όμως ξανά κατά την διάρκεια της ψυχικά πολύπλοκης φαλλικής φάσης. Η ύπαρξη των δύο εκδοχών γονικών αντικειμένων προασπίζει τον ψυχισμό του υποκειμένου από το άγχος του αποχωρισμού από το αντικείμενο, ενώ συνδράμει στην εξασφάλιση του ψυχισμού ότι δεν θα υποστεί την εσωτερική εγκατάλειψη από την απώλεια του αντικειμένου.

1.2.2. Οι ασυνείδητοι αμυντικοί μηχανισμοί της προβολής, της ενδοβολής και της προβλητικής ταύτισης

-Κατά την *προβολή,* (9-15 μηνών) το βρέφος αντιλαμβάνεται ένα ενδογενές φαινόμενο, ως εξωγενές. Αδυνατεί να αναγνωρίσει ως δικές του τις εσωτερικές εντάσεις και τις αποδίδει στο εξωτερικό περιβάλλον. Συναισθήματα, επιθυμίες και χαρακτηριστικά που δεν αποδέχεται στον εαυτό του, γίνονται με αυτό τον τρόπο σημεία επαφής ανάμεσα σε εκείνο και το περιβάλλον. Έχοντας εσωτερικεύσει το κακό- στερητικό στήθος της μητέρας το βρέφος και προκειμένου να αμυνθεί απέναντι σε αυτή την οδυνηρή κατάσταση, αποδίδει σε αυτό την επιθετικότητα και τον θυμό που του προκαλεί, προστατεύοντας το ανώριμο εγώ του. Ο όρος προβολή χρησιμοποιήθηκε από την ίδια την Klein (1946) όταν κατά την διάρκεια της παρατήρησης των βρεφών και των νηπίων, διαπίστωσε ότι οι κρίσεις θυμού και μίσους που είχαν προς τις μητέρες τους προέρχονταν από την ανάγκη να «φορτώσουν» σε ένα εξωτερικό αντικείμενο όλες τις αρνητικές ιδιότητες του «κακού στήθους» επειδή το βίωναν ως ένα καταδιωκτικό-απειλητικό αντικείμενο (Hinshelwood, 1998). Σύμφωνα με τον Hinshelwood (1998) ο ψυχισμός του παιδιού απελευθερώνεται την στιγμή που καθιστά κάποιον άλλον, λήπτη του άγχους του. Η μητέρα χρειάζεται να αποδεχτεί την τάση διαφοροποίησης του βρέφους της και να δώσει επαρκή χώρο στις εντάσεις που εκείνο εκδηλώνει. Σε κάθε άλλη περίπτωση το παιδί δεν θα την αναγνωρίσει ως δικιά του και ενδέχεται να εκδηλώσει οριακή ή εξαρτητική παθολογία.

Στην αυστηρή ενήλικη εκδοχή, ο μηχανισμός της προβολής επιφέρει δυσλειτουργίες, επικοινωνιακές στρεβλώσεις και παρερμηνείες στις διαπροσωπικές σχέσεις του ανθρώπου. Η

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

κατάσταση γίνεται ακόμα χειρότερη όταν η προβολή αποτελεί τον μοναδικό τρόπο διαπραγμάτευσης των γεγονότων της ζωής του, οπότε μπορεί το άτομο να χαρακτηριστεί παρανοϊκό (McWilliams, 2012).

-Η *ενδοβολή* ως αμυντικός μηχανισμός εκδηλώνεται στην βρεφική ηλικιακή περίοδο, (6-9 μηνών). Στην φάση αυτή το βρέφος αρχίζει να οργανώνει την αντίληψη της διαφοροποίησης. Προβάλλει όλες τις συγκινήσεις που έχει από την μητέρα του, χωρίς να φιλτράρει τίποτα (Κιτσίκη, 2011), αλλά ενδοβάλλει επίσης τα πάντα, στην προσπάθεια του να γνωρίσει τον κόσμο. Ενδοβάλλει την οικειότητα, την ζεστασιά της μητέρας, αλλά και την υπαρξιακή του υπόσταση, αποδομώντας το περιβάλλον μέσα από την επιθετικότητα που εκδηλώνει,

ενώ εξαιτίας της σχάσης, δηλαδή της διχοτόμησης του αντικειμένου, ενδοβάλλει το κακό, στερητικό και διωκτικό στήθος της μητέρας του και χτίζει την εικόνα του σύμφωνα με αυτό. Εσωτερικεύοντας το όποιο συναισθηματικό αποτύπωμα του προσφέρει η μητέρα, το ιδιοποιείται και το ερμηνεύει σαν δικό του. Στην νηπιακή ηλικία, το άτομο ενδοβάλλει τα πρέπει, με τα οποία οι γονείς το μεγαλώνουν, ενώ προκειμένου να μην απωλέσει την αποδοχή και την αγάπη τους συμμορφώνεται, ενδοβάλλοντας όλες τις αξίες τους. Στην ενήλικη ζωή, η αυστηρή εκδοχή του αμυντικού μηχανισμού της ενδοβολής παρουσιάζει το άτομο να μιμείται εύκολα τους άλλους να καταπνίγει τις δικές του επιθυμίες και να χάνει τα όρια του Εγώ. Επίσης, στην παθολογική μορφή του ο μηχανισμός της ενδοβολής ωθεί το άτομο να υιοθετεί τα χαρακτηριστικά του κακοποιητή του, μια ψυχική διεργασία που ονομάζεται «ταύτιση με το επιτιθέμενο» (McWilliams, 2012). Η μητέρα, στην εκδήλωση της ενδοβολής του παιδιού, χρειάζεται να αντιδράσει υγιώς, δηλαδή να διοχετεύσει με ομαλότητα στην καθημερινή ρουτίνα φροντίδας, την εναλλαγή παρουσίας- απουσίας, ικανοποίησης -μη ικανοποίησης, προκειμένου το παιδί να αναπτυχθεί σωστά χωρίς να εκδηλώσει παραδείγματος χάρη, μανιοκατάθλιψη.

Όταν η προβολή και η ενδοβολή είναι ενεργοποιημένες ταυτόχρονα, τότε προκύπτει έτερος μηχανισμός άμυνας του ατόμου, η *προβλητική ταύτιση.*

Ο σύνθετος και αρχαϊκός ασυνείδητος αμυντικός μηχανισμός της προβλητικής ταύτισης ή προβολικής ταύτισης επαναφέρει το τραυματικό και οικείο παρελθοντικό σενάριο στο εδώ και τώρα. Τα έντονα συναισθήματα που έχουν απωθηθεί ή απορριφθεί από το υποκείμενο, όπως παραδείγματος χάρη, το μίσος, ο φόβος, ο θυμός, η στεναχώρια και η ντροπή, προβάλλονται στον άλλον, ο οποίος παράλληλα χειραγωγείται να τα θεωρήσει ως δικά του συναισθήματα.

Σύμφωνα με την Klein (1946) ο μηχανισμός της προβλητικής ταύτισης είναι ο πιο κρίσιμος μηχανισμός άμυνας, όχι μόνο επειδή το άτομο προβάλλει πάνω στο άλλο τα απορριπτέα στοιχεία, αλλά επειδή τον εξαναγκάζει να αισθανθεί σύμφωνα με αυτά τα προβλητικά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

στοιχεία. (Δραγώνα, 2013). Η Klein προσεγγίζει την θεωρία των ενορμήσεων διαφορετικά από τον Freud. Η προβλητική ταύτιση, όπως την αντιλαμβάνεται η Klein δεν αφορά μόνο στα απορριπτέα προβαλλόμενα στοιχεία του βρέφους πάνω στην μητέρα του, αλλά αφορά και στην ποιότητα όσων αντικειμένων έχουν εσωτερικευθεί από το βρέφος. Ταυτόχρονα, αφορά και στο πώς το βρέφος τα έχει τακτοποιήσει μέσω των φαντασιώσεων του (Τουρνής, 2007). Όταν για παράδειγμα, το βρέφος κακοποιεί το στήθος με την απληστία του, ενδοβάλλει και ταυτίζεται με το κακοποιημένο στήθος (Τουρνής, 2007).

Μια εξαιρετικά σημαντική εξέλιξη θα είναι, σύμφωνα πάντα με την Klein, αν τελικά τα εσωτερικευμένα αντικείμενα εξωτερικευτούν ή προβληθούν, ενώ ο μετασχηματισμός τους, ανάλογα με την αναπτυξιακή περίοδο που διανύει το άτομο, αποτελεί μια συνεχή διαδικασία διαμάχης ή αρμονίας με τον εαυτό (Τουρνής, 2007).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το αντικείμενο στην προβλητική ταύτιση υποβιβάζεται σε κάτι μισητό, ώστε να δικαιολογείται η στοχοποίηση του. Η διαφορά ανάμεσα στην προβλητική ταύτιση και στην προβολή έγκειται στο ό,τι, ενώ στον πρώτο αμυντικό μηχανισμό, το άτομο προβάλλει στον άλλον τα ανεπιθύμητα στοιχεία με σκοπό να τον χειραγωγήσει, έχοντας σύγχυση των ορίων Εγώ- μη Εγώ, στον δεύτερο μηχανισμό, το άτομο προβάλει κάτι για το «φορτώσει» στον άλλον. Στην προβολή τα όρια Εγώ – μη Εγώ είναι σαφή, για τον λόγο αυτό, σαν ψυχικός μηχανισμός άμυνας είναι πιο υγιής από την προβλητική ταύτιση (Μπακιρτζόγλου, 2003).

Στο κοινωνικό πλαίσιο, η προβολική ταύτιση εκδηλώνεται στον ρατσισμό και τις φυλετικές διακρίσεις γενικότερα, ενώ στο οικογενειακό πλαίσιο ενεργοποιείται μέσα από τα έντονα συναισθήματα της αγάπης και του μίσους, που η μητέρα και η κόρη προβάλλουν η μία στην άλλη και που συνιστούν απωθημένα ή απορριφθέντα στοιχεία.

Η Klein διευκρίνισε ότι η προβλητική ταύτιση είναι κάτι που συμβαίνει στο επίπεδο της ασυνείδητης φαντασίας, ενώ άλλοι ερευνητές της ψυχανάλυσης διατυπώνουν ότι η προβλητική ταύτιση σαν διαδικασία μπορεί να ακυρώσει τα όρια ψυχής, καθότι ο μηχανισμός αυτός δεν μένει μόνο στο ασυνείδητο, αλλά παίρνει σάρκα και οστά και έχει αντίκτυπο στο περιβάλλον του ατόμου (Finley, 2016).

Όπως όλοι οι μηχανισμοί άμυνας, η προβλητική ταύτιση εξυπηρετώντας τον σκοπό να προστατευτεί η ψυχική ισορροπία του ατόμου, παρουσιάζει κάποιες συγκεκριμένες χρήσεις, όπως τις ονομάζει ο Hinshelwood (1998). Έτσι το υποκείμενο εκδηλώνοντας σαν μηχανισμό άμυνας την προβλητική ταύτιση με το υποκείμενο αναζητά:

- Να απαλλαγεί από οδυνηρές εμπειρίες και μνήμες
- Να αμυνθεί στο να αναγνωρίσει την διαφορετικότητα του υποκειμένου
- Να αμυνθεί στον αποχωρισμό από το υποκείμενο ή στην χειραγώγηση του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

- Να προβάλλει τις καλές ιδιότητες, να τις εκφορτίσει στο υποκείμενο προκειμένου αυτές να μην καταστραφούν από τον ίδιο το ψυχισμό του.
- Να επικοινωνήσει με το αντικείμενο, αλλά και να εξερευνήσει βαθύτερα το αντικείμενο.

Εν κατακλείδι, η προβλητική ταύτιση είναι η πρώτη μορφή επικοινωνιακής σχέσης του μωρού με την μητέρα του. Ο μηχανισμός άμυνας της προβολικής ταύτισης στην ήπια μορφή εκδηλώνεται με τον σκοπό της βαθύτερης επικοινωνίας και της ενσυναίσθησης, ενώ στην βίαιη μορφή του δημιουργεί ένα *pattern συμπεριφορών* που συνδέονται με την άμυνα και την αποφυγή καταστροφής του ψυχισμού. Συχνά, τα άτομα που ζητούν ψυχοθεραπευτική βοήθεια και παρουσιάζουν προβλητικές ταυτίσεις στον ψυχοθεραπευτή, κρύβουν μητέρες που δεν κατανοούσαν το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν σαν παιδιά.

1.2.3. Ο αμυντικός μηχανισμός της Άρνησης και Απώθησης

Οι ενορμήσεις που προκαλούν αναστάτωση στο υποκείμενο και απειλούν την ψυχική του ακεραιότητα παραπέμπονται στο ασυνείδητο μέσα από την διαδικασία της *άρνησης* και της συγγενούς διεργασίας του αμυντικού μηχανισμού της *απώθησης*. Οι δύο αμυντικές διεργασίες αποτελούν τον στόχο όλων των άλλων αμυντικών μηχανισμών, επομένως δεν είναι απλοί μηχανισμοί άμυνας (Freud, 1978). Ενώ η φροϋδική θεώρηση, αναφορικά με τις άμυνες του ψυχικού οργάνου, κινήθηκε πάνω στην άποψη ότι η ενεργοποίηση τους γίνεται ασυνείδητα, ο Jung (1921) ισχυρίστηκε ότι πολλές φορές το άτομο επιλέγει να προβεί στην απώθηση και την άρνηση σκέψεων, συναισθημάτων και επιθυμιών όχι από δειλία ή φόβο, αλλά από έλλογη αντιμετώπιση των προβλημάτων του. Σε αντιδιαστολή με τον φροϋδικό όρο απώθηση, ο Jung ονόμασε *καταπίεση* τον αμυντικό μηχανισμό της απώθησης (1921).

Πρώτος ο Freud όρισε την απώθηση και την άρνηση ως πρωταρχικούς αμυντικούς μηχανισμούς, οι οποίοι συνιστούν δυναμικές ψυχικές λειτουργίες που αναπτύσσονται στην βρεφική ηλικία. Η Klein στην συνέχεια, υποστήριξε ότι μέσα από την φαντασίωση της παντοδυναμίας, η οποία εμφανίζεται στην πρώιμη στοματική περίοδο μέχρι την φαλλική-οιδιποδιακή (Τουρνής, 2007), παρέχεται στο παιδί η δυνατότητα να αντιλαμβάνεται την ύπαρξη του κυρίαρχη έναντι των εξωτερικών απειλών και να αρνείται ή να απωθεί την ευαλωτότητα του.

Η άρνηση και η απώθηση σαν μηχανισμοί άμυνας είναι μια φυσιολογική και ωφέλιμη αντίδραση του ατόμου, προκειμένου να προστατεύσει τον ψυχισμό του από μια επώδυνη συναισθηματική εμπειρία (Freud, 1978). Ο χρόνος που κερδίζει το υποκείμενο αναπτύσσοντας την άρνηση και την απώθηση, προσφέρει την δυνατότητα προσαρμογής στην νέα ανεπιθύμητη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

κατάσταση. Ωστόσο, η παράταση της άρνησης της πραγματικότητας για μεγάλο χρονικό διάστημα εμποδίζει το άτομο να αναγνωρίσει, να διαχειριστεί και να δράσει αποτελεσματικά. Στο οικογενειακό πλαίσιο συναντώνται πολύ συχνά οι μηχανισμοί της άρνησης και της απώθησης. Κάποια βασικά γνωρίσματα της άρνησης και της απώθησης μέσα στην οικογένεια είναι να μη θίγονται τραυματικά γεγονότα και τα μέλη της οικογένειας να προσποιούνται και να συμπεριφέρονται για χρόνια, σαν να μην έχουν συμβεί ποτέ.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των ατόμων, στα οποία λειτουργούν οι μηχανισμοί της άρνησης και της απώθησης, είναι η υποτίμηση της σοβαρότητας ενός γεγονότος και των συνεπειών του, καθώς και η επιθυμία αποφυγής κάθε είδους ευθύνης σχετικά με αυτό. Η βασικότερη από τις αιτίες, που οι άνθρωποι καταφεύγουν στους συγκεκριμένους αμυντικούς μηχανισμούς είναι οι συγκρουσιακές και δυσλειτουργικές διαπροσωπικές σχέσεις.

Μακροπρόθεσμα, η απώθηση και η άρνηση δεν προκύπτουν αποτελεσματικές άμυνες του ψυχισμού, αφού οι οδυνηρές αναμνήσεις όπου και να βρίσκονται κρυμμένες, εκτός από το ό,τι μπορούν να ανακληθούν μέσα από δυσάρεστες εμπειρίες, δεν λυτρώνουν το άτομο από το άγχος.

1.3. Η Προ-οιδιπόδεια Μητέρα και ο Προ-οιδιπόδειος Πατέρας

Σύμφωνα με τον Freud, το πρώτο ερωτικό αντικείμενο για το παιδί είναι η μητέρα (Freud, 1996). Για το βρέφος η μητέρα ως ερωτικό αντικείμενο ταυτίζεται με το μερικό αντικείμενο της βλεννογόνου του στόματος και της ικανοποίησης που προσφέρει (Freud, 1996). Στην συνέχεια, η ικανοποίηση, που το στήθος της μητέρας προσφέρει στο βρέφος με τον θηλασμό, γίνεται αυτοτελής και αυτοερωτική (Freud, 1996) και αντικαθίσταται από το μητρικό σώμα. Ο Freud στο συγκεκριμένο σημείο αναφέρει ότι η αντικατάσταση αυτή, η οποία συνιστά ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη για το βρέφος, έχει σαν στόχο την ενοποίηση των διαφόρων μερικών αντικειμένων σε ένα και μοναδικό, που δεν είναι άλλο από το σώμα της μητέρας ως απαρτιωμένο ερωτικό αντικείμενο και που στο αμέσως επόμενο στάδιο το οδηγεί στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα (1996, σελ. 216).

Αν συγκρίνουμε τα δύο φύλα στο ζήτημα της προ-οιδιπόδειας φάσης, παρόλο που παρατηρούμε παρόμοια προσκόλληση στη μητέρα τόσο από το αγόρι όσο και από το κορίτσι, συναντάμε μια διαφορετική διεργασία ανάμεσα στα δύο φύλα αναφορικά με το ζήτημα αυτό. Στο αγόρι η προ-οιδιπόδεια φάση τερματίζει στην φάση της αντικατάστασης του μερικού αντικειμένου του στόματος με ολόκληρο το σώμα της μητέρας. Παράλληλα, όταν πρόκειται για το αγόρι η διαφορά αναφορικά με το συναισθηματικό δέσιμο με την μητέρα, κατά την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

διάρκεια της προ-οιδιπόδειας φάσης, εντοπίζεται στο ότι το αγόρι προσθέτει το στοιχείο της αντιπαλότητας στο τρίγωνο μητέρα- αγόρι- πατέρας, έχοντας αμφιθυμικά συναισθήματα γι' αυτόν.

Η προ-οιδιπόδεια φάση χαρακτηρίζεται από τους ψυχαναλυτές ως κρίσιμη, επειδή η ψυχοπαθολογία της μητέρας μετακυλίεται στην κόρη και δημιουργεί μια κόρη- σύμπτωμα της ψυχοπαθολογίας της μητέρας της, ενώ η προ-οιδιπόδεια φάση επιμηκύνεται χρονικά ακόμα πιο πολύ (Chodorow, 1978).

Έρευνες πάνω στην κρισιμότητα της προ-οιδιπόδειας φάσης, έχουν αποδείξει ότι οι ψυχικές ασθένειες των μητέρων, οι οποίες νοσούν κατά την προ-οιδιπόδεια φάση αναγνωρίζονται πιο εύκολα στα κορίτσια από ό,τι στα αγόρια και αυτό συμβαίνει γιατί τα κορίτσια παραμένουν περισσότερο χρόνο στην συγκεκριμένη φάση, προσκολλημένα στην μητέρα. Οι μητέρες με ψυχώσεις, παραδείγματος χάρη, αντί να αναπτύξουν συμβιωτική σχέση με τις κόρες τους, γίνονται συγχωνευτικές / ενωτικές με αποτέλεσμα από την μια μεριά να στερούν στις κόρες τους την ενσυναισθητική ασφάλεια της πρώιμης σχέσης και από την άλλη να τις αντιμετωπίζουν ως ψυχική και σωματική ναρκισσιστική προέκταση του εαυτού τους (Chodorow,1978). Οι συνέπειες αυτής της κατάστασης είναι ότι οι ψυχωτικές πλέον κόρες αντιλαμβάνονται με στρεβλό τρόπο το σώμα τους και τον εαυτό τους, ενώ η εξωτερική πραγματικότητα γίνεται αντιληπτή μόνο μέσω της μητέρας, ως εξωτερικό Εγώ. Επιπλέον, η κόρη δεν καταφέρνει να αναπτύξει αξιόπιστη επικοινωνία με την μητέρα της, ενώ ψυχικές περιοχές ζωτικής σημασίας, παραμένουν χωρίς την παραμικρή αλληλεπίδραση. Συχνά, στις μεταβιβάσεις αρκετών νευρωτικών γυναικών στους ψυχοθεραπευτές τους, παρατηρείται ότι πίσω από την νεύρωση τους κρύβεται μια μητέρα, η οποία παρόλο που προσπάθησε να επικοινωνήσει με την κόρη της, εξέφραζε περισσότερο τις δικές της ιδέες για το πώς έπρεπε να αισθανθεί η κόρη της, παρά για το πώς πραγματικά ένιωσε η ίδια η κόρη της.

Η άρνηση και η απώθηση, σε αυτές τις περιπτώσεις προσφέρονται σαν μέσο χειραγώγησης του κοριτσιού, επειδή η ίδια η μητέρα δεν επιθυμεί να διαχειριστεί το δυσάρεστο στο παιδί της, αλλά να το απορρίψει και να το αρνηθεί σαν να μην υπάρχει. Και ενώ το κορίτσι απασχολείται κατ' αποκλειστικότητα με την μητέρα παραμένοντας αμφιθυμικά προσκολλημένο σε εκείνη καθ' όλη την προ-οιδιπόδεια φάση και αναβιώνοντας την βρεφική ηλικία ξανά και ξανά, σαν να μην υπάρχει ο πατέρας, η Lampl-de Groot αναφέρει ότι η προ-οιδιπόδεια φάση συνιστά μια περίοδο κρίσιμης σημασίας στη σχέση μητέρας και κόρης, αφού η μητέρα εκτός από πρωταρχικό ερωτικό αντικείμενο εμφανίζεται παράλληλα στην κόρη ως πηγή εχθρότητας και ανταγωνισμού (Chodorow, 1978).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ο προ-οιδιπόδειος πατέρας παραμένει εξωτερικό αντικείμενο προσκόλλησης και για τα δύο φύλα. Ωστόσο, δεν αναπαρίσταται εσωτερικά, γι' αυτό δεν καθορίζει την ταυτότητα και την αίσθηση εαυτού του παιδιού.

Η πατρική φιγούρα παραμένει παραμελημένη μέχρι την φάση του φθόνου του πέους, κατά τη διάρκεια της οποίας το κορίτσι επενδύει σε αυτόν, αποεπενδύοντας ταυτόχρονα από την μητέρα, νοιώθοντας φθόνο επειδή δεν την «προίκισε» με πέος (Abelin, 1971).

Επιπλέον, επειδή στη σχέση πατέρα και κόρης δεν ενυπάρχει η διχοτόμηση του αντικειμένου σε καλό και κακό, όπως συμβαίνει με την μητέρα, η σχέση δεν διέπεται από αμφιθυμικά συναισθήματα. Εν κατακλείδι, η σχέση πατέρα και κόρης είναι απαλλαγμένη από προ-οιδιπόδεια κατάλοιπα, τα οποία στις μετέπειτα φάσεις του οιδιπόδειου θα μπορούσαν να επιβαρύνουν τη συναισθηματική επένδυση, από την μεριά της κόρης στον πατέρα της (Abelin, 1971). Αντίθετα, παρατηρούμε ότι σε μια μεγάλη χρονική περίοδο και αρχίζοντας από την προ-οιδιπόδεια περίοδο, η μητέρα στερεί από την κόρη της πρώτα την τροφή (κακό στήθος) στην συνέχεια την ικανοποίηση εξαιτίας της στέρησης της τροφής και τελικά το πέος (φθόνος του πέους) αναφέρει η Chodorow (1978). Όμως ίσως η χειρότερη αποστέρηση να είναι οι επικρίσεις και οι απειλές της μητέρας προς την κόρη κατά την φαλλική περίοδο, όταν το παιδί ενεργεί ηδονιστικά στα γεννητικά του όργανα. Η μητέρα αν και εκείνη πρώτη έχει ενεργήσει ηδονιστικά με την φροντίδα της, απαγορεύει στο κορίτσι να πράξει το ίδιο (Freud, 1996 : 121). Η σχέση μητέρα και κόρης αρχίζει σε αυτή ακριβώς την ψυχοσεξουαλική περίοδο να χαρακτηρίζεται συγκρουσιακή και αμφίρροπη, ενώ « η φύση της παιδικής σεξουαλικότητας, οι ανικανοποίητες σεξουαλικές επιθυμίες και η ακόρεστη επιθυμία για αγάπη, καταδικάζουν αυτή την ερωτική σχέση να χαθεί, ακριβώς επειδή είναι η πρώτη» (Freud, 1996 :121).

Η κρισιμότητα της προ-οιδιπόδειας περιόδου καταδεικνύεται επίσης από το γεγονός ότι αυτή η περίοδος σηματοδοτεί την πορεία των μετέπειτα σχέσεων της γυναίκας (Ιγγλέση, 1997). Η κόρη έχοντας μια ομαλή ψυχοσεξουαλική μετάβαση από την προ-οιδιπόδεια στην οιδιπόδεια φάση και επιλύοντας το οιδιπόδειο, εστιάζει στο κόλπο της και δεν παραμένει εγκλωβισμένη στην κλειτορίδα ως υποκατάστατο του ανύπαρκτου πέους. Η εμμονή στον κλειτοριδικό οργασμό φανερώνει αδυναμία του κοριτσιού να μεταβιβάσει τις λιβιδινικές επενδύσεις από την πρωταρχική ερωτογενής ζώνη στο κόλπο, σύμβολο της θηλυκότητας (Ιγγλέση, 1997). Στην περίπτωση αυτή, ο ευνουχισμός δεν έχει γίνει αποδεκτός, ενώ η μη αποδοχή συνοδεύεται από επιθυμίες δραστηριοποίησης σε τομείς που ανήκουν κοινωνικοπολιτισμικά σε άνδρες (Ιγγλέση, 1997).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

1.3.1. Η λακανική προ-οιδιπόδεια Μητέρα- Το Στάδιο του Καθρέφτη

Η θεωρία του Lacan*, το στάδιο του καθρέφτη* αποτελεί χρονικά την πρώτη από τις δύο θεμελιώδεις εξελικτικές συνιστώσες του ψυχικού οργάνου του ανθρώπου, πριν το οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Κατά την θεωρητική ιδέα του Lacan, το άτομο εγκαθιδρύει την γλώσσα και εγγράφεται σαν υποκείμενο στην συμβολική τάξη (Recalcati, 2012). Από την ηλικία των 6 έως 18 μηνών, το βρέφος κοιτάζει τον εαυτό του στο καθρέφτη και είναι χαρούμενο με αυτό που αντικρίζει. Το αντίκρισμα του βρέφους στον καθρέφτη ισοδυναμεί με θρίαμβο και μεγάλη ικανοποίηση του εαυτού, γιατί παύει να βιώνει την φαντασίωση του κατακερματισμού του (Recalcati, 2012). Σύμφωνα με το Lacan, η έννοια της υποκειμενικότητας, αλλά και η ταυτόχρονη ταύτιση του βρέφους με άλλα όμοια είδωλα, όπως αυτό της μητέρας του, είναι κρίσιμης σημασίας, διότι αφορά στην δόμηση του εαυτού, αλλά και στις περαιτέρω μελλοντικές ταυτίσεις.

Η λακανική ιδέα του σταδίου του καθρέφτη για τις φεμινίστριες ψυχαναλύτριες σηματοδοτεί την πρόσληψη της έννοιας της θηλυκότητας και αυτό συμβαίνει όταν το μικρό κορίτσι αντικρίζοντας την εικόνα του μαζί με την εικόνα της μητέρας που το κρατάει αγκαλιά, ταυτίζεται για πρώτη φορά με την γυναικεία εικόνα που αντικατοπτρίζεται (Recalcati, 2012). Άλλωστε, ακόμα και η φεμινιστική λογοτεχνία προσφέρει μια πληθώρα αλληγοριών με εικόνες να «καθρεφτίζονται» οι μητέρες με τις κόρες τους.

Το στάδιο του καθρέφτη θεμελιώνεται σε τρεις αναπτυξιακές περιόδους (Κυβέλου, 2008):

α) στην πρώτη περίοδο το βρέφος λαμβάνει μερικές ικανοποιήσεις από τα μερικά αντικείμενα των βλεννογόνων, ενώ δεν μπορεί να διαχωρίσει τον εαυτό του από την εξωτερική πραγματικότητα. Ο εαυτός του είναι κατακερματισμένος.

β) στην δεύτερη περίοδο το παιδί αρχίζει να ξεχωρίζει την δική του εικόνα από την εικόνα των άλλων, ενώ ο πρωτογενής ναρκισσισμός το βοηθά να αναπτύξει σε πρώτη φάση ένα «σωματικό Εγώ», που ο Lacan ονόμασε Je διαφοροποιώντας το από το Moi . Το παιδί καθρεφτίζεται και είναι σε θέση να αντιληφθεί ότι η εικόνα που βλέπει είναι πλασματική, δεν είναι πραγματική. Ενδοβάλλει την εικόνα αυτή. Με την συνδρομή των συναισθημάτων της μητέρας και τα καλέσματα της στο όνομα του, το παιδί ταυτίζει την εικόνα του με την εικόνα που συνοδεύεται από το όνομα του (Κυβέλου, 2008).

γ) στην τρίτη περίοδο το παιδί αρχίζει να ενοποιεί τα κατακερματισμένα μέρη του και να νοηματοδοτεί την εικόνα του στον καθρέφτη (Κυβέλου, 2008). Μέσα από τα τρυφερά λόγια της μητέρας που αφορούν στην εικόνα του παιδιού που καθρεφτίζεται, διαμορφώνεται η αντίληψη του εγώ σαν υποκείμενο (Je), το οποίο θα εξελιχθεί ως υποκείμενο/ κατηγορούμενο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

και ρυθμιστή της πραγματικότητας (Moi) αναφέρει η Κυβέλου μέσα από την μελέτη της θεωρίας του Lacan (2008).

Αν και το παιδί συνεχίζει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της μητέρας, εν τούτοις τα συναισθήματα της μητέρας που διαπνέονται από τρυφερότητα και αποδοχή θα οδηγήσουν στην απαρτίωση του εαυτού και το παιδί θα συστηθεί στον εαυτό του (Recalcati, 2012). Ολοκληρώνοντας το στάδιο είναι έτοιμο να εισέλθει στην οιδιπόδεια φάση, κατά την οποία λαμβάνει χώρα η αποεπένδυση της μητέρας και αν πρόκειται για κορίτσι, η ταύτιση μαζί της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Κεφάλαιο 2.Το Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα στο κορίτσι

2.1. Τα ψυχοσεξουαλικά στάδια

Η βασική αρχή της φροϋδικής θεωρίας είναι η σύγκρουση ασυνείδητων δυνάμεων στο ψυχικό όργανο, οι οποίες καθορίζουν την συμπεριφορά του ατόμου ήδη από την γέννηση του.

Ο άνθρωπος κατά Freud διέρχεται κάποια στάδια ανάπτυξης, τα οποία διέπονται από βιολογικές και σεξουαλικές ενορμήσεις (libido), ενώ το άτομο αγωνίζεται να ικανοποιήσει τις ανάγκες που προβάλλονται από αυτές (Corey, 2005). Το κάθε μέρος του σώματος αποτελεί μια ερωτογενή ζώνη, η οποία χαρακτηρίζει το αντίστοιχο σεξουαλικό στάδιο.

Το στοματικό στάδιο ξεκινά από την γέννηση και διαρκεί μέχρι τους πρώτους 18 μήνες του βρέφους, ενώ η ερωτογενής ζώνη είναι το στόμα και τα χείλη. Το βρέφος θηλάζει το στήθος της μητέρας του και ικανοποιεί την ανάγκη του για τροφή και ευχαρίστηση (Corey, 2005). Η πρώτη υποψία ανεξαρτητοποίησης που ακολουθεί, θα βρει το βρέφος να αυτοϊκανοποιείται πιπιλίζοντας το χέρι του, σαν μια ένδειξη μετάθεσης της άντλησης ικανοποίησης από τον εξωτερικό κόσμο σε μια εσωτερικευμένη πηγή και έτσι εύκολα θα περάσει στην ανακάλυψη και άλλων ερωτογενών ζωνών του σώματος, όπως τα γεννητικά όργανα.

Ο Freud διακρίνει δύο δραστηριότητες στο συγκεκριμένο σεξουαλικό στάδιο, την συμπεριφορά της σωματικής ενσωμάτωσης και την συμπεριφορά της στοματικής επιθετικότητας. Η συμπεριφορά της στοματικής ενσωμάτωσης περιστρέφεται γύρω από το στόμα καθιστώντας το διεγερτική πηγή ευχαρίστησης (Corey, 2005) Η υπερβολή στις δραστηριότητες του στόματος, όταν παρουσιάζεται σε ενήλικες συνιστά στοματική καθήλωση, δηλαδή παρεμπόδιση της περαιτέρω εξέλιξης σε μεταγενέστερο στάδιο, ενώ ο ενήλικος που παρουσιάζει καθήλωση θεωρείται ότι αντιμετωπίζει ψυχικά προβλήματα (Corey, 2005).

Η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από στοματική επιθετικότητα αρχίζει με την εμφάνιση των δοντιών, καθώς το βρέφος τα χρησιμοποιεί για σε οποιαδήποτε δραστηριότητα.

Το πρωκτικό στάδιο ξεκινά στα δυο χρόνια και διαρκεί μέχρι τα τρία χρόνια, ενώ η ερωτογενής ζώνη είναι ο πρωκτός. Το στάδιο αυτό είναι καθοριστικής σημασίας για την διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού, καθώς οι απαιτήσεις των γονέων για τον έλεγχο των σφιγκτήρων, συνήθως οδηγεί το παιδί στη ματαίωση και την απογοήτευση (Corey, 2005). Η πρώιμη διαπαιδαγώγηση του ελέγχου των σφιγκτήρων, καθώς και η υπερβολική ενασχόληση των γονιών με το ζήτημα της αφόδευσης, μπορεί να προκαλέσουν τραύμα στο παιδί, γεγονός που αναστέλλει την ικανοποίηση της εκφόρτιση των γενετήσιων αισθήσεων καθηλώνοντας το στο παρόν στάδιο (Corey, 2005).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Το φαλλικό στάδιο ξεκινά περίπου στα τρία με τέσσερα χρόνια και διαρκεί μέχρι τα έξι έτη, ενώ η ερωτογενής ζώνη είναι ο φαλλός. Στο συγκεκριμένο στάδιο το παιδί ανακαλύπτει την ανατομική διαφορά των δύο φύλων, ενώ μέσα από την διαδικασία του οιδιπόδειου το παιδί, αγόρι και κορίτσι, κάνει την είσοδό του στο κοινωνικό γίγνεσθαι έχοντας εσωτερικεύσει τον πατρικό νόμο, δηλαδή την απαγόρευση της επιθυμίας για την μητέρα ή τον πατέρα αντίστοιχα (Ιγγλέση, 1997). Σύμφωνα με τον Freud, (2016), οι ανατομικές διαφορές των δύο φύλων δομούν ανόμοια τον ανθρώπινο ψυχισμό, ενώ η πορεία προς την επίλυση του οιδιπόδειου είναι ασύμμετρα πολύπλοκη ανάλογα με το βιολογικό φύλο.

Κατά την διάρκεια του φαλλικού σταδίου το παιδί στην ηλικία των τριών ετών διακατέχεται από ασυνείδητους αιμομικτικούς πόθους για τον γονέα του αντίθετου φύλου. Το αγόρι ασυνείδητα επιθυμεί να αφανίσει τον πατέρα του, εξαιτίας αυτής της επιθυμίας για την μητέρα του και εμφανίζει φόβους ότι η τιμωρία που θα υποστεί από τον πατέρα θα είναι ο ευνουχισμός. Το μικρό αγόρι, αυτήν ακριβώς την περίοδο βιώνει το άγχος του ευνουχισμού (Freud 1917), το οποίο γίνεται εντονότερο όταν αντιλαμβάνεται ότι η μητέρα του δεν έχει πέος, άρα είναι διαφορετική από το ίδιο. Το άγχος του ευνουχισμού έχει ως αποτέλεσμα το αγόρι να καταπιέσει την σεξουαλική επιθυμία για την μητέρα, να ταυτιστεί με τον πατέρα, αφού δεν μπορεί να τον πολεμήσει και να αναζητήσει άλλες αποδεκτές μορφές στοργής στα μετέπειτα χρόνια, αν και εφόσον το οιδιπόδειο έχει επιλυθεί με επιτυχία (Corey, 2005).

Στην φροϋδική θεωρία το οιδιπόδειο περιλαμβάνει τις ερωτικές και επιθετικές επιθυμίες που το παιδί έχει για τους γονείς του, ενώ εκδηλώνεται με δύο μορφές. Στην θετική εκδήλωση του ακολουθείται όλη η διαδικασία της ασυνείδητης επιθυμίας του παιδιού να θανατώσει τον γονέα του ίδιου φύλου για να ερωτοτροπήσει ελεύθερα με τον γονέα του αντίθετου φύλου. Στην αρνητική μορφή, στο αντίστροφο οιδιπόδειο, το παιδί επιθυμεί ερωτικά τον γονέα του ίδιου φύλου, ενώ εχθρεύεται τον γονέα του αντίθετου φύλου, παραπέμποντας σε αμφισεξουαλικότητα και ασαφή εμπλοκή ταύτισης και επιθυμίας του υποκειμένου με το αντικείμενο, το οποίο αποτελεί την απαρχή του σχετίζεσθαι, γράφει χαρακτηριστικά ο Ιωαννίδης (2019).

Το στάδιο της λανθάνουσας σεξουαλικότητας ξεκινά μετά το πέρας του οιδιπόδειου και το παιδί μετά τις ματαιώσεις και απογοητεύσεις του φαλλικού σταδίου, εισέρχεται σε μια ήρεμη περίοδο, κατά την οποία στρέφει το ενδιαφέρον του προς το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, ενώ οι σεξουαλικές ενορμήσεις μετουσιώνονται σε ακαδημαϊκή δραστηριότητα και φιλομάθεια (Corey, 2005).

Ο Freud έχει αναφερθεί ενδελεχώς στην επιθυμία για γνώση από την πλευρά του παιδιού, το οποίο εισέρχεται στην λανθάνουσα φάση. Μάλιστα, την ανάγει σε ενόρμηση, η οποία έχοντας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

συνεχή ροή κατακλύζει το άτομο με έντονη και ακατάπαυστη περιέργεια για το άγνωστο (Antoniou 2012). Η έντονη επιθυμία του παιδιού για την ανακάλυψη της γνώσης δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα υποκατάστατο της σεξουαλικής ορμής, η οποία αντικαθίσταται από μια άλλη ορμή αποσεξουαλικοποιημένη (Nasio, 1988). Το γεγονός ότι υπάρχει η ανάγκη της αποσεξουαλικοποίησης, στην οποία αναφέρεται ο Nasio (1988) δηλώνει ότι η σεξουαλική ενέργεια μετατρέπεται σε ναρκισσιστική προκειμένου να διαμορφωθεί το Εγώ (Antoniou, 2012).

Και ενώ ο αρχικός στόχος της σεξουαλικής ενέργειας είναι η ικανοποίηση, η αποσεξουαλικοποιημένη και μετουσιωμένη επιθυμία για γνώση έχει στόχο την ναρκισσιστική ανταμοιβή του ατόμου (Nasio, 1988). Βέβαια όταν αναφέρεται ο όρος αποσεξουαλικοποίηση, δεν εννοείται ότι δεν υπάρχει πλέον σεξουαλική ενόρμηση, αλλά ότι έχει αποσεξουαλικοποιηθεί το αντικείμενο της σεξουαλικής ορμής (Nasio, 1988).

Το παιδί και ο έφηβος διαπραγματεύεται μέσω των γνωστικών επιτευγμάτων τον εαυτό του, προβάλλοντας τον στο μέλλον, ενώ επιχειρεί να κυριαρχήσει στο περιβάλλον του (Antoniou, 2012). Ωστόσο, η επιστημοφιλική ενόρμηση αποδυναμώνεται όταν οι γονείς ή το κοινωνικό περιβάλλον πιέζουν το παιδί να αναμετρηθεί με ένα ιδεώδες που δεν είναι δικό του, αλλά ξένο προς εκείνο και πανομοιότυπο με το δικό τους. Στην περίπτωση αυτή το παιδί ή ο έφηβος διαδραματίζει τον ρόλο του «φαντασιακού καθρέφτη» (Antoniou, 2012) της αντανάκλασης των γονέων. Το παιδί, προκειμένου να έχει την αποδοχή και την αγάπη των γονέων, συμμορφώνεται και κάνει ναρκισσιστική επιλογή αντικειμένου, σύμφωνα με τον Freud (1916), υποτάσσοντας τις επιθυμίες και τις ανάγκες του στην επένδυση που έχουν κάνει οι γονείς του επάνω του. Από την μεριά των γονέων η επένδυση στο παιδί έχει σαν στόχο την προσθήκη των επιτευγμάτων της οικογένειας στην γενεαλογική ιστορία της (Antoniou, 2012). Οι συνέπειες αυτής της διαδικασίας είναι από την μια το παιδί να έχει εσωτερικό ψυχικό κενό, το οποίο εκφράζει αργότερα στον ψυχοθεραπευτή σαν ενήλικος και από την άλλη την αλλοτρίωση της αμιγούς περιέργειας για γνώση και την αίσθηση ότι δεν έχει αγαπηθεί από τους γονείς του, που είναι το οδυνηρότερο όλων. Στο παιδί που μεγαλώνει ως ναρκισσιστική προέκταση των γονέων, συνδέεται η αναπαράσταση της ψυχικής κενότητας με την οδυνηρή εμπειρία του ευνουχισμού (Antoniou, 2012), ενώ η αίσθηση ανεπάρκειας μαζί με την έλλειψη γνώσης των προσωπικών ορίων, οδηγούν τον ψυχισμό στην νευρωτική τελειοθηρία, δηλαδή την εμμονή στην υψηλή στοχοθεσία πέρα των ρεαλιστικών ικανοτήτων του ατόμου. Η πεποίθηση ότι «για να με αγαπούν πρέπει να είμαι τέλειος» (Ellis, 2002), ο φόβος αποτυχίας, το αίσθημα ανικανοποίητου, δηλαδή σαν τίποτα να μην είναι αρκετό, η δεσμευτική σχέση με κάποιο ιδανικό μέχρι αυτοθυσίας, η εγκατάλειψη του Εγώ, καθώς και η πρωτοκαθεδρία του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«πρέπει», παρεμποδίζουν την επιστημοφιλική ενόρμηση και εγκλωβίζουν την επιθυμία στο ιδεώδες του εγώ των γονέων (Antoniou, 2012).

Εν κατακλείδι, η οιδιπόδεια φάση είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη της ταυτότητας και της αυτονομίας του ατόμου. Χωρίς την εμπειρία αυτή ο άνθρωπος δεν θα είχε την ικανότητα να αγαπήσει με τόσους διαφορετικούς τρόπους, να διαχωρίζει την αγάπη για την μητέρα και τον πατέρα από εκείνη για τους γονείς μεταξύ τους. Άλλωστε, η ομαλή επίλυση του οιδιπόδειου δημιουργεί την δυνατότητα στον άνθρωπο να αναπτύξει ένα υγιές υπερεγώ, το οποίο θα του προσδώσει στην προσωπικότητά του υψηλές αρχές και ψυχική σταθερότητα στην υπόλοιπη ζωή.

2.2. Το Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα του κοριτσιού

Ο Freud προστρέχοντας στον μύθο του Οιδίποδα, χρησιμοποίησε την οξυδερκή και διεισδυτική ματιά που διαθέτει η μυθολογία, αναφορικά με τις ανθρώπινες ενδοψυχικές συγκρούσεις και επιθυμίες, για να περιγράψει το οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Η επιλογή του μύθου του Οιδίποδα από τον Freud αποτελεί τον σκελετό της θεωρίας περί σεξουαλικότητας και λιβιδινικών συγκρούσεων του ανθρώπου από την γέννηση του. Σύμφωνα με τις αρχές της ψυχανάλυσης το οιδιπόδειο είναι οικουμενικό, διέπει δηλαδή, όλες τις μητρικές και πατρικές σχέσεις, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εδράζουν. Ο Freud το έχει διατυπώσει με σαφήνεια: «ο Ελληνικός μύθος φανερώνει μια παρόρμηση που όλοι αναγνωρίζουμε, διότι αισθανόμαστε μέσα μας την ύπαρξη της» (1897).

Το σύμπλεγμα, ωστόσο, εμπεριέχει πολύπλοκες ψυχικές διεργασίες, οι οποίες βιώνονται και νοηματοδοτούνται εντελώς διαφορετικά από τα δύο φύλα. Ο Ιωαννίδης (2019) χαρακτηρίζει αυτή την νοηματοδότηση προδρομική διότι η κάθε αναπτυξιακή εμπειρία αθροίζεται στο υπάρχον σχήμα και αναδρομική διότι η «ανα-νοηματοδότηση παλαιότερων βιωμάτων προσδίδει άλλες διαστάσεις, που δεν έχουν αναγνωρισθεί ακόμα» (:185).

Ως εδώ έχει περιγραφεί η κοινή εμπειρία τόσο του αγοριού όσο και του κοριτσιού, με το πρώτο ερωτικό αντικείμενο που είναι η προ-οιδιπόδεια μητέρα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η ενοποίηση των μερικών ερωτικών αντικειμένων σε ένα και μοναδικό, που είναι το σώμα της μητέρας, για το αγόρι σηματοδοτεί την λήξη της προ-οιδιπόδειας φάσης και την είσοδο του στο οιδιπόδειο. Ωστόσο για το κορίτσι, η είσοδος στην οιδιπόδεια φάση σημαίνει εγκατάλειψη της μητέρας ως ερωτικό αντικείμενο και η αντικατάσταση της με την φιγούρα του πατέρα και αυτό θα γίνει με την διάλυση του προ-οιδιπόδειου δεσμού μαζί της. Στην αντίθετη περίπτωση,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

το κορίτσι παραμένει στην προ-οιδιπόδεια φάση και δεν επιτυγχάνει την φυσιολογική οιδιπόδεια κατάσταση, αναφέρει ο Freud (1996, : 119)

Στην έναρξη του οιδιπόδειου, το κορίτσι παρουσιάζει αμφισεξουαλικότητα (Dolto, 1999). Επιθυμεί να γίνει σαν τον πατέρα για να κατακτήσει την μητέρα, αλλά ταυτόχρονα ταυτίζεται με την μητέρα για να κατακτήσει τον πατέρα. Ο καθηλωτικός διχασμός στην φάση αυτή, σύμφωνα με την McDougall (1989) οφείλεται είτε στο ό,τι η μητέρα παρεμποδίζει την ανάπτυξη σχέσης της κόρης με τον πατέρα, είτε παρεμποδίζει την ανάπτυξη σχέσης μαζί της. Το κορίτσι έτσι, παραπαίει ανάμεσα στην ματαιωτική μητέρα και στον εξιδανικευμένο πατέρα (McDougall, 1989).

Στην συνέχεια του οιδιπόδειου γεννάται η επιθυμία στο κορίτσι να γίνει γυναίκα και να γοητεύσει τον άντρα της μητέρας της, τον δικό της πατέρα. Επιθυμεί παράλληλα, να ταυτιστεί με την μητέρα της, προκειμένου να αποκτήσει τα ίδια προνόμια που έχει εκείνη μέσα στο ζευγάρι της, αν βέβαια η πρωταρχική σκηνή είναι λειτουργική (Dolto, 1999). Ωστόσο, η μικρή γυναίκα συναισθάνεται ότι αυτό που επιθυμεί, δηλαδή να γοητεύσει τον πατέρα της για να αιμομικτίσει μαζί του, είναι απαγορευμένο. Η Dolto αναφέρει χαρακτηριστικά (1999) ότι «παραμονεύει» και επιθυμεί να γοητεύσει τον πατέρα χρησιμοποιώντας την σαγήνη της σε γενικότερες δραστηριότητες, όπως το να είναι καλή μαθήτρια, να είναι φρόνιμη, να είναι καλή νοικοκυρά και να βοηθά την μητέρα της. Η βαθιά επιθυμία της είναι να αρέσει και στους δύο γονείς, αλλά περισσότερο να αρέσει στον πατέρα της και να του αποδείξει ότι μπορεί να γίνει καλύτερη σύζυγος από την μητέρα.

Είναι αναγκαίο να δοθεί έμφαση σε αυτό το νευραλγικό στοιχείο της κοριτσίστικης σαγήνης προς τον Τρίτο της οιδιπόδειας σχέσης, τον πατέρα. Το μικρό κορίτσι ξεκινά την παιδική του ηλικία έχοντας γνώση για τις απαγορευμένες, άρα και ενοχικές, σκέψεις αιμομιξίας με τον πατέρα και την αντιζηλία με την μητέρα, ενώ θα συνεχίσει για αρκετό χρόνο ακόμα να επιχειρεί να παραβιάσει την απαγόρευση, χρησιμοποιώντας όσα σαγηνευτικά μέσα διαθέτει. Το γεγονός αυτό θα καθορίσει την σχέση της με τη μητέρα, ενώ η εξέλιξη θα εξαρτηθεί από το αν η μητέρα έχει αποδεχτεί ολοκληρωτικά τον δικό της ενδεχόμενο οιδιπόδειο ευνουχισμό και έχει σαφή και ξεκάθαρη σχέση αγάπης με την κόρη της. (Dolto, 1999).

Εν πολλοίς ο λόγος που το κορίτσι διεκπεραιώνει εύκολα «μεγάλα επιτεύγματα» στο σχολείο, στο κοινωνικό περιβάλλον, είναι η αποτυχία των προσπαθειών να παραβιάσει την αιμομικτική

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

απαγόρευση, για αυτό και μετουσιώνεται σε *επιστημοφιλικές ορμές*[9], διακρίσεις και ενδιαφέρουσες διαπροσωπικές σχέσεις με συνομηλίκους (Dolto, 1999) .

Επιστρέφοντας στον Freud (1923) τον συναντάμε να εντοπίζει την σαγηνευτική συμπεριφορά του πατέρα προς την κόρη του, αλλά να μη κάνει περαιτέρω αναφορές πάνω στο ζήτημα. Αντίθετα, αποδίδει την μετατόπιση της κοριτσίστικης αγάπης από την μητέρα προς τον πατέρα, στον φθόνο του πέους, δηλαδή στο άγχος ευνουχισμού του κοριτσιού. Όπως αναφέρεται στην βιβλιογραφία, ο Freud έχει κάνει επανειλημμένες τοποθετήσεις στο πανομοιότυπο τρόπο, με τον οποίο τα δύο φύλα περνούν τις φάσεις της λιβιδινικής ανάπτυξης, καθώς και το ό,τι, τόσο το αγόρι όσο και το κορίτσι έχουν ως πρώτο ερωτικό αντικείμενο την μητέρα και όχι μόνο επιχειρούν να ταυτιστούν (Lax, 2007), αλλά επιπλέον επιθυμούν να δώσουν ένα παιδί στην μητέρα και να έχουν ένα παιδί από εκείνη (Brierley,1936). Επομένως, η επιθυμία τους αυτή αφορά αρχικά την ίδια την μητέρα και ανήκει χρονολογικά στην προ-οιδιπόδεια φάση (Lax, 2007). Ωστόσο, η συναισθηματικά φορτισμένη σχέση μαζί της χαρακτηρίζεται από έντονη αμφισημία, προσδίδοντας στον μητρικό ρόλο πολλά αντιφατικά νοήματα και εμπειρίες (Lax, 2007)).

Παρόλο που και τα δύο φύλα επιθυμούν να δώσουν ένα παιδί στην μητέρα, κατά την διάρκεια της οιδιπόδειας φάσης, ο Freud μοιάζει να αγνοεί αυτή την παράμετρο και την εντάσσει στο φαλλικό στάδιο, αγνοώντας ταυτόχρονα και την σημαντικότητα των «θηλυκών προσπαθειών», που κάνει το αγόρι να δώσει στην μητέρα του ένα παιδί.(Lax, 2007).

Ο Freud (1961) χαρακτηρίζει το μικρό κορίτσι σαν «ένα μικρό άντρα» και την κλειτορίδα του σαν «ένα πέος σε ατροφία» (Lax, 2007)). Ωστόσο, η Lax (2007) θέτει το βασικό ερώτημα πώς το μικρό κορίτσι «από μικρός άντρας» μετατρέπεται «σε μικρή γυναίκα» και στρεφόμενη στον πατέρα αλλάζει όχι μόνο το ερωτικό της αντικείμενο, αλλά και την ερωτογένεια της κλειτοριδικής ζώνης σε κολπική. Σύμφωνα με τον Freud, η μακράς διάρκειας σχέση του κοριτσιού με την μητέρα ενέχεται για αυτή την αλλαγή ερωτογενούς ζώνης (1961). Ενώ το αγόρι θα αποτραβηχτεί και θα ταυτιστεί με τον πατέρα, το κορίτσι θα δώσει τέλος στην ισχυρή προσκόλληση με την μητέρα αισθανόμενο μίσος, επειδή πιστεύει ότι εκείνη είναι η αιτία που δεν έχει πέος. Σύμφωνα με το Freud, «αυτή η στέρηση πέους είναι ασυγχώρητη» (1961, σελ.125) και αποτελεί «σημείο καμπής στην ανάπτυξη του κοριτσιού» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει (1961, σελ.126). Παράλληλα, το σημείο καμπής συνοδεύεται από αισθήματα

[9] Επιστημοφιλική ορμή: Η έντονη και ακατάπαυστη περιέργεια για το άγνωστο (Antoniou 2012). Η έντονη επιθυμία του παιδιού για την ανακάλυψη της γνώσης δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα υποκατάστατο της σεξουαλικής ορμής, η οποία αντικαθίσταται από μια άλλη ορμή αποσεξουαλικοποιημένη (Nasio, 1988). Το γεγονός ότι υπάρχει η ανάγκη της αποσεξουαλικοποίησης, στην οποία αναφέρεται ο Nasio (1988) δηλώνει ότι η σεξουαλική ενέργεια μετατρέπεται σε ναρκισσιστική προκειμένου να διαμορφωθεί το Εγώ (Antoniou, 2012).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ευνουχιστικής ανεπάρκειας, καθώς το κορίτσι αισθάνεται ότι υστερεί απέναντι στο αγόρι, το οποίο διαθέτει πέος. Έχοντας εδραιώσει την αίσθηση ότι δεν έχει προσωπική αξία η κόρη στρέφεται πικραμένη προς τον πατέρα προσδοκώντας να της δώσει ότι δεν κατάφερε να της δώσει η μητέρα της.

Το κοριτσίστικο οιδιπόδειο δράμα συνεχίζεται και η μετέπειτα πορεία αυτού του δράματος θα εξαρτηθεί από την συμπεριφορά και την υπεύθυνη εμπλοκή του πατέρα, που όμως διέπεται από διάφορες παραμέτρους, όπως το αν έχει επιλύσει ο ίδιος το οιδιπόδειο με την μητέρα και τον πατέρα του, καθώς και τη ποιότητα της σχέσης με την μητέρα της κόρης του.

Το κορίτσι συνειδητά ή ασυνείδητα επιθυμεί, σύμφωνα με τον Freud (1961), να αποκτήσει παιδί με τον πατέρα έχοντας αιμομικτικές φαντασιώσεις. Η Horney (1933) ωστόσο, δίνει έμφαση στο αίσθημα της οιδιπόδειας ενοχής του κοριτσιού και της φαντασίωση της για το πατρικό πέος. Ο φόβος του κοριτσιού ότι ο πατέρας επιφυλάσσει την καταστροφή των γεννητικών του οργάνων είναι προϊόν αυτών των οιδιπόδειων ενοχών, την στιγμή που η νοητική αναπαράσταση του κόλπου και του πέους καταστέλλεται από άμυνα, αναφέρει η Horney (1933). Μάλιστα, η Χατζηανδρέου (2016) μας θυμίζει, ότι εκτός από την Horney (1933), η Klein (1932) και ο Jones (1935) προκειμένου να γίνει σαφέστερη η ύπαρξη της πρώιμης επίγνωσης των εσωτερικών γεννητικών οργάνων στο κορίτσι, αναφέρουν πως στα προ-οιδιπόδεια άγχη που συνεχίζει να βιώνει το παιδί από την σχέση με το προ-οιδιπόδειο πρωταρχικό ερωτικό αντικείμενο, συμπεριλαμβάνεται και το γεννητικό άγχος του κοριτσιού στην φαλλική περίοδο, που αφορά στην καταστροφή όχι μόνο της κλειτορίδας, αλλά και των γυναικείων οργάνων που βρίσκονται μέσα στο σώμα του. Έτσι, όταν διαπραγματεύεται τις αιμομικτικές επιθυμίες στην οιδιπόδεια φάση, πιθανόν να ενεργοποιούνται τα προ-οιδιπόδεια άγχη, που έχουν να κάνουν με την φθορά και απώλεια των γεννητικών της οργάνων της.

Παράλληλα, οι Jones (1927) και Klein (1932) χρονολογούν τις οιδιπόδειες επιθυμίες του μικρού κοριτσιού για το πατέρα, στην εποχή του στοματικού σταδίου, ενώ ο Jacobson (1937) δηλώνει ότι η επίλυση του οιδιπόδειου συνεπάγεται την πίστη του κοριτσιού ότι και εκείνη κατέχει ένα πολύτιμο όργανο, την μήτρα, ώστε να αποκατασταθεί με αυτό το τρόπο η γυναικεία αυτοεκτίμηση. Ο Freud διατηρώντας τις θέσεις του και αγνοώντας τις θέσεις όσων τον αμφισβητούν εκφράζει ξεκάθαρα την δεύτερη θεωρία του, η οποία επικράτησε ως η κλασική: το κορίτσι στρέφει την αγάπη του προς τον πατέρα επειδή ο φθόνος του πέους είναι το βασικό συναίσθημα ευνουχισμού (Lax, 2007).

Βλέπουμε επομένως, το παιδί της προσχολικής ηλικίας να εκδηλώνει κτητικά συναισθήματα προς τον γονέα του ίδιου ή του αντίθετου φύλου και επιθετικά/ εχθρικά συναισθήματα προς τον γονέα του ίδιου ή του αντίθετου φύλου. Από την μια πλευρά ο φόβος του αγοριού ότι θα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ευνουχισθεί από τον πατέρα του, από την άλλη ο φόβος του κοριτσιού ότι η μητέρα της θα καταστρέψει τα αναπαραγωγικά της όργανα, οδηγεί το παιδί να ταυτισθεί με τον αντίστοιχο γονέα, να ενδοβάλλει και να εσωτερικεύσει το υπερεγωτικό άγχος, δηλαδή την οιδιπόδεια ενοχή του και να αναζητήσει την ικανοποίηση των ερωτικών επιθυμιών του εκτός οικογένειας. Ο Freud, δεν ασχολήθηκε με το γυναικείο φαλλικό στάδιο, εκτός από την περιγραφή, ότι το μικρό κορίτσι έχει ως αρχικό αντικείμενο αγάπης την μητέρα του πριν μετατοπίσει οριστικά την αγάπη αυτή προς τον πατέρα όταν ανακαλύψει, όπως συμβαίνει με το αγόρι, ότι η μητέρα δεν διαθέτει πέος (1961).

Η άκρως φαλλική εποχή, στην οποία έζησε, τον προσανατόλισε να ταυτίσει το παθητικό με το θηλυκό και το ενεργητικό με το αρσενικό. Για εκείνον υπάρχει μόνο ένα φύλο, το αρσενικό, δηλαδή το πέος, ενώ το θηλυκό προσδιορίζεται από την απουσία του πέους. Ο φαλλός είναι το σημείο αναφοράς, αν και μεταγενέστερα αρκετές φεμινίστριες ψυχαναλύτριες, όπως η Chodorow (1978) και η Irigaray (1993) θα αναπτύξουν θεωρίες, στις οποίες εμφανίζεται το αγόρι/άντρας να φθονεί την γυναικεία σεξουαλικότητα, την ικανότητα να εγκυμονεί ή να φέρει παραγωγικούς μαστούς.

Ο όρος φθόνος του πέους, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε από τον ίδιο τον Freud, περιγράφει το αρνητικό συναίσθημα της κόρης προς την μητέρα επειδή δεν της διέθεσε πέος, καθώς και την εξ ανάγκης αντίδραση του μικρού κοριτσιού στο φόβο ευνουχισμού από τον πατέρα. Να σημειωθεί, ότι ο Freud δηλώνει κατηγορηματικά την ομοιότητα της μετάβασης από την μια φάση της λιβιδινικής ανάπτυξης στην άλλη και για τα δύο φύλα, όπως επίσης και ότι τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια, η μητέρα γίνεται ο Πρώτος νόμος, τα πρώτα ηθικά θεμέλια (Lax, 2007).

Αν η εξολόθρευση του πατέρα από το μικρό αγόρι, στην θετική μορφή του οιδιπόδειου, αποτελεί «μια συνεισφορά στην ωρίμανση του ψυχισμού», όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Botella (2005), δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο το εχθρικό συναίσθημα του κοριτσιού προς την μητέρα. Το μικρό κορίτσι όχι μόνο "αναγκάζεται" να αντιμετωπίσει αμφότερες τις πλευρές του ίδιου συμπλέγματος - σε πρώτη φάση την μητέρα και σε δεύτερη φάση τον πατέρα- αλλά και να τις ξεπεράσει. Οι δύο αποεπενδύσεις αφορούν δύο αντικείμενα διαφορετικού φύλου. Η πρώτη αφορά στην αποεπένδυση του ομόφυλου αντικειμένου, ενώ η δεύτερη αφορά την αποεπένδυση του ετερόφυλου (αιμομικτικού) αντικειμένου. Η ομαλή επίλυση του οιδιπόδειου θα διαγράψει μια πορεία, η οποία θα ξεκινά από τη γυναίκα- μητέρα και θα καταλήξει στον άντρα- πατέρα (Botella &Botella, 2005).

Το μικρό αγόρι, κατά την ίδια φάση, αν και αισθάνεται φόβο για την αιμομικτική επιθυμία προς την μητέρα του, αντιμετωπίζει την πραγματικότητα και απεμπλέκεται, χωρίς να οδηγηθεί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

στην διάλυση της σχέσης μαζί της. Αντίθετα, το μικρό κορίτσι χρειάζεται να καλύψει μεγαλύτερη απόσταση για να επιλύσει, αν όλα πάνε καλά, το οιδιπόδειο, ενώ καλείται να αντιμετωπίσει την έννοια της έλλειψης, σε τρεις φάσεις: αρχικά αναφορικά με την έλλειψη της μητέρας, στην συνέχεια με την έλλειψη του πέους και τελικά με την έλλειψη του πατέρα, του οποίου η εγκατάλειψη από το κορίτσι θα σημάνει την επίλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Η φάση του οιδιπόδειου για το κορίτσι είναι επώδυνη, αφού η μητέρα, μέχρι την νηπιακή ηλικία το κέντρο όλου του κόσμου, έχει γίνει αντίζηλος. Τα συναισθήματα που προκαλούνται σε αυτή την φάση είναι θυμός προς την μητέρα, που δεν κατάφερε να της δώσει πέος, ματαίωση γιατί δεν θα αποκτήσει ποτέ πέος, ενοχές γιατί θέλησε κάτι απαγορευμένο, δηλαδή να κάνει παιδί με τον πατέρα εποφθαλμιώντας την μητέρα, καθώς και αυτουποτίμηση γιατί πιστεύει ότι έχει χάσει την σεξουαλική της αξία, μια για πάντα (Χατζηανδρέου, 2016).

Η ενδεχόμενη παραίτηση του κοριτσιού από τις δύο διαδοχικές φάσεις του ίδιου συμπλέγματος ενέχει πολλές παγίδες και δοκιμασίες για την μελλοντική μορφή της σεξουαλικότητας του (Lax, 2007).

Η αποστροφή που αισθάνεται για την μητέρα και η μομφή προς εκείνη επειδή την έφερε στον κόσμο σαν κορίτσι χωρίς πέος, υποχρεώνει την κόρη να στραφεί με απόγνωση προς τον πατέρα, από τον οποίο θα αναζητήσει την αποδοχή και την αίσθηση ότι το να είναι γυναίκα δεν είναι αιτία στιγματοποίησης, αφού η συνειδητοποίηση ότι ο φαλλός υπερέχει της κλειτορίδας, της έχει αποδυναμώσει την αυταξία της. (Ιγγλέση, 1997).

Αναφορικά με την κλειτορίδα ως ατροφικό πέος, η Lax (2007) αναφέρει ότι αρχικά αναγνωρίζεται από το κορίτσι ως ερωτογενής ζώνη, ενώ η μητέρα ως πρωταρχικό ερωτικό αντικείμενο υποβοηθά τον αυνανισμό της, μέσω της φροντίδας που προσφέρει. Ωστόσο ο πατέρας αποδεχόμενος την στροφή της κόρης προς αυτόν, θα την μεταχειριστεί με σαγήνη και αυτό θα προκαλέσει ακόμα περισσότερο την αγάπη του κοριτσιού προς τον πατέρα (Lax, 2007). Η εναλλαγή του ερωτικού αντικειμένου από την μητέρα στον πατέρα, επιφέρει εναλλαγή και της ερωτογενούς ζώνης από την κλειτορίδα στο κόλπο, γεγονός που σηματοδοτεί το τέλος της ισχυρής προσκόλλησης του κοριτσιού με την μητέρα. Το μίσος της για εκείνη θεριεύει (Freud, 1933) επειδή δεν της χάρισε ένα πέος και η συγχώρεση μένει σε εκκρεμότητα, ενώ ο βαθμός της πατρικής σαγήνης, οι συνέπειες που έχει στο σύστημα της οικογένειας, αλλά και η στάση της μητέρας πάνω σε αυτό το ζήτημα εξαρτώνται από την λειτουργικότητα της Πρωταρχικής Σκηνής, που αφορά στην συνουσία των γονέων, όχι ως γεγονός αλλά ως φαντασίωση.

Σύμφωνα με τον Freud (1961), ο φθόνος του πέους διαδραματίζει εξαιρετικά σπουδαίο ρόλο στην γυναικεία σεξουαλικότητα, ενώ πολλές φορές και μόνο η ασυνείδητη ύπαρξη του θα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

οδηγήσει την γυναίκα σε παραιτήσεις, ακυρώσεις και ψυχικές πολυπλοκότητες. Μελέτες πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα επιβεβαιώνουν την πολυπλοκότητα του γυναικείου ψυχισμού και την δυσκολία που αντιμετωπίζει η γυναίκα στην λύση του οιδιπόδειου, σε αντίθεση με το οιδιπόδειο που αντιμετωπίζει το αγόρι, αφού η πρώτη αντικειμενότροπος σχέση είναι με το αντικείμενο του ίδιου φύλου. Η Χατζηανδρέου (2016) συγκεντρώνει τις παραμέτρους, που δυσχεραίνουν περαιτέρω την έκβαση του οιδιπόδειου στο κορίτσι, ενώ συγκεκριμενοποιεί τις επιπτώσεις της μη επίλυσης του συμπλέγματος στην ζωή της γυναίκας, από την σύναψη ολοκληρωμένων, διαφοροποιημένων ετεροφυλόφιλων σχέσεων, μέχρι την δυνατότητα της να γίνει η μητέρα που μπορεί να αναθρέψει το παιδί της και όχι μόνο να το γεννήσει. Η πρώτη παράμετρος αφορά στην παρατεταμένη περίοδο προσκόλλησης του μικρού κοριτσιού στην μητέρα της και την διαδρομή που χρειάζεται να διανύσει αρχίζοντας από τα ενδεχόμενα ναρκισσιστικά ελλείμματα της προ-οιδιπόδειας φάσης, την καθήλωση στην φαλλική φάση λόγω αυτών των ελλειμμάτων, έως την αντιμετώπιση της μητέρας αντιζήλου με ήδη βεβαρυμμένο το σύμπλεγμα του φθόνου του πέους (Χατζηανδρέου, 2016). Η δεύτερη παράμετρος αφορά στον αποχωρισμό της κόρης από το πρωταρχικό ερωτικό αντικείμενο, που είναι η μητέρα και στη δυσκολία να μπει στην τριαδική οιδιποδιακή σχέση με δύο ήδη διαφοροποιημένα αντικείμενα διαφορετικού φύλου, μη όντας διαφοροποιημένη η ίδια, εξαιτίας της μη απαρτίωσης της πρωτογενούς θηλυκότητας με την ελλειμματική ναρκισσιστική επιβεβαίωση από τον πατέρα και των δυσκολιών από την προ-οιδιπόδεια φάση (ibid). Ενώ η τρίτη παράμετρος αφορά στο ίδιο το σύμπλεγμα του ευνουχισμού και στην ενεργοποίηση του προ-οιδιπόδειου άγχους σε συνδυασμό με το άγχος της καταστροφής των γεννητικών οργάνων από τον πατέρα (ibid).

Τα πρώιμα ναρκισσιστικά ελλείμματα σε συνδυασμό με την έντονες ναρκισσιστικές ανάγκες επιβεβαίωσης του κοριτσιού από τον πατέρα, διαμορφώνουν την πιθανότητα ο γυναικείος ναρκισσισμός να μην οδηγηθεί στην δευτερογενή ώριμη φάση και να μην επενδυθεί σε αντικείμενα (Χατζηανδρέου, 2016).

Αξίζει να αναφερθεί επίσης, η παράμετρος της συζυγικής σχέσης των γονέων, δηλαδή η φαντασιωτική κατάσταση της συνουσίας των γονέων, την οποία ο Freud ονόμασε Πρωταρχική Σκηνή μαζί με την αποπλάνηση και τον ευνουχισμό, είναι μία από τις φαντασιωτικές καταστάσεις, οι οποίες διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στην διαμόρφωση της σεξουαλικότητας του ατόμου. Ο όρος Πρωταρχική Σκηνή εισήχθη από τον ίδιο τον Freud για να περιγράψει την φαντασίωση του παιδιού σχετικά με την σεξουαλική - ερωτική επαφή των γονέων του. Ο τυχόν ενυπάρχων ρεαλισμός, σχετικά με την διενέργεια συνουσίας μεταξύ των γονέων εκλαμβάνεται ως μια ανομολόγητη φαντασίωση, που δεν θίγεται ποτέ με άμεσο τρόπο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Στην φαντασία του παιδιού η ύπαρξη σεξουαλικής επαφής των γονέων συνιστά βία και επιθετικότητα από την μεριά του πατέρα προς την μητέρα, αφού ο Τρίτος Πόλος του Τριγώνου, δηλαδή ο πατέρας, διαταράσσει το δίπολο Μητέρα- νήπιο, επιδεινώνοντας ταυτόχρονα το άγχος του ευνουχισμού (De Giorgio, 2015). Επίσης, η εμπειρία μιας δυσλειτουργικής πρωταρχικής σκηνής ενισχύει τις συνθήκες στρεβλώσεων και αποκλίσεων για το νήπιο δυσχεραίνοντας περαιτέρω την εύρυθμη έκφραση ενός ήδη ανώριμου Εγώ. Η επίθεση στον γονέα ισοδυναμεί με κατάρριψη της ίδια της ύπαρξης του υποκειμένου (Ιωαννίδης, 2016).

Στην περίπτωση μιας «νεκρής» ή «κενής» πρωταρχικής σκηνής ενδέχεται να προκληθεί παρεμπόδιση της περαιτέρω ομαλής διαμόρφωσης του ψυχικού οργάνου, αφού αναπτύσσεται μια σεξουαλικότητα που είναι άκαιρη και διαστροφική (Ιωαννίδης, 2016).

Τελικά, προς αποκατάσταση όλων αυτών των παραπάνω συναισθηματικών δυσκολιών, ανεξάρτητα αν το κορίτσι έχει επιλύσει το οιδιπόδειο ή όχι, θα στρέψει την προσοχή της στις μαθησιακές επιδόσεις, στο παιχνίδι και στις διαπροσωπικές σχέσεις με συνομηλίκους, αφήνοντας πίσω της τις αιμομικτικές ενοχές και τα οιδιπόδεια άγχη, μέχρι την επαναδιαπραγμάτευσή τους, κατά την περίοδο της εφηβείας. Η γυναίκα, σε όλους τους ρόλους που της αναθέτει η κοινωνία, χρειάζεται να αναγνωρίζει πρωτίστως την θηλυκή της ταυτότητα. Ενδεχομένως να χρειάζεται η πλήρης κατανόηση της γυναικείας σεξουαλικότητας και θηλυκότητας όλων των αναπτυξιακών σταδίων της γυναίκας, ώστε να μπορέσουμε να αντιληφθούμε σε βάθος το "οικουμενικό δράμα" που βιώνουν οι γυναίκες από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, αναφορικά με τις οιδιπόδειες σχέσεις τους.

2.2.1. Η Επαναδιαπραγμάτευση του Οιδιπόδειου Συμπλέγματος - Εφηβεία

Μετά από την ολοκλήρωση της λανθάνουσας περιόδου, κατά την οποία το παιδί έχει παραιτηθεί από κάθε ερωτική επιθυμία των αντικειμένων, επισυμβαίνουν διάφοροι μετασχηματισμοί, οι οποίοι οδηγούν την σεξουαλική πορεία του εφήβου προς την τελική της μορφή. Ο ερωτισμός της προ-εφηβείας μεταβάλλεται από ναρκισσιστικός/ αυτοερωτισμός σε αντικειμενότροπο ερωτισμό, βάζοντας στο «παιχνίδι» και τους άλλους.

Η σεξουαλικότητα του κοριτσιού διαμορφώνεται μέσα από τον συγκερασμό της κοριτσίστικης τρυφερότητας με τον αισθησιακό χαρακτήρα της γυναικείας φύσης. Η συγκεκριμένη διαδικασία περιγράφεται γλαφυρά από τον ίδιο τον Freud: «..όπως η διάνοιξη μιας σήραγγας και από τις δύο πλευρές..» (Freud, 2016, σελ. 89).

Τα εξωτερικά γεννητικά όργανα αλλάζουν εικόνα, ενώ τα εσωτερικά τείνουν προς την δομική ολοκλήρωσή ενός πολύπλοκου μηχανισμού, ο οποίος αναμένει να αποδώσει. Ωστόσο, εξαιτίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

της εξωτερικής και εσωτερικής αλλαγής, αλλάζει και η ψυχική κατάσταση του κοριτσιού. Η εσωτερικευμένη ασυνείδητη ψυχική αναπαράσταση του αντικειμένου (Nasio, 1988) έχει αφήσει μνημονικά ίχνη, πάνω στα οποία το έφηβο κορίτσι οικοδομεί την νέα ψυχική κατάσταση, ενώ προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στη libido του αντικειμένου και την libido του Εγώ. Από την μια πλευρά δηλαδή, οι ενορμήσεις — ένστικτα αυτοσυντήρησης — όπως η ικανοποίηση μέσα από τον θηλασμό και από την άλλη οι αληθινές σεξουαλικές ενορμήσεις, οι οποίες δημιουργούνται από την αυτονόμηση της ανάμνησης της ικανοποίησης, που της προσέφερε ο θηλασμός, ως βρέφος (Freud, 1905). Ωστόσο, η A. Freud (1936/1978) αναφέρει ότι το εφηβικό Εγώ ενεργοποιεί αμυντικούς μηχανισμούς άμυνας με στόχο την αντιμετώπιση των αιμομικτικών ενοχών και των συνοδών εξαρτήσεων, όπως τη μετάθεση[10] της libido από τους γονείς στους συνομηλίκους, τη μεταστροφή[11] του συναισθήματος από αγάπη προς τους γονείς σε μίσος και την επαναστατική συμπεριφορά, αλλά και την παλινδρόμηση[12] σε παιδικούς τρόπους αναζήτησης ικανοποιήσεων. Παρόλα αυτά το έφηβο άτομο μπορεί να ενεργοποιήσει τον μηχανισμό της αντιστροφής στο αντίθετο, δηλαδή να μετατραπεί από επαναστατημένο σε ευπροσήγορο και συμμορφωμένο, εξαιτίας του άγχους (Ποταμιάνος, 2002).

Ο Freud υποστηρίζει ότι το έφηβο κορίτσι, συγκριτικά με το έφηβο αγόρι, έχει περισσότερες και εντονότερες σεξουαλικές αναστολές, οι οποίες επηρεάζουν τον ψυχισμό της και την οδηγούν προς την παθητικοποίηση του σεξουαλικού της ενστίκτου. Η απωθητική διαδικασία της σεξουαλικής επιθυμίας οφείλεται στις προ-οιδιπόδειες και οιδιπόδειες ενδοψυχικές συγκρούσεις, οι οποίες διαδραματίζονται ανάμεσα στην αιμομικτική επιθυμία και την απαγόρευση της από το Υπερεγώ, ενώ η παθητικοποίηση οφείλεται στην παθητική αντικειμενότροπο επιθυμία να ευνουχιστεί από τον πατέρα και μέσα από ένα βιασμό να προκύψει ένα παιδί με εκείνον (Freud, 1905). Ωστόσο, η αιμομικτική φαντασίωση της κόρης διατηρείται και στην ωριμότερη εφηβική περίοδο, ενώ συνδέεται με τις νευρωτικές σεξουαλικές αναζητήσεις, οι οποίες προκαλούν την συμβολοποίηση των ονείρων (Freud 1905). Η εφηβεία επαναφέρει στο προσκήνιο την ψυχικά επιβαρυμένη οιδιπόδεια φάση και δυσκολεύει την απαρτίωση του Εγώ της κόρης, εξαιτίας του έντονου δεσμού με την μητέρα, η

[10] Μετάθεση: Μηχανισμός που βοηθά το άτομο να μεταφέρει την συναισθηματική αξία μιας ιδέας ή ενός Άλλου σε κάποια άλλη ιδέα ή σε κάποιον Άλλον. Για παράδειγμα, η γυναίκα που εχθρεύεται τον άντρα της, αλλά δεν μπορεί να του εκφράσει αυτά τα συναισθήματα, γίνεται επιθετική στα παιδιά της (Μαλικιώση, 2012).

[11] Μεταστροφή: Μηχανισμός που βοηθά το άτομο να μετατρέπει το συναίσθημα που συνοδεύει μια ενόρμηση στο τελείως αντίθετο συναίσθημα. Για παράδειγμα το κορίτσι που βιώνει το οιδιπόδειο σύμπλεγμα μετατρέπει την αγάπη για την μητέρα του σε μίσος επειδή δεν την προίκισε με πέος.

[12] Παλινδρόμηση: Μηχανισμός που δηλώνει την επαναφορά του παιδιού σε προηγούμενο ψυχοσεξουαλικό στάδιο, λόγω τραυματικής εμπειρίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

οποία απορρίπτεται συλλήβδην μαζί με όλες τις εσωτερικευμένες εκφάνσεις της επικριτικής μητέρας, απορριπτικής μητέρας, σεβαστής μητέρας, καταχθόνιας μητέρας, απειλητικής μητέρας, ανταγωνιστικής μητέρας κ.α.

Κατά την ανατομική ολοκλήρωση της κόρης συντελούνται κάποιες βιολογικές αλλαγές, οι οποίες έχουν να κάνουν με την εναλλαγή της ερωτογενούς ζώνης από κλειτοριδική σε κολπική, ενώ η ανακάλυψη του κόλπου επιφέρει και την συνειδητοποίηση από την μεριά του κοριτσιού, της μεταμόρφωσης από κορίτσι σε ολοκληρωμένη γυναίκα.

2.2.2. Οιδιπόδειο και Αδέλφια- Η Φανταστική Οικογένεια

Ο Freud (1909) περιγράφει με τον όρο Family Romance ένα ψυχολογικό σύνδρομο. Το παιδί ή ο έφηβος αλληλεπιδρώντας με συναισθηματικά μη διαθέσιμους γονείς έχει συναισθήματα ζήλιας, που δεν έχουν ωστόσο εξ αρχής σεξουαλικό υπόβαθρο. Θεωρώντας ότι η δική του στοργή για τους γονείς δεν έχει αντίκρισμα, επειδή πρέπει να μοιραστεί την αγάπη των γονιών με τα αδέλφια του, το παιδί βρίσκει διέξοδο στην ιδέα ότι προέρχεται από άλλη οικογένεια, υψηλότερης κοινωνικής τάξης και ότι είναι υιοθετημένο. Παράλληλα, αισθάνεται ότι έχει εξαπατηθεί από την μητέρα και τον πατέρα και αυτό αποτελεί άλλη μια αιτία της αποξένωσης του, από τους γονείς. Ο Freud (1909) αποκαλεί αυτή την αποξένωση «the neurotic's family romance», ενώ εξιστορεί πολλές περιπτώσεις σχετικά με το πώς το σύνδρομο αποκαλύφθηκε κατά την διάρκεια της ψυχανάλυσης ατόμων, που παρουσίαζαν νευρωτικά χαρακτηριστικά. Η συγκεκριμένη φαντασίωση των νευρωτικών ατόμων εμφανίζεται αρχικά στο παιδικό παιχνίδι, στο οποίο περίπου λίγο πριν την εφηβεία εμπλέκεται στις οικογενειακές σχέσεις (1909). Αν και αυτή η φαντασιακή δραστηριότητα μοιάζει να διέπεται από παιδική κακία, ο Freud (1909) ισχυρίζεται ότι κρύβεται σχολαστικά η πίκρα του παιδιού για κάποιες χαρούμενες εξαφανισμένες εποχές που βίωνε με τους αγαπημένους του γονείς, ενδεχομένως πριν την έλευση κάποιου αδελφού ή αδελφής.

Η μυθοπλασία του Family Romance αποτελεί σύμφωνα με τον Freud (1909), μια μορφή επίλυσης του οιδιπόδειου συμπλέγματος που ενεργοποιεί τους αμυντικούς μηχανισμούς της μετάθεσης, της διχοτόμησης και της εξιδανίκευσης. Η εναλλαγή ταύτισης πότε με τους φανταστικούς γονείς και πότε με τους πραγματικούς, δηλαδή πότε με την θετική έκφανση των γονικών αντικειμένων και πότε με την αρνητική αντίστοιχα, απομειώνει τις αιμομικτικές επιθετικές ενοχές του ψυχικού οργάνου και διευκολύνει τον χειρισμό τους. Οι φαντασιακοί, εξιδανικευμένοι και υπερτιμημένοι γονείς σε συνδυασμό με τους πραγματικούς γονείς, πού όμως δεν τους κατανοεί ως τέτοιους, βοηθούν το παιδί να πραγματευτεί το οιδιπόδειο με πιο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

οργανωμένο ψυχισμό, να διαχειρίζεται τις εσωτερικές συγκρούσεις, που απορρέουν από αυτό, με μεγαλύτερη αυτοπροστασία απέναντι στο οιδιποδειακό άγχος, αλλά και να βρίσκει συναισθηματικό άσυλο στις φαντασιώσεις του.

2.2.3. Η έννοια του Φθόνου στην ψυχαναλυτική σκέψη

Ο φροϋδικός στοχασμός σχετικά με το συναίσθημα του φθόνου και του μίσους στον άνθρωπο, αποτελεί μέρος ενός συνόλου ιδεών του ίδιου του Freud, σχετικά με τα πεπρωμένα των ενορμήσεων (1915) και την αρχή της ηδονής (1919).

Ο Recalcati (1999) αναλύοντας τον φροϋδική σκέψη επ' αυτού, αναφέρει ότι το μίσος σύμφωνα με τον Freud είναι ενορμητικό κατάλοιπο ετερότητας και ως τέτοιο είναι αδύνατον να διαχωριστεί από το ψυχικό όργανο και τις δυσάρεστες εντάσεις που αυτό βιώνει εξαιτίας του νόμου της αρχής της ηδονής. Η ενορμητική ένταση διαταράσσει μεν την ομοιοστατική τάση του ψυχικού οργάνου, ως εσωτερική, ενδογενής, σταθερή με το υποκείμενο, συμπίπτει ωστόσο με το αναφομοίωτο εσωτερικό, που συνιστά η ίδια η ενορμητική ώθηση (Recalcati, 1999).

Η Klein (1948) περιγράφει το βρέφος να σκάβει μέσα στο στήθος της μητέρας για να αρπάξει ό,τι του ανήκει από την προσφερόμενη καλοσύνη του μερικού αντικειμένου. Η πηγή θρέψης είτε απουσιάζει (κακό στήθος), είτε είναι παρούσα (καλό στήθος) αλλά προσφέρει περίσσια τροφή (κακό στήθος), αντιπροσωπεύει για το βρέφος το κακό στερητικό αντικείμενο, αφού η ικανοποίηση των αναγκών του εμποδίζεται. Το ψυχικό όργανο του βρέφους αποφεύγοντας την οδύνη και αποζητώντας την ικανοποίηση, διαφοροποιείται και εξωτερικεύει την εσωτερική ένταση απορρίπτοντας το κακό αντικείμενο (μερικό) με το να φτύνει το γάλα. Το φτύσιμο του γάλακτος αποτελεί το συμβολικό όχι, για το οποίο ο Freud θεωρεί ότι εγκαθιδρύει την δυνατότητα του ναι (Recalcati, 1999). Μαζί με την εγκαθίδρυση της δυνατότητας του ναι, το μίσος βρίσκει την σωματοποιημένη του έκφραση, μέσω του φτυσίματος, ενώ το υποκείμενο, δηλαδή το βρέφος πραγματοποιεί την διαφοροποίηση του ως «υποκειμενικό αντικείμενο», αναφέρει ο Recalcati στην ανάλυση του για την φροϋδική θεώρηση περί μίσους (1999).

Ο Lacan αντιμετωπίζει το πάθος του μίσους όμοια με τον Freud. Ταυτίζεται με την φροϋδική θεώρηση και θεωρεί όπως και ο Freud, ότι το μίσος προϋπάρχει της αγάπης, ότι είναι μια υλική αντίδραση του σώματος του υποκειμένου, που έχει σαν στόχο τον διαχωρισμό του από το σώμα του άλλου (Recalcati, 1999). Με αυτή την έννοια, αφού η ετερότητα είναι του Άλλου και είναι σταθερή στο ίδιο το υποκείμενο, το μίσος είναι ταυτόχρονα η υλική ανταπόκριση του σώματος του υποκειμένου προς το Ίδιο (Recalcati, 1999). Ωστόσο, το μίσος και ο φθόνος ως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ενορμητικά κατάλοιπα, σύμφωνα με τον Freud (1915, 1919) δεν γίνεται να αποβληθούν εντελώς. Επομένως, το υποκείμενο εντοπίζει εκείνον τον Άλλον, που έρχεται «σε αντίθεση με την ιδεώδη, ναρκισσιστική αναπαράσταση του Ίδιου», με εργαλείο το μίσος, αναφέρει χαρακτηριστικά ο Recalcati (1999).

Η αναφορά της Klein (1948) στην παρανοειδή- σχιζοειδή θέση συναντάται στην θέση του Lacan περί παράνοιας, η οποία "αναδεικνύεται ως μια στρατηγική που έχει σκοπό να ταυτίσει την απόλαυση με τον Άλλον, με τον τόπο του Άλλου" λέει ο Recalcati. Το βρέφος παρασύρεται σε ένα πλήθος ταυτίσεων, αγαπώντας το αντικείμενο ναρκισσιστικά ως ιδεώδες, ενώ το μισεί ταυτόχρονα επειδή είναι ένας ακατανίκητος εχθρός του Ίδιου (Recalcati, 1999)

Η κατάληξη είναι ότι το εσωτερικεύμενο ιδεώδες του αντικειμένου γίνεται αυτομάτως και διώκτης του υποκειμένου (Recalcati, 1999).

Ένας από τους εκπροσώπους της Σχολής των Αντικειμενότροπων Σχέσεων, ο Bion μελετώντας τις συμπεριφορές των σχιζοφρενών ανακάλυψε ότι έχουν συνάφεια με τις επιθετικές συμπεριφορές του βρέφους, το οποίο οδηγείται στην συγκεκριμένη συμπεριφορά από τα συναισθήματα φθόνου που έχει για την μητέρα (Grinberg, 2000). Συμπληρώνοντας την διαπίστωση αυτή, αναφέρει ότι ο φθόνος του βρέφους γεννά επιθετική συμπεριφορά όχι μόνο προς το αντικείμενο, αλλά και στο μέρος του εαυτού που έχει ταυτιστεί με το αντικείμενο και με τον εξωτερικό κόσμο. Επομένως, ο «κακός μαστός» παράγει σκέψεις, οι οποίες αντί να μετατραπούν, να μεταβληθούν, αποφεύγονται από το βρέφος που δεν αντέχει την ματαίωση του ταυτιζόμενου με το αντικείμενο, μέρους του εαυτού του.

Το βρέφος επιτίθεται στις δικές του ψυχικές λειτουργίες, που έχουν ταυτιστεί με το «κακό στήθος», δηλαδή τις γνωστικές και αντιληπτικές του διαδικασίες επιτυγχάνοντας να καταστρέψει και τις ικανότητες που απορρέουν από αυτές, ενώ ο φθόνος εργαλειοποιείται για να επιτεθεί ο νους στον εαυτό του (Grinberg, 2000).

Η έννοια του φθόνου, όπως βλέπουμε, απασχόλησε αρκετούς θεωρητικούς, διότι ένα έντονο συναίσθημα σαν κι αυτό, αν μη τι άλλο επηρεάζει σφοδρά το ανώριμο εγώ του βρέφους, ενώ ο χειρισμός του συναισθήματος από τη μητέρα θα καθορίσει την μετέπειτα εξέλιξη του παιδιού. Ωστόσο, συναντάμε το ίδιο συναίσθημα και κατά την οιδιπόδεια φάση, όταν το μεν αγόρι φθονεί τον πατέρα γιατί δεν μπορεί να ερωτοτροπήσει με το πρώιμο ερωτικό αντικείμενο, την μητέρα, το δε κορίτσι φθονεί την μητέρα γιατί δεν διαθέτει πέος για να της κληροδοτήσει. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί η διάκριση που κάνει η McDougall (1986) σχετικά με τον όρο πέος και τον όρο φαλλό, χαρακτηρίζοντας το πέος μερικό αντικείμενο, ενώ τον φαλλό σύμβολο γονιμότητας και ερωτικής επιθυμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Σύμφωνα με την Klein, η διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα έγκειται στην απτή ναρκισσιστική απόδειξη της ύπαρξης του πέους και του κόλπου, αντίστοιχα. Ενώ το αγόρι μπορεί να αποδείξει την ύπαρξη του πέους του, το κορίτσι δυσκολεύεται να το κάνει με τα δικά της γενετήσια όργανα, αν και διαθέτει από την αρχή την συνειδητότητα του κόλπου της. Η Klein υποστηρίζει ότι ο φθόνος του πέους στο κορίτσι εκπορεύεται από την συγκρουσιακή οιδιπόδεια σχέση με την μητέρα της και δεν είναι τίποτα άλλο παρά η εκδήλωση της εξέγερσης εναντίον της και η επιθυμία να απαλλαγεί από την εξουσία που της ασκεί η γοητεία της (Klein, 1935).
Η εφηβεία θα αποκαταστήσει τις συνέπειες του φθόνου του πέους που αισθάνεται το κορίτσι, καθώς η έμμηνος ρύση και η αύξηση του στήθους θα αποτελέσουν την οπτική επιβεβαίωση της θηλυκότητας της.

2.2.4. Ο χρόνιος θυμός της κόρης

Στην πράξη, η ύπαρξη του χρόνιου θυμού στην παιδική συμπεριφορά καταδεικνύει ότι το παιδί έχει μεγαλώσει σε ένα ανασφαλές και μη στοργικό περιβάλλον. Αν οι συνθήκες στις οποίες μεγαλώνει ένα βρέφος είναι ελλιπείς, σε επίπεδο ποιοτικής ζεστασιάς και φροντίδας, ενσυναίσθησης και «ονειροπόλησης», το παιδί δεν θα αποκτήσει την ικανότητα της ανθεκτικότητας στις ματαιώσεις, ενώ θα έχει περισσότερες πιθανότητες να εκδηλώσει συναισθήματα θυμού σαν ενήλικο άτομο (Bion 1962). Ο θυμός κρύβει από πίσω του ένα παιδί που δεν είχε τον απαιτούμενο χρόνο, ώστε να εσωτερικεύσει επαρκώς την φροντίδα και την ασφάλεια από την μητέρα του, ενώ το συναίσθημα αυτό παραμένει και διατηρείται σε όλη την ζωή, αν το άτομο σαν ενήλικας δεν αναζητήσει ψυχοθεραπευτικές λύσεις (Fraley, 1997). Επομένως το συναίσθημα του θυμού κρύβει λύπη για τον εαυτό και φόβο. Έχοντας ταυτιστεί με το εσωτερικευμένο κακό στήθος της μητέρας του, δηλαδή το καταδιωκτικό μερικό αντικείμενο, το βρέφος αισθάνεται για πρώτη φορά θυμό, όταν δεν λαμβάνει την προσδοκώμενη ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών του και το απορρίπτει (Klein, 1932). Ωστόσο, απορρίπτοντας το καταδιωκτικό αντικείμενο, αισθάνεται υπαρξιακό άγχος για τον ταυτόχρονο αφανισμό του μέρους του Εγώ, που έχει ταυτιστεί μαζί του (ibid). Η μητέρα που δεν φροντίζει και δεν αφουγκράζεται επαρκώς τις ψυχικές και βιολογικές ανάγκες του παιδιού της χτίζει μια παιδική προσωπικότητα συναισθηματικά παραμελημένη και το παιδί χρειάζεται να αναζητήσει νοητικές εξηγήσεις για την στέρηση αυτή (Bion, 1962). Η σύγχυση και η σύγκρουση μεταξύ του νοητικού και του συναισθηματικού που συμβαίνουν στον ψυχισμό του, οδηγούν το κορίτσι από την μια πλευρά να κρίνει και από την άλλη να δικαιολογεί την συμπεριφορά της μητέρας, εκλογικεύοντας το συναίσθημα του (Weldon, 1997). Αν υποτεθεί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ότι η κριτική απέναντι στην μητέρα εκδηλώνεται με θυμό, τότε η τιμωρία δεν απευθύνεται προς την μητέρα, αλλά προς τον ίδιο τον εαυτό, ενώ οι ενοχές καθηλώνουν το άτομο σε μια κατάσταση αέναης αναζήτησης αποδοχής και αναγνώρισης, για να καλυφθούν οι συναισθηματικές ανάγκες του (ibid). Χρειάζεται επομένως, να αναλύσει κανείς όλη την οιδιποδειακά επιβαρυμένη ψυχική κατάσταση της κόρης απέναντι στην μητέρα της, προκειμένου να δικαιολογήσει την ύπαρξη του θυμού και την παραμονή του συναισθήματος αυτού στην ζωή της ως ενήλικο άτομο. Έχει ήδη αναφερθεί ότι προς το τέλος της προ-οιδιπόδειας φάσης το κορίτσι χρειάζεται να εγκαταλείψει το πρωταρχικό ερωτικό αντικείμενο που είναι η μητέρα και να στραφεί προς τον πατέρα (Freud, 1961). Ωστόσο, η μετάβαση αυτή συνοδεύεται από απογοήτευση, θυμό και μίσος του κοριτσιού προς την μητέρα γιατί της έχει στερήσει το μητρικό στήθος την τροφή, την ελευθερία να αυτοϊκανοποιείται, το πέος που είχε ανάγκη για να αισθανθεί δυνατή (ibid). Όλες αυτές οι στερήσεις εκλαμβάνονται από το κορίτσι ως έλλειψη αγάπης και φροντίδας. Το κορίτσι εισέρχεται στην οιδιπόδεια φάση όντας ήδη θυμωμένο, απογοητευμένο και φοβισμένο επειδή έχοντας απορρίψει την μητέρα, έχει απορρίψει ταυτόχρονα τον ίδιο της τον εαυτό, ενώ δεν έχει κίνητρο να αναπτύξει ένα δυνατό ναρκισσιστικό Υπερεγώ που θα της παρέχει κοινωνικοπολιτισμικό γόητρο και την ανάλογη ισχύ (Weldon, 1997).

Χωρίς ψυχοθεραπευτική υποστήριξη το συναίσθημα του θυμού μπορεί να συντροφεύει το άτομο για πολλά χρόνια. Ανεξάρτητα από τις συνθήκες της τρέχουσας πραγματικότητας το άτομο αισθάνεται τον ίδιο θυμό που αισθανόταν όταν ήταν πέντε χρονών, τότε που τα επώδυνα γεμάτα οργή οιδιπόδεια συναισθήματα αποτελούσαν την εσωτερική του πραγματικότητα. Συχνά ο θυμός δεν απευθύνεται προς το πρόσωπο από το οποίο προέρχεται η ματαίωση, αλλά σε όλους τους άλλους. Η διαχείριση του μπορεί να γίνει δύσκολη και η προσφυγή στην ψυχοθεραπεία αναπόφευκτη. Με τον καιρό, κατά την διάρκεια της προσωπικής θεραπείας αποκαλύπτεται είτε η ελλιπής σχέση στοργής και αποδοχής, είτε η απουσία ονειροπόλησης και η μη διαθεσιμότητα από την πλευρά της μητέρας στα βρεφικά και νηπιακά χρόνια.

Εν κατακλείδι, ο θυμός που αισθάνονται οι κόρες διατηρείται αμείωτος μέσα στα χρόνια, αρχής γενομένης στα χρόνια της εφηβείας, ενώ συνδέεται ποικιλοτρόπως με τις προ-οιδιπόδειες και οιδιπόδειες επιβαρύνσεις, στις οποίες υπόκειται η σχέση μητέρας και κόρης.

2.2.5. Το σύμπλεγμα του Ευνουχισμού

Στην ψυχαναλυτική σκέψη η έννοια του ευνουχισμού δεν σημαίνει ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων, αλλά χαρακτηρισμός της πολύμορφης ψυχικής εμπειρίας του μικρού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

παιδιού, το οποίο περίπου στα πέντε έτη της ζωής του αντιλαμβάνεται ότι ο κόσμος μοιράζεται σε άνδρες και γυναίκες και ότι τα δύο φύλα έχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού στο κορίτσι εμφανίζεται με την αποδοχή του από το κορίτσι. Στην φάση αυτή το κορίτσι έχει ήδη απορρίψει την μητέρα, αισθάνεται μίσος γι' αυτήν, ενώ δεν βλέπει πλέον τον πατέρα σαν αντίζηλο., αλλά σαν στήριγμα και ανακούφιση από τις ματαιώσεις.

Μέχρι πριν, σύμφωνα με τον Freud, το παιδί θεωρεί ότι όλος ο κόσμος έχει πέος. Αν και το αγόρι βιώνει διαφορετικά από το κορίτσι την ύπαρξη ή μη ύπαρξη πέους στον πατέρα και στην μητέρα αντίστοιχα, εν τούτοις η αρχή του συμπλέγματος του ευνουχισμού είναι η ίδια με εκείνη του κοριτσιού. Τόσο το αγόρι όσο και το κορίτσι δίνουν "μια παγκοσμιότητα στο πέος" (Nasio, 1998), ενώ η μητέρα, κατά την προ-οιδιπόδεια περίοδο, είναι και για τα δύο φύλα το πρωταρχικό ερωτικό αντικείμενο. Ιδιαίτερα η προ-οιδιπόδεια περίοδος είναι καθοριστικής σημασίας για την έκβαση του συμπλέγματος του ευνουχισμού – φθόνου του πέους στο κορίτσι. Η εκδοχή μιας προβληματικής προ-οιδιπόδειας περιόδου ενδέχεται να δημιουργήσει σημαντικά ναρκισσιστικά ελλείμματα, τα οποία να συνοδεύσουν το κορίτσι στην είσοδο του στο οιδιπόδειο, με ήδη επιβαρυμένο το σύμπλεγμα του ευνουχισμού και να δυσχεράνουν περαιτέρω την αντιμετώπιση της μητέρας ως αντιζήλου (Χατζηανδρέου, 2016).

Μολονότι το άτομο αντιλαμβάνεται γνωστικά πλέον, ότι οι διαφορές ανάμεσα στα φύλα προέρχονται από την διαφορετικότητα τόσο στην εμφάνιση όσο και στην συμπεριφορά των ανδρών και των γυναικών, στην κομβική ηλικία των πέντε ετών, συνειδητοποιεί την έννοια της έμφυλης σταθερότητας, δηλαδή ότι ο άνδρας θα είναι μόνιμα άνδρας και η γυναίκα θα είναι μόνιμα γυναίκα, καθώς και το ότι αυτό οφείλεται σε βιολογικούς παράγοντες (Feldman, 2011). Η αποδοχή της ανατομικής διαφοράς των φύλων κοστίζει σε άγχος στο παιδί και ενώ μέχρι πριν την ηλικία της συνειδητοποίησης, ζει σε ένα κόσμο ναρκισσιστικά ευδαιμονικό, στη συνέχεια αναγκάζεται να βιώσει την δοκιμασία του ευνουχισμού, μια εμπειρία που ανακυκλώνεται χωρίς χρονικούς περιορισμούς σε όλη την διάρκεια της ενήλικης ζωής (Nasio, 1988). Η αναπαράσταση της εμπειρίας επανέρχεται κάθε φορά που χρειάζεται το άτομο να αποδεχτεί «με οδυνηρό τρόπο ότι τα σωματικά όρια είναι στενότερα από τα όρια της επιθυμίας» (Nasio, 1988, σελ. 27), με την έννοια ότι με το «παιδικό του πέος» (σελ. 33) δεν θα καταφέρει ποτέ να κάνει πραγματικότητα τις φαντασιώσεις που αφορούν την μητέρα του (Nasio, 1988). Επειδή όμως, το ισχυρό σύμπλεγμα του ευνουχισμού στο κορίτσι βιώνεται χρονικά πριν από την είσοδο στη οιδιπόδεια φάση, η οποιαδήποτε καθήλωση στο σημείο αυτό, σημαίνει ταυτόχρονα την καθήλωση στην φαλλική φάση (Χατζηανδρέου, 2016).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Παράλληλα, η λειτουργία του συμπλέγματος του ευνουχισμού είναι κομβικής σημασίας, διότι από την μια πλευρά το υποκείμενο τοποθετείται ασυνείδητα στον ιδανικό τύπο του φύλου του και από την άλλη διότι χωρίς την ύπαρξη του συγκεκριμένου συμπλέγματος το υποκείμενο δεν θα μπορούσε να ανταποκριθεί επαρκώς στις ανάγκες ενός σεξουαλικού συντρόφου, αλλά και του παιδιού που θα προέκυπτε από αυτή την σεξουαλική και σχεσιακή συνεύρεση.

2.2.6. Οι Οιδιπόδειες Συγκρούσεις και η Έννοια της Ταύτισης

Σύμφωνα με την φροϋδική σκέψη τα αμφιθυμικά συναισθήματα της κόρης για την μητέρα της είναι η πηγή των οιδιπόδειων συγκρούσεων. Η Klein περιγράφει την αμφιθυμία του παιδιού για την μητέρα του, ως μια διεργασία σχάσης του αντικειμένου σε αγαπητό και μισητό, η οποία διατηρείται και στην οιδιπόδεια φάση. Αλλά και η αμφιθυμία της μητέρας προκαλεί στην κόρη τάσεις αποφυγής και οξύμωρης ταυτοτικής διαφοροποίησης, αφού τα όρια της σχέσης μητέρας και κόρης είναι αδιόρατα και το μικρό κορίτσι καλείται να εξελιχθεί και να γίνει « ο εαυτός του» (Chodorow, 1978).

Κατά την διάρκεια της οιδιπόδειας φάσης στον ψυχισμό του υποκειμένου λαμβάνουν χώρα αιμομικτικές επιθυμίες και ενοχές, φαντασιώσεις αγάπης και μίσους, συναισθήματα ανταγωνισμοί και ζήλιας. Η επιτυχής έκβαση των οιδιπόδειων συγκρούσεων έγκειται στο αν το παιδί καταφέρει να εσωτερικεύσει τα χαρακτηριστικά του γονέα του ίδιου φύλου, να απωθήσει την αιμομικτική επιθυμία για τον γονέα του αντίθετου φύλου και να οργανώσει στην συνέχεια τις ταυτίσεις του με τον γονέα του ίδιου φύλου (Βοσνιάδου, 2000). Τα τρία αυτά κομβικά σημεία, που διέπουν τη διαδικασία των οιδιπόδειων συγκρούσεων, θα καθορίσουν τον βαθμό επίγνωσης του φύλου του ατόμου (Βοσνιάδου, 2000). Σε αντίθεση με το κορίτσι, το μικρό αγόρι πλεονεκτεί επειδή διαθέτει εμφανές γεννητικό όργανο, γι’ αυτό και αντιμετωπίζει τη διαδικασία πιο εύκολα. Το κορίτσι όμως χρειάζεται, από την μια πλευρά να αποδεχτεί το έλλειμμα εμφανούς γεννητικού οργάνου και από την άλλη να διαχειριστεί τον φθόνο προς την μητέρα, την οποία θεωρεί υπαίτια αυτού του ελλείμματος. Το αγόρι επομένως, ανδρώνεται έχοντας τον φόβο του ευνουχισμού του από τον πατέρα, ενώ το κορίτσι γίνεται γυναίκα αποδεχόμενη τον ευνουχισμό της από την μητέρα (Βοσνιάδου, 2002). Η μη αποδοχή του ευνουχισμού οδηγεί στην καθήλωση του κοριτσιού στην φάση του φθόνου του πέους και στην αντίδραση για οτιδήποτε αντιπροσωπεύει το αρσενικό στοιχείο, ενώ στην ενήλικη ζωή η γυναίκα που δεν έχει αποδεχθεί τον ευνουχισμό της ενδέχεται να μην είναι σε θέση να αφιερωθεί ψυχοσεξουαλικά στο αντίθετο φύλο, να έχει σεξουαλικές αναστολές σε βαθμό ψυχρότητας στο βάθος και σεξουαλική προκλητικότητα στην επιφάνεια. Αντίθετα η αποδοχή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

του ευνουχισμού σηματοδοτεί την επιτυχή λύση του οιδιπόδειου και οδηγεί το μικρό κορίτσι προς την ταύτιση με την μητέρα (Βοσνιάδου, 2000).

Η ταύτιση είναι χωρίς αμφιβολία, μία από τις καθοριστικότερες ειδικές ψυχικές διεργασίες που συντελούνται στον χώρο του ασυνείδητου, αφού η βαθιά επιθυμία κάθε παιδιού είναι να ταυτιστεί με τα πρόσωπα που εκείνο θεωρεί σημαντικά (Dolto,1982). Σύμφωνα με την Dolto (1982) εξαιτίας του φαλλικού ιδεώδους, το παιδί ταυτίζεται με τα συναισθήματα των γονέων του με διάφορους τρόπους, όπως ο τρόπος ομιλίας, που σε μεταγενέστερη φάση φροντίζει να μιμηθεί.

Το κορίτσι, όπως και το αγόρι, χρειάζεται τις ταυτίσεις με την γενετήσια φύση του γονέα του ίδιου φύλου. Η ικανότητα της μητέρας να μεγαλώνει την κόρη της χωρίς να αντανακλά ασυνείδητη ζήλεια και ανταγωνισμό, σαν ενδεικτικό στοιχείο, ότι έχει επιλύσει το δικό της οιδιπόδειο και έχει ξεπεράσει τις οιδιπόδειες αναστολές, θα βοηθήσει το μικρό κορίτσι να ταυτιστεί με τα χαρακτηριστικά της μητέρας. Παράλληλα, οι συγκρούσεις της μητέρας, που εμφορούνται από την δική της σεξουαλικότητα αντανακλώνται στην ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη της κόρης, η οποία με την σειρά της καλείται να ξεπεράσει τόσο τις δικές της οιδιπόδειες αναστολές, όσο και της μητέρας της. Σύμφωνα με την Chodorow (1978), το σύμπλεγμα του φθόνου του πέους έχει απρόβλεπτες συνέπειες στον ψυχισμό της κόρης, ενώ η διαχείριση του από την μεριά της μητέρας καθορίζει την ψυχοσεξουαλική εξέλιξη, αλλά και την γενικότερη ομαλή πορεία του οιδιπόδειου του κοριτσιού.

Το μικρό κορίτσι ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την μητέρα του, θέλει να την αντικαταστήσει σε όλα τα επίπεδα, ενώ εκδηλώνει την τάση για ταύτιση μέσα από την επιθυμία του παραγκωνισμού της. Όταν το παιδί ταυτίζεται με έναν άξιο γονέα, η ταύτιση είναι συνυφασμένη με την δύναμη και την ασφάλεια, ενώ όταν η ταύτιση επισυμβαίνει με έναν ανάξιο γονέα, το παιδί οδηγείται σε αισθήματα ανεπάρκειας και ανασφάλειας. Η ταύτιση στην ηπιότερη μορφή της αποτελεί μια διαδικασία μάθησης του παιδιού, αφού μέσα από το ρεπερτόριο συμπεριφορών που εκείνο μιμείται, αναπτύσσεται γνωστικά και συναισθηματικά (Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 1999). Η ταύτιση αποτελεί επίσης, μια μορφή δέσμευσης με τα διάφορα πρόσωπα, με τα οποία ταυτίζεται το άτομο, ενώ εσωτερικεύει το αντικείμενο της ταύτισης και των λειτουργιών του, ακόμα και όταν έχει αποδεσμευτεί από το αντικείμενο αυτό. Για παράδειγμα, η αρχική και πρωτογενής ταύτιση του κοριτσιού με την μητέρα γίνεται στην συνέχεια μια ενεργητική διαδικασία, μέσα από την οποία η κόρη αποτυπώνει την θηλυκότητα της μητέρας της, οργανώνοντας ταυτόχρονα την ταυτότητα και την σεξουαλικότητα της (Stoller, 1973).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ο Nasio (1988) διαχωρίζει την κοινωνική αντίληψη περί ταύτισης από εκείνη την ψυχαναλυτική, αναλύοντας ξεχωριστά την φροϋδική άποψη περί ταύτισης από την λακανική. Πριν ωστόσο, αναλυθεί η φροϋδική αντίληψη της έννοιας της ταύτισης, χρειάζεται να οριστεί τι σημαίνει *αντικείμενο* για τον ίδιο τον Freud. Συχνά ο όρος αντικείμενο χρησιμοποιείται λανθασμένα εννοώντας το αντιληπτό αγαπητό πρόσωπο του Άλλου, ενώ στην πραγματικότητα ο Freud με τον όρο αυτό εννοούσε την «ασυνείδητη ψυχική αναπαράσταση αυτού του Άλλου» η οποία προϋπάρχει και αποτελεί τον χώρο μέσα στον οποίο το υποκείμενο θα καταγράψει ασυνείδητα τα χαρακτηριστικά του Άλλου (Nasio, 1988, σελ. 140).

Για τον Freud επομένως, η έννοια της ταύτισης γίνεται αντιληπτή στο επίπεδο της αντικατάστασης των διυποκειμενικών σχέσεων με τις ενδοψυχικές. Με άλλα λόγια η ταύτιση για τον Freud συντελείται εντός του υποκειμένου και δεν είναι παρατηρήσιμη, παρά έμμεσα (Nasio, 1988, σελ. 137). Η φροϋδική ταύτιση δεν έχει να κάνει με την μίμηση, ή τον μιμητισμό, αλλά με την μέθεξη των ψυχισμών του υποκειμένου και του αντικειμένου, σε επίπεδο απρόσωπο και ασυνείδητο (Nasio, 1988). Στην σχέση μητέρας και κόρης, η ασυνείδητη αρχή του Εγώ της κόρης μετατρέπεται σε πτυχή της ασυνείδητης αρχής του μητρικού αντικειμένου (Nasio, 1988).

Από την άλλη πλευρά, ο Lacan προσδίδει στο όρο ταύτιση την έννοια μια δημιουργικής διαδικασίας, με την έννοια ότι δημιουργείται μια « νέα ψυχική θεσμική βαθμίδα, ένα νέο ψυχικό υποκείμενο» (Nasio, 1988, σελ 138). Η διαφορά επομένως, ανάμεσα στον Freud και στον Lacan σχετικά με την έννοια της ταύτισης, είναι ότι ενώ στον Freud υφίστανται δύο ασυνείδητες αρχές, το Εγώ και το αντικείμενο, οι οποίες στο ασυνείδητο μπαίνουν σε σχέση ταύτισης, στον Lacan η μια ασυνείδητη αρχή δημιουργεί την άλλη και γίνεται η αιτία της ύπαρξης της. Εντοπίζουμε, δηλαδή στον Lacan την άποψη, ότι το αντικείμενο είναι αυτό που εμφορείται από την ταύτιση και όχι το Εγώ.

Η κόρη, σύμφωνα με τον Freud καλείται να ταυτιστεί με την πτυχή των εσωτερικευμένων χαρακτηριστικών του πρώτου αντικειμένου αγάπης και της εικόνας του, δηλαδή της μητέρας, (Nasio, 1988).

Αντίθετα, σύμφωνα με τον Lacan, η μητέρα καλείται να παράξει μια σχέση ταύτισης, η οποία θα γεννήσει το νέο ψυχικό υποκείμενο της κόρης, ενώ η ίδια θα γίνει η αιτία της ύπαρξης του Εγώ της κόρης (Nasio, 1988).

Στον ασυνείδητο ψυχικό τόπο της σχέσης με την μητέρα της, το κορίτσι πρέπει να «σκοτώσει» μεταφορικά την οιδιπόδεια αντίζηλο μητέρα, με την οποία έχει ένα ισχυρότατο δεσμό, προκειμένου να γίνει γυναίκα σαν εκείνη. Για να σκοτώσει πρέπει πρώτα να την μισήσει και για να γίνει γυναίκα σαν εκείνη πρέπει να συνεχίσει να την αγαπάει.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

2.2.7. Ο Ρόλος του Πατέρα στο Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα

Για τον Freud, ο πατέρας διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην εξαρτητική σχέση της μητέρας με το παιδί, ενώ εδραιώνει τους νόμους και τις απαγορεύσεις της κοινωνίας στις αιμομικτικές σχέσεις. Η έννοια του πατρικού νόμου, στην φροϋδική σκέψη διαφαίνεται από την σημαντικότητα που προσδίδει στην στον φαλλό, ως σύμβολο εξουσίας, δύναμης και γονιμότητας (McDougall, 1989).

Ο Lacan έχει μελετήσει διεξοδικά το ζήτημα της έννοιας του φαλλού στο οιδιπόδειο, ως σημαίνον στην τριαδικότητα της οντότητας του πατέρα.

Για να γίνει ωστόσο κατανοητή η πολύπλοκη θεωρητική τοποθέτηση του Lacan πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα, ίσως να χρειάζεται να ξεκινήσουμε από το σημείο που το παιδί εξέρχεται από το *στάδιο του καθρέφτη* και έχοντας πρωταρχικά ταυτιστεί με την εικόνα του στον καθρέφτη, έχει ενδοβάλλει την εικόνα που η μητέρα του έχει επιθυμήσει να έχει για τον εαυτό του (Κυβέλου, 2009).

Ωστόσο, η ολοκληρωτική σύνδεση μαζί της λόγω της κάλυψης των αναγκών του από εκείνη, το ωθεί να βιώνει τον εαυτό του ως την προσωποποίηση της επιθυμίας της μητέρας του, η οποία όμως θα επιθυμούσε να έχει φαλλό (Κυβέλου, 2009). Το παιδί επομένως, υποθέτοντας ότι είναι το αντικείμενο της επιθυμίας της μητέρας, παίρνει την θέση του φαλλού και «γίνεται ο φαλλός της μητέρας του» (Κυβέλου, 2009). Με αυτή την θέση το παιδί παρατείνει την συμβιωτική σχέση με την μητέρα και υποτάσσει την επιθυμία του στην δική της επιθυμία (ibid). Για πολλούς εκπροσώπους των Σχέσεων Αντικειμένου ο πατέρας θεωρείται ότι καταλαμβάνει την Τρίτη θέση, αν και δεν συμμετέχει τόσο ενεργά στην αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους από την πρώτη στιγμή της γέννησης. Η Mahler (1961) τον χαρακτηρίζει «διευκολυντή της διαδικασίας του αποχωρισμού και της εξατομίκευσης, αλλά και εισηγητή των τριαδικών σχέσεων», ενώ ο Winnicott (1972) «ρυθμιστή της αμφιθυμίας στο δεσμό μητέρας -παιδιού» Για τον Green (2009) ακόμα και η συμμετοχή του πατέρα σαν παρατηρητής, αλλά και τα συναισθήματα τρυφερότητας που τον κατακλύζουν παρακολουθώντας την σκηνή μητέρας- παιδιού, συνιστούν την Τρίτη θέση. Η ύπαρξη του πατέρα δημιουργεί τον απαραίτητο χώρο μέσα στον οποίο το παιδί αρχίζει να φαντάζεται τον εαυτό του ως ξεχωριστή οντότητα (Green, 2009).

Για τον Lacan η παρουσία του Πατέρα στην τριαδική σχέση Μητέρα—Παιδί—Πατέρας δεν είναι μονοδιάστατη, αλλά διακρίνεται σε *Πραγματικό Πατέρα*, σε *Φαντασιακό Πατέρα* και σε *Συμβολικό Πατέρα* (Κυβέλου, 2009).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Σύμφωνα με τον Freud *Πραγματικός Πατέρας* είναι αυτός που δέχεται να δώσει το όνομα του στο παιδί.

Η McDougall (1989) υποστηρίζει ότι η παρουσία ή απουσία του πατέρα, ανεξάρτητα αν είναι εν ζωή ή νεκρός, εξαρτάται από το πόσο παρών ή απών είναι στην σκέψη της μητέρας. Όταν η μητέρα αντιλαμβάνεται τον πατέρα του παιδιού της ως σημαντικό και σεβαστό από την ίδια, τον εμπεριέχει στον ψυχισμό της, τον αναγνωρίζει ως τον πατέρα του παιδιού της, τον αγαπά και μιλά καλά για εκείνον, τότε το παιδί δεν θα παραμείνει στην δυαδική εξαρτημένη σχέση με την μητέρα του, αλλά θα ακολουθήσει τον πατέρα, ο οποίος θα το οδηγήσει προς την αυτονομία. Επομένως, *Πραγματικός Πατέρας* είναι εκείνος που συμβολίζεται ως τέτοιος μέσα από την γλώσσα και όχι απαραίτητα μέσα από βιολογικούς παράγοντες (Κυβέλου, 2009).

Ο Φαντασιακός Πατέρας είναι ο πατέρας που συγκεντρώνει όλες τις φαντασιακές εικόνες του παιδιού για το τι πρέπει να αντιπροσωπεύει ο πατέρας, είτε σε επίπεδο ιδεώδους, είτε σε επίπεδο αρνητικού ηγεμονισμού.

Τέλος, *ο Συμβολικός Πατέρας* είναι το λειτουργικό κομμάτι του πατρικού ρόλου, είναι ο ενδοβεβλημένος νόμος, ο οποίος επιβάλλει τον συμβολικό ευνουχισμό για τις αιμομικτικές επιθυμίες του παιδιού για τον γονέα του αντίθετου φύλου, ενώ λειτουργεί και αναδρομικά (Κυβέλου, 2009). Για τον Lacan, η διάσταση του Συμβολικού Πατέρα είναι αυτή του Οιδιπόδειου Πατέρα, είναι το *Όνομα του Πατέρα,* είναι ο λόγος και η επιθυμία της μητέρας για τον Πατέρα (Κυβέλου, 2009). Η Χατζηανδρέου αναφέρει χαρακτηριστικά ότι το παιδί «ψυχονοητικά» συλλαμβάνει «την συνύπαρξη τριών όντων: του εαυτού ως ξεχωριστού όντος, της μητέρας και του πατέρα, ο οποίος πατέρας, μέσω του συμπλέγματος ευνουχισμού, γίνεται ο τρίτος, ως ο φέρων, αντίθετα από τη μητέρα, το πέος- φαλλό και ως εκ τούτου ριζικά διαφορετικός από αυτή» (2016).

Η διείσδυση του πατέρα στην συμβιωτική εξαρτητική σχέση μητέρας–παιδιού βιώνεται από το παιδί σαν ματαίωση, ακύρωση των επιθυμιών του. Ειδικότερα αν ο Πραγματικός Πατέρας αντιπροσωπεύει τον Φαντασιακό «κακό» πατέρα το παιδί δεν θα μπορέσει να αποσπαστεί ομαλά και θα εισέλθει εκ νέου σε ψυχική σύγχυση με το δίλημμα « είμαι ή δεν είμαι ο φαλλός της μητέρας;» Η απώλεια της αίσθησης ότι εκείνο αντιπροσωπεύει ό,τι επιθυμεί η μητέρα, δηλαδή τον φαλλό, σηματοδοτεί την είσοδο του στο δεύτερο στάδιο του οιδιπόδειου συμπλέγματος, ενώ ταυτόχρονα το σημαίνον-φαλλός-παιδί αντικαθίσταται από το σημαινόμενο -φαλλός. Ο Συμβολικός Πατέρας και ο Πραγματικός Πατέρας βιώνονται ως ο ένας και μοναδικός,, « ως ο φέρων το πέος- φαλλό» (Χατζηανδρέου, 2016), ως ο ανταγωνιστής, ως ο αποσπών την προσοχή της μητέρας από την ικανοποίηση των ενορμήσεων. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού μόλις έχει αρχίσει να λειτουργεί.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η επίλυση του οιδιπόδειου συνιστά την μετάβαση της διαλεκτικής «είμαι – δεν είμαι ο φαλλός της μητέρας μου» στην διαλεκτική του έχειν (Κυβέλου, 2009), αφού ο έχων φαλλό, αλλά στοργικός και γενναιόδωρος πατέρας ενθαρρύνει την μητέρα να αποσυρθεί από την συμβιωτική σχέση με το παιδί και μέσα από την επιθυμία και τον λόγο της για αυτόν, του επιτρέπει να οδηγήσει το παιδί προς τις ταυτίσεις και την σεξουαλική ταυτοτική αυτονομία. Ο Recalcati μάλιστα, αναφέρεται με πολύ γλαφυρό τρόπο στην σημαντικότητα της πατρικής παρουσίας, που θα αποτραβήξει το παιδί από την «ασφυκτική κατοχή της μητέρας» (σελ. 39). Με αισιόδοξο τρόπο, αλλά και επιδεικνύοντας απόλυτη αφοσίωση στο ιδεώδες της μητρότητας αναφέρει, ότι η προσμονή της μητέρας αποτελεί την πιο βαθιά εικόνα της μητρότητας. Δεν αναφέρεται στην προσμονή ενός γεγονότος ή σε κάτι που πρόκειται να συμβεί. Η προσμονή της μητέρας έχει να κάνει με το πώς στέκει πάνω από το παιδί της, με το πώς τα χέρια της συγκρατούν την ζωή ζωντανή, ενώ έχει να κάνει με «την φιλοξενία χωρίς ιδιοκτησία» που την ωθεί να έρχεται σε αντίθεση « με την μητέρα της απόλαυσης» και να επικρατεί η μητέρα της επιθυμίας που δεν βλέπει το παιδί σαν κτήμα της. Είναι, επομένως η ίδια η μητέρα της επιθυμίας που στρέφει το παιδί προς τον πατέρα του, παραδίδοντας του, μέσω της προσμονής, την ζωή που κράτησε μέσα στα χέρια της, ώστε εκείνος με την σειρά του να γνωρίσει στο παιδί τον κόσμο (2015) και να το οδηγήσει με ασφάλεια στην «μετωνυμία των σημαινόντων» (Κυβέλου, 2009).

Σύμφωνα με τον Lacan μέσα από τον Λόγο λαμβάνει χώρα «η μετωνυμία των σημαινόντων», όπου το σημαίνον φαλλός -επιθυμία της μητέρας μετονομάζεται σε σημαίνον Πατέρας, αφού το παιδί έχει αποδεχτεί τον Νόμο του Πατέρα και έχει απωθήσει την αιμομικτική επιθυμία για την μητέρα, στο ασυνείδητο (Κυβέλου, 2009). Η αλλοτριωμένη και απωθημένη αιμομικτική επιθυμία δομεί μια αλυσίδα σημαινόντων επιθυμιών, υποκατάστατα της πρωταρχικής επιθυμίας, η οποία θα μετονομάζεται διαρκώς, «παραμένοντας ανικανοποίητη λόγω της αναγκαιότητας να γίνει λόγος», αναφέρει χαρακτηριστικά η Κυβέλου στην μελέτη για τον Lacan (2009).

Εν κατακλείδι, η σχέση Πατέρας–Μητέρα–Παιδί με την δυναμική και τις αλληλεπιδράσεις της καθορίζει την εμπειρία και τις προσδοκίες του παιδιού για την μελλοντική οικογένεια που θα δημιουργήσει.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

2.2.8. Το λακανικό οιδιπόδειο

Ο Lacan[13] αποδίδει στο οιδιπόδειο την τρίτη θέση στα τρία κρίσιμα συμπλέγματα της ψυχικής ανάπτυξης του ατόμου, συμπληρώνοντας έτσι την φροϋδική θεωρία με μια εντελώς δική του άποψη.

Επομένως, σύμφωνα με τον Lacan, το οιδιπόδειο σύμπλεγμα έπεται των άλλων δύο, του συμπλέγματος του αποθηλασμού και του συμπλέγματος της παρείσφρησης.

Κατά το σύμπλεγμα του αποθηλασμού, το υποκείμενο αποκτά τον ψυχισμό του υποκειμένου που διακατέχεται από διατροφική εξάρτηση, ενώ η εικόνα της μητέρας αποκτά και αυτή με την σειρά της την imago[14] μορφή της, δηλαδή την εσωτερικευμένη και εξιδανικευμένη έννοια της οικείας αγάπης (Recalcati, 2012). Ακόμα και ο πόνος της γέννας, σύμφωνα με τον Lacan, αντιπροσωπεύει το μεγαλείο του μητρικού αισθήματος, που περικλείει την «ενατένιση, του παιδιού, την αγκαλιά και τον θηλασμό από την μητέρα (Lacan, 1987, σελ. 35).

Ωστόσο, κατά την διάρκεια του αποθηλασμού, το υποκείμενο μπορεί να υποστεί τραύμα, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε διατροφικές νευρώσεις και να αποζητήσει μια «imago διατροφική σχέση» σαν αντιστάθμισμα (Lacan, 1987). Μόνο όταν το παιδί αρνείται τον θηλασμό συνιστά θετική εξέλιξη του συμπλέγματος (σελ. 31).

Κατά το σύμπλεγμα της παρείσφρησης, το υποκείμενο γνωρίζοντας τους όμοιους με αυτό, αδελφούς, ταυτίζεται μαζί τους διανοητικά μέσα από την παιδική ζήλεια και κοινωνικοποιείται. Στην περίπτωση αυτή, η imago εικόνα συνδέεται με τις σχεσιακές λειτουργίες του σώματος (Lacan, 1987). Περισσότερο από ποτέ, επομένως, η αναγνώριση της εικόνας του υποκειμένου στον καθρέφτη ή στην εικόνα του φροντιστή του, είναι εξαιρετικά κρίσιμο στοιχείο, για την διαμόρφωση της εικόνας εαυτού και του Εγώ (Dolto, 1984). Αν αυτό δεν συμβεί το υποκείμενο στην συνέχεια αναζητά εκ νέου το μητρικό αντικείμενο, ή οδηγείται σε κάποιο άλλο αντικείμενο, προκειμένου να αντισταθμίσει αυτή την απώλεια.

Ο Lacan αντιλαμβάνεται το οιδιπόδειο σύμπλεγμα σε τρεις χρόνους ή στιγμές, με την έννοια της λογικής αλληλουχίας:

α) Η προ-οιδιπόδεια στιγμή αναφέρεται στο τρίγωνο Μητέρα – Παιδί- Φαλλός. Η έλλειψη του φαλλού στην μητέρα, οδηγεί το βρέφος να θεωρήσει ότι η μητέρα δεν αρκείται στην παρουσία

[13] Ασφαλώς η αναφορά στον Lacan γίνεται περισσότερο για να αναδειχθεί ο αντισυμβατικός τρόπος ανάλυσης του οιδιπόδειου και λιγότερο για να αναπτυχθεί το πολυεπίπεδο και πολυδιάστατο θεωρητικό του έργο.

[14] Imago: Λατινική λέξη που σημαίνει εικόνα. Στην ψυχολογία ο όρος αυτός αναφέρεται σε μια ασυνείδητη, εξιδανικευμένη έννοια της οικείας αγάπης που αναπτύσσει ένα άτομο κατά την παιδική ηλικία και η οποία παραμένει αμετάβλητη στην ενήλικη ζωή.
Ο Lacan χρησιμοποιεί τον όρο για να περιγράψει την στιγμή που το βρέφος βλέπει την εικόνα του στο καθρέφτη, ή στην εικόνα του φροντιστή του και με την οποία ταυτίζεται (Recalcati, 2012).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

του, αλλά επιθυμεί την απόκτηση φαλλού. Προσπαθεί επομένως, να γίνει το ίδιο αντικείμενο επιθυμίας, ενώ το παιχνίδι σαγήνης που μόλις έχει αρχίσει, έχει σαν σκοπό τον αποκλεισμό του πατέρα από την δυάδα μητέρα – βρέφος (Lacan, 1987).

Σύμφωνα με τον Lacan το παιχνίδι της σαγήνης διακόπτεται από το άγχος του παιδιού, που προέρχεται από την σεξουαλική ενόρμηση του αυνανισμού (Lacan, 1987).

β) η δεύτερη στιγμή του οιδιπόδειου αναφέρεται στον νόμο της αιμομιξίας, έννοια που εισέρχεται στο παιχνίδι της σαγήνης και το διακόπτει διασώζοντας ταυτόχρονα το παιδί από το αιμομικτικό άγχος/ ενοχή. Η μητέρα υποκείμενο και η ίδια του νόμου της αιμομιξίας, «ευνουχίζεται» όπως εμφατικά αναφέρει ο Lacan.

γ) η Τρίτη στιγμή του οιδιπόδειου αναφέρεται στην παρουσία του πραγματικού πατέρα και στην αποσαφήνιση των ορίων του παιδιού αναφορικά με την αιμομικτική πρόσβαση στην μητέρα (Lacan, 1987).

Η τρίτη στιγμή του οιδιπόδειου συνιστά την απελευθέρωση του παιδιού από το άγχος της ικανοποίησης της μητέρας και της ταύτισης με τον πατέρα.

2.3. Ο Jung και το οιδιπόδειο του κοριτσιού - Το Σύνδρομο της Ηλέκτρας

Σε αντιστοιχία με το Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα του Freud, ο Jung εισήγαγε τον όρο Σύνδρομο της Ηλέκτρας (1913) θέλοντας να περιγράψει την ιδιαίτερη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον πατέρα και την κόρη.

Η επιλογή του αρχαιοελληνικού μύθου της Ηλέκτρας δεν έγινε τυχαία από τον Jung. Αν ο μύθος της Ηλέκτρας φωτιστεί από την ψυχαναλυτική σκοπιά, καθίστανται έκδηλες οι αναφορές στο πρότυπο του ανταγωνισμού μητέρας και κόρης και στην κρισιμότητα της σχέσης αυτής για την διαμόρφωση της θηλυκής ταυτότητας.

Η μητροκτονία, ο νόμος της εσωτερικής ψυχικής ισορροπίας και η δικαίωση αποτελούν στοιχεία της θεωρίας του Jung (1913), ο οποίος είχε προτείνει τον όρο «Σύμπλεγμα της Ηλέκτρας» ως συνώνυμο του «Οιδιπόδειου συμπλέγματος» για τις γυναίκες, προκειμένου να δείξει την ύπαρξη ανάλογων διαδρομών, στη στάση του κοριτσιού προς τους γονείς. Εννοούσε ότι, όπως στο Οιδιπόδειο το αγόρι ανταγωνίζεται τον πατέρα για τη μητέρα, έτσι και το κορίτσι ανταγωνίζεται τη μητέρα για χάρη του πατέρα. Η Ηλέκτρα του Jung (1913) ιδωμένη από μια ηθική οπτική αποκατάστασης της δικαιοσύνης και της ψυχικής ισορροπίας παλεύει να ισορροπήσει ανάμεσα στο νόμο της πατριαρχικής κοινωνίας και της δικής της θηλυκής ταυτότητας που έχει στιγματισθεί από την σχέση της με την μητέρα. (Ζέρβας, 2016). Ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

εσωτερικός νόμος της κόρης Ηλέκτρας έχει διαταραχθεί από την αδικία που υπέστη ο πατέρας της και αποζητά την ομοιόσταση (Ζέρβας, 2016).

Αρχικά ο Freud αμφισβήτησε την οπτική του Jung, ερμηνεύοντας τη στάση του κοριτσιού ως προ-οιδιπόδεια προσκόλληση στην μητέρα, ενώ ισχυρίστηκε ότι μόνο στο οιδιπόδειο συναντάται ο ανταγωνισμός του αγοριού με τον γονέα του ίδιου φύλου — ή του αντίθετου φύλου στην περίπτωση του αντίστροφου οιδιπόδειου — και η ασυνείδητη ερωτική επιθυμία για τον γονέα του αντίθετου — ή ίδιου — φύλου.

Εν κατακλείδι, στο σύνδρομο της Ηλέκτρας διαφαίνεται η «δραματική» προσπάθεια της κόρης να διατηρήσει την ταύτιση της με το πρώιμο αντικείμενο αγάπης, την μητέρα, ενώ ταυτόχρονα βιώνει την οιδιπόδεια αντιζηλία για εκείνη. Και ακριβώς αυτή είναι η αμφιθυμική κατάσταση που καθιστά την σχέση αυτών των δύο γυναικών τόσο ισχυρή. Η αυτονόμηση της κόρης από την μητέρα της είναι συγκρουσιακή, διότι εγκολπώνεται από την μια την ανάγκη διεκδίκησης του πατέρα προς χάρη της δικής της σεξουαλικότητας και θηλυκότητας και από την άλλη την πρωταρχική ασυνείδητη ερωτική της επιθυμία για το αρχικό μητρικό αντικείμενο.

Αγάπη και μίσος. Η αμφισεξουαλικότητα που είχε αναφέρει ο Freud διαφαίνεται στις μικρές Ηλέκτρες, οι οποίες από την μια θέλουν να μοιάσουν στο πατέρα για να έχουν το ερωτικό του αντικείμενο, δηλαδή την μητέρα, ενώ από την άλλη επιθυμούν να μοιάσουν στην μητέρα για να έχουν το αντικείμενο ικανοποίησης της, δηλαδή τον πατέρα (McDougall, 1986). Και στις δύο περιπτώσεις η μητέρα ενέχεται ότι παρεμποδίζει την σχέση της κόρης της με τους γονείς της, προκαλώντας ένα συναισθηματικό διχασμό αμφιθυμικού τύπου ανάμεσα σε ένα εξιδανικευμένο πατέρα και μια κακοποιητική μητέρα (Freud, 1961).

2.4. Η έννοια του Υπερεγώ και ο Ρόλος της Μητέρας στην Διαμόρφωση του

Σύμφωνα με την φροϋδική θεωρία, το Υπερεγώ μαζί με το Εκείνο και το Εγώ αποτελούν τις τρεις ενδοψυχικές οντότητες, που δομούν το ψυχικό όργανο, ενώ σύμφωνα με τον ίδιο τον Freud δεν είναι τίποτα άλλο παρά το σύνολο των κωδικών συμπεριφοράς, των απαγορεύσεων, των κριτηρίων αξιολόγησης για το καλό και το κακό, που το άτομο έχει εσωτερικεύσει και εφαρμόζει στην σχέση του με τους γονείς. Επομένως, το Υπερεγώ λειτουργεί σαν λογοκριτής που παρακολουθεί σε μόνιμη βάση τις πλευρές του Εγώ, ενώ είναι ασυνείδητο στο μεγαλύτερο μέρος του (Nasio, 1988). Κατά τον Freud το Υπερεγώ διαμορφώνεται στην τελική φάση του οιδιπόδειου συμπλέγματος και για τα δύο φύλα, με την διαφορά ωστόσο, ότι κάθε φύλο υπόκειται σε ξεχωριστές γονικές και κοινωνικές πιέσεις κατά την διαμόρφωση του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Το βρέφος πλήρως εξαρτώμενο από την μητέρα του, ικανοποιεί τις ανάγκες του, δηλαδή την πείνα, τον ύπνο, την ρυθμισμένη θερμοκρασία, στον βαθμό που εκείνη το επιτρέπει, βάσει των διαφόρων μεθόδων φροντίδας και της ονειροπόλησης (Bion, 1962). Η μητέρα ρυθμίζει το επίπεδο της ηδονής του βρεφικού ψυχισμού, η αναζήτηση και η εσωτερίκευση της οποίας είναι το ζητούμενο του βρέφους. Με αυτή την έννοια, η μητέρα καθιστά την φιγούρα της εκτός από ρυθμιστή της ασφάλειας, της ψυχικής ικανοποίησης και σωματικής/οργανικής διατήρησης, τον πρώτο νομοθέτη στη ζωή του παιδιού. Όταν η μητέρα προκαλεί απογοητεύσεις ή εκθέτει το μωρό της σε δυσάρεστες εμπειρίες, εκείνο υποχρεώνεται να συμμορφωθεί σε ό,τι του προσφέρεται χωρίς να έχει άλλη επιλογή. Ακόμα και όταν η μητέρα εξασφαλίζει για το βρέφος της την ικανοποίηση των αναγκών του προσφέροντας του ευχάριστες εμπειρίες, εκείνο βιώνει μια φιλική εξωτερική πραγματικότητα που και πάλι δεν μπορεί να αλλάξει. Επομένως, ο τρόπος φροντίδας αποτελεί για το παιδί τον πρώτο νόμο που προέρχεται από το αντικείμενο. Το βρέφος λαμβάνει ασυνείδητα την έννοια της επιβολής του νόμου που δεν εμποδίζει την επιθυμία, απαγορεύει ωστόσο, την πλήρη ικανοποίηση της (Nasio, 1988).

Σε μεταγενέστερη φάση, στην οιδιπόδεια, η απαγόρευση των αιμομικτικών επιθυμιών από την μεριά του πατέρα, μαζί με το άγχος του ευνουχισμού, προκαλούν στο παιδί την αποφυγή κάθε αναζήτησης λιβιδινικής απόλαυσης, τουλάχιστον με την μορφή που έχουμε δει μέχρι τώρα. Το ναρκισσιστικό κομμάτι του Υπερεγώ και του Ιδανικού του Εγώ ενσωματώνει την εσωτερικευμένη απαγόρευση του Πατέρα και σαν κληρονόμος καταστρέφει – στο αγόρι - ολοσχερώς το οιδιπόδειο (Κρανάκη, 2011 : 56). Ωστόσο, στο κορίτσι το Υπερεγώ κάθε άλλο παρά δυνατό παρουσιάζεται. Το οιδιπόδειο δεν έχει προσφέρει στο κορίτσι το ανάλογο κίνητρο εσωτερίκευσης και ενσωμάτωσης στο ναρκισσιστικό κομμάτι του Υπερεγώ, που έχει προσφέρει στο αγόρι. Αντίθετα, έχει ματαιωθεί για δεύτερη φορά από το πατρικό ερωτικό αντικείμενο και απογοητευμένο αποκτά ένα αδύναμο Υπερεγώ που «δεν έχει ούτε δύναμη ούτε ανεξαρτησία» όπως το Υπερεγώ του αγοριού (Ιγγλέση, 1994 από Freud 1931: σ. 169).

2.5. Η Έννοια του Ναρκισσισμού- το Ναρκισσιστικό Τραύμα

Ο Freud (1914) πριν καταλήξει στη δική του θεωρία για την συνάφεια ναρκισσισμού και libido και διαφωνήσει αμετάκλητα με την άποψη του Jung, περί πλήρους διαχώρισης libido και σεξουαλικότητας, ακολούθησε διάφορα στάδια θεώρησης. Κατέληξε ότι ο ναρκισσισμός, από την μια αποτελεί ένα εξελικτικό στάδιο της libido, η οποία αφορά στην σεξουαλική ενέργεια που προηγείται της λιβιδινικής επένδυσης στα αντικείμενα (Nasio, 1988), από την άλλη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

συνιστά μέθοδο ψυχικής οργάνωσης που διαπνέει όλο το φάσμα των σχέσεων και του σχετίζεσθαι. Διακρίνεται σε: α) αυτοερωτισμό, β) πρωτογενή, γ) δευτερογενή ναρκισσισμό.

Ο *αυτοερωτισμός* αφορά στην περίοδο, κατά την οποία το βρέφος βιώνει την ύπαρξη του κατακερματισμένη. Αντλώντας μερική ικανοποίηση από το μερικό αντικείμενο της στοματικής κοιλότητας βιώνει το στόμα ως πηγή ενόρμησης και ταυτόχρονα ως πηγή ικανοποίησης (Μπακιρτζόγλου, 2003). Η αίσθηση της εικόνας του σώματος δεν είναι συγκροτημένη ακόμα, ενώ το Εγώ του δεν έχει καν σχηματιστεί. Η απουσία των δύο αυτών σημαντικών στοιχείων, του Εγώ και της αίσθησης της εικόνας του σώματος, παρεμποδίζει την λιβιδινική επένδυση στον εαυτό και την δόμηση ταυτότητας (Μπακιρτζόγλου, 2003). Σε μεταγενέστερο χρόνο, αν το άτομο παλινδρομήσει στον αυτοερωτισμό, απειλείται η ψυχική του υγεία (Μπακιρτζόγλου, 2003).

Ο πρωτογενής ναρκισσισμός αφορά στην περίοδο που το βρέφος αρχίζει να οργανώνει την εικόνα του σώματος και να αντλεί ευχαρίστηση από αυτό. (Dolto, 1984).

Κατά την φάση αυτή οι μερικές ικανοποιήσεις παύουν να είναι κατακερματισμένες και ενοποιούνται σε ένα σύνολο ικανοποιήσεων που προσφέρουν τα όργανα του σώματος του βρέφους.

Ο δευτερογενής ναρκισσισμός αφορά στον σχηματισμό του Εγώ ως πηγή ικανοποίησης. Σύμφωνα με τον Freud, κατά την διάρκεια του δευτερογενούς ναρκισσισμού οι ενορμήσεις του Εκείνο επενδύουν στο Εγώ και το καθιστούν αντικείμενο λιβιδινικής επένδυσης (Freud, 1916). Ανεξάρτητα από το εξελικτικό στάδιο του ναρκισσισμού, το βρέφος ζει κάθε άλλο παρά αντικειμενότροπα. Αντίθετα, ζει περιχαρακωμένο στην μοναχικότητα του, ενώ το πρώιμο Εγώ του είναι σε πλήρη αντιδιαστολή με τον εξωτερικό κόσμο και πραγματικότητα (Μπακιρτζόγλου, 2003).

Το βρέφος παύει να αισθάνεται ναρκισσιστικά παντοδύναμο, μόνο αν η εξέλιξη είναι ομαλή και η υπερσυσσώρευση λιβιδούς στο Εγώ οδηγήσει στην αποφόρτιση και στην επένδυση σε αντικείμενα. Η ανακάλυψη της πραγματικότητας, δηλαδή η σχέση που αποκτά το βρέφος με τα αντικείμενα είναι πηγή ψυχικού πόνου, διότι θέτει σαν προϋπόθεση την απώθηση των φαντασιώσεων, ενώ σηματοδοτεί την αναγνώριση της ύπαρξης αντικειμένων που υφίστανται έξω από το Εγώ του υποκειμένου (Μπακιρτζόγλου, 2003). Στην αντίθετη περίπτωση υφίσταται παθολογικός ναρκισσισμός και τα εσωτερικευμένα αντικείμενα παραμένουν παραμορφωμένα στον ψυχισμό του υποκειμένου, ενώ η λιβιδινική επένδυση σε αυτά παρεμποδίζεται (Μπακιρτζόγλου, 2003). Όπως αναφέρει η Klein (1932) το βρέφος αποζητά την μητέρα και την φροντίδα της, όχι μόνο για να εκφορτίσει τις ενορμήσεις του Εκείνο, αλλά για να εσωτερικεύσει τα αντικείμενα διαθέτοντας ψυχικό χώρο διαφορετικής σημασίας και θέσης. Οι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

αναπαραστάσεις αντικειμένων που έχουν εσωτερικευθεί είτε μέσω της προβλητικής ταύτισης, είτε μέσω της ενδοβολής καταλαμβάνουν ψυχικό χώρο ακολουθώντας μια φυσιολογική και προοδευτική διαδικασία, ενώ στην συνέχεια το βρέφος μεταβαίνοντας στην καταθλιπτική θέση εξωτερικεύει τα αντικείμενα διαφοροποιημένα από τον εαυτό (Μπακιρτζόγλου, 2003).

Στην ενήλικη ζωή, το καθηλωμένο άτομο σε κατάσταση παθολογικού ναρκισσισμού σχετίζεται σύμφωνα με τα «εαυτοαντικείμενα»[15] (Kohut, 1968) που τροφοδοτούν την αυτοθαυμασμό και την αυτοαποδοχή του. Η ύπαρξη των «εαυτοαντικειμένων» σηματοδοτεί την ανικανότητα του ατόμου να αγαπά, ενώ τα μηνύματα που στέλνει στην οικογένεια και στους άλλους είναι συγκεχυμένα και διχοτομικά. Το μοτίβο συμπεριφοράς του νάρκισσου περιλαμβάνει περιφρόνηση για τους άλλους, αίσθημα υπεροχής έναντι των άλλων, ματαιοδοξία και υπερβολικό βαθμό υπερηφάνειας, ενώ συχνά παρατηρείται η ύπαρξη αντισταθμιστικών συναισθημάτων όπως ντροπής, ζήλιας, φθόνου, κατωτερότητας, αίσθηση ανικανοποίητου κ.α. Το άτομο με ναρκισσιστική οργάνωση ψυχισμού αγνοεί τις ανάγκες των άλλων, ενώ η αντίληψη του για αυτούς είναι είτε εξιδανικευμένη, είτε απορριπτική, ανάλογα από το βαθμό προσοχής και θαυμασμού που λαμβάνει από αυτούς (Χριστοπούλου, 2008, σελ. 241).

Στο ρόλο της μητέρας, η γυναίκα, που βιώνει με ναρκισσιστικό τρόπο το ψυχικό της γίγνεσθαι, αμαυρώνει την μητρική φροντιστική φιγούρα, αφού πρόκειται για ευάλωτη και εύθραυστη προσωπικότητα, η οποία κάθε άλλο παρά προσηνής και αφοσιωμένη στους άλλους μπορεί να χαρακτηριστεί. Συχνά, η μητέρα με ναρκισσιστικά στοιχεία προσωπικότητας βιώνει το παιδί της ως τραύμα, ενώ η σχέση με το θηλυκό παιδί, το πιθανότερο να είναι κατεστραμμένη και να μην επιδέχεται βελτίωσης, αφού η κόρη δεν θα έχει εξελιχθεί σε αυτόνομη γυναίκα, αλλά θα είναι απόλυτα εξαρτημένη από την αναμονή της αποδοχής της μητέρας. Συνήθως, η εξάρτηση της κόρης από την μητρική φιγούρα είναι τόσο ισχυρή που, σε συνδυασμό με την πλασματική αίσθηση της προσωπικής τελειότητας που διακατέχει τη μητέρα, δημιουργείται ένας εκρηκτικός συμβιωτικός μηχανισμός, που βρίσκει την κόρη με έντονα συναισθήματα ντροπής και αναξιότητας να αγαπηθεί (Μπακιρτζόγλου, 2013). Αυτά τα συναισθήματα ενδεχομένως να διαρκέσουν μια ολόκληρη ζωή. Η απειλή που αισθάνεται η ναρκισσιστική μητέρα ότι μεγαλώνει ένα πλάσμα που μπορεί να γίνει πιο όμορφο, πιο έξυπνο και πιο ικανό από την ίδια, οδηγεί την μητέρα στην καταστρατήγηση κάθε κώδικα καλής επικοινωνίας, με συνέπεια την μη επίλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Πρόκειται γι' αυτό το οποίο ο Freud

[15] Εαυτοαντικείμενα: όρος που επινοήθηκε από τον H. Kohut και τους ψυχολόγους της θεωρίας του Εαυτού για να προσδιορίσει τα άτομα που χρησιμοποιεί το άτομο με ναρκισσιστική συμπεριφορά για την ρύθμιση της αυτοεκτίμησης και της αυτοεπιβεβαίωσης (Μπακιρτζόγλου, 2003)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ονόμασε ναρκισσισμό των μικρών διαφορών, δηλαδή μικρές διαφορές μεταξύ «ομοίων», δημιουργούν μεγάλες πολώσεις. (Μπακιρτζόγλου, 2013).

2.6. Φεμινισμός και Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα

Ο Freud δεν μελέτησε ποτέ επί της ουσίας τις γυναίκες και τα βαθύτερα συναισθήματα τους. Η γυναίκα και η σεξουαλικότητα της αποτελούσε για αυτόν ένα μεγάλο αίνιγμα (Schafer,1974). Το ενδιαφέρον του μεγάλου θεωρητικού και ψυχαναλυτή περιοριζόταν στις υστερικές εκδηλώσεις που είχαν οι γυναίκες ασθενείς του, αναφορικά με τον γάμο τους και τα παιδιά τους, καθώς και στην κριτική που τους ασκούσε για την δραματοποίηση που εκείνες προσέδιδαν στον ρόλο των εννοιών της αγάπης και της ερωτικής αφοσίωσης του συντρόφου, στην ζωή τους. Επιπλέον, ο Freud προήγαγε την παντοδυναμία του αρσενικού, αντιλαμβανόμενος το φαλλό ως πρωταρχικό στοιχείο της δόμησης των σεξουαλικών ταυτοτήτων. Η ψυχαναλυτική φροϋδική σκέψη δεν λαμβάνει επίσης, υπόψη την διαμεσολάβηση του κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου, μέσα στο οποίο το κορίτσι διαμορφώνει την έμφυλη ταυτότητα του (Βοσνιάδου, 2002). Η de Beauvoir[16] μάλιστα, καταδικάζει την φροϋδική θεώρηση, ότι η libido είναι αρσενική και όχι αυτοτελής θηλυκή, αντιτείνοντας ότι οι γυναίκες δεν φθονούν την ανυπαρξία πέους, αλλά την προνομιακή θέση των ανδρών στην κοινωνία (Zakin, 2011: 12).

Οι αντίθετες απόψεις των φεμινιστριών ψυχαναλυτριών και φεμινιστών ψυχαναλυτών αναφορικά με το γυναικείο ψυχοσεξουαλικό ζήτημα, δεν έτυχαν αποδοχής από την άκρως πατριαρχική επιστημονική κοινότητα, και λοιδορήθηκαν ως ριζοσπαστικές και αντιδραστικές (Welldon, 1998).

Οι Klein (1935) και Horney (1933) διατύπωσαν με έμφαση τις αντιρρήσεις τους σχετικά με το φθόνο του πέους, ισχυριζόμενες ότι το κορίτσι έχει επίγνωση του κόλπου της από πολύ νωρίς. Ιδιαίτερα η Horney (1933) υποστήριξε ότι το κορίτσι έχει επίγνωση της κολπικής εμπειρίας πολύ νωρίτερα από την εφηβεία και αισθάνεται την θηλυκότητα της, εξ αιτίας του κόλπου. Το συγκεκριμένο σημείο δε, σύμφωνα πάντα με την Horney (1933), επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι, το αγόρι θαυμάζει την μητέρα του και ταυτόχρονα την φθονεί για την σεξουαλικότητα της έλκει τον πατέρα- αντίζηλο, ενώ το κορίτσι θαυμάζει και ταυτόχρονα

[16] Simon de Beauvoir: (1968) σημαντική συγγραφέας και κριτικός της ψυχαναλυτική θεωρίας, οπαδός του γαλλικού υπαρξισμού και σύντροφος του Jean-Paul Sartre. Θεωρήθηκε η μητέρα του φεμινισμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

φθονεί την μητέρα σαν αντίζηλο, επειδή έλκει τον πατέρα- σεξουαλικό σύντροφο (McDougall, 1986).

Ωστόσο, σε πολλές μεταγενέστερες αναφορές φεμινιστριών ψυχαναλυτριών αναδεικνύεται η αμφισβήτηση της κυριαρχίας της ψυχαναλυτικής θεωρίας περί φθόνου του πέους, ως καρμικής ανατομικής στιγματοποίησης και μειονεξίας. Θα έλεγε κανείς, μελετώντας τις πολύ σημαντικές γυναικείες παρουσίες στον ψυχαναλυτικό χώρο παγκοσμίως, ότι η φεμινιστική ψυχανάλυση αποτελεί μια πλατφόρμα, πάνω στην οποία αναδεικνύει η φροϋδική άποψη περί γυναικείας σεξουαλικότητας και που υπερφίαλα βασίζεται στην ορατότητα του ανδρικού σεξουαλικού οργάνου έναντι του θηλυκού, ενώ χωρίς αυτήν την πλατφόρμα οι πολυεπίπεδες διεκδικήσεις, αναγνωρίσεις και προτάσεις για την γυναικεία σεξουαλικότητα και μητρότητα, δεν θα είχαν χώρο να ευδοκιμήσουν και ενδεχομένως, η οποιαδήποτε μελέτη φεμινιστικού προσανατολισμού πάνω στην μητρότητα, αλλά και την γυναικεία ψυχοσύνθεση, έχει ως αφετηρία το οιδιπόδειο και την θέση της μητέρας σε αυτό (Ιγγλέση, 1994).

Η Mitchell (1974) αναγνωρίζει το κλασικό φροϋδικό σχήμα ως το ιδανικό εργαλείο κατανόησης της γυναικείας ψυχοσύνθεσης. Επιχειρεί δε, με επιτυχία να συμβιβάσει τον φεμινισμό με την κλασική ψυχανάλυση, αναδεικνύοντας την υπεροχή των συνειδητών επιλογών των γυναικών. Ταυτόχρονα αναγνωρίζει την αξιοπιστία της ψυχανάλυσης αναφορικά με την διάκριση που κάνει ανάμεσα στα δύο φύλα, καθώς και τον ρόλο του φαλλού σαν αντανάκλαση της πατριαρχικής κοινωνίας.

Στο κάδρο των φεμινιστριών ψυχαναλυτριών συγκαταλέγονται και η Chodorow, η Irigaray, η Kristeva και η Butler, οι οποίες θεώρησαν την φροϋδική οπτική για τον φθόνο του πέους, κατά συνέπεια την οπτική για την σεξουαλικότητα της γυναίκας από παθητική έως μισογυνιστική (Αθανασίου, 2006). Η Αθανασίου αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι στην φροϋδική ψυχαναλυτική σκέψη που οι ερωτικές επιθυμίες της γυναίκας, διαπερνώνται χωρίς εναλλακτική, από την εμβληματική ύπαρξη του φαλλού, εξιδανικεύουν τον άνδρα και απαξιώνουν την γυναίκα, αφού προσδίδουν στον φαλλό μονοπωλιακό εμβληματικό χαρακτήρα (2006, σ. 67). Ίσως χρειάζεται στο σημείο αυτό να επαναλάβουμε το νόημα που δίνει η McDougall στον όρο φαλλό χαρακτηρίζοντας τον σύμβολο γονιμότητας και ερωτικής επιθυμίας (1986).

Η σημαντική παρουσία της Chodorow (1978) στον ψυχαναλυτικό φεμινιστικό χώρο, η οποία χρησιμοποιεί το φροϋδικό σχήμα για το οιδιπόδειο για να αναλύσει την σχέση μητέρας και κόρης σύμφωνα με την ψυχαναλυτική φεμινιστική οπτική, προσφέρει την εποικοδομητική σύνδεση της ανάπτυξης της ταυτότητας του φύλου του κοριτσιού με τον βαθμό εγγύτητας με την μητέρα του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Στο κέντρο Stone της Μασαχουσέτης, στο Κολέγιο του Κέμπριτζ οι ψυχαναλύτριες Kaplan (1987) και Miller (1976) αντλώντας στοιχεία από τις μελέτες των Chodorow (1978) και Gilligan (1982) σχετικά με τα πρότυπα ανάπτυξης στην παιδική ηλικία, αλλά και τον τρόπο που οι άνθρωποι αποκτούν το φύλο τους σε κοινωνικό, ψυχικό και συνειδησιακό επίπεδο, προέβησαν σε ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις. Οι άξονες ωριμότητα και προσωπική ανάπτυξη στα αγόρια είναι ευθέως ανάλογοι με τον βαθμό χειραφέτησης και αυτονόμησης από την μητέρα. Αντίθετα, τα κορίτσια παραμένουν σε όλη την διάρκεια της ανάπτυξης τους, σε ένα πλέγμα σχέσεων και διασυνδέσεων με την μητέρα και την οικογένεια γενικότερα. Ενδεικτικά, ο βαθμός των αντιφάσεων στην ανατροφή των δύο φύλων είναι τέτοιος, που σαν ενήλικες οι μεν άνδρες αναζητούν ψυχολογική υποστήριξη για να μάθουν να σχετίζονται, οι δε γυναίκες αναζητούν ψυχολογική υποστήριξη για να φτάσουν σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο αυτονομίας (McLeod, 2003).

Από την άλλη πλευρά της φροϋδικής σκέψης, η McDougall (1986) αναφέρει ότι το αγόρι μπορεί κάλλιστα να φθονεί το φύλο του κοριτσιού, ενώ ο ενήλικας άνδρας να έλκεται από το γυναικείο φύλο επειδή ακριβώς απουσιάζει το πέος (σ. 34).

Η McDougall υπογραμμίζει την σημαντικότητα της εσωτερικευμένης αναπαράστασης του φύλου στο κορίτσι, επειδή η ασυνείδητη εξομοίωση των ερωτογενών ζωνών (στόμα, πρωκτός, ουρήθρα) μπορεί να την οδηγήσει να θεωρεί το σώμα της έναν βρώμικο, τρομακτικό και άγνωστο τόπο, συγχέοντας τις αισθήσεις των ζωνών αυτών (1986). Η μητέρα χρειάζεται να δώσει προσοχή στις ενοχές και στα άγχη που μεταδίδονται από τους επιβαλλόμενους περιορισμούς σχετικά με την αφόδευση, την ούρηση, τον αυνανισμό και γενικότερα ό,τι έχει σχέση με τα σεξουαλικά ζητήματα. Αν η μητέρα παρεμποδίσει την έκφραση της παιδικής ή εφηβικής σεξουαλικότητας της κόρης της, διατηρεί το οιδιπόδειο ανεπίλυτο, αφού στο κορίτσι αναβιώνει ξανά και ξανά ο φόβος ότι η μητέρα του επιθυμεί να την καταστρέψει επειδή θέλει να αποκτήσει παιδί από τον πατέρα της (McDougall, 1986). Με άλλα λόγια, το κορίτσι βιώνει κάτι ανάλογο με το άγχος του ευνουχισμού που βιώνει το αγόρι και που ασυνείδητα βιώνεται σαν θάνατος (McDougall, 1986).

Εν κατακλείδι, οι φεμινίστριες ψυχαναλύτριες στο σύνολό τους, αποδομούν τις φροϋδικές απόψεις περί σεξουαλικότητας και γυναικείου ψυχισμού, για τον μοναδικό λόγο ότι τα θηλυκά σεξουαλικά όργανα δεν ήταν γνωστά, ούτε καν καταγεγραμμένα την εποχή του Freud, ενώ η ακραία πατριαρχική και ηθικολογική οπτική της εποχής παρεμπόδιζε την αντιμετώπιση των γυναικών ως ισότιμα και σεβαστά μέλη της κοινωνίας, που έχουν να διαχειριστούν τις ίδιες ψυχικές και συναισθηματικές δυσκολίες με τους άνδρες. Θεωρώ ότι τα λεγόμενα του Καστοριάδη αποτελούν την άριστη επιβεβαίωση των φεμινιστριών ψυχαναλυτριών, όταν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

προσεγγίζοντας την φροϋδική ψυχαναλυτική θεωρία αναφορικά με το γυναικείο φύλο αναφέρει ότι: « *Αυτά που έχει πει ο Freud για την γυναίκα και την γυναικεία φύση είναι απλά αχαρακτήριστα. Στην πραγματικότητα πρόκειται για υποταγμένες προλήψεις στην πατριαρχική ιδεολογία, που ζημίωσε σοβαρά το σύνολο του θεωρητικού οικοδομήματος, αφού χρησιμοποίησε άκριτα μεταξύ άλλων τις ιδέες της ενεργητικότητας και της παθητικότητας. Δεν υπάρχει ούτε λιγότερο ούτε περισσότερο «μαύρη ήπειρος» και «μυστήριο της γυναικείας απόλαυσης» από όσο «μυστήριο της ανδρικής απόλαυσης». Υπάρχει η σύγχυση ανάμεσα στην διαπιστώσιμη έκκριση λίγων σταγόνων σπέρματος και στην αυταπάτη ενός «μυστηρίου της γυναικείας απόλαυσης»* (1991:145).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Κεφάλαιο 3. Η Σχέση Μητέρας και Κόρης στην Πράξη

3.1. Η Μητρότητα

Στην σημερινή εποχή οι έννοιες τόσο της μητρικής φροντίδας, όσο και του μητρικού ρόλου έχουν λάβει πολύ μεγάλες διαστάσεις, σε επίπεδο ψυχοπαθολογίας. Στον φροϋδική σκέψη η μητέρα δεν είχε τόση μεγάλη σημασία όσο η σημερινή και θα λέγαμε ότι η σχετική γνώση συντελέστηκε μέσω των περιστατικών υστερίας, με τα οποία ο Freud ερχόταν σε επαφή.

Η τεκνοποίηση, η εγκυμοσύνη και η ανατροφή των παιδιών είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την γυναικεία φύση, ενώ αποτελεί φυσική συνέπεια ο ρόλος της μητρότητας να καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και την έμφυλη ταυτότητα της. Εδώ και αιώνες η μητρική φιγούρα περιβάλλεται από μια αίγλη που συμβολίζει την γονιμότητά-τα, την δημιουργία ζωής, την ύλη. Η ικανότητα της γυναίκας να γίνεται μητέρα και να εμπεριέχει στο σώμα της την ίδια την ζωή, την καθιστά αντικείμενο ευλάβειας και εξιδανίκευσης. Η συμβολική της σύνδεση με την γήινη ενέργεια της προσδίδει ξεχωριστή θέση μέσα στους μύθους, ενώ στο συλλογικό ασυνείδητο η εικόνα και η παρουσία της είναι ταυτισμένη με την δυνατότητα που δίνεται στον άνθρωπο να ζήσει με ένα ισορροπημένο και υγιή τρόπο. Η Παναγία -μητέρα, η μητέρα -φύλακας άγγελος, η ύπαρξη που υπομένει τα πάντα, δίχως να επηρεάζονται τα μητρικά της συναισθήματα, δίνει ελπίδα και καταφύγιο στην απειλή του θανάτου. Αυτές οι παραδοσιακές αποδόσεις στην μητέρα-γυναίκα έχουν αντιστρόφως ανάλογη σύνδεση με την ανθρώπινη γυναικεία υπόσταση, τις αδυναμίες, τις ανασφάλειες ή τις ενδοπροσωπικές ενδεχόμενες δυσλειτουργίες της, ως άτομο, σε σημείο που να αξίζει να σημειωθεί η αναφορά της ψυχιάτρου Ann Dally (1982) ότι “μητέρες υπήρχαν από πάντα, αλλά η μητρότητα εφευρέθηκε”. Ακόμα και ενδεχόμενη πιθανότητα ύπαρξης δυσκολιών στην σχέση μητέρας – παιδιού, όχι μόνο δεν γίνεται αποδεκτή από την κοινωνία, αλλά θεωρείται ταμπού. Βλέπουμε να διαχωρίζεται κοινωνικά ο ρόλος της μητέρας από εκείνον της γυναίκας και να υποκύπτει η φύση της γυναίκας στην φύση της μητέρας.

Η ψυχανάλυση έχει αναδείξει την διαχρονική δυσκολία που έχει η γυναίκα να διατηρήσει την γυναικεία πτυχή της ύπαρξής της και να μην την απωλέσει για χάρη της μητρότητας. Η μητέρα «σκοτώνει» την γυναίκα για να μείνει η μόνη «κανονιστική απεικόνιση της πατριαρχικής μητέρας» τονίζει ο Recalcati (2015). Αν, παραδόξως, η γυναίκα εκδηλώσει την μη υποταγή της στον μητρικό ρόλο και αρνηθεί τις συμβατικότητες που της επιβάλλουν, τότε η γυναίκα αυτή φαντάζει ανολοκλήρωτη σαν προσωπικότητα, λειψή σαν ύπαρξη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Συχνά, η γυναικεία ύπαρξη επωμίζεται ένα εξαιρετικά βαρύ ρόλο, ο οποίος συγκρούεται με τις εκφάνσεις της έμφυλης ταυτότητας της καθώς την κρατά σε ένα ιδιωτικό πλαίσιο δράσης, που είναι το σπίτι. Από ιστορικές και διαπολιτισμικές αναλύσεις διαπιστώθηκε ότι η έννοια της μητρότητας ιδιοποιείται από τις ίδιες τις γυναίκες με πολλαπλούς τρόπους και όχι ανεξάρτητους από τα πολιτισμικά πλαίσια στα οποία ανήκει. Η γυναικεία παρουσία στις πολιτισμικά, διαφορετικές κοινωνίες, ιεραρχείται με γνώμονα την αναπαραγωγική ικανότητα και τις εμπειρίες ανατροφής παιδιών, ενώ αποκλείεται από άλλες πιο προσωπικές και εξατομικευμένες διαδικασίες, οι οποίες υπόκεινται στην πίεση της πατριαρχικής κυρίαρχης κουλτούρας Αλλά και οι ίδιες οι γυναίκες επιτελώντας το ρόλο τους ως μητέρες, συχνά υιοθετούν συμπεριφορές που συνδέονται αποκλειστικά με την γονιμότητα, την αναπαραγωγή και τον μητρικό ρόλο, αγνοώντας τις προσωπικές φιλοδοξίες και τις ατομικές απαιτήσεις και ανάγκες της ζωής τους (Moore, 1988). Προκύπτει, δηλαδή ότι συμμορφώνονται και οι ίδιες σε αυτή την κοινωνική επιταγή και μάλιστα τοποθετούν το επιβεβλημένο μοντέλο μητρότητας και σε ένα βάθρο προσπαθώντας να του μοιάσουν. Η κρίση ταυτότητας που απορρέει από αυτή την προσπάθεια μίμησης της ιδανικής μητέρας, έχει ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση του γυναικείου ρόλου από το μητρικό, ενώ φέρει την γυναίκα να θυσιάζεται στην μητέρα ή την μητέρα να αρνείται την γυναίκα. Πολλές έρευνες αποδεικνύουν την βαθιά κρίση ταυτότητας στην οποία έχουν περιέλθει οι γυναίκες, ως προς τους ρόλους, που τους έχουν ανατεθεί από το πατριαρχικό σύστημα και που οι ίδιες τους οι μητέρες εκπαιδεύουν τις κόρες με συνέπεια στο πώς θα γίνουν συνετές νοικοκυρές και μητέρες. Οι μητέρες των γυναικών, ως θεματοφύλακες της κοινωνικής επιταγής περί μητρότητας, σεξουαλικότητας και έμφυλης διάστασης της γυναίκας-κόρης δια-τηρούν στην συνείδηση των θυγατέρων τους το κοινωνικό μοντέλο μητρότητας, προκειμένου να γίνουν καλές μητέρες και σύζυγοι κάποιου άντρα, μεταφέροντας από γενιά σε γενιά, όλες τις ασυνείδητες αναπαραστάσεις που οι ίδιες έχουν από τις δικές τους μητέρες. Από βιβλιογραφικές αναφορές προκύπτει ότι η γυναίκα σαν μητέρα προσομοιάζει στην ποιότητα του μητρικού μοντέλου της δικής της μητέρας, αφού η ικανότητα να εκφράζει την αγάπη και την φροντίδα της, εσωτερικεύεται από την κόρη για να εφαρμοστεί πανομοιότυπα στα δικά της παιδιά. Παράλληλα, η μητρική γονεϊκότητα διέπεται ξεκάθαρα όχι μόνο από τα δεδομένα της βιολογικής και συναισθηματικής σχέσης της μητέρας με τα παιδιά της, αλλά αναλύεται κάθε φορά με κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικά κριτήρια. Ο Foucault στην προβληματική του για την κοινωνία και τους νόμους, οι οποίοι την διέπουν, είχε αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «στη κοινωνία, όπου επικρατεί η πρακτική του ελέγχου, το γυναικείο σώμα ελέγχεται κοινωνικά προκειμένου να γίνει εφικτή η διαχείριση της ζωής, της υγείας και της ευημερίας του πληθυσμού» (2011). Ο κοινωνικός έλεγχος των ατομικών σωμάτων οδηγεί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«τα υποκείμενα να μεταχειρίζονται τα σώματα περισσότερο ως αντικείμενα θέασης παρά ως βιώσιμα και βιωμένα σώματα» (Bartky, 1990). Η θηλυκότητα συχνά βιώνεται βίαια από τις γυναίκες, εξαιτίας των πατριαρχικών θεσπίσεων, ενώ στον αντίποδα το σώμα της μητέρας εξιδανικεύεται παγιδεύοντας την ψυχή της σε ένα κοινωνικά κατασκευασμένο και ιδεολογικοποιημένο ρόλο. Άλλωστε, στο στόχο της εξοικονόμησης σημαντικών πολιτειακών οικονομικών πόρων, η συμβολή της φυσικής παρουσίας της μητέρας, είναι τεράστια, αφού η φροντιστική συνεισφορά της προς τα μέλη της οικογένειας αλλά και προς την γενικότερη ανάπτυξη και προαγωγή του οικογενειακού συστήματος, παρέχεται εντελώς δωρεάν. Αυτό το γεγονός ίσως να εξηγεί την ηθική επιφόρτιση της έννοιας της μητρότητας με πολλαπλές κοινωνικές παραμέτρους, οι οποίες συχνά καταπλακώνουν την γυναικεία σεξουαλικότητα και φύση. Οι γυναίκες κατασκευάζονται, με άλλα λόγια, από την ίδια την κοινωνία των ανθρώπων ως μητρικές μορφές με γνώμονα την οικονομία και την εύρυθμη λειτουργία του μικροκοσμιακού χαρακτήρα της οικογένειας και αυτό συμβαίνει σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη. Η επιλογή του γυναικείου φύλου για αυτήν την αποστολή μπορεί εκ πρώτης να μη δημιουργεί ερωτήματα, δεδομένου της αναπαραγωγικής ικανότητας της γυναίκας, προκαλεί όμως μετα- συλλογισμούς, αφού η έννοια του φύλου, όπως επισημαίνουν οι Ramazanoglu και Holland (2002), καθορίζεται από την κοινωνική κατασκευή των εννοιών του αρσενικού και θηλυκού, με όρους πατριαρχικής εξουσίας. Ο Stoller (1973) αντίθετα από όσα υποστήριξε ο Freud, ισχυρίστηκε ότι το παιδί ανεξαρτήτως του φύλου του, επιθυμεί να έχει τις γυναικείες ιδιότητες, ενώ οι άνδρες επιθυμούν την εκχώρηση του πέους στις γυναίκες, όχι γιατί με αυτό τον τρόπο αναγνωρίζουν την κατωτερότητα της, αλλά μάλλον την ανωτερότητα της. Επομένως, αυτή η ανωτερότητα που κρύβεται στην πατριαρχική συνείδηση έχει καταστεί το μεγάλο εμπόδιο στην δίκαιη και ίση αντιμετώπιση του γυναικείου φύλου.

Η διχοτομική αντίληψη για την γυναικεία υπόσταση, η γυναίκα ως ιερή φιγούρα μητρότητας και από την άλλη η γυναίκα ως διαβολική και ανίερη, στάθηκε η αφορμή κάποιοι εξελικτικοί ψυχολόγοι να εισάγουν την έννοια του «Διακόπτη Παναγία- Πόρνη» (Mckinnon, 2009). Από τον κυρίαρχο κοινωνικό Λόγο, «κύριο όργανο διαχείρισης και ταξινόμησης των κοινωνιών και επιβολής της εξουσίας/ διαχείρισης», σύμφωνα με τον Foucault (2011), μέχρι το δόγμα της χριστιανικής θρησκείας, η διχοτομική αντιμετώπιση της γυναίκας παρουσιάζεται στις μορφές της Εύας, πρωτεργάτριας του προπατορικού αμαρτήματος και της Παναγίας, η οποία μέσα από την γέννηση του Υιού της «έδωσε φως σε όλη την ανθρωπότητα» (Mckinnon, 2009). Η επικίνδυνη σεξουαλικότητα/ θηλυκότητα ξορκίζεται μόνο κατά την εκπλήρωση της τεκνοποίησης και της δημιουργίας οικογένειας. Έτσι, η μητρότητα ως κοινωνική αποστολή αποκατάστασης της γυναικείας σεξουαλικής επικινδυνότητας συνδέθηκε εύκολα με τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

φυσικό χώρο της αναπαραγωγής, της δημιουργίας οικογένειας και της ανατροφής παιδιών, που δεν είναι άλλος από την ίδια την εστία. Οι δύο εκ διαμέτρου αντίθετες οντότητες μέσα στο ίδιο πρόσωπο είναι η αιτία της καταπίεσης της γυναίκας από την πατριαρχική κουλτούρα, η οποία επιδιώκοντας να απαλλαγεί από την σεξουαλική και θηλυκή φύση της γυναίκας, την ενοχοποιεί εξυμνώντας την άλλη πλευρά, εκείνη της μητέρας. Η επιστήμη και πιο συγκεκριμένα η Κοινωνιοβιολογία έχει συμβάλλει τα μάλα στο ζήτημα αυτό με το να έχει κατασκευάσει την θεωρία ότι «οι γυναίκες είναι γενετικά προγραμματισμένες να συνάπτουν μονογαμικές, ετεροσεξουαλικές σχέσεις και ότι η έννοια της μητρότητας μπορεί να είναι μια οικουμενική έννοια». Σήμερα, πολλές γυναίκες, σε κάποια συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια, βάζουν άλλη προτεραιότητα στην ζωή τους, από εκείνη του να γίνουν μητέρες, ενώ η επαγγελματική ανέλιξη μπορεί να αποτελεί τον μοναδικό στόχο της ζωής τους. Ο αυτοπροσδιορισμός τους ως γυναίκες, επομένως, δεν περνάει απαραίτητα από την μητρότητα, ενώ υπάρχουν πολλοί άλλοι, οι οποίοι, αν και δεν ανήκουν βιολογικά στο γυναικείο φύλο, επιθυμούν να αποκτήσουν μητρικό ρόλο αποσυνδέοντας έτσι την στενή έννοια της μητρότητας με το γυναικείο φύλο.

Ο ψυχολογικός κόσμος του ατόμου, επενδυμένος με το αρχέτυπο της persona, αποτελεί σύμφωνα με τον Jung, την εικόνα που εμείς θέλουμε και προσδοκούμε να έχει ο κόσμος για μας (Johnson, 1991). Είναι το παραπέτασμα ανάμεσα σε μας και το περιβάλλον, ενώ η δημιουργία της οφείλεται στα εκπεφρασμένα από τους γονείς μας, πρότυπα των κοινωνικών προσδοκιών και αξιών (Johnson, 1991).

Στην συνέχεια, αν η ψυχολογική ανάπτυξη είναι φυσιολογική, το Εγώ χρειάζεται να διαφοροποιηθεί από την persona και να οικοδομήσει το δικό του αξιακό σύστημα, συμβαδίζοντας ταυτόχρονα με τις κοινωνικές νόρμες. Στην αντίθετη περίπτωση η εμφάνιση του ψευδό-Εγώ δημιουργεί συγκόλληση του ατόμου με τον ρόλο του και « αν η persona είναι άκαμπτη ή λαμπρή θα οδηγήσει στην δημιουργία μιας πιο σκοτεινής σκιάς και ο άνθρωπος δεν θα βλέπει την εσωτερική του πραγματικότητα σαν να είναι τυφλός» (Johnson, 1991). Ο Carl Jung χρησιμοποίησε τον όρο Σκιά για να περιγράψει με περισσότερα στοιχεία αυτό που ο Freud ονομάζει ασυνείδητο. Η Σκιά εμπεριέχει τα άγνωστα σημεία της ανθρώπινης ψυχής, καθώς και τον πνευματικό κόσμο του ατόμου (Gutman, 2008).

Θα έλεγε κανείς ότι η άποψη του Jung για το άτομο - persona αντιστοιχεί στην κοινωνική αντίληψη περί μητρότητας, στην συγκόλληση ης γυναίκας με το ρόλο της μητέρας, καθώς και στην απομάκρυνση της γυναίκας από την ενδοψυχική της πραγματικότητα εξαιτίας της επιβάρυνσης του μητρικού ρόλου με κοινωνικά στοιχεία και στερεότυπα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η Gutman (2008) προσεγγίζει την γιουνγκιανή θεώρηση για την μητρότητα αναλύοντας διεξοδικά την ύπαρξη τόσο της «ηλιόλουστης πλευράς της μητρότητας, όσο και της σκιώδους» και αποκαλύπτει το πολυδιάστατο πρόσωπο της μητέρας-γυναίκας, η οποία προσπαθεί να κρύψει τις ήδη καλά κρυμμένες πλευρές της, που ενεργοποιούνται με το που θα αποκτήσει παιδιά. Η ψυχαναλύτρια Gutman έχει ως πυρήνα της προσέγγισης της την έννοια της Σκιάς και της Persona της Αναλυτικής Ψυχολογίας του Jung, ενώ αποδέχεται την συνύπαρξη Σκιάς και μητρότητας, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι "«χρειάζεται να φωτίσουμε τα δικά μας παιδικά χρόνια για να μπορέσουμε να δώσουμε ασφαλή και ήρεμα παιδικά χρόνια στα δικά μας παιδιά» (2008).

Πάντα σύμφωνα με την Gutman (2008), η μητρότητα ανακαλεί στην γυναίκα την ευάλωτη πλευρά του εαυτού της, τους πρώιμους φόβους της, ενώ ξυπνάει τις ενδεχόμενες τραυματικές εμπειρίες που είχε συμβιώνοντας με την μητέρα και τον πατέρα της.

Η περίοδος κατά την οποία μια γυναίκα γίνεται μητέρα είναι συγκλονιστική τόσο σωματικά και οργανικά, όσο και ψυχολογικά. Οι σκιές των παλιών συγκρούσεων επανέρχονται ενεργοποιημένες και εναποτίθενται πάνω στο παιδί, χωρίς η μητέρα να συνειδητοποιεί το σκοτάδι που απλώνει πάνω του. Η μητέρα καλείται να ωριμάσει ψυχοσυναισθηματικά και να κάνει το ασυνείδητο συνειδητό, να ρίξει φως με ενορατική δύναμη και σθένος στον εσωτερικό μηχανισμό προβολών προκειμένου να αποκτήσει τον έλεγχο στην διανόηση και την σκέψη της (Johnson, 1991).

Η Pines (1982) διαχωρίζει την γυναικεία επιθυμία της εγκυμοσύνης και της επιθυμίας να γίνει μια γυναίκα μητέρα, φέρνοντας στο κόσμο ένα ζωντανό μωρό, ενώ η Χατζηανδρέου (2016) δίνει με σαφήνεια την σημαντικότητα της ατελούς λύσης του οιδιπόδειου, ως κακή συνέπεια στην οργανική δυνατότητα που διαθέτει η γυναίκα να γίνει μητέρα και «όχι μόνο να το φέρει στο κόσμο, αλλά και να φανταστεί ότι μπορεί να το αναθρέψει».

Η Weldon (2015) υποστηρίζει ότι η γυναίκα εμφανίζει από πολύ νωρίς την επιθυμία να μείνει έγκυος, αφού κατά την προ-οιδιπόδεια ταύτιση με τη μητέρα της, στο δεύτερο έτος της ζωής, έχει ήδη καταγράψει και εσωτερικεύσει την αναπαράσταση της θηλυκότητας της, καθώς και την διαφορά των φύλων. Ωστόσο, στις διάφορες ηλικιακές εναλλαγές ο γυναικείος ψυχισμός νοηματοδοτεί διαφορετικά την σημασία του «να φέρεις στο κόσμο ένα παιδί», με την έφηβη γυναίκα να φαντασιώνεται περισσότερο την ενδεχόμενη εγκυμοσύνη, ενώ στην συνέχεια, σε μεγαλύτερη ηλικία, να αρχίζει να πιέζεται από το «βιολογικό ρολόι», όπως αναφέρει η Lax (1982).

Αν και ο ρόλος της γυναίκας στις δυτικές κοινωνίες έχει εμπλουτιστεί με παράλληλες επαγγελματικές και άλλες προσωπικές προσταγές, εκτός από εκείνες που αφορούν την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

εγκυμοσύνη και την μητρότητα, εν τούτοις ο γυναικείος «εσωτερικός χώρος» τον οποίο ο Erikson (1968) συνέδεσε με την ζεστασιά και την γενναιοδωρία του θηλασμού και της γέννας, θα αποτελεί για πάντα την μοναδική δυνατότητα ολοκλήρωσης του γυναικείου ψυχισμού, διότι αυτός ο εσωτερικός χώρος είναι ταυτόσημος με την πυρηνική έννοια της ταυτότητας του γυναικείου φύλου, καθώς και τις ψυχικές αναπαραστάσεις του γυναικείου σώματος, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Weldon (1997, σελ 70).

3.2. Η επικοινωνία μητέρας και κόρης – Η «γλώσσα» τους

Η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων, συχνά επιφορτίζεται από συναισθήματα της στιγμής, που δεν διηθούνται γνωστικά, ενώ δημιουργούν επικοινωνιακά patterns στις σημαντικές διαπροσωπικές σχέσεις τους. Εμείς οι άνθρωποι δεν παρουσιάζουμε πάντα ομοιόμορφη συμπεριφορά, ενώ οι περισσότεροι αποτελούμε ένα μείγμα αντικρουόμενων σκέψεων, αξιών και συμπεριφορών, αναφέρουν οι Dimitrius & Mazzarella (1998, : 47).

Ένα σημαντικό μέρος της συναισθηματικής μας κατάστασης μεταδίδεται μέσα από τις λέξεις που επιλέγουμε για να επικοινωνήσουμε ένα μήνυμα, ενώ μέσα από την λεκτική ή μη λεκτική επικοινωνία, αποκαλύπτονται οι βαθύτερες προθέσεις και εν πολλοίς, οι προσδοκίες, ή τα παράπονα μας.

Οι δύο διάλογοι, ο λεκτικός και ο μη λεκτικός, που αναπτύσσονται κατά την διάρκεια της ανθρώπινης επικοινωνίας, καθώς και οι τύποι διαλόγου, καθορίζουν την εξέλιξη της σχέσης μας με τον άλλον, αφού ο άλλος μπορεί να εντοπίσει εύκολα μέσα από την φωνή μας και τον τόνο της, τα θετικά ή τα αρνητικά μηνύματα που επικοινωνούνται (Dimitrius & Mazzarella, 1998). Τα επικριτικά σχόλια, τα αρνητικά δηλαδή μηνύματα που επιθυμούμε να επικοινωνήσουμε, συχνά προκαλούν στον άλλον την αποφυγή της συνομιλίας, ή την αγνόηση ή ακόμα και την αντεπίθεση. Ειδικότερα, αν το άτομο που επικρίνουμε συνδέεται μαζί μας με μια σημαντική σχέση, η επίκριση και η απόρριψη γίνονται άμεσα αντιληπτές από αυτόν και θέτουν σε κίνδυνο την αρμονική έκβαση της σχέσης αυτής. Ενδεχόμενα αρνητικά συναισθήματα, που ξέρουμε εκ των προτέρων ότι μπορούν να προκαλέσουν την αντίδραση του άλλου, επικοινωνούνται με προσοχή, ωστόσο αυτό εξαρτάται από το είδος της σχέσης που έχουμε μαζί του, αλλά και από *το ρόλο ισχύος που κατέχουμε μέσα στη σχέση*. Συχνά, η θέση ισχύος προσδίδει στο άτομο την άνεση να εκφράζεται χωρίς να υπολογίζει τις συνέπειες στον ψυχισμό του άλλου. Για παράδειγμα, οι γονείς, που έτσι κι αλλιώς θεωρούν ότι ο γονικός ρόλος είναι ταυτισμένος με την ισχύ, καθότι συνδέεται άρρηκτα με την επιμέλεια και διακατέχεται από αγάπη και φροντίδα για τα παιδιά, ενδέχεται να υπερβούν τα όρια μιλώντας άσχημα ή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

επικριτικά. Η συμπεριφορά αυτή από την μεριά των γονέων εύκολα μπορεί να τείνει στην μονιμότητα, ενώ τα παιδιά από την δική τους μεριά, μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τις επικρίσεις και τις ειρωνείες πριν ακόμα αυτές εκδηλωθούν λεκτικά, μόνο από την γλώσσα του σώματος των γονέων ή από τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες ευνοούνται τα επικριτικά ή ειρωνικά σχόλια.

Συχνά η μητρική επικοινωνιακή σχέση με το παιδί χαρακτηρίζεται δυσλειτουργική, λόγω των αντιφατικών μηνυμάτων που αποστέλλονται από την μητέρα. Για παράδειγμα, η μητέρα κάνει ό,τι μπορεί για να δείξει ότι υπάρχει αγάπη μέσα της για την κόρη της, αλλά τα ειρωνικά και επικριτικά σχόλια στην περίπτωση διαφωνίας μεταξύ τους, παρεμποδίζει την κόρη να εισπράξει τον βαθμό αυτής της αγάπης, ενώ αντιλαμβάνεται την επικοινωνία με την μητέρα αδιέξοδη.

Ο Bateson (1972) χρησιμοποίησε τον όρο «*διπλός δεσμός*» για να περιγράψει τα αντιφατικά μηνύματα που συχνά επικοινωνούνται ανάμεσα στους ανθρώπους και ιδιαίτερα από την μητέρα προς το παιδί (Tseliou, 2013). Το παιδί αντιλαμβάνεται την αντίφαση, βιώνει της εμπειρία της αντίφασης, αλλά η μητέρα αρνείται με τον τρόπο της, την παραδοχή ότι εκδηλώνει ασυνέπεια και αντιφατικά μηνύματα (Tseliou, 2013). Οι συνέπειες αυτής της καταστροφικής για τον ψυχισμό, συμπεριφοράς, ενδοβάλλονται και μετατρέπονται σε ενοχές, ενώ το παιδί ωθείται στην συναισθηματική αποστασιοποίηση και στην στρεβλή εικόνα εαυτού.

Μέσα από τις συνεντεύξεις των τεσσάρων θυγατέρων αναδείχθηκε ότι και οι τέσσερις μητέρες χρησιμοποιούσαν συγκεκριμένες λεκτικές ή μη λεκτικές συμπεριφορές, τις οποίες εκδήλωναν κάθε φορά που οι συνθήκες το επέτρεπαν και όταν είχαν πρόθεση να επικρίνουν ή να απορρίψουν την συμπεριφορά των θυγατέρων τους. Οι ίδιες οι μητέρες δεν αναγνώριζαν ότι ενεργούσαν με αυτό τον τρόπο, ενώ αντίθετα οι κόρες ήταν σε θέση να περιγράψουν με λεπτομέρειες την συχνότητα, τον τρόπο και κάτω από ποιες συνθήκες οι μητέρες τους το έπρατταν. Επιπλέον, οι κόρες ομολόγησαν ότι δεν είχαν επικοινωνήσει ποτέ λεκτικά στις μητέρες τους την ενόχληση από τις ειρωνείες ή τα επικριτικά τους σχόλια και προτιμούσαν να απομακρύνονται ψυχικά ή σωματικά, να σιωπούν, ή να ξεσπούν στον εαυτό τους. Περιέγραψαν επίσης ότι μετά από μια τέτοια λεκτική ή μη λεκτική επίθεση της μητέρας, *βίωναν συναισθηματική αποστασιοποίηση* και «κάτι σαν επιβεβαίωση ότι δεν υπήρχε από μέρους της αληθινή αγάπη». Μάλιστα, η μία εκ των τεσσάρων θυγατέρων, έχει δώσει βαθύτερο νόημα στην λέξη «μαμά» από την λέξη «μάνα», διαχωρίζοντας τις δύο αυτές προσφωνήσεις σε επίπεδο συναισθηματικής φόρτισης και προσδίδοντας στην μεν πρώτη ενσυναίσθηση και τρυφερότητα, ενώ στην δεύτερη αναγκαιότητα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η δυσλειτουργική επικοινωνία ανάμεσα στην κόρη και στην μητέρα παγιώνει ένα συγκεκριμένο μοτίβο ανταλλαγής μηνυμάτων, λεκτικών ή μη λεκτικών, πάνω στα οποία αποτυπώνεται χαρακτηριστικά η φράση της κόρης «δεν θέλω να της μοιάσω».

3.3. Η σχέση μητέρας και κόρης στο οικογενειακό πλαίσιο - Τριγωνοποίηση

Η ψυχοδυναμική οπτική μας προσανατολίζει και μας εξηγεί σχετικά με τις αιτίες των συγκρούσεων γονέων και παιδιών, αλλά και των συμμαχιών που προκύπτουν, ενώ η συστημική οπτική μας παρουσιάζει τις καταστάσεις αυτές στην πράξη. Προσεγγίζοντας την οικογένεια ψυχοδυναμικά αντιλαμβανόμαστε την σοβαρότητα της προ-οιδιπόδειας και οιδιπόδειας περιόδου στον ψυχισμό των εμπλεκόμενων μελών της οικογένειας, αλλά με την συστημική ματιά, θα έλεγε κανείς, ότι μπορούμε να εξετάσουμε τα αποτελέσματα των συνεπειών τους.

Η οικογένεια σαν σύστημα εμπεριέχει άλλα υποσυστήματα, τα οποία δομούνται από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας μεταξύ τους, αλληλεπιδρώντας και διαμορφώνοντας ισορροπίες με συμμαχίες και αντιμαχίες μεταξύ των μελών (Bowen, 1998).

Τα μέλη μιας οικογένειας πρέπει να αλληλοπροστατεύονται, να έχουν την αίσθηση του ανήκειν, να επικοινωνούν μεταξύ τους με εποικοδομητικό τρόπο, αλλά και να διαθέτουν λελογισμένη ανοιχτότητα στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, διατηρώντας την ομοιόσταση του οικογενειακού πυρήνα (Bowen, 1998).

Ωστόσο, αρκετά συχνά, στις οικογένειες συναντάται ο αμυντικός μηχανισμός της προβολής. Ανώριμοι γονείς και ιδιαίτερα συναισθηματικά ανώριμες μητέρες, με ανεπίλυτο οιδιπόδειο και τραυματικές εμπειρίες εξ αιτίας αυτού, ή με τυχαίες οδυνηρές εμπειρίες στη ζωή τους, προβάλλουν στο παιδί που θα επιλέξουν, τις ψυχικές ταλαιπωρίες τους, προκειμένου να εκφορτίσουν το άγχος που προκαλείται. Η πιο συνηθισμένη εφαρμογή του μηχανισμού της προβολής είναι εκείνη της μητέρας, η οποία προκειμένου να αποφορτιστεί από το άγχος που της προκαλείται από τους παράγοντες που ήδη αναφέρθηκαν, στρέφει την ολοκληρωτική προσοχή της στο παιδί που είναι περισσότερο συναισθηματικά δεμένο με εκείνη ή με την οικογένεια γενικότερα, επομένως και διαθέτει χαμηλότερο βαθμό διαφοροποίησης εαυτού. Στρέφοντας η μητέρα την προσοχή της στο παιδί που έχει επιλέξει, αφήνει εκτός εμπλοκής τα άλλα παιδιά, τα οποία αποκτούν εκ του λόγου αυτού υψηλότερο βαθμό διαφοροποίησης εαυτού. Συχνά, παρατηρείται μια βαθύτερη σύνδεση των παιδιών αυτών με τον πατέρα, ενδεχομένως επειδή η αδιάκοπη προσοχή της μητέρας στο επιλεγμένο παιδί, αφήνει χώρο στον πατέρα να εισχωρήσει και να εγκαθιδρύσει μια σχέση ανεπηρέαστη από την παρουσία της. Τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

παιδιά αυτά συμμαχώντας με τον πατέρα βρίσκουν το υποκατάστατο της αγάπης, της εύνοιας και της προσοχής που λείπουν.

Επομένως, ο τρόπος ζωής των γονέων καθώς και ο βαθμός διαφοροποίησης του ίδιου του παιδιού καθορίζει τον βαθμό εμπλοκής στα συζυγικά προβλήματα, ή στα προβλήματα που αντιμετωπίζει προσωπικά ο κάθε γονέας ξεχωριστά. Όσο το παιδί είναι μικρής ηλικίας οι δυο γονείς καλούνται από κοινού να το φροντίζουν και να το αγαπούν, αποφεύγοντας να συγκρούονται και να το εμπλέκουν στα δικά τους προβλήματα. Όσο πιο ισχυρή είναι η διαδικασία προβολής, τόσο αναδεικνύεται η συναισθηματική αστάθεια των γονέων. Επίσης, όσο περισσότερο αποδεικνύεται η στενότητα των σχέσεων του παιδιού με τους γονείς του, τόσο πιο έντονη διαμορφώνεται η τριγωνοποίηση μεταξύ τους. Για να τεθεί σε λειτουργία η διαδικασία της τριγωνοποίησης απαιτείται το συναισθηματικό σύστημα των δύο ατόμων να είναι ασταθές και να τελεί υπό την επήρεια στρεσογόνου κατάστασης (Bowen, 1998). Μιλώντας με όρους Πατέρα-Μητέρας-Παιδιού, αν υποθέσουμε ότι το αρχικό ζευγάρι βρίσκεται σε ένταση και ο ένας από τους δύο αναλαμβάνει να εμπλέξει τριγωνικά το παιδί-καταλύτη, προκειμένου να αποφορτίσει την ένταση με τον άλλον, τότε αρχίζει να μιλάει για το παιδί αυτό, επιχειρώντας να μεταθέσει την ένταση ανάμεσα στον άλλον και το παιδί. Συνήθως, αυτό επιχειρείται από την μητέρα. Στην συνέχεια, όταν το αρχικό ζευγάρι είναι σε ηρεμία, το παιδί προσλαμβάνοντας συναισθηματικά την ένταση σχηματίζει τρίγωνο, δηλαδή συμμαχεί με τον έναν από τους δύο, βγάζοντας τον άλλον στο περιθώριο (Bowen, 1998). Παρατηρείται επομένως, η σαφήνεια της ύπαρξης του οιδιπόδειου συμπλέγματος και της εχθρότητας που υποβόσκει για τον γονέα του ίδιου φύλου.

Οι θέσεις στο τρίγωνο μετακινούνται συνεχώς και ο Bowen αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «η προτιμότερη θέση στο τρίγωνο είναι η εξωτερική, γιατί αντιπροσωπεύει τη στάση που δηλώνει: Εσείς οι δύο φιλονικήστε, αλλά αφήστε εμένα απέξω» (1998, σ. 40).

Ο αποστασιοποιημένος πατέρας ενεργοποιεί το παιδί να συμμαχήσει μαζί του αναπτύσσοντας μια πολύ ζεστή σχέση, με μοναδικό σκοπό να το κινητοποιήσει και να το φέρει πιο κοντά στη μητέρα. Ωστόσο, συχνά παρατηρείται η θερμή σχέση με τον πατέρα να συνιστά από την μια πλευρά μεγάλη αγάπη και από την άλλη γονεϊοποίηση, δηλαδή, το παιδί να αναλαμβάνει να διεκπεραιώσει έναν αντεστραμμένο ρόλο, παριστάνοντας τον γονέα στο γονέα που θεωρεί ότι είναι ο πιο αδύναμος και έχει περισσότερο ανάγκη (Bowen, 1998).

Μια άλλη μορφή τριγωνοποίησης αφορά στο σχήμα Μητέρα-Αδελφός/ή- Αδελφός/ή. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η μητέρα συμμαχεί και με τα δύο παιδιά, οπότε τα αδέλφια συγκρούονται μεταξύ τους. Ωστόσο, ενδέχεται η μητέρα να συντηρεί ανεπίλυτο το οιδιπόδειο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

σε ένα από τα αδέλφια, αν επιλέγει την εξωτερική θέση[17]. Επιπλέον, το επιλεγμένο παιδί ενδέχεται να διατηρήσει «παιδικόμορφο» ρόλο στο οικογενειακό κάδρο, ανεξάρτητα από την σειρά γέννησης του (Bowen, 1998: σ.38).

Αν και το νόημα της τριγωνοποίησης δεν έχει να κάνει με την μίμηση, εντούτοις κρίνεται άξια αναφοράς μια ανθρωπολογική θεώρηση, η οποία είναι χρήσιμη σε πάρα πολλά πλαίσια και είναι *η Θεωρία της Μίμησης του Rene Girard* (1961). Ο Girard προσφέρει μια σύνοψη της μιμητικής θεωρίας που ανέπτυξε, αναφέροντας ότι η μιμητική επιθυμία και αντιζηλία μπορεί να εξηγήσει πολλά ψυχολογικά και κοινωνικά ζητήματα. Σε αυτό το σημείο χρειάζεται να σημειωθεί, ότι ο Hobbes στο βιβλίο του Leviathan (1651) περιγράφει τον άνθρωπο ως «ύλη σε κίνηση», που ορίζει το κακό και το καλό, σύμφωνα με τις ορέξεις και τις επιθυμίες του, οι οποίες ερμηνεύονται ως τέτοιες, με όρους υλιστικούς. Ο άνθρωπος ορέγεται και επιθυμεί από την φύση του, χωρίς να προκαθορίζει το περιεχόμενο αυτής καθαυτής της επιθυμίας. Ωστόσο, η υπέρβαση της τρέχουσας κατάστασης και η επίτευξη του μεγαλύτερου επόμενου στόχου αποτελούν το άλφα και το ωμέγα της ανθρώπινης ανάπτυξης. Σύμφωνα λοιπόν με τον Girard, ανάμεσα στον άνθρωπο και τις επιθυμίες του παρεμβάλλεται πάντα ένας διαμεσολαβητής και αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος δεν εστιάζει πρώτα στα εγγενή χαρακτηριστικά των επιθυμητών αντικειμένων, αλλά στην προσοχή που οι άλλοι δίνουν σε αυτά, ενώ μαθαίνει ασυνείδητα την αξία όσων επιθυμεί. Αυτός ο τριγωνισμός στην μιμητική θεωρία μπορεί να εξηγήσει μια σειρά συγκρούσεων στα οικογενειακά και κοινωνικά συστήματα (Kalatzis, 2017).

Σύμφωνα πάντα με τον Girard (1961), ο άνθρωπος, επειδή επιθυμεί από την φύση του και επειδή δεν γνωρίζει κανένα όριο στις διαμεσολαβημένες επιθυμίες του, εργαλειοποιεί την επιθετικότητα, που τον χαρακτηρίζει σαν ον, προκειμένου να κατακτήσει το επιθυμητό αντικείμενο (Kalatzis, 2017).

Ο Girard σε αυτό το σημείο εντοπίζει, ότι κατά την διαδικασία της εργαλειοποίησης της επιθετικότητας εναντίον του αντιπάλου, το άτομο ξεχνά την επιθυμία για το αντικείμενο, την αρχική δηλαδή αιτία της σύγκρουσης και θέτοντας μια νέα επιθυμία στοχεύει στην πλήρη εκμηδένιση του ανταγωνιστή (Kalatzis, 2017).

Ωστόσο, ανάμεσα στο υποκείμενο και στον αντίπαλο υπάρχει μια κοινή επιθυμία, που σύμφωνα με την θεωρία της μίμησης σημαίνει ότι, το υποκείμενο έχει τις ίδιες επιθυμίες με το μοντέλο μίμησης, όχι ακριβώς για τα εγγενή χαρακτηριστικά του επιθυμητού αντικειμένου, αλλά για τις απολαβές που εκείνο έχει επιθυμώντας το. Για το μοντέλο, η μίμηση από το υποκείμενο ερμηνεύεται ως θαυμασμός, ως αναγνώριση, αφού κάποιος ακολουθεί το στυλ των

[17] Εξωτερική θέση: η άνετη θέση που καταλαμβάνει το ένα από τα μέλη στην τριγωνοποιημένη οικογένεια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

επιλογών του . Επομένως από την μια, το μοντέλο παροτρύνει το υποκείμενο- μιμητή να του μοιάσει όλο και περισσότερο, αλλά από την άλλη εναντιώνεται υπονοώντας «μη με ανταγωνίζεσαι για όσα έχω ή θέλω να έχω», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Kalatzis (2017). Ξαναγυρνώντας όμως στον Hobbes (1651) και στο έργο του Leviathan βλέπουμε να δηλώνει με σαφήνεια ότι « αν δύο άνθρωποι επιθυμούν το ίδιο πράγμα, το οποίο όμως δεν μπορούν να απολαύσουν και οι δύο ταυτόχρονα, γίνονται εχθροί και στην πορεία προσπαθούν να καταστρέψουν ο ένας τον άλλον». Όσο ο μιμητής συνταιριάζει την επιθυμία του με την επιθυμία του μοντέλου, τόσο γίνεται αντίπαλος του μοντέλου, δημιουργώντας έτσι ένα μοιραίο διπλό δεσμό (Girard, 2016).

Επομένως, διαπιστώνουμε ότι η μιμητική επιθυμία μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις όταν μοντέλο και μιμητής διεκδικούν το ίδιο επιθυμητό αντικείμενο, το οποίο όμως δεν μπορεί να μοιραστεί και να γίνει ιδιοκτησία κανενός από τους δύο (Kalatzis, 2017).

Επιχειρώντας την σύνδεση της θεωρίας της μίμησης με τον ανταγωνιστικό δεσμό μητέρας και κόρης, καθώς και με την διεκδίκηση του πατέρα, θα μπορούσαμε να εικάσουμε ότι εκτός από τις ενορμητικές διεκδικήσεις και τις οιδιπόδειες συγκρούσεις, που απορρέουν κατά την διάρκεια της οιδιπόδειας φάσης, αλλά και την επιχειρούμενη ταύτιση της κόρης στην μητέρα, παρουσιάζεται ακόμα μια επιβάρυνση, στην σχέση αυτή, που άπτεται ανθρωπολογικής και κοινωνικής θεώρησης.

Αν και στην παρούσα ερευνητική εργασία δεν παρατηρήθηκε στοχοποίηση του πατέρα από την μητέρα και την κόρη, εν τούτοις είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι σε πολλά οικογενειακά συστήματα, παρόλη την συγκρουσιακή σχέση μητέρας και κόρης, αναπτύσσεται ένα μιμητικό φαινόμενο που αποτρέπει την διαλυτική κορύφωση της σύγκρουσης ανάμεσα στις δύο γυναίκες, που δεν είναι άλλη από την ταυτοποίηση του πατέρα ως εξιλαστήριο θύμα, ως αποδιοπομπαίο τράγο, τον οποίο οι δύο γυναίκες απομονώνουν και «δολοφονούν» (Girard, 2016). Με αυτό τον τρόπο, η μιμητική σύγκρουση εμποδίζεται, ενώ τα δύο μέρη ικανοποιούνται και δεν αλληλοεκμηδενίζονται.

Είναι προφανές, ότι το κριτήριο για την ταυτοποίηση του πατέρα σε εξιλαστήριο θύμα από την μητέρα και την κόρη, έγκειται στην αδυναμία του να φέρει εις πέρας τον ρόλο της καταλυτικής πατρικής φιγούρας, όπως τουλάχιστον ευαγγελίζονται οι εκπρόσωποι της Σχολής των Αντικειμενότροπων Σχέσεων, υπηρετώντας με επάρκεια την επουλωτική αποδοχή της φαντασίωσης του φθόνου του πέους της κόρης, καθώς και την ικανότητα του να εμπεριέχεται με αγάπη και στοργή στον ψυχισμό της μητέρας εκπληρώνοντας επαρκώς τον ρόλο του συντρόφου και συνοδοιπόρου στην ζωή της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογία

4.1. Ποιοτική Μέθοδος

Τα ζητήματα με τα οποία καταπιάνεται η Συμβουλευτική Ψυχολογία προσφέρονται για έρευνα και ιδιαίτερα για ποιοτική μεθοδολογική έρευνα, καθώς το είδος της έρευνας αυτής αποτελεί το σύγχρονο πρότυπο αναστοχαστικής διερεύνησης (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Ωστόσο, επικρατεί μια σύγχυση σχετικά με το τι είναι έρευνα και ποια ακριβώς είναι τα χαρακτηριστικά της (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Σύμφωνα με τους Ίσαρη και Πουρκός, ο πιο ενδιαφέρον ορισμός προτείνεται από τους Denzin & Lincoln (1994), (2000a), (2005), οι οποίοι οριοθετούν την ποιοτική έρευνα αναφέροντας ότι:

Η ποιοτική έρευνα είναι μια πλαισιοθετημένη δραστηριότητα (situated activity), η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Συνίσταται σε ένα σύνολο ερμηνευτικών και ολικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό. Αυτές οι πρακτικές μετασχηματίζουν τον κόσμο. Μετατρέπουν τον κόσμο σε μια σειρά από αναπαραστάσεις του εαυτού, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων πεδίου, των συνεντεύξεων, των συνομιλιών, των φωτογραφιών, των μαγνητοφωνήσεων και των σημειώσεων σε ημερολόγια. Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική, νατουραλιστική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά (Denzin & Lincoln, 2005: 3).

Παράλληλα, θα μπορούσε κανείς να αναφέρει σαν χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας τις διαφορές της με την ποσοτική έρευνα, δηλαδή την χρήση της πρώτης στα πεδία των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών και την χρήση της δεύτερης στα πεδία των φυσικών επιστημών και στην εξήγηση των φαινομένων (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Αναφορικά με την εγκυρότητα της ερευνητικής διαδικασίας. Σύμφωνα με τον Βάμβουκα (2010) η επιλογή της ποιοτικής μεθοδολογικής προσέγγισης, σαν τρόπος διεξαγωγής μιας έρευνας διασφαλίζει την εγκυρότητα της ερευνητικής εργασία. Επιπλέον, η συνέντευξη ως ερευνητικό εργαλείο παρέχει στην ερευνήτρια την αμερόληπτη λήψη πληροφοριών, αφού δεν αφήνει περιθώρια στην εμπλοκή των προσωπικών γνωρισμάτων της, να υπεισέλθουν στις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, αν και ιδιαίτερα αυτό μπορεί να αποτελέσει ένα μεγάλο μειονέκτημα της συνέντευξης ως εργαλείο συλλογής δεδομένων.

Για την αποφυγή του κινδύνου της μεροληψίας κατά την διάρκεια της συνέντευξης, σύμφωνα πάντα με τον Βάμβουκα (2010) είναι: α) ο ερευνητής/τρια να είναι άγνωστος στους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

συμμετέχοντες, β) το απόρρητο των στοιχείων των συμμετεχόντων, γ) η δημιουργία καλού και αρμονικού κλίματος που να καλλιεργεί μια βάση εμπιστοσύνης και άνεσης στους συμμετέχοντες (Βάμβουκας, 2010, σελ. 245).

4.2. Θεματική Ανάλυση

Η θεματική ανάλυση, ως μέθοδος είναι εύχρηστη, καθαρά ποιοτικής ερευνητικής εκμετάλλευσης και βοηθά τον ερευνητή να εντοπίσει, να περιγράψει και να κατηγοριοποιήσει σε θεματικές ενότητες τα ερευνητικά ερωτήματα, με την μορφή επαναλαμβανόμενων νοημάτων (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Ο ερευνητής, ο οποίος κάνει χρήση της μεθόδου της θεματικής ανάλυσης, είναι ευέλικτος, ελεύθερος, αφού δεν υφίσταται την δέσμευση να ερμηνεύσει το ερευνητικό ζήτημα σύμφωνα με ένα συγκεκριμένο φαινομενολογικό προσανατολισμό (Braun & Clarke, 2006).

Ωστόσο, ανεξάρτητα από την ευελιξία που προσφέρεται στον ερευνητή, η ανάλυση του πρέπει να είναι επιστημολογικά πλαισιωμένη, ενώ η σαφήνεια σχετικά με τον σκοπό της ανάλυσης, αλλά και οι υποκειμενικές αντιλήψεις του ίδιου, να οδηγούν σε ξεκάθαρα συμπεράσματα και οριοθετημένα θεματικά μοτίβα (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Τα στάδια διεξαγωγής της θεματικής ανάλυσης είναι (Ίσαρη, Πουρκός, 2015):

1. Εξοικείωση με τα δεδομένα, δηλαδή ο ερευνητής κάνει επαναλαμβανόμενη ανάγνωση των ερευνητικών δεδομένων, αναζητώντας θέματα και μοτίβα που δίνουν νόημα στο φαινόμενο προς εξέταση.
2. Κωδικοποίηση, δηλαδή απόδοση ενός κωδικού σε κάθε απόσπασμα των κειμενικών δεδομένων, που αφορά στα διάφορα νοήματα που προκύπτουν, βάσει του νοήματος που δίνει ο ερευνητής σε σχέση με το ερευνητικό ερώτημα
3. Αναζήτηση θεμάτων, δηλαδή ο ερευνητής αναζητά υποθέματα, τα οποία ενδεχομένως να προκύπτουν από τα κειμενικά δεδομένα και επιδέχονται βαθύτερης ερμηνείας.
4. Επανεξέταση των θεμάτων, δηλαδή ο ερευνητής αποφασίζει ποια θέματα χρειάζεται να συγχωνευθούν με άλλα γιατί προκύπτει επικάλυψη μεταξύ τους και ποια χρειάζεται να διαχωριστούν για να αποτελέσουν από μόνα τους μια θεματική κατηγορία. Η επανεξέταση τερματίζεται όταν δεν θα προκύπτει καμία περαιτέρω πληροφόρηση.
5. Ορισμός και ονομασία θεμάτων, δηλαδή ο ερευνητής ονοματίζει τις θεματικές κατηγορίες. Τα ονόματα των θεματικών κατηγοριών χρειάζεται να είναι περιεκτικά και διατυπωμένα με σαφήνεια αναφορικά με το περιεχόμενο της θεματικής ενότητας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

6. Έκθεση των δεδομένων-συγγραφή των ευρημάτων, δηλαδή ο ερευνητής παρουσιάζει την τελική ανάλυση των δεδομένων με συνεκτικό τρόπο, χρησιμοποιώντας αποσπάσματα από την αφήγηση των συνεντευξιαζόμενων αντίστοιχα των συμπερασμάτων, προκειμένου να προκύψει μια «δεμένη τεκμηριωμένη ανάλυση» του εξεταζόμενου φαινομένου. Στο στάδιο αυτό, θεωρείται απαραίτητη η εμπλοκή του ερευνητή, αφού η παραγωγή ερμηνείας θα προκύψει από την πρότερη γνώση, τις παραδοχές, αλλά και από την εμπειρία και την συνήχηση του ερευνητή με τους συμμετέχοντες.
7.

4.3. Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ευρήματα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας καταδεικνύουν ότι το ζήτημα της σχέσης μητέρα και κόρης έχει απασχολήσει πλειάδα ψυχαναλυτών ερευνητών. Η ψυχανάλυση των ατόμων που αναζητούν την ψυχοθεραπευτική ανακούφιση περνάει απαραίτητα από την διερεύνηση των πρώιμων γονικών σχέσεων, αλλά και από την εκ βάθους αναζήτηση του πώς το άτομο βίωσε την εμπειρία του οιδιπόδειου με τους γονείς του.

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αναδειχθούν τυχούσες πλευρές της σχέσης αυτής, οι οποίες δεν έχουν αποτυπωθεί και δεν αναφέρονται στην βιβλιογραφία. Η δυναμική που αναπτύσσεται στην σχέση μητέρας και κόρης και η οποία σχετίζεται με τους ενδεχόμενους ρόλους θύτη -θύματος, συνιστά έτερο κεντρικό σκοπό της έρευνας αυτής.

Τα ερευνητικά ερωτήματα, οι θεωρητικοί άξονες δηλαδή, πάνω στα οποία κινήθηκε ολόκληρη η ερευνητική εργασία είναι:

- Ποια είναι η συμβολή του γονεϊκού περιβάλλοντος της μητέρας στην ψυχική της ωρίμανση και κατά συνέπεια στην γονική της ικανότητα
- Πως βιώνεται η γονική ικανότητα της μητέρας από την ίδια την μητέρα
- Πως βιώνεται η γονική ικανότητα της μητέρας από την κόρη
- Ποιοι είναι οι μηχανισμοί άμυνας, οι οποίοι διέπουν την σχέση αυτή
- Ποιος ο ρόλος του πατέρα στην δυναμική της σχέσης μητέρας και κόρης
- Η εμπειρία του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Πως βιώνονται οι οιδιπόδειες συγκρούσεις, αλλά και πως διευθετούνται
- Πως τοποθετείται στο οικογενειακό πλαίσιο η σχέση μητέρας και κόρης

Η ψυχαναλυτική θεωρία, έδωσε τις απαντήσεις που χρειάζονταν για να κατανοηθούν σε βάθος οι παράμετροι της πρόσδεσης και αλληλεξάρτησης και να συμπληρωθούν τα κενά που προέκυψαν από τις πτυχές της κομβικής και τόσο έντονης σχέσης μητέρας και κόρης, εν τη γενέσει της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

4.4. Συμμετέχουσες

Οι συμμετέχουσες είναι 8 γυναίκες, δηλαδή τέσσερις κόρες και οι μητέρες τους, ενώ παρακάτω παρατίθενται κάποιες βασικές πληροφορίες για κάθε ζευγάρι.

Πρώτο ζευγάρι μητέρας και κόρης

Η Μ. είναι 58 ετών είναι καλλιτέχνης. Είναι παντρεμένη και έχει ένα γιο 25 χρονών. Οι γονείς της είχαν χωρίσει όταν ήταν 18 χρονών. Και οι δύο γονείς είχαν ξαναπαντρευτεί. Ο πατέρας της δεν βρίσκεται πλέον στην ζωή.

Η μητέρα της Μ. είναι 77 χρονών. Προέρχεται από μια πολύτεκνη οικογένεια με 7 παιδιά. Είναι η έκτη κατά σειρά κόρη. Έξι αδελφές και ένας αδελφός, ο οποίος όμως από τα 12 χρόνια μέχρι τον θάνατό του, νοσηλευόταν σε διάφορα δημόσια ψυχιατρεία. Είναι χήρα και από τον δεύτερο σύζυγο της.

Το δεύτερο ζευγάρι μητέρας και κόρης

Η Χ. είναι 37 χρονών και δεν είναι παντρεμένη. Έχει ένα αδελφό μεγαλύτερο παντρεμένο, αλλά χωρισμένο με δύο παιδιά και ζει στην Αθήνα. Οι γονείς της χώρισαν όταν ήταν έφηβη.

Η μητέρα είναι 67 ετών. Έχει ένα μεγαλύτερο αδελφό, ο οποίος έφυγε όταν ήταν 15 χρονών στο εξωτερικό και τον βλέπει σπάνια. Δηλώνει ότι είναι πολύ καλύτερα μετά το διαζύγιο γιατί δεν έχει «*κανένα πάνω από το κεφάλι της*».

Το τρίτο ζευγάρι μητέρας και κόρης

Η Κ. είναι 43 χρονών παντρεμένη με ένα γιο. Αισθάνεται πολύ τυχερή γιατί έχει μια όμορφη οικογένεια, ένα όμορφο σπίτι και αγάπη από τους φίλους της. Έχει ακόμα μια μεγαλύτερη αδελφή. Δηλώνει πολύ περήφανη επίσης για την επαγγελματική της σταδιοδρομία.

-Η μητέρα της Κ. είναι 71 ετών και έχει δύο μεγαλύτερους αδελφούς. Ζει με τον πατέρα των θυγατέρων της. Δηλώνει ότι έχει πολύ καλές σχέσεις με τις κόρες της, ωστόσο από τις συχνές θετικές αναφορές στην μεγαλύτερη κόρη διαφαίνεται μια ιδιαίτερη σχέση μεταξύ τους.

Το τέταρτο ζευγάρι μητέρας και κόρης

Η Ε. είναι 39 χρονών. Είναι παιδαγωγός. Είναι παντρεμένη και έχει δύο παιδιά, ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Έχει μια μεγαλύτερη αδελφή, παντρεμένη, η οποία ζει και εργάζεται στο εξωτερικό τα τελευταία τρία χρόνια. Έδωσε έμφαση στην μεγάλη προσπάθεια που κατέβαλε να ενσωματωθεί στη τοπική κοινωνία του τόπου διαμονής της, λέγοντας ότι της ήταν πολύ σημαντικό να ανήκει κάπου. Ο γάμος της δηλώνει ότι είναι καλός, αν και αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες από την μητέρα της, επειδή ο άντρας της δεν είναι μάρτυρας του Ιεχωβά και για αυτό το λόγο δεν είναι αποδεκτός.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η μητέρα της Ε. είναι 77 ετών γεννήθηκε σε περιβάλλον που ανήκε στους μάρτυρες του Ιεχωβά και υιοθετήθηκε από οικογένεια μαρτύρων του Ιεχωβά, όταν ήταν βρέφος. Δεν έχει αδέλφια. Με τον άντρα της γνωρίστηκαν σε συνάθροιση, στην οποία πήγε γιατί τον πίεσε η δική του μητέρα. Έχει δύο κόρες, ενώ οι συχνές θετικές αναφορές στην μεγαλύτερη κόρη αποδεικνύει την ιδιαίτερη σχέση που έχει μαζί της.

4.5. Κριτήρια Συμμετοχής στην Μελέτη

Ως πρώτο κριτήριο συμμετοχής στην μελέτη ήταν η συμβιωτική σχέση των μητέρων με τις κόρες τους, όχι απαραίτητα στο ίδιο σπίτι, αλλά στην ίδια πόλη. Το κριτήριο αυτό επιλέχθηκε διότι θεωρήθηκε σημαντικό στοιχείο για την απρόσκοπτη και αδιάκοπη αλληλεπίδραση μητέρας και κόρη, προκειμένου να διαπιστωθεί η διαχρονικότητα των ενδεχόμενων προβλημάτων, καθώς και η διευθέτησή τους μέσα στα χρόνια. Ταυτόχρονα, το κριτήριο αυτό επιλέχθηκε για να αποφευχθεί ο εξωραϊσμός και η περαιτέρω ενδεχόμενη εξιδανίκευση των προσώπων, εξαιτίας της φυσικής απόστασης.

Ως δεύτερο κριτήριο για την επιλογή των συμμετεχουσών ήταν οι μητέρες και οι κόρες αντίστοιχα να βρίσκονται στη ζωή και πάλι για να αποφευχθεί ο εξωραϊσμός και η περαιτέρω ενδεχόμενη εξιδανίκευση των προσώπων.

Και τα δύο κριτήρια μελετήθηκαν αρκετά, καθώς θεωρήθηκαν αμφότερα σημαντικοί παράγοντες στην ανίχνευση των παραμέτρων της πολύπλοκης αυτής σχέσης.

Τα δημογραφικά στοιχεία των γυναικών που συμμετείχαν στην εργασία, δεν αποτέλεσαν κριτήριο συμμετοχής, αλλά αντίθετα έγινε προσπάθεια οι συμμετέχουσες να είναι όσο το δυνατόν πιο ανομοιογενείς μεταξύ τους, αναφορικά με την ακαδημαϊκότητα ή την κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Οι συμμετέχουσες στην ερευνητική εργασία δεν ανήκαν στο στενό κοινωνικό μου κύκλο. Η απεύθυνση της συμμετοχής αρχικά των τριών θυγατέρων, έγινε μέσα από κάποιον σύλλογο γυναικών. Στην συνέχεια οι ίδιες οι θυγατέρες πρότειναν στις μητέρες τους να συμμετάσχουν στην έρευνα αυτή και εκείνες με την σειρά τους αποδέχτηκαν. Η προσέγγιση της τέταρτης κόρης και της μητέρας της έγινε μέσα από συγγενικό μου πρόσωπο, το οποίο έχει την ίδια θρησκευτική πίστη με την οικογένεια του τέταρτου ζευγαριού μητέρας – κόρης. Η διαδικασία της προσέγγισης των οκτώ γυναικών έγινε από εμένα προσωπικά. Αφού ενημερώθηκαν τόσο για την ιδιότητα μου, όσο και για τον σκοπό της ερευνητικής εργασίας, τους δόθηκε η εγγυημένη διασφάλιση:

- του απορρήτου των στοιχείων και των συνεντεύξεων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

- της χρήσης των δεδομένων αποκλειστικά από εμένα
- της καταστροφής των στοιχείων και αποκαλύψεων κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων αμέσως μετά την ολοκλήρωση της έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη μετά την εξασφάλιση της συναίνεσης των συμμετεχουσών, μητέρων και θυγατέρων, καθώς όλες οι συνεντευξιαζόμενες υπέγραψαν ένα έγγραφο συναίνεσης συμμετοχής στην έρευνα, με το οποίο διασφαλιζόταν το δικαίωμα απόσυρσης συμμετοχή τους από την έρευνα, όποτε το επιθυμούσαν, καθώς και το απόρρητο των αποκαλύψεων και των στοιχείων τους.

Ενδεχομένως να αξίζει να σημειωθεί, ότι οι θυγατέρες έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ερευνητικό θέμα και προθυμία να συμμετάσχουν στην μελέτη, ώστε να επηρεάσουν προς την κατεύθυνση αυτή και τις μητέρες τους. Γενικότερα όμως το ενδιαφέρον και η προθυμία για την συμμετοχή στην ερευνητική εργασία, χαρακτήρισε και τις οκτώ συμμετέχουσες.

Παράλληλα, έγινε ενημέρωση σχετικά με τον τρόπο διενέργειας της συνέντευξης, δηλαδή ότι θα μαγνητοφωνηθούν, προκειμένου να αναλυθούν τα δεδομένα που θα προκύψουν.

Οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν με μαγνητόφωνο, ενώ η ανάλυση των δεδομένων προέκυψε από την απομαγνητοφώνηση τους.

Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2020, ενώ οι συνομιλίες στα πλαίσια της συνέντευξης κινήθηκαν σε ιδιαίτερα φιλικό και εμπιστευτικό κλίμα. Οι συνεντεύξεις, μετά από δική τους επιλογή, πραγματοποιήθηκαν στο προσωπικό χώρο της κάθε συνεντευξιαζόμενης.

Η διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν μιας ώρας και μισής την κάθε φορά, ενώ το σύνολο των συναντήσεων ήταν οι τέσσερις φορές, εκτός από την περίπτωση του ενός ζευγαριού μητέρας και κόρης, που διήρκεσε δύο ώρες και τέσσερις ώρες αντίστοιχα, εξαιτίας του ότι διέμεναν αρκετά χιλιόμετρα μακριά από τον τόπο κατοικίας μου και δεν μου ήταν εύκολο να επιστρέψω στην πόλη τους την επόμενη ημέρα.

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων και την πάροδο τριών μηνών, προτάθηκε στις μητέρες και στις κόρες μια άπαξ συνάντηση σε ομάδα, δηλαδή μια ομάδα των μητέρων και μια ομάδα των θυγατέρων. Δύο από τις τέσσερις μητέρες δεν δέχθηκαν να συναντηθούν και να σχηματίσουν μια ομάδα με τις υπόλοιπες. Αντίθετα, οι κόρες αποδέχθηκαν ομόφωνα την πρόταση για σύσταση μιας ομάδας αναστοχασμού με βασικό θέμα την περαιτέρω διαχείριση της σχέσης τους με τις μητέρες τους, καθώς και το πώς φαντάζονται το μέλλον της σχέσης αυτής. Η ομόφωνη αποδοχή της πρότασης έδωσε την ευκαιρία, τόσο σε εμένα όσο και σε εκείνες να μοιραστούν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους με τις υπόλοιπες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

συνεντευξιαζόμενες και να εξάγουν συμπεράσματα από κοινού. Τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την συνεύρεση των γυναικών αυτών ήταν συγκινητικής αμοιβαιότητας και αλληλεπίδρασης, με αποτέλεσμα το μοίρασμα σκέψεων και συναισθημάτων να καταστεί μια όμορφη εμπειρία για όλες μας.

4.6. Η ημιδομημένη συνέντευξη ως τεχνική συγκέντρωσης δεδομένων και συλλογής πληροφοριών – Θεματικοί άξονες της συνέντευξης- Ερωτήσεις των συνεντεύξεων

Αναφορικά με την τεχνική συγκέντρωσης των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε σαν εργαλείο η ημιδομημένη συνέντευξη. Η συνέντευξη είναι η πλέον διαδεδομένη μέθοδος στις ποιοτικές έρευνες. Επειδή βασίζεται στην προφορικότητα και έχει τις βάσεις της στην κοινωνική έρευνα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ακόμα και στο πεδίο της ψυχανάλυσης (Ίσαρη, Πουρκός, 2015). Ειδικότερα, η ημιδομημένη είναι η πιο ευέλικτη μορφή συνέντευξης, χρησιμοποιείται ευρέως στις πιλοτικές έρευνες, ενώ επιτρέπει στον/στην ερευνητή/τρια να εμβαθύνει στο ερευνητικό ζήτημα (Ίσαρη, Πουρκός, 2015). Με εργαλείο την ημιδομημένη συνέντευξη έγινε εφικτό να διακριθούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κάθε σχέσης, ο βαθμός έντασης των συγκρούσεων, οι εσωτερικές αντιφάσεις, οι προσδοκίες και τα αιτήματα της μιας γυναίκας από την άλλη, καθώς και η υποβόσκουσα τραγικότητα που εμφορείται από την κόρη, αφού η ψυχική απόσταση που ενδέχεται να υπάρχει ανάμεσα τους, ανεξάρτητα από τις αιτίες που την προκαλούν, είναι ταγμένη να προέρχεται από την πρωταρχική φιγούρα της μητέρας.

Ο χαρακτήρας της ημιδομημένης συνέντευξης κρίνεται ο πλέον κατάλληλος για τέτοιου είδους ερευνητικά ζητήματα, αφού ο ερευνητής έχει την δυνατότητα να αλλάξει την σειρά των ερωτήσεων προς χάριν της ροής της συνομιλίας, ή να κάνει τις απαραίτητες τροποποιήσεις στο περιεχόμενο των ερωτήσεων αν κρίνει ότι είναι αναγκαίο και αρμόζει στην περίπτωση της συνεντευξιαζόμενης (Ίσαρη, Πουρκός, 2015). Αυτού του τύπου η συνέντευξη χρησιμοποιεί την λεκτική επικοινωνία των δύο προσώπων με σκοπό την καλύτερη προσέγγιση στο ερευνητικό ζήτημα, ενώ η μη λεκτική επικοινωνία συνεπικουρεί στην διαμόρφωση άποψης, αλλά και στην σε βάθος, διερεύνηση των συναισθημάτων.

Οι προϋποθέσεις που απαιτείται να υπάρχουν, προκειμένου η ημιδομημένη συνέντευξη να επιτρέπει την ελεύθερη και αβίαστη έκφραση των σκέψεων, των ιδεών και των στάσεων των συμμετεχουσών, είναι οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, το ενδιαφέρον του ερευνητικού ζητήματος, η εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του ερευνητή / της ερευνήτριας, η διαμόρφωση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

άνετου και φιλικού κλίματος, καθώς και η ύπαρξη ενσυναίσθησης από τον/την ερευνητή/τρια (Αθανασίου, 2007, σελ.207-208).

Τέλος, ο ερευνητής / η ερευνήτρια οφείλει να μένει αμέτοχος/η, χωρίς να επηρεάζει στο ελάχιστο την συνέντευξη, αλλά και την νοηματοδότηση των συμμετεχόντων στην συνέντευξη (Αθανασίου, 2007).

Οι ερωτήσεις που απευθύνθηκαν στις μητέρες είναι:

- «ποια είναι σειρά γέννησης σου»
- «ποιες οι σχέσεις /συναισθήματα για τους γονείς σου και τα αδέλφια σου»
- «τι σχέση είχαν οι γονείς σου μεταξύ τους; Τι συναισθήματα έχεις για αυτή την σχέση;»
- «πως χαρακτηρίζεις την σχέση με την μητέρα σου;»
- «υπήρξε ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα από την μητέρα σου;»
- « η εγκυμοσύνη ήταν επιθυμητή ή όχι; »,
- «ποια είναι η σχέση σου με την κόρη σου;»
- «ποια η σχέση σου με τον σύντροφο και πατέρα της κόρης σου; »
- « ποια είναι η σχέση του με την κόρη σου;»
- «ενημέρωσες την κόρη σου για τα σεξουαλικά ζητήματα;»
- «πότε άρχισαν οι συγκρούσεις;»
- «τί νομίζεις ότι φταίει και δεν τα πηγαίνετε καλά;»
- «πώς διευθετείτε τις συγκρούσεις μεταξύ σας;»
- «πιστεύεις ότι κάποια πράγματα από αυτά που μου αποκαλύπτεις θα μου τα αναφέρει και η κόρη σου και θα δώσει το ίδιο νόημα;»

Οι ερωτήσεις που απευθύνθηκαν στις κόρες είναι:

- «ποια είναι σειρά γέννησης σου»
- «ποιες οι σχέσεις /συναισθήματα για τους γονείς σου και τα αδέλφια σου;»,
- «τι σχέση έχουν οι γονείς σου μεταξύ τους; Τι συναισθήματα έχεις για αυτή την σχέση;»
- «πως χαρακτηρίζεις την σχέση με την μητέρα σου;»
- «έγινε ενημερωτική προσέγγιση στα σεξουαλικά ζητήματα;»
- «πότε άρχισαν οι συγκρούσεις;»
- «τί νομίζεις ότι φταίει και δεν τα πηγαίνετε καλά;»
- «πώς διευθετείτε τις συγκρούσεις μεταξύ σας;»
- «τί νομίζεις ότι φταίει και δεν τα πηγαίνετε καλά;»
- «πιστεύεις ότι κάποια πράγματα από αυτά που μου αποκαλύπτεις θα μου τα αναφέρει και η μητέρα σου και θα δώσει το ίδιο νόημα;».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Κεφάλαιο 5. Ευρήματα και Συμπεράσματα από τις συνεντεύξεις

5.1. Πρώτο ζευγάρι

Πως έχει βιωθεί η πατρική οικογένεια (γονείς, αδέλφια)- η σχέση των γονέων μεταξύ τους

Η μητέρα

Όταν ήταν μικρή πίστευε ότι ήταν υιοθετημένη και ότι η πραγματική της οικογένεια ήταν πλούσια και οι γονείς της ευγενείς (Φανταστική Οικογένεια, Freud, 1909). Έχει σπουδάσει την κομμωτική τέχνη αλλά ποτέ δεν εργάστηκε πάνω στο αντικείμενο. Το απραγματοποίητο όνειρο της ήταν να γίνει αθλήτρια και καθηγήτρια φυσικής αγωγής. Δεν το κατάφερε και θεωρεί ότι η αιτία είναι οι αδελφές της, οι οποίες την εμπόδισαν να προπονείται από ζήλια επειδή ήταν η μικρότερη.

Στην ερώτηση ποιες είναι οι σχέσεις /συναισθήματα για την πατρική οικογένεια η μητέρα του πρώτου ζευγαριού αναφέρει ότι οι αδελφές της:

« .. έβαζαν λόγια στην μητέρα τους, να μην την αφήνει να πηγαίνει στο γήπεδο, γιατί υπήρχαν πολλά αγόρια..»

Μιλάει με πίκρα για αυτό και αφήνει να εννοηθεί ότι οι δύο μεγαλύτερες αδελφές καθόρισαν την σταδιοδρομία και την πρόοδο της:

«με ζήλευαν πολύ γιατί ήμουν η μικρότερη και η μαμά με αγαπούσε»

Ωστόσο, αν και θεωρεί ότι οι αδελφές της είναι έντονα ανταγωνιστικές προς εκείνη και την μικρότερη αδελφή, δηλώνει ότι οι σχέσεις μεταξύ τους είναι πολύ καλές και ότι *« αισθάνονται δεμένες σαν μια γροθιά».*

Από τις αναφορές της φανερώνεται ο θυμός με την εξουσία που της έχει ασκηθεί σαν παιδί:

«….έβαζαν λόγια στην μαμά να μην με αφήνει να πηγαίνω στις προπονήσεις γιατί είχε αγόρια .....η μαμά δούλευε όλη μέρα και οι μεγαλύτερες κρατούσαν εμάς τις μικρότερες.. αυτές άκουγε .. εμένα θα ακούσει;…»

Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει ότι η παρουσία της δεν γινόταν σεβαστή, λόγω σειράς γέννησης, είναι η έκτη κατά σειρά κόρη από τα επτά παιδιά, ενώ οι επιθυμίες της δεν εισακούγονταν ενδεχομένως για το ίδιο λόγο.

Αναφορικά με την ποιότητα των σχέσεων των γονιών της αναφέρει ότι «ο πατέρας ζήλευε πολύ την μαμά.. της έκανε πολλά παιδιά για να την έχει σκλαβωμένη…νομίζω ντρεπόταν που είχε τόσες κόρες και ένα γιο ψυχικά προβλήματα..».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«η μαμά δεν προλάβαινε να ασχοληθεί με όλους μας.. δούλευε πολύ.. οι μεγάλες τα είχαν αναλάβει όλα»

«..το ’44 ήμουν μωρό.. κόπηκε το γάλα της μάνας μου και οι αδελφές μου έστυβαν σταφίδες μέσα σε τουλουπάνι και μου έδιναν το ζουμί…εκείνες με μεγάλωσαν..»

Η κόρη

Η κόρη είναι το μοναδικό παιδί της οικογένειας. Αναφορικά με την σχέση των γονέων της δηλώνει ότι:

«τσακωνόντουσαν συνέχεια.. μια μέρα η μάνα μου κατέβασε τις κουρτίνες κάτω από τα νεύρα της.. φώναζαν και κατηγορούσαν ο ένας τον άλλον για χίλια δυο πράγματα..»

«..αισθάνομαι ότι δεν ποτέ δεν είχα αληθινούς γονείς… μόνη μου αποφάσισα τι θα σπουδάσω… μόνη μου όλα.. δεν ασχολήθηκαν ποτέ..»

Χαρακτηρίζει την παιδική και εφηβική της ηλικία ως μια μακρά περίοδο θλίψης και μοναξιάς.

Πώς έχει βιώσει η μητέρα την κόρη της – Η γονική ικανότητα της μητέρας

Στις ερωτήσεις αν η εγκυμοσύνη ήταν επιθυμητή αναφέρει ότι:

« *δεν ήθελα να κάνω παιδί.. προσπάθησα να το ρίξω με διάφορους τρόπους .. έβραζα κρεμμυδόζουμο και έπινα.. έκανα διάφορα.. όταν το παιδί θέλει να γεννηθεί θα γεννηθεί..»*

«…τι ήμουν όταν γέννησα την Μ.;… ένα κοριτσάκι.. τι ήξερα;; »

«..το μόνο που με ενδιέφερε ήταν να έχει 5 δάχτυλα… άκου κάτι πράγματα.. ο φόβος μου ήταν μην και δεν έχει 5 δάχτυλα… όταν γεννήθηκε της τα μετρούσα συνεχώς..»

Η αναφορά αυτή συνδέεται με το γεγονός ότι η μητέρα του πρώτου ζευγαριού βίωσε την κόρη της ως ναρκισσιστικό τραύμα, ως βάρος.

Η σχέση με την κόρη της περιγράφεται ως κακή και η μητέρα έχει έντονο παράπονο από την κόρη της για την μη αναγνώριση της συμπεριφοράς και της προσωπικότητας της:

« η κόρη μου δεν με δέχεται όπως είμαι.. έχω αδαμάντινο χαρακτήρα.. όταν θα καταλάβει πόσο καλός χαρακτήρας είμαι θα είναι αργά..»

Στην ερώτηση αναφορικά με το πώς θα χαρακτήριζε την σχέση με την κόρη της συνεχίζει λέγοντας ότι:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«..τσακωνόμαστε πολύ.. δεν ξέρω αυτό το παιδί γιατί βγήκε έτσι αχάριστο… δεν υπάρχει μεγαλύτερο ελάττωμα.. από την αχαριστία… έκανα τόση υπομονή για χάρη της»

Η σχέση ασφάλειας και στοργής με την μητέρα ξεκινά από την εμβρυακή και βρεφική περίοδο. Η μητέρα δεν έχει προσφέρει την αίσθηση ασφάλειας και σταθερότητας στην κόρη της. Αντί να δείχνει συναισθηματική αντιστοίχιση και να είναι ευαίσθητη με τα συναισθήματα της κόρης της, την αντιμετωπίζει σαν υπερβολική ή μελοδραματική:

« μου λέει κάτι μελοδραματικά.. κάτι μελοδραματικές ανοησίες που δεν τα καταλαβαίνω»

Στην ερώτηση «τι νομίζεις ότι φταίει που δεν τα έχετε καλές σχέσεις» απαντά ότι δεν ξέρει και δεν μπορεί να καταλάβει:

«γιατί με κοντράρει τόσο πολύ…. η αδελφή μου έχει να το λέει.. η κόρη σου σε μισεί.»

«τι της έχω κάνει;; με μισεί, με κοντράρει.. γιατί το κάνει;; δεν μπορώ να καταλάβω.. δεν έχει λόγους να είναι θυμωμένη »

Δεν ξέρει πότε άρχισαν οι συγκρούσεις αλλά υπολογίζει ότι η κόρη της:

«άρχισε να με εχθρεύεται από τότε που χώρισα με τον πατέρα της. .δεν μου συγχώρεσε ποτέ ότι έφυγα και βρήκα άλλον άντρα.. δεν κατάλαβε ποτέ ότι ακολούθησα την αγάπη μου..»

Οι συγκρούσεις από την μεριά της διευθετούνται με απόσυρση:

«..όταν θέλει να τσακωθεί εγώ δεν μιλάω για να μη γίνει το πράγμα χειρότερο… ε ! μετά κάνω πως δεν έγινε τίποτα… τι άλλο να κάνεις… πάμε για άλλα που λένε»

Ενώ θεωρεί ότι εκείνη δεν έχει την υποχρέωση να πλησιάσει την κόρη της μετά από μια σύγκρουση αφού

« *εγώ γιατί να πλησιάσω;; ..εκείνη είναι η μικρότερη… εκείνη πρέπει να έρθει ..»*

Η γονική ικανότητα της μητέρας.

Η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη έδωσε οδυνηρό νόημα στην αφετηρία της γυναικείας της υπόστασης, ως μητέρας. Από την μια πλευρά η ιστορία του ψυχικά άρρωστου αδελφού, που βάραινε την οικογένεια της και από την άλλη ο φόβος από το ταμπού της αιμομιξίας, την ωθούν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

να βιώσει την κόρη της ως ναρκισσιστικό τραύμα, ως απειλή για την ηθική και ψυχική της ακεραιότητα (Freud, 1916).

Κατά την διάρκεια της συνέντευξης παρατηρήθηκε, ότι η μητέρα της Μ. εκδηλώνει μια ναρκισσιστικού τύπου αμυντική ψυχική οργάνωση. Η παραπάνω δήλωση αποκαλύπτει την φαντασίωση μεγαλοπρεπούς προσωπικότητας, ενώ αναπαράγει την εμπειρία του αυτοερωτισμού και της παντοδυναμίας ενός βρέφους στην προ-οιδιπόδεια φάση (Klein, 1932).

Η μητέρα, ως το πρώτο ερωτικό αντικείμενο για το παιδί, διατηρεί με την καθημερινή φροντίδα της τον αυτοερωτισμό και τον ναρκισσισμό στο παιδί (Freud, 1914). Η απόσυρση της μητέρας της από την καθημερινή φροντίδα, συνιστά ματαίωση και ανασφάλεια, άρα γεννιέται η ανάγκη για ψυχική αυτορρύθμιση και ενεργοποίηση της επιθυμίας (Bion, 1962). Ως βρέφος με αυτό τον τρόπο ωθείται στην ψευδό-ικανοποίηση και τον αυτοερωτισμό, δημιουργώντας συνθήκες διαστροφής της εμπειρίας προκειμένου να αισθανθεί επιθυμητό (Freud, 1914). Η μητέρα που επανέρχεται στην φροντίδα του παιδιού της καταφέρνει να το βοηθήσει να εγκαταλείψει τον πρωτογενή ναρκισσισμό και να δομήσει τον δευτερογενή, ο οποίος επενδύεται σε αντικείμενα (ibid).

Ο γονικός ρόλος των μεγαλύτερων αδελφών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη γονική ικανότητα της μητέρας του πρώτου ζευγαριού, αφού οι αδελφές δεν της παρέχουν ένα αμιγές και ξεκάθαρο μητρικό μοντέλο, αλλά ένα ασαφές και συγκεχυμένο. Το ασαφές και όχι ξεκάθαρο μητρικό μοντέλο μετακυλίεται στη σχέση με τη δική της κόρη, στην οποία προβάλλει την ανταγωνιστική διάθεση που έχει με τις αδελφές της, ενώ η συναισθηματικά ανώριμη συμπεριφορά της υποδηλώνει ότι δεν έχουν λάβει χώρα, τόσο η επαρκής ανάληψη του μητρικού ρόλου, όσο και η ταύτιση με την δική της μητέρα.

Πως έχει βιώσει η κόρη την μητέρα της

Η σχέση τους είναι πολύ κακή, ενώ κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων διέκοψαν κάθε επαφή μεταξύ τους εξ αιτίας μιας κατάστασης που προέκυψε. Η μητέρα της άσκησε εντονότατη κριτική και η κόρη εξοργισμένη αποφάσισε να την απομακρύνει εντελώς από την ζωή της, χαρακτηρίζοντας την τοξική. Εκδηλώνοντας έντονα συναισθήματα για την μητέρα της όπως απόγνωση, οργή, πίκρα και απογοήτευση, πιστεύει ότι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«.. με μισεί.. με μεταχειρίζεται σαν μια αντίζηλο της.. δεν με αγάπησε ποτέ.. αν ήμουν αγόρι δεν θα μου φερόταν έτσι….αν ήμουν αγόρι θα είχαμε καλύτερες σχέσεις.. σιχαίνεται τις γυναίκες.. πολλές γυναίκες στην οικογένεια της και τις έχει σιχαθεί»

«…..πιστεύω ακράδαντα ότι ζηλεύει θανάσιμα τις γυναίκες και τελικά τα προβλήματα που έχουμε μεταξύ μας… το αποδίδω στις πολλές γυναίκες που είχε στο σπίτι… τις σιχάθηκε…»

«μέχρι την εφηβεία μου ήμουν από πίσω της κολλημένη.. σαν σκυλάκι.. μετά κατάλαβα τον παλιοχαρακτήρα της και πόσο μέγαιρα είναι »

.«.. θα πρέπει να ήμουν γύρω στα δύο όταν έφερε στο σπίτι …είχαν χωρίσει με τον πατέρα μου… έφερε ένα τύπο που δεν ήθελα να βλέπω. .. θυμάμαι ότι έσκυψε να με φιλήσει και γέμισε σάλια το μάγουλο μου και εγώ σκουπίστηκα... δεν θυμάμαι πόσο κράτησε η σχέση αυτή αλλά κάποια στιγμή μετά από χρόνια είχα βρει μια φωτογραφία και ήταν η μάνα μου με μαγιό και στυλ Χόλιγουντ και κατάλαβα ότι της την είχε τραβήξει αυτός…. ήταν ένα μεγάλο διάστημα που δεν θυμάμαι την μάνα μου.. ήμουν πάντα μόνη με την νονά μου, τις θείες μου και τον παππού μου»

Η παραπάνω αναφορά περιέχει μια έντονη δόση αμφισβήτησης της ηθικής της μητέρας, μια αμφισβήτηση που έτσι κι αλλιώς διέπει όλη την συνέντευξη της κόρης.

« *δεν αισθάνομαι τίποτα καλό για αυτήν. Πιστεύω ότι μου άξιζαν καλύτεροι γονείς.. ειδικά μια μητέρα που να είναι δίπλα μου στα δύσκολα…να νιώθω ότι με αγαπάει… να το νιώθω .. να το ξέρω.. »*

Σε όλη την διάρκεια της συνέντευξης η κόρη εκφράζει βαθιά πικρία για την πορεία της ζωής της

«…από εκείνη την ηλικία θυμάμαι ότι άρχισε η μοναξιά μου…. Δίπλα στο σπίτι μας ήταν ένα εκπαιδευτήριο .. ιδιωτικό.. .όπως βγαίναμε από την αυλόπορτα στα δεξιά ήταν το προαύλιο και είχε κάτι σιδεριές .. κάτι ρολά σιδερένια που σηκώνονταν και έμπαιναν τα σχολικά λεωφορεία. .. πήγαινα εκεί όταν άκουγα το κουδούνι και κρεμόμουν από τα σίδερα και κοιτούσα τα παιδιά να παίζουν…εδώ και χρόνια αυτή η εικόνα όταν μου έρχεται στο μυαλό με γεμίζει κακομοιριά.. λυπάμαι το κοριτσάκι….»

« μόνη μου μεγάλωσα.. μόνη μου.. εντελώς.. όλη μου η ζωή είναι μια απέραντη μοναξιά»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Έχοντας εσωτερικεύσει μόνο το κακό αντικείμενο δεν είναι σε θέση να διακρίνει στην μητέρα της καμία καλή πλευρά. Η Μ. εκφράζει την βεβαιότητα ότι ο ανταγωνισμός που εισπράττει από την μητέρα της εντάσσεται στο πλαίσιο της γενικότερης αντιζηλίας που εκδηλώνει για όλες τις γυναίκες και το αποδίδει στην σχέση που έχει με τις αδελφές της. Η Μ. έχει εσωτερικεύσει την μητέρα της, όχι μόνο σαν συναισθηματικά αποστασιοποιημένη φιγούρα, αλλά και σαν μοντέλο κακής ποιότητας φροντίδας και προσοχής. Τα συναισθήματα που τρέφει για την μητέρα της είναι υποβιβασμένα στο επίπεδο του μίσους, για να μπορεί να την στοχοποιεί και να της προβάλει το άγχος της.

Εκδηλώνει δυσαρέσκεια και δεν επιθυμεί να μοιάσει της μητέρας της: « *πολλές φορές κοιτάζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη και αισθάνομαι αντιπαθητική επειδή της μοιάζω..»*

«Έχω κάνει τα πάντα για να μη της μοιάζω…και όχι βέβαια .. δεν της μοιάζω καθόλου»

Η παντελής έλλειψη εκτίμησης και σεβασμού προς το πρόσωπο της μητέρας χαρακτηρίζει την τοποθέτηση της κόρης, σχετικά με την σχέση αυτή. Ο ρόλος της ως κόρη βιώνεται, από την ίδια, δραματικά και αυτοκαταστροφικά, αφού η σχέση με την μητέρα δεν είναι συμβιωτική, αλλά συγχωνευτική/ενωτική. Η Μ. αντιλαμβάνεται τον εαυτό της με στρεβλό τρόπο και μόνο μέσα από την μητέρα (Chodorow,1978).

Οι συνέπειες αυτής της κατάστασης είναι ότι η κόρη δεν καταφέρνει να αναπτύξει αξιόπιστη επικοινωνία με την μητέρα της, ενώ ψυχικές περιοχές ζωτικής σημασίας, παραμένουν χωρίς την παραμικρή αλληλεπίδραση μαζί της (Chodorow,1978).

Η κόρη έχοντας βιώσει συνέπειες μιας ανεύθυνης μητρικής παρουσίας και μιας ελλιπούς συναισθηματικής φροντίδας, εκδηλώνει σημάδια κατάθλιψης, ενώ οι αναμνήσεις του παιδικού της εαυτού, της προκαλούν θλίψη και αυτολύπηση. Οι επιθετικές διαθέσεις του υποκειμένου που δεν εξωτερικεύονται, επειδή θα προκαλούσαν την αποστροφή του αντικειμένου, στρέφονται συχνά προς τον ίδιο τον εαυτό, με αποτέλεσμα να εκδηλώνεται κατάθλιψη και ταύτιση με το εσωτερικευμένο κακό αντικείμενο (Weldon, 1997).

« μόνη μου μεγάλωσα.. μόνη μου.. εντελώς.. όλη μου η ζωή είναι μια απέραντη μοναξιά»

Το νόημα αυτών των δηλώσεων, παραπέμπει στον Bion (1962), ο οποίος συμπληρώνοντας την Klein (1952), αναφέρει ότι μόνον όταν η μητέρα αντιλαμβάνεται τους φόβους και τις δυσκολίες του βρέφους, λειτουργώντας ως δοχείο αισθήσεων και μετατρέποντας την πείνα σε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ικανοποίηση, την μοναξιά σε συντροφικότητα, το φόβο του θανάτου σε ασφάλεια, διαθέτει την ικανότητα «ονειροπόλησης». Αν η μητέρα δεν διαθέτει την ικανότητα της «ονειροπόλησης» ή αν η «ονειροπόληση» δεν συνοδεύεται από αγάπη για το βρέφος ή τον πατέρα του βρέφους, σημαίνει ότι δεν διαθέτει ταυτόχρονα και την πνευματική δεκτικότητα να εμπεριέξει το βρέφος, ώστε εκείνο να επωφεληθεί από αυτή την μητρική ικανότητα.. Η μητέρα χωρίς ποτέ να επανορθώσει, άφησε την κόρη της να λυπάται τον εαυτό της, να αισθάνεται μοναξιά και ανασφάλεια χωρίς να αντιληφθεί την τραυματική απουσία της στην ζωή της κόρης της.

Ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα. Η μητέρα δηλώνει ότι δεν ενημερώθηκε ποτέ από την δική της μητέρα για τα σεξουαλικά ζητήματα, ενώ το θεωρεί αιτία των κακών επιλογών εκείνης και των αδελφών της.

« όχι .. ποτέ.. οι καιροί δεν ήταν τέτοιοι.. ό,τι μαθαίναμε μόνες μας ..γι' αυτό όλες μας πέσαμε σε άσχημα χέρια..»

Η κόρη δηλώνει ότι, όχι μόνο δεν ενημερώθηκε από την μητέρα της σχετικά με τα σεξουαλικά ζητήματα, αλλά «κακοποιήθηκε» ψυχολογικά από την χειριστική και φαλλοκρατική συμπεριφορά της μητέρας της.

«…. δεν μου μίλησε ποτέ με φυσιολογικό τρόπο για τα σεξουαλικά.. όταν ήθελε να πει ότι μια κοπέλα έκανε έρωτα με κάποιον έλεγε «την κατέστρεψε» .. αργότερα κατάλαβα ότι ήθελε να με τρομοκρατήσει για να μην έχω σεξουαλικές σχέσεις και να φοβάμαι ότι θα καταστραφώ… τι να λέμε τώρα;»

Η μη ενημέρωση της κόρης από την μητέρα σε ό,τι αφορά την σεξουαλικότητα, ή η παραπληροφόρηση σχετικά με το ζήτημα, ματαιώνει την κόρη, γιατί δεν της επιτρέπει να ταυτιστεί με την γυναικεία υπόσταση της μητέρας. Η κόρη έχει ανάγκη από την μητέρα να της επιτρέψει να είναι σεξουαλικά ενεργό άτομο, προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τα οιδιποδειακά άγχη και τις συνοδές ενοχές. Αυτό συμβαίνει μόνο όταν η μητέρα έχει δεχθεί ενημέρωση από την δική της μητέρα και έχει αποενοχοποιηθεί για την σεξουαλικότητα της, τόσο οιδιποδειακά όσο και κοινωνικά, ξεπερνώντας τις οιδιπόδειες αναστολές. Στην αντίθετη περίπτωση ακόμα και δια της σιωπής, «εκπαιδεύει» την κόρη να μην εξοικειωθεί με την σεξουαλικότητα και την ερωτική επαφή με το άλλο φύλο, αλλά και να ζει μια ζωή απομακρυσμένη από την βαθύτερη έννοια του γυναικείου εαυτού. Η μη κατάρριψη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

των πατριαρχικών στερεοτύπων απλά διαιωνίζουν το πατριαρχικό μοντέλο οικογένειας, μέσα στο οποίο η γυναίκα είτε είναι κόρη, είτε είναι μητέρα, ασφυκτιά.

Ποιους μηχανισμούς άμυνας χρησιμοποιούν στην σχέση τους

Ο ασυνείδητος αμυντικός μηχανισμός της προβλητικής ταύτισης.

Η μητέρα λέει με θυμό:

«*… δεν ξέρω αυτό το παιδί γιατί βγήκε έτσι αχάριστο… δεν υπάρχει μεγαλύτερο ελάττωμα.. από την αχαριστία… έκανα τόση υπομονή για χάρη της… τόσα χρόνια χαμένα…δεν έπρεπε να μου πηγαίνει τόσο κόντρα…να με μισεί τόσο… η αδελφή μου έχει να το λέει.. μου λέει .. η κόρη σου σε μισεί… δεν εξηγείται αλλιώς… με κατηγορεί και λέει πράγματα που δεν καταλαβαίνω.. αρχίζει κάτι μελοδραματικές ανοησίες..*»

Ο θυμός της μητέρας προς την κόρη ερμηνεύεται μέσα από τον μηχανισμό της προβλητικής ταύτισης και παραπέμπει στην βρεφική περίοδο, κατά την οποία το βρέφος προσπαθεί να εκφορτίσει το άγχος του προβάλλοντας στην μητέρα θυμό και μίσος, ενώ η μητέρα υιοθετεί το προβαλλόμενο άγχος (Klein, 1932).

Η προβλητική ταύτιση επαναφέρει το τραυματικό και οικείο παρελθοντικό σενάριο στο εδώ και τώρα. Τα έντονα συναισθήματα, όπως η αγάπη και το μίσος ανάμεσα στην μητέρα και στην κόρη ενεργοποιούν την συγκεκριμένη ψυχική διεργασία του μηχανισμού της προβολής της μιας γυναίκας προς την άλλη, στοιχεία του εαυτού που έχουν απορριφθεί ή απωθηθεί από το ψυχικό όργανο της κάθε μιας (Klein, 1952). Τα ανεπιθύμητα στοιχεία μπορεί να έχουν σχέση με αρνητικές αναμνήσεις φόβου, θυμού, ή ματαίωσης. Παρατηρούμε επίσης, ότι η αφήγηση της μητέρας διαπνέεται από την επιθυμία να εξυπηρετεί αποκλειστικά τις δικές της ανάγκες, και όχι των άλλων, ή της κόρης της, στοιχείο που μας παραπέμπει σε ναρκισσιστικού τύπου αμυντική ψυχική οργάνωση.

Ο αμυντικός μηχανισμός της σχάσης. Ο μηχανισμός αυτός συναντάται στις δηλώσεις της μητέρας όταν αναφέρει ότι οι άλλοι την εχθρεύονται και αποζητούν το κακό της, όπως οι αδελφές της που της στερούσαν τη συμμετοχή της στις προπονήσεις, που τόσο αγαπούσε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«οι μεγαλύτερες ζήλευαν εμένα και την μικρή.. ζήλευαν επειδή μας αγαπούσε η μαμά..»

Αν και αναφέρει ότι η μητέρα της έδειχνε εμπιστοσύνη: *«η μαμά το έλεγε συνέχεια.. και σε στρατώνα να την αφήσω ξέρω ότι θα σταθεί στο ύψος της»*

εν τούτοις τοποθετείται αμφιθυμικά λέγοντας ότι: *« έβαζαν λόγια στην μαμά να μη με αφήνει να πηγαίνω στη προπόνηση»*

Ο μηχανισμός αυτός συναντάται στις δηλώσεις της μητέρας όταν αναφέρει ότι οι άλλοι την εχθρεύονται και αποζητούν το κακό της, όπως οι αδελφές της που της στερούσαν τη συμμετοχή της στις προπονήσεις, που τόσο αγαπούσε, παραπέμποντας στην θεωρία της Klein για το εσωτερικευμένο κακό /διωκτικό στήθος (1932).

Ο θυμός της κόρης για την μητέρα, παραπέμπει από την μια πλευρά στον αμυντικό μηχανισμό της σχάσης, από την άλλη όμως στον φθόνο του πέους, στην περίοδο δηλαδή που η κόρη στρέφεται εναντίον της μητέρας επειδή δεν της έδωσε πέος (Freud, 1915).

Ο αμυντικός μηχανισμός της προβολής. Η μητέρα του πρώτου ζευγαριού είναι καθηλωμένη στο ρόλο του μικρότερου παιδιού, αφού στην πατρική οικογένεια δεν φαίνεται να έχει χορτάσει την αγάπη που επιμερίζεται στα έξι αδέλφια. Έχει βιώσει την έλλειψη φροντίδας από την μητέρα της, ενώ την έχουν μεγαλώσει, όπως δηλώνει, οι μεγαλύτερες αδελφές της. Τα απορριπτέα συναισθήματα και χαρακτηριστικά, που εμφορούνται από την αγχογόνο ψυχική κατάσταση, τα αποδίδει στις αδελφές της: *«με ζήλευαν επειδή ήμουν η μικρότερη».*

Ο αμυντικός μηχανισμός της άρνησης. Αν και έχει κάκιστη σχέση με την κόρη της η μητέρα δεν αποδίδει στον εαυτό της καμία ευθύνη. Αρνείται να δει και να κατανοήσει τα συναισθήματα της κόρης της. Απωθεί οποιαδήποτε υποψία μεριδίου ευθύνης και εναποθέτει ό,τι έχει πάει στραβά στην συμπεριφορά της κόρης της.

Ο ρόλος του Πατέρα

Η μητέρα στην ερώτηση «ποια είναι η σχέση σου με τον πατέρα της κόρης σου», απαντά ότι:

« είχε αφήσει τα πάντα πάνω μου… το μεγάλωμα της… τις αγωνίες .. εκείνος είχε μόνο τα χόμπι του»

«.. με την Μ. δεν είχαν ιδιαίτερη σχέση.. αυτή ήταν πάντα κολλημένη μαζί μου.»

Η σχέση μεταξύ των δύο συντρόφων δηλώνει ότι δεν υπήρξε καλή:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«..δυστύχησα μαζί του.. μου έκρυβε χρήματα.. ασχολούταν μόνο με τα χόμπι του.. δεν ήθελε να βγαίνει έξω.. να πάει σε ένα θέατρο.. σε ένα εστιατόριο.. δεν ήξερα τι πάει να πει διασκέδαση..»

Η κόρη, από την άλλη μεριά, αναφέρει στην συνέντευξη ότι δεν είχε ουσιαστική σχέση με τον πατέρα της:

«..δεν είχα κάποια σχέση ιδιαίτερη μαζί του. Δεν μας άφησε αυτή να έχουμε κάποια σχέση.. έμπαινε πάντα ανάμεσα.. με είχε κτήμα της..»

Θεωρεί, ότι η κτητικότητα της μητέρας προς την ίδια είναι η κύρια αιτία έλλειψης ουσιαστικής σχέσης με τον πατέρα, ενώ από τα λεγόμενα της φαίνεται ότι ο πατέρας δεν συμμετείχε ποτέ ενεργά στην αλληλεπίδραση μεταξύ της γυναίκας του και της κόρης τους, δεν ανέπτυξε κανένα ιδιαίτερο συναισθηματικό δεσμό και με τις δύο.

Η παραμονή της κόρης στο ίδιο σπίτι και η συμβίωση με τον πατέρα, μετά το διαζύγιο των γονέων της, συνέβη γιατί:

«…τον αισθανόμουν ευάλωτο.. έκλαιγε .. δεν ξέρω αν έκλαιγε επειδή την αγαπούσε ή από εγωισμό επειδή έφυγε με τον φίλο του…»

Η σχέση της με τον άντρα της δεν περιέχει ερωτικά στοιχεία, αντίθετα είναι βασισμένη στην «φιλία» και στον φόβο της μοναξιάς, στοιχείο που ενδεχομένως παραπέμπει όχι μόνο στις ελλειμματικές ταυτίσεις με την μητέρα, αλλά και στην παρεμποδισμένη προσέγγιση της πατρικής φιγούρας, ως στήριγμα και πρότυπο.

«..με τον άντρα μου είμαστε σαν δυο καλοί φίλοι.. δεν με ενοχλεί.. δεν τον ενοχλώ.. δεν θα μου πει ποτέ μην πας εκεί.. δεν θα του πω ποτέ που ήσουν… αν υπήρξε έρωτας έχει χαθεί εδώ και πολλά χρόνια.. δεν χωρίζω γιατί δεν θέλω να μείνω μόνη μου.. όχι! Δεν κάνουμε σεξ εδώ και χρόνια »

Το αξιοσημείωτο είναι ότι παρουσιάζεται ελλειμματικός ο τρόπος με τον οποίο η κόρη συνέλαβε ψυχονοητικά «την συνύπαρξη τριών όντων: του εαυτού ως ξεχωριστού όντος, της μητέρας και του πατέρα, ο οποίος πατέρας, μέσω του συμπλέγματος ευνουχισμού, γίνεται ο τρίτος, ως ο φέρων, αντίθετα από τη μητέρα, το πέος- φαλλό και ως εκ τούτου ριζικά διαφορετικός από αυτή» όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Χατζηανδρέου (2016).

Ο πατέρας δεν κατάφερε να εισχωρήσει στην εξαρτητική και συγχωνευτική σχέση μητέρας και κόρης και να κατακτήσει την Τρίτη Θέση (Green, 2009), παρατείνοντας την διάρκεια της συγχώνευσης της κόρης με την μητέρα της. Η αδυναμία αυτή του πατέρα δεν διευκόλυνε την διαδικασία αποχωρισμού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

και εξατομίκευσης (Mahler, 1961) και δεν ρύθμισε την αμφιθυμία στην δυαδική σχέση μητέρας- κόρης (Winnicott, 1972).

Η κακή συζυγική σχέση των γονέων καθόρισε τα παιδικά και εφηβικά χρόνια της κόρης. Αυτό συνιστά ακόμα ένα στοιχείο, το οποίο καταδεικνύει την εξαρτημένη και συγχωνευτική δυαδική σχέση της κόρης με την μητέρα, σχέση από την οποία απουσιάζει παντελώς η εκτίμηση, η αγάπη και ο σεβασμός της μητέρας προς τον πατέρα της κόρης της.

Η παραμονή της κόρης στο ίδιο σπίτι και η συμβίωση με τον πατέρα, μετά το διαζύγιο των γονέων της, συνέβη γιατί:

«…τον αισθανόμουν ευάλωτο.. έκλαιγε .. δεν ξέρω αν έκλαιγε επειδή την αγαπούσε ή από εγωισμό επειδή έφυγε με τον φίλο του…»

Τα συναισθήματα λύπης και οίκτου συναντώνται συχνά από την μεριά των θυγατέρων για τους πατέρες τους. Το συναίσθημα του οίκτου δημιουργεί σύγχυση και οιδιπόδειες ενοχές στην κόρη αναφορικά με το πώς αντιλαμβάνεται τον ρόλο της απέναντι σε έναν αδύναμο πατέρα, που δεν της επιτρέπει να στραφεί σε εκείνον, αλλά ακόμα ένα θύμα της μητέρας, όπως εκείνη. Από την άλλη όμως, ωθεί την κόρη σε μια άτυπη σιωπηρή συμμαχία με τον πατέρα για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις ματαιώσεις από την μητέρα (Botella, 2005).

Η σχέση της με τον άντρα της δεν περιέχει ερωτικά στοιχεία, αντίθετα είναι βασισμένη στην «φιλία» και στον φόβο της μοναξιάς, στοιχείο που ενδεχομένως παραπέμπει όχι μόνο στις ελλειμματικές ταυτίσεις με την μητέρα, αλλά και στην παρεμποδισμένη προσέγγιση της πατρικής φιγούρας, ως στήριγμα και πρότυπο.

Η εμπειρία του οιδιπόδειου συμπλέγματος- οιδιπόδειες συγκρούσεις

Η μητέρα αναφέρει με έμφαση ότι:

«..το ’44 ήμουν μωρό.. κόπηκε το γάλα της μάνας μου και οι αδελφές μου έστυβαν σταφίδες μέσα σε τουλουπάνι και μου έδιναν το ζουμί…εκείνες με μεγάλωσαν.. »

Από την συνέντευξη της μητέρας αποκαλύπτεται ότι έχοντας πολύ μεγαλύτερες αδελφές, οι οποίες εκτελούσαν, τα γονικά καθήκοντα στην ίδια και στην μικρότερη αδελφή της, ανέπτυξε ανταγωνιστικές σχέσεις μαζί τους, αφενός γιατί η επιμερισμένη μητρική αγάπη δεν γινόταν αντιληπτή σε εκείνη, αφετέρου γιατί έβλεπε ότι είχαν δοθεί προνόμια από τους γονείς στις μεγαλύτερες αδελφές χωρίς κάποιο κριτήριο δικαιοσύνης. Η μητέρα παρέμεινε το παιδί, που αναγνωρίζει τις αδελφές σαν μοναδικές πραγματικές γυναίκες στη ζωή της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Παράλληλα, στην συνέντευξη της κόρης, η μητέρα περιγράφεται έτοιμη να διαπληκτιστεί έντονα με τις αδελφές της ανά πάσα στιγμή και για οποιοδήποτε ευτελές ζήτημα, στοιχείο που δείχνει ότι η ζωή της μητέρας είναι μια συνεχής σύγκρουση με τους γύρω της. Οι συνεχείς συγκρούσεις με τις αδελφές της υποδηλώνουν τον διαρκή αγώνα της να σκοτώσει συμβολικά τις φανταστικές και πραγματικές μητέρες που είχε στην παιδική της ηλικία (Freud, 1915).

Οι έντονες οιδιπόδειες ενοχές και το ψυχικό τραύμα που βιώνει η κόρη, εκδηλώθηκαν με το πολύωρο κλάμα της, κατά την διάρκεια της συνέντευξης. Αναγκάστηκε να παραμείνει στο πατρικό σπίτι με τον πατέρα της ακόμα και μετά το διαζύγιο των γονέων. Δηλώνει ότι:

«….είχα χάσει το ρόλο της κόρης… ήμουν κάτι σαν σύντροφος….και αυτό με μπέρδευε…» (με αναφιλητά)

Στο συγκεκριμένο ζευγάρι μητέρας και κόρης υπάρχει το δίπολο κόρη – κόρη.

«Δύο αδελφές», που η μία στερεί από την άλλη την ικανοποίηση των αναγκών και των επιθυμιών, εν τη γενέσει τους. Η ταύτιση με την μητέρα, παρεμποδίστηκε και στις δύο γυναίκες. Η κόρη αδυνατεί να ταυτιστεί με την μητέρα της, από την μια πλευρά γιατί υποσυνείδητα αισθάνεται ότι την αντιμετωπίζει σαν ναρκισσιστικό τραύμα και σαν βάρος (Freud, 1915) από την άλλη πλευρά γιατί η εσωτερικευμένη εικόνα της εκπροσωπεί το κακό αντικείμενο (Klein, 1932) και αυτός είναι ο λόγος που οι οιδιπόδειες συγκρούσεις μεταξύ τους συνεχίζονται με τέτοια ένταση.

Αξίζει να σημειωθεί τέλος ότι, η έντονη αντιπάθεια της μητέρας για τον άντρα της κόρης της εντάσσεται στο γενικότερο κλίμα ανταγωνισμού και αντιζηλίας με εκείνη, ως συνέπεια του ανεπίλυτου οιδιπόδειου και της ψυχοσυναισθηματικής ανωριμότητας, από την οποία χαρακτηρίζεται. Εκδηλώνει αμφιθυμικά συναισθήματα ως προς την παρουσία του στην ζωή της κόρης της. Από την μια τον απαξιώνει ως επιλογή της κόρης, από την άλλη τον διεκδικεί από την κόρη της, όπως διεκδίκησε ενδεχομένως κάποτε τον πατέρα της από τις αδελφές της και απέτυχε.

Εν κατακλείδι, Για να διατηρηθεί το οιδιπόδειο χρειάζεται η ταυτόχρονη συνδρομή και των δύο εμπλεκόμενων ατόμων.

Στο πρώτο ζευγάρι η μητέρα διατηρεί ανεπίλυτο το οιδιπόδειο προβάλλοντας το λανθάνον γονικό πρότυπο και τη σχέση με τις μεγαλύτερες αδελφές της, στην σχέση με την κόρη της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Αν η συνέντευξη είχε μεγαλύτερη διάρκεια, ενδεχομένως να μπορούσαμε να αντιληφθούμε τον κρυφό θαυμασμό της μητέρας για την κόρη της, όσο και αν αυτό προκύπτει οξύμωρο. Η απειλή που αισθάνεται η ναρκισσιστική μητέρα όταν μεγαλώνει ένα πλάσμα που είναι πιο ικανό και λιγότερο ευάλωτο από την ίδια, οδηγεί την μητέρα στην καταστρατήγηση κάθε κώδικα καλής επικοινωνίας, με συνέπεια την μη επίλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Πρόκειται για αυτό που ο Freud ονόμασε *ναρκισσισμό των μικρών διαφορών*, δηλαδή μικρές διαφορές μεταξύ «ομοίων», δημιουργούν μεγάλες πολώσεις. (Μπακιρτζόγλου, 2013)

Από την άλλη μεριά η κόρη, ως συνέπεια της αντιμετώπισης της από την μητέρα, διατηρεί ανεπίλυτο το οιδιπόδειο μέσα από την έλλειψη ταύτισης μαζί της και την γονεϊοποίηση της και από τους δύο γονείς και ιδιαίτερα από την μητέρα της.

Η δυναμική της σχέσης μητέρας και κόρης στο οικογενειακό πλαίσιο- τριγωνοποίηση

Η γονεϊοποίηση της κόρης. Οι γονείς της Μ. είναι συναισθηματικά ανώριμοι γονείς. Ειδικότερα η μητέρα, συναισθηματικά μη διαθέσιμη, εξώθησε την κόρη της στην γονεϊοποίηση της από μικρή ηλικία:

«.. όταν ετοιμαζόταν να φύγει από το σπίτι γύρισε και μου είπε.. γιατί δεν με καταλαβαίνεις ότι αγάπησα για πρώτη φορά;; δηλαδή ήθελε εγώ.. η κόρη της.. να την καταλάβω γιατί μου κατέστρεφε την οικογένεια.. άκου πράγματα...»

Από την άλλη μεριά ο πατέρας επικεντρωμένος στο δικό του συζυγικό πρόβλημα, επέδειξε ανώριμη συμπεριφορά αδιαφορώντας για τα συναισθήματα και τις ανάγκες της κόρης του.

«..του λέω πας καλά παιδί μου;; τι πράγματα είναι αυτά που κάνεις;;;...έκλαιγα .. φώναζα... τρόμαξε... μας είχε ακούσει όλη η γειτονιά...είχα γίνει με το ζόρι ο μπαμπάς και η μαμά των γονιών μου ... έγινα ο γονέας τους.. η μάνα μου ερχόταν σαν επισκέπτρια τότε... φρόντιζε να έρχεται να με βρει στο σπίτι όταν ο πατέρας μου ήταν στη δουλειά. Και δεν ενδιαφερόταν για τίποτα άλλο παρά μόνο να αισθάνεται ότι κάνει το καθήκον της σε μένα....ψέματα.. όλα ψέματα..»

Η γονεϊοποίηση της κόρης έχει λειτουργήσει παρεμποδιστικά στην συναισθηματική σύνδεση/ ταύτιση των δύο γυναικών και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την μη ικανοποίηση των ψυχικών αναγκών της κόρης, προκαλώντας της εσωτερική μοναξιά και κενότητα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

5.2. Δεύτερο ζευγάρι

Πώς έχει βιωθεί η πατρική οικογένεια (γονείς-αδέλφια)- η σχέση των γονέων μεταξύ τους
Η μητέρα

Η μητέρα του δεύτερου ζευγαριού έχασε την μητέρα της όταν ήταν νήπιο. Ο πατέρας της ξαναπαντρεύτηκε μια γυναίκα, η οποία στην συνέντευξη περιγράφεται ως μια όχι αγαπητή φιγούρα

«..μίζερα χρόνια.. καυγάδες…η μητέρα πέθανε όταν ήμουν τριών χρονών και ο πατέρας ξαναπαντρεύτηκε…μια πολύ μικρότερη.. δεν την αγαπούσα καθόλου.. τον τράβαγε από την μύτη…αδύναμος…τον έκανε ό,τι ήθελε..» υπονοώντας ότι η μητριά της τον εμπόδιζε να εκτελεί με υπευθυνότητα τις πατρικές του υποχρεώσεις.

Η κόρη

Περιγράφει μια σχετικά καλή εικόνα για τα παιδικά της χρόνια και ότι σε αυτό συνετέλεσε δραστικά η παρουσία του πατέρα της. Αναφέρει ότι περίπου στα χρόνια της εφηβείας της θυμάται τους γονείς της να τσακώνονται για εκείνη, ο πατέρας να την υποστηρίζει και εκείνη να του ανταποδίδει την στήριξη:

«Σε ένα μεγάλο καυγά που είχε με τον πατέρα μου, πριν πολλά χρόνια.. πήγαινα στο γυμνάσιο.. εγώ πήρα το μέρος του, γιατί τον αδικούσε όπως πάντα και γύρισε και μου είπε να μην ανακατεύομαι όταν μιλάει στον άντρα της… στον άντρα της…»

Η γνώμη της για την μητέρα της είναι ότι είναι πολύ δυναμική, αυταρχική και χειριστική. Η σχέση τους είναι υποφερτή, αλλά έχει μεγάλη αδυναμία στο πατέρα της, τον οποίο προσέχει πολύ. Αναφορικά με τον χωρισμό της μητέρας από τον πατέρα, δηλώνει χαρακτηριστικά:

« τον πέταξε σαν την τρίχα από το ζυμάρι.. είναι από τις γυναίκες που δεν είναι για γάμο και παιδιά… απορώ γιατί παντρεύτηκε...και έκανε παιδιά»

Επίσης, θεωρεί ότι η μητέρα της δεν έχει καλό χαρακτήρα και την χαρακτηρίζει χειριστική. Δεν θέλει να της μοιάσει:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«δεν της μοιάζω έτσι κι αλλιώς.. δεν γουστάρω να ελέγχω τα πάντα γύρω μου όπως εκείνη.. μοιάζω στον πατέρα μου.. αλλά .. στο μόνο που της μοιάζω είναι στο πείσμα και δεν μου αρέσει καθόλου…πάντως...φοβάμαι πολύ μην γίνω σαν αυτήν...»

Με τον αδελφό της έχουν καλές σχέσεις, αλλά δεν συμφωνούν σε πολλά θέματα. Τον θεωρεί εξαρτημένο από την μητέρα τους και τον πειράζει λέγοντας του ότι είναι «μαμάκιας».

Πώς η μητέρα έχει βιώσει την κόρη της – Η γονική ικανότητα της μητέρας

Το παιδί ως ναρκισσιστικό τραύμα και ως βάρος. Στην ερώτηση που σχετίζεται με το αν η εγκυμοσύνη ήταν επιθυμητή, η μητέρα απαντά ότι:

«*…δεν ήξερα τι με περίμενε...πνιγόμουν…παιδιά ..ευθύνες.. σκλαβιά…» (κάνει μια κίνηση ανατριχίλας»*

Η μητέρα θεωρεί ότι έχει μια αρκετά καλή σχέση με την κόρη της:

«δεν έχουμε μεγάλα και σοβαρά ζητήματα να αντιμετωπίσουμε.. καλά είμαστε.. έχουμε μια καλή σχέση… βέβαια προτιμάει τον πατέρα της από μένα .. γιατί εκείνος της έκανε πάντα όλα τα χατίρια»

Η μητέρα δηλώνει ότι με την κόρη της δεν υπάρχουν συγκρούσεις, γιατί θεωρεί ότι εκείνη δεν μοιάζει με τις άλλες μητέρες που ανακατεύονται στα ζητήματα των παιδιών τους:

« εγώ δεν μοιάζω με κάποιες μητέρες που ανακατεύονται στα προσωπικά των παιδιών τους»

ωστόσο, αμέσως μετά αναφέρει με έμφαση ότι την στεναχωρεί που η κόρη της μεγάλωσε και δεν έκανε δική της οικογένεια και την αποκαλεί γεροντοκόρη. Η ανησυχία της μητέρας αναφορικά με το γεγονός ότι η κόρη της:

« όσο περνούν τα χρόνια δεν θα είναι εύκολο να βρει ένα καλό παλληκάρι.. θα μείνει γεροντοκόρη..»

υποδηλώνει ότι δεν θεωρεί την κόρη της ικανή να ταιριάξει με κάποιον άνδρα ή να έχει μια φυσιολογική ζωή ακόμα κι αν δεν παντρευτεί.

Σε κάποιο σημείο της συνέντευξης αναφέρει, ωστόσο, ότι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«…τα τελευταία χρόνια αισθάνομαι πιο ήρεμη που είμαι μακριά από όλους...είμαι καλύτερα...έχω το κεφάλι μου ήσυχο..». Η μητέρα ζει στο πατρικό της αρκετά χιλιόμετρα μακριά από τον πρώην σύζυγο και την κόρη τους.

Η γονική ικανότητα της μητέρας

Η μητέρα ισχυρίζεται ότι η σχέση της με την κόρη της είναι καλή, αν και ποτέ δεν ήταν ιδιαίτερα ζεστή, διότι έχει αδυναμία στον πατέρα της. Θεωρεί ότι η κόρη της και εκείνη δεν μοιάζουν καθόλου: *«σαν να μην είναι κόρη της».* Αντίθετα, αναφέρει ότι:

«η σχέση με τον γιο μου είναι πολλή ζεστή και τον νιώθω πολύ κοντά μου..»

Στην ερώτηση «πώς τα πάει ο γιος της με τον πατέρα του δηλώνει ότι:

«.δεν έχουν πολύ καλές σχέσεις.. τσακώνονται συνέχεια..»

Η συναισθηματική απόσυρση της μητέρας από κάποιο παιδί και η στροφή της σε κάποιο άλλο, έχει πολλές αιτίες. Η πλέον συνηθισμένη είναι η γονική αποξένωση που συνεπάγεται μια συγκρουσιακή συζυγική σχέση και η χειραγώγηση του «πιο εύκολου παιδιού». Το παιδί υιοθετεί τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές, που του υπαγορεύονται για τον άλλο γονιό και αναπτύσσει με τον γονιό, από τον οποίο εξαρτάται μια συγχωνευτική σχέση. Στην προκειμένη περίπτωση, η συγχώνευση διαδραματίζεται με οιδιπόδειο τρόπο, λόγω του ότι ο γιος παραμένει όμηρος της μητέρας του και σταδιακά αντιμετωπίζει τον πατέρα του σύμφωνα με την άποψη που έχει η μητέρα του γι' αυτόν. Το στοιχείο αυτό παραπέμπει στην «ονειροπόληση» της μητέρας, όπως την έχει εισάγει ο Bion (1962), αλλά και στον φόβο του ευνουχισμού (Freud, 1915).

Η μητέρα έχοντας ένα μη αγαπητό μητρικό πρότυπο στράφηκε στον πατέρα της (Botella, 2005), ο οποίος όμως δεν ήταν διαθέσιμος. Η γονική της ικανότητα «φιλτράρεται» από την έντονη οιδιπόδεια σύνδεση που έχει με τον γιο της, στον οποίο προβάλει την «απώλεια» του δικού της πατέρα. Θεωρεί τις οικογενειακές υποχρεώσεις ως «*βάρος, σκλαβιά και μπελάδες*», στοιχείο που παραπέμπει ότι βιώνει τις δεσμεύσεις αυτές ως ακόμα ένα ναρκισσιστικό τραύμα.

Πώς έχει βιώσει η κόρη τη μητέρα της

Η κόρη αποποιείται την θεμελιώδη κοινωνική πρακτική, δηλαδή να γίνει μητέρα. Αποφεύγει να δεσμευτεί δηλώνοντας ότι δεν έχει νόημα για εκείνη η μητρότητα, είτε γιατί δεν θέλει να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

μοιάσει στην μητέρα της, είτε γιατί έχει εσωτερικεύσει τα ναρκισσιστικά τραύματα της μητέρας της.

« δεν θέλω να παντρευτώ.. δεν έχει νόημα για μένα ο γάμος και τα παιδιά… πιο καλά μόνη μου..»,

Εκδηλώνει τον φόβο μήπως μεγαλώνοντας μοιάσει στην μητέρα της: «*..δεν της μοιάζω έτσι κι αλλιώς.. δεν γουστάρω να ελέγχω τα πάντα γύρω μου μοιάζω στον πατέρα μου.. αλλά .. στο μόνο που της μοιάζω είναι στο πείσμα και δεν μου αρέσει καθόλου…πάντως...φοβάμαι πολύ μην γίνω σαν αυτήν...»*

Ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα. Η μητέρα δηλώνει ότι από την μητριά της δεν ενημερώθηκε για τα σεξουαλικά ζητήματα:

«..ποια σεξουαλικά ζητήματα;; αυτή δεν έμαθε ποτέ αν μου ήρθε η περίοδος…ούτε ενδιαφέρθηκε..»

«όχι ποτέ δεν μου μίλησε κανείς για αυτό.. οι γυναίκες τότε μάθαιναν για αυτά μετά το γάμο»

Ενώ αναφορικά με το αν ενημέρωσε την κόρη της για τα σεξουαλικά ζητήματα απαντά ότι

«.. ήθελα να την ενημερώσω.. αλλά ντρεπόμουνα.. άλλωστε έδειχνε να τα ξέρει όλα…ποτέ δεν με είχε ανάγκη…»

Από την άλλη μεριά, η κόρη δηλώνει ότι

«..όχι ποτέ… ό,τι έμαθα το έμαθα από τις φίλες μου.. ούτε για την περίοδο μου είπε κάτι παρηγορητικό, μου είπε μόνο να προσέχω γιατί έγινα γυναίκα.. έτσι αόριστα..»

Στην ζωή και των δύο γυναικών, μητέρας και κόρης, υπάρχει έλλειμμα ενημέρωσης για τα σεξουαλικά ζητήματα, στοιχείο που καταδεικνύει ότι παρεμποδίστηκε η ταύτιση τους με το μητρικό και γυναικείο πρότυπο.

Η επικοινωνία μεταξύ τους. Η «γλώσσα» της δικής τους σχέσης. *«.. γενικά δεν μιλάμε τρυφερά η μια στην άλλη.. ούτε αγκαλιαζόμαστε…όταν εκνευρίζεται κάνει με το στόμα της τς! τς ! τς ! δείχνοντας μου ότι την εκνευρίζω…ότι δεν κάνω αυτό που θέλει…αλλάζει και την φάτσα*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

της...αντίθετα ο μπαμπάς μου, μιλάει πάντα ήρεμα.. γλυκά.. με αγκαλιάζει .. σαν να είμαι ακόμα πιτσιρίκα..»

Το αξιοσημείωτο στην περίπτωση της κόρης του δεύτερου ζευγαριού είναι ότι η μητέρα κατά την διάρκεια της συνέντευξης, εξέφρασε το παράπονο ότι η κόρη της δεν την αγκαλιάζει ποτέ, επικυρώνοντας με αυτή την αναφορά το πλήθος των παρεξηγήσεων, από τις οποίες διέπεται η σχέση μητέρας και κόρης.

Η γονική αποξένωση της μητέρας, έχει αναγκάσει την κόρη να στραφεί προς τον πατέρα, ο οποίος βρήκε διαθέσιμο χώρο και τον κατέλαβε (Botella, 2005). Η ύπαρξη, ωστόσο της έντονης οιδιπόδειας σχέσης του αδελφού με την μητέρα τους, καθώς και η άποψη της κόρης για τον άδικο και άσχημο τρόπο, με τον οποίο μεταχειρίζεται η μητέρα τον πατέρα, την οδήγησε να παραμείνει στην θέση της συντρόφου του πατέρα της, του οποίου την γενικότερη στάση εκτιμά ιδιαίτερα. Η θέση της κόρης σαν οιδιπόδειος αντίπαλος της μητέρας, με την οποία ανταγωνίζεται για την θέση της φαντασιωσικής συντρόφου του πατέρα, περιγράφεται με λεπτομέρεια στο κεφάλαιο για το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και τον ρόλο του πατέρα σε αυτό.

Ο ρόλος του πατέρα

Η γνώμη της για τον πατέρα της είναι ότι είναι πράος και ήρεμος άνθρωπος, ευγενική ψυχή όπως λέει χαρακτηριστικά, ενώ αισθάνεται ότι αξίζει την στήριξη της. Η συντροφιά μαζί του την καλύπτει « *διανοητικά και πνευματικά*», όπως αναφέρει, στοιχείο που μαρτυρά την αντικατάσταση της μητρικής φιγούρας με την πατρική. Συχνά, οι μητέρες που προσκολλώνται στα μεγαλύτερα παιδιά και ειδικά στα αγόρια, χωρίς να το καταλάβουν αφήνουν χώρο στον πατέρα να εισέλθει και να αναπτύξει ζεστές σχέσεις με το «εγκαταλελειμμένο» παιδί (Botella & Botella, 2005).

Η στενή σχέση που έχει με τον πατέρα της, φαίνεται να έχει επηρεάσει την προσωπική της ζωή, καθώς αναπτύσσει σχέσεις βραχύχρονες και όπως δηλώνει «σε καμιά δεν είμαι ο εαυτός μου». Προσθέτει επίσης ότι «στις σχέσεις μου έχω πάντα το πάνω χέρι..»

Ο Napier (1995) αναφέρει ότι το παιδί που έχει αναλάβει τον ρόλο συντρόφου για τον ένα γονέα, συχνά επιλέγει να έχει ανισοβαρείς, προς όφελος του, σχέσεις και να «εκμεταλλεύεται» τους ερωτικούς συντρόφους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η εμπειρία του οιδιπόδειου- οιδιπόδειες συγκρούσεις

Να σημειωθεί επίσης, ότι δεν έγινε καμία αναφορά από την ίδια, στην διάλυση του γάμου του γιου της. Το στοιχείο αυτό έγινε γνωστό από την συνέντευξη της κόρης, η οποία λέει σε μια αποστροφή του λόγου της:

«.. δεν είχε καθόλου καλές σχέσεις με την νύφη της .. χάρηκε πολύ όταν ο γιος της αποφάσισε να πάρει διαζύγιο.. δεν ξέρω γιατί λέει ότι αποφάσισε ο ίδιος να χωρίσει, αφού το διαζύγιο ήταν επιθυμία της γυναίκας του.. τέλος πάντων.. »

Στο σημείο αυτό παρατηρούμε την διάθεση της μητέρας να καλύψει στο γιο της όσα «καταγγέλλει» στην κόρη, καθότι το οιδιπόδειο μεταξύ μητέρας και γιου εξελίσσεται εντελώς διαφορετικά από το οιδιπόδειο της μητέρας και κόρης. Το γεγονός ότι δεν τον εκθέτει στην συνέντευξη και δεν αποκαλύπτει ότι ο γάμος του έχει διαλυθεί όχι με δική του απόφαση, οδηγεί σε ακόμα ένα συμπέρασμα ότι ίσως να αισθάνεται ντροπή, καθώς ενδέχεται να συνδέει το δικό της διαζύγιο με εκείνο του γιου της.

Η αποκάλυψη της κόρης και η άποψη της για το συγκεκριμένο ζήτημα, ίσως να παραπέμπει στην σχέση της μητέρας με τον δικό της πατέρα, όταν ήταν παιδί. Ενδεχομένως, να προβάλλονται όχι μόνο οι αιμομικτικές διαστροφικές επιθυμίες[18] προς τον γιο της (Weldon, 1997), αλλά και οι δυσάρεστες εικόνες από τις προστριβές του πατέρα της με την θετή μητέρα, που την έχουν γεμίσει φόβο και μίσος/ζήλια. Παράλληλα ίσως να προβάλλει στον γιο της την αποτυχημένη διεκδίκηση του πατέρα της και στην οιδιπόδεια σχέση της μαζί του, ενώ στο πρόσωπο της νύφης της βλέπει την θετή μητέρα να της παίρνει τον πατέρα.

Σε αυτό το ζευγάρι μητέρας και κόρης διαφαίνονται σαν αιτίες σύγκρουσης, από την μια πλευρά η ανισοβαρής σχέση των γονέων και από την άλλη η ζεστή σχέση της μητέρας με τον γιο. Η κόρη θεωρεί, ότι η μητέρα υποτιμά τον πατέρα, τον οποίο εκτός από το γεγονός ό,τι συμπονά, του δείχνει απλόχερα την αγάπη της και τον θεωρεί στήριγμά της. Παράλληλα, βλέπει ότι η μητέρα καλύπτει και δικαιολογεί τον γιο, τον οποίο χαρακτηρίζει «μαμάκια».

[18] Αιμομικτικές διαστροφικές επιθυμίες της μητέρας: Η καθημερινή χρήση του όρου διαστροφή διαφέρει από την ψυχαναλυτική χρήση του ίδιου όρου. Στην καθημερινότητα η λέξη έχει αρνητικές ηθικές προεκτάσεις, ενώ στην ψυχανάλυση ο όρος σημαίνει δυσλειτουργία του σεξουαλικού στοιχείου στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, εξηγεί η Weldon (2015, σελ. 25)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Χαρακτηρίζοντας τον πρώην άντρα της εξαρτημένο και δηλώνοντας ότι η αιτία του χωρισμού τους ήταν η ανυπαρξία ανδρισμού και πυγμής εκ μέρους του, δείχνει να έχει επιλέξει σύντροφο, που μοιάζει με τον δικό της πατέρα.

Η απώλεια της μητέρας, όταν ήταν σε μικρή ηλικία, ίσως δικαιολογεί όχι μόνο την έλλειψη ταύτισης με την δική της κόρη, αλλά και την έλλειψη σταθερότητας στις σχέσεις, αφού μάλλον δεν έχει κατακτηθεί η ικανότητα για ταύτιση και διαφοροποίηση (Mahler, 1968).

Εν κατακλείδι, για να διατηρηθεί το οιδιπόδειο χρειάζεται η ταυτόχρονη συνδρομή και των δύο εμπλεκόμενων ατόμων.

Η μητέρα διατηρεί ανεπίλυτο το οιδιπόδειο με την κόρη της, μέσα από την τρυφερή και στοργική συμπεριφορά προς τον γιο της. Το συγκεκριμένο σημείο παραπέμπει στον Freud (1915), ο οποίος αναφέρει ότι όταν η γυναίκα γεννάει γιο, τα οδυνηρά συναισθήματα άγχους του φθόνου του πέους, ηρεμούν. Ενώ η κόρη διατηρεί και εκείνη με την σειρά της, ανεπίλυτες οιδιπόδειες συγκρούσεις μέσα από την προστασία που παρέχει στον πατέρα της, αλλά και στην αδυναμία της μητέρας της να την εμπεριέξει και να την βοηθήσει να ταυτιστεί μαζί της. Η παρουσία του αδελφού, ο οποίος διατηρεί μια ζεστή σχέση με την μητέρα τους και μια συγκρουσιακή σχέση με τον πατέρα τους, δίνει έμφαση στην συμμαχία της κόρης με τον πατέρα, λόγω της επιθυμίας της να τον προστατέψει από τις αδικίες που υφίσταται.

Επομένως, στο δεύτερο ζευγάρι η μητέρα διατηρεί ανεπίλυτο το οιδιπόδειο, τόσο με την έντονη οιδιπόδεια σχέση που έχει με τον γιο της, όσο και με την γονική αποξένωση που έχει από την κόρη της, ενώ η κόρη, ως συνέπεια αυτού, διατηρεί ανεπίλυτο το οιδιπόδειο μέσα από την έλλειψη ταύτισης με την μητέρας της και τον ρόλο κόρης – συντρόφου του πατέρα της, που έχει αναλάβει.

Η εφηβεία της κόρης. Η μητέρα περιγράφει ότι η κόρη της είχε άσχημες αντιδράσεις όταν ήταν έφηβη:

«μιλούσε άσχημα.. έφερνε αντίρρηση για τα πάντα.. θύμωνε .. χτυπούσε πόρτες.. αλλά πάντα ήταν εκεί ο πατέρας της να την δικαιολογήσει..»

Από την άλλη μεριά η κόρη δηλώνει ότι όλοι οι καυγάδες άρχισαν στην εφηβεία της, γιατί τότε άρχισε να καταλαβαίνει την πραγματική σχέση των γονιών της μεταξύ τους:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«..θυμώνω μαζί της όταν μιλάει άσχημα ή όταν ζορίζει τον πατέρα μου.. δεν μιλάω όμως.. την αφήνω...»

«Σε ένα μεγάλο καυγά που είχε με τον πατέρα μου, πριν πολλά χρόνια.. πήγαινα στο γυμνάσιο.. εγώ πήρα το μέρος του, γιατί τον αδικούσε όπως πάντα και γύρισε και μου είπε να μην ανακατεύομαι όταν μιλάει στον άντρα της… στον άντρα της…»

Η δυναμική της σχέσης μητέρας και κόρης στο οικογενειακό πλαίσιο- τριγωνοποίηση

Σε οικογένειες με προβλήματα τροφοδοτούνται με αρνητικό πρόσημο οι συμμαχίες με τον ένα γονιό ή τον άλλον Στην ευάλωτη εφηβική ηλικία, λαμβάνει χώρα η επαναδιαπραγμάτευση του οιδιπόδειου. Οι καυγάδες ανάμεσα στο ζευγάρι οδηγούν τον/την έφηβο/η σε έντονη ανασφάλεια, την στιγμή μάλιστα που απαιτείται συναισθηματική σταθερότητα σε ένα κόσμο που αλλάζει συθέμελα. Οι συμμαχίες και οι αντιμαχίες που αναπτύσσονται κατά την διάρκεια της εφηβείας κινούνται με γνώμονα την συναισθηματική ασφάλεια, ενώ το έφηβο άτομο θέτει σε δοκιμασία την εικόνα των γονέων και αμφισβητεί τις επιλογές και τις ενέργειες τους. Στην προκειμένη περίπτωση, ο πατέρας, ο οποίος βιώνει υποτίμηση από την μητέρα καθίσταται πηγή συγκρούσεων ανάμεσα στην μητέρα και στη κόρη.

Σύμφωνα με τις δηλώσεις της μητέρας, οι συγκρούσεις που ξεκίνησαν στην εφηβική ηλικία της κόρης είχαν σαν αιτία τη σχολική απόδοση της. Ισχυρίζεται επίσης, ότι, ο πρώην άντρας της έκανε πάντα όλα τα χατίρια στην κόρη τους, ενώ εκείνη προσπαθούσε:

«εγώ προσπαθούσα να την έχω υπό έλεγχο για να μην γίνει μια αποτυχημένη κακή μαθήτρια αλλά εκείνος της έκανε όλα τα χατίρια και φαινόμουν εγώ η κακιά…».

Η διεκδικητικότητα της μητέρας και ο «βίαιος» καθορισμός ορίων οδήγησαν την κόρη να συνεχίσει να συμμαχεί με τον πατέρα, αν και σαν κορίτσι είχε περισσότερο ανάγκη την μητέρα κατά την περίοδο της εφηβείας. Το αξιοσημείωτο είναι ότι, ενώ η σχέση πατέρα και κόρης κατά την διάρκεια της εφηβείας είναι περίπλοκη, αφού ο πατέρας χρειάζεται να παρακάμψει το ενδιαφέρον της κόρης του για άλλους άνδρες προκειμένου να αναπτύξει μια στενή σχέση μαζί της, στην προκειμένη περίπτωση μοιάζει να συνέβη το αντίθετο. Η κόρη επικέντρωσε το ενδιαφέρον της στην πατρική φιγούρα και εγκατέλειψε τον στόχο σύναψης βαθύτερων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

σχέσεων με το αντίθετο φύλο. Είναι ίσως ένας από τους λόγους που δεν ενδιαφέρεται να κάνει οικογένεια.

Η γονεϊοποίηση της κόρης . Δεν παρατηρήθηκαν εμφανή και σαφή στοιχεία γονεϊοποίησης της κόρης, όπως στην κόρη του πρώτου ζευγαριού. Η τάση να προστατεύει τον πατέρα της, δικαιολογείται από την οικεία και ισότιμη σχέση που έχει μαζί του, χωρίς ωστόσο να χάνει τον ρόλο της κόρης και να υιοθετεί γονικό ρόλο.

5.3. Τρίτο ζευγάρι

Πώς έχει βιωθεί η πατρική οικογένεια (γονείς-αδέλφια)- η σχέση των γονέων μεταξύ τους

Η μητέρα

Η μητέρα είναι μοναχοκόρη, αλλά όχι μοναχοπαίδι, αφού έχει δύο μεγαλύτερα αδέλφια, με τα οποία έχει καλές σχέσεις, αν και δεν τους βλέπει συχνά επειδή είναι κάτοικοι εξωτερικού και οι δύο.

Θυμάται τους γονείς της με θετικότητα

«.. η μητέρα μύριζε όμορφα… ήταν πάντα καθαρή.. μέχρι που γέρασε μύριζε όμορφα…ήταν πολύ αυστηρή και δεν επέτρεπε πολλά ..και ο πατέρας μου καλός ήταν.. δεν θυμάμαι πολλά.. τότε οι πατεράδες δεν ασχολιόντουσαν πολύ με τις θυγατέρες.. ήταν ναυτικός και έλειπε τον περισσότερο καιρό… όταν ερχόταν από τα ταξίδια βλέπαμε και παθαίναμε να τον συνηθίσουμε εγώ και τα αδέλφια μου»

Δεν εκφράζεται αρνητικά για την πατρική της οικογένεια και δηλώνει ότι έχει καλές αναμνήσεις από τα καλοκαίρια που πήγαινε όλη η οικογένεια στους παππούδες.

Η κόρη

Η κόρη δηλώνει ότι έχει περάσει μια ήρεμη παιδική ζωή. Έχει ακόμα μια αδελφή, μεγαλύτερη, με την οποία διατηρούν καλές σχέσεις. Όταν αναφέρθηκε στην αδελφή της υπογράμμισε το ό,τι όταν εκείνη θήλαζε, η μεγαλύτερη αδελφή της:

«.. από παιδική ζήλεια ήθελε και εκείνη να θηλάζει παρά το ό,τι ήταν ήδη 2 χρονών ..εγώ σταμάτησα να θηλάζω μάλλον γιατί δεν ήθελα να μοιράζομαι το στήθος της μαμάς….όμως η αδελφή μου συνέχισε μέχρι τα τέσσερα, δηλαδή για δύο ακόμα χρόνια…πόσο παράδοξο..»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Όταν αναφέρεται στην σχέση των γονέων της, περιγράφει μια συμβατική σχέση, αποδίδοντας στην μητέρα της συντηρητισμό και έλλειψη συζυγικής τρυφερότητας ακόμα και όταν ήταν νέα.

Πώς έχει βιώσει η μητέρα την κόρη της- Γονική ικανότητα της μητέρας

Το παιδί ως ναρκισσιστικό τραύμα και ως βάρος. Είναι η μόνη μητέρα από τις τέσσερις, στην οποία δεν έχει παρατηρηθεί η οποιαδήποτε ένδειξη ότι η κόρη της ήταν για εκείνη ναρκισσιστικό τραύμα, αντίθετα δηλώνει περήφανη γιατί έφερε στο κόσμο δύο κορίτσια για τα οποία καμάρωναν εκείνη και ο άντρας της.

Δηλώνει ότι έχει πολύ καλές σχέσεις και με τις δύο κόρες της, ωστόσο από τις συχνές αναφορές στην μεγαλύτερη κόρη διαφαίνεται μια ιδιαίτερη σχέση μεταξύ τους. Δηλώνει ότι ο πατέρας της Κ. είναι πολύ δεμένος με την συνεντευξιαζόμενη κόρη τους, ενώ δείχνει να θεωρεί αδιαμφισβήτητο γεγονός την δική της σύνδεση με την μεγαλύτερη κόρη και της σύνδεση του πατέρα με την μικρότερη κόρη. Επίσης, γίνεται αμέσως αντιληπτή η ατμόσφαιρα μιας επιτηδευμένης αξιοπρέπειας. Αυτό το στοιχείο εμπόδισε την βαθύτερη αυτοαποκάλυψη, καθώς προέκυψε ότι η μητέρα απέφυγε να θίξει κάποια σημαντικά γεγονότα που είχαν ήδη αναφερθεί από την κόρη της, όπως για παράδειγμα το γεγονός της επικάλυψης του θηλασμού των δύο κοριτσιών της. Δεν στάθηκε επίσης δυνατόν να αποκαλυφθεί με ποιον από τους τρεις (πατέρα και αδελφούς) είχε το οιδιπόδειο.

Η γονική ικανότητα της μητέρας

Η μητέρα του τρίτου ζευγαριού παρουσιάζει μια επαρκή γονική ικανότητα, αφού δεν εκφράζονται από την κόρη σοβαρές και συχνές συγκρούσεις. Ωστόσο, το στοιχείο της επικάλυψης του θηλασμού στις δύο κόρες, καθώς και η αδυναμία που δείχνει η μητέρα στην μεγαλύτερη κόρη δικαιολογεί την προσκόλληση της κόρης στον πατέρα (Botella & Botella, 2005).

Πώς έχει βιώσει η κόρη την μητέρα της

Η κόρη δεν αφηγείται συγκρουσιακές καταστάσεις και αυτό το δικαιολογεί με το να δηλώνει ότι:

« δεν υπάρχουν συγκρούσεις και καυγάδες.. στεναχωριέται πολύ ο πατέρας μου..»

«..δεν της δημιούργησα ποτέ προβλήματα, ούτε όταν ήμουν μικρή, ούτε όταν ήμουν έφηβη….άλλωστε είχα καταλάβει από νωρίς ότι αν πλήγωνα την μητέρα μου έχανα και τον πατέρα μου..»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Εκδηλώνει δυσαρέσκεια και δεν θέλει να έχει κοινά στοιχεία με την μητέρα της:
«… *την αγαπάω επειδή είναι η μητέρα μου.. επειδή ...μου έδωσε ό,τι είχε και ό,τι μπορούσε…αυτό.. τίποτα ιδιαίτερο.. δεν μου αρέσει που το λέω… αλλά έτσι είναι...»*

« *.. αν της έμοιαζα.. δεν θα είχα καταφέρει όλα όσα καταφέρει.. είμαι καλά με τον άντρα μου.. είμαστε ευτυχισμένοι με τον γιο μας.. έχω μια δουλειά που μου αρέσει για αυτό δεν είμαι μίζερη και δεν μουρμουρίζω όπως εκείνη…»*

Ενημέρωση της κόρης για τα σεξουαλικά ζητήματα

Η Χ. δηλώνει ότι δεν ενημερώθηκε από την μητέρα για τα σεξουαλικά ζητήματα, ζήτημα που παρεμπόδισε την κόρη να ταυτιστεί με την μητέρα, ως γυναίκα:

«αστειεύεσαι;; η ίδια ποτέ…είναι πολύ συντηρητική για κάτι τέτοιο...ούτε ο μπαμπάς μου.. και ο καημένος ο μπαμπάς μου θα ντρεπόταν… φαντάζομαι.. δεν είναι δουλειά του μπαμπά να κάνει κάτι τέτοιο.. »

Η επικοινωνία μεταξύ τους. Η «γλώσσα» της δικής τους σχέσης.

Η κόρη δηλώνει ότι:

«σπάνια θα μου εκφράσει τρυφερότητα… δεν με πειράζει …γενικά δεν της δίνω το δικαίωμα να με μαλώνει γιατί σπάνια ξέρει κάτι για μένα…. αλλά αν τύχει και κάνω κάτι και δεν της αρέσει νομίζω.. ότι σταυροκοπιέται και λέει ήμαρτον παναγία μου.. δείχνει έκπληκτη .. και σοκαρισμένη»

Η κόρη εκδηλώνει μια τάση αμφιθυμίας, αφού σε κάποιο σημείο της συνέντευξης αναφέρει ότι δεν την πειράζει που η μητέρα της δεν της εκφράζει τρυφερότητα, ενώ σε κάποιο άλλο σημείο αναφέρει ότι ενοχλείται και την πειράζει που δεν της λέει κάτι θετικό έστω για την εμφάνιση της.

Η μονομερής αναφορά της κόρης στον επικαλυπτικό και ταυτόχρονο θηλασμό με την αδελφή της, παραπέμπει στην έμπρακτη απόσυρση της μητέρας από την αποκλειστική φροντίδα του βρέφους και στην επαναφορά της προ-οιδιπόδειας σχέσης της με το μεγαλύτερο κοριτσάκι. Η συνεντευξιαζόμενη κόρη εσωτερικεύοντας την καθ' υπέρβαση ενασχόληση της μητέρας με την μεγαλύτερη αδελφή της και βλέποντας για τρία συνεχόμενα έτη να θηλάζει η αδελφή της αντί εκείνη, αποσύρει τις απαιτήσεις της από την μητέρα και εισέρχεται στην οιδιπόδεια φάση ήδη προσκολλημένη στο πατέρα. Ενδεχομένως, μαζί με κάποια άλλα στοιχεία, τα οποία δεν είναι δυνατόν να εντοπισθούν με σαφήνεια από την μητέρα και ενδεχομένως από την μεγαλύτερη αδελφή, παρά γίνονται γνωστά μόνο μέσα από την συνέντευξη της κόρης του τρίτου ζευγαριού, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η παρέμβαση της μεγαλύτερης αδελφής στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

μητρική φροντίδα προς εκείνη ως νεοφερμένο παιδί, την προγραμμάτισε να αντενεργήσει με εχθρότητα απέναντι στην μητέρα της.

Μηχανισμούς άμυνας που χρησιμοποιούν μεταξύ τους

Ο μηχανισμός της προβλητικής ταύτισης. Η προβλητική ταύτιση εκδηλώνεται από την κόρη του τρίτου ζευγαριού προς την μεγαλύτερη αδελφή της, μέσα από την περιγραφή:

«.. από παιδική ζήλια ήθελε και εκείνη να θηλάζει παρά το ό,τι ήταν ήδη 2 χρονών ..εγώ σταμάτησα να θηλάζω μάλλον γιατί δεν ήθελα να μοιράζομαι το στήθος της μαμάς….όμως η αδελφή μου συνέχισε μέχρι τα τέσσερα, δηλαδή για δύο ακόμα χρόνια….πολύ παράδοξο ε; »

Σε μια επόμενη ερώτηση «πώς μπορείς να έχεις τόσο ξεκάθαρες οι μνήμες, ενώ ήσουν νήπιο;» η κόρη απαντά ότι: « *είναι το αστείο της μαμάς μου και της αδελφής μου… να σχολιάζουν και να γελούν για το πώς χώθηκε και κέρδισε αυτό που ήθελε..»*

Το ίδιο το γεγονός παραπέμπει στον Lacan, ο οποίος θεωρεί ότι, το υποκείμενο βιώνοντας την παιδική ζήλια για τα αδέλφια του κατά την διάρκεια του συμπλέγματος της παρείσφρησης, τείνει να αναπτύσσει έντονη κοινωνικότητα, αφού η ζήλεια σαν συναίσθημα συνιστά διανοητική ταύτιση (1987). Πράγματι, η ζωή της κόρης είναι εξαιρετικά κοινωνική, ενώ η αδελφή της αντιπροσωπεύει για εκείνη ακριβώς το αντίθετο της, όπως ακριβώς είναι το είδωλο στον καθρέφτη.

Εξίσου φανερή είναι η προβλητική ταύτιση που κάνει στον πατέρα της, δηλώνοντας ότι:

«… εγώ έχω καταλάβει ότι ο μπαμπάς κάνει υπομονή σε πάρα πολλά….πάντως δεν μπορώ να τους φανταστώ να είναι ερωτευμένοι σαν νέοι…. η μητέρα μου είναι τόσο συντηρητική…θέλει να τα ελέγχει όλα …κάνει απίστευτη υπομονή μαζί της…του βγάζω το καπέλο…εγώ δεν ξέρω τι θα έκανα αν ήμουν στη θέση του»

Ο ρόλος του πατέρα

Αγαπάει πολύ τον πατέρα της, τον φωνάζει με το μικρό του όνομα, ενώ επαναλαμβάνει συχνά:

«..α!!. με τον Ν. κάνουμε πολλή καλή παρέα.. είναι γλυκός.... ταιριάζουμε πολύ .. μόνο που έχει μεγαλώσει και φοβάμαι.. δεν θέλω να μιλάω γι' αυτό.. τόσο πολύ φοβάμαι μην τον χάσω…»

Και σε αυτή την περίπτωση ισχύει ό,τι περιγράφηκε περί «άδειου χώρου» που βρίσκει ο πατέρας, με αποτέλεσμα να αναπτύξει ζεστές σχέσεις με το παιδί που η μητέρα δεν έχει επιλέξει για να αποκτήσει συγχωνευτική σχέση (Botella & Botella, 2015).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Δικαιολογεί, μάλιστα, την σπανιότητα των συγκρούσεων με την μητέρας της στο γεγονός ότι δεν θέλει να στεναχωρεί τον πατέρα της, ο οποίος:

«*θλίβεται πάρα πολύ όταν καταλαβαίνει ότι κάτι τρέχει με την μητέρα μου και με μένα..»*

Αν, ωστόσο, συμβεί κάτι και χρειάζεται διευθέτηση, αναφέρει ότι:

«.. της τον χαρίζω για να έχει την ησυχία του εκείνος..»

Η συγκεκριμένη ομολογία παραπέμπει στην σχέση δύο γυναικών, οι οποίες διεκδικούν το ίδιο αντικείμενο (Girard, 2013)

Η εμπειρία του οιδιπόδειου- οιδιπόδειες συγκρούσεις

Οι οιδιπόδειες συγκρούσεις εντοπίζονται μόνο στην αφήγηση της κόρης, ως ένα είδος γυναικείας αντιζηλίας. Η μητέρα δεν εκφράζει, ωστόσο, δείγματα γυναικείας αντιζηλίας, αλλά μια παραδοχή ότι τα κορίτσια έχουν μοιραστεί ανάμεσα στους δύο γονείς, χωρίς κάποιο λόγο, απλά: «*γιατί έτσι έτυχε..»*

Η μητέρα του τρίτου ζευγαριού δηλώνει για τον πατέρα της ότι ήταν ναυτικός και έλειπε για μεγάλα χρονικά διαστήματα:

« όταν ερχόταν από τα ταξίδια βλέπαμε και παθαίναμε να τον συνηθίσουμε εγώ και τα αδέλφια μου…»

Ωστόσο, συμπληρώνει ότι η μητέρα της: *«ήταν πολύ αυστηρή και δεν επέτρεπε πολλά*»

Αν συνδυαστούν αυτές οι δύο αναφορές, ότι ο πατέρας της μητέρας του τρίτου ζευγαριού ήταν ναυτικός και έλειπε για μεγάλα χρονικά διαστήματα με το γεγονός ό,τι η μητέρα της: «*ήταν πολύ αυστηρή και δεν επέτρεπε πολλά»*, το συμπέρασμα που εξάγεται συνδέεται στην προσπάθεια της δικής της μητέρας να εγκαθιδρύσει στην οικογένεια τον νόμο του απόντα πατέρα, διατηρώντας την παρουσία του πρώτα στον ψυχισμό της και στην συνέχεια στον ψυχισμό των παιδιών της (Bion, 1962).

Κατά την διάρκεια της προ-οιδιπόδειας φάσης το κορίτσι παραμένει περισσότερο χρόνο προσκολλημένο στην μητέρα του, ενώ η φάση αυτή παίζει κρισιμότερο ρόλο στην ζωή της γυναίκας, από όσο στην ζωή του άντρα (Freud, 1961). Εν προκειμένω, η ενδεχόμενη παράταση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

του ήδη μεγάλου χρονικού διαστήματος προσκόλλησης του κοριτσιού στην μητέρα, ελλείψει πατέρα, θα μπορούσε να εξηγήσει την προσκόλληση της μητέρας του τρίτου ζευγαριού στη μεγαλύτερη κόρη της και την απόσυρση από την φροντίδα της μικρότερης κόρης, τουλάχιστον σε επίπεδο θηλασμού.

Τόσο η μητέρα, όσο και η κόρη του τρίτου ζευγαριού δηλώνουν ότι χρειάζεται σπάνια η όποια διευθέτηση συγκρούσεων, αφού οι συγκρούσεις είναι μηδαμινές. Η κόρη υποστηρίζει ότι, εν ονόματι της ηρεμίας που επιθυμεί να έχει ο πατέρας της, αποφεύγει τις διαμάχες με την μητέρα της.

Η εφηβεία της κόρης. Σε κάποιο σημείο της συνέντευξης αναφέρεται από την ίδια την κόρη ότι κατά την διάρκεια της εφηβείας της:

«νομίζω ότι δεν τους δυσκόλεψα ποτέ ..ήμουν πολύ καλή μαθήτρια.. δεν ζητούσα τίποτα που να τους φέρει σε δύσκολη θέση.. αυτό που θυμάμαι ότι με πείραζε ήταν όταν άρχισα να αισθάνομαι κοπελίτσα.. μόλις άρχισα να βάφομαι.. όταν τελείωσα το λύκειο… ο πατέρας μου έλεγε: τι κόρη έχω εγώ!! Και εκείνη δεν μιλούσε…με θυμώνει ακόμα αυτό.. εμένα με βρίσκει πολύ θηλυκό και δεν της αρέσει…της αρέσει περισσότερο η αδελφή μου.. είναι η όμορφη της οικογένειας… η αλήθεια είναι ότι έχει μια ευγενική ομορφιά…»

Ενώ, και η μητέρα επιβεβαιώνει ότι:

«Δεν είχαμε συγκεκριμένα προβλήματα.. ποτέ.. λίγα νεύρα.. χτυπούσε τις πόρτες.. τέτοια…μέχρι εκεί...και οι δύο οι κόρες μου πέρασαν ήρεμη εφηβεία»

Η σχέση μητέρας και κόρης δεν φαίνεται να διέπεται από θυμό ή συγκρούσεις. Είναι το μοναδικό ζευγάρι, του οποίου οι ανεπίλυτες διαφορές χάνονται στα χρόνια της φάσης του συμπλέγματος του αποθηλασμού και της προ-οιδιπόδειας φάσης, περίοδο κατά την οποία η κόρη, ενδεχομένως, να προσπάθησε να γίνει το μοναδικό αντικείμενο επιθυμίας της μητέρας της χωρίς επιτυχία. Εμπλεκόμενη στο παιχνίδι της σαγήνης, ακόμα και τώρα που είναι ενήλικη γυναίκα, επιχειρεί να σαγηνεύσει την μητέρα της και προσδοκά μια φιλοφρόνηση από εκείνη, έστω ένα θετικό σχόλιο για την εμφάνιση της (Lacan, 1987).

Στο τρίτο ζευγάρι η μητέρα διατηρεί το οιδιπόδειο ανεπίλυτο, έχοντας καθηλωθεί στην προ-οιδιπόδεια φάση με την δική της μητέρα, καθότι ο πατέρας της μένοντας μακριά από την οικογένεια για μεγάλα χρονικά διαστήματα, παρέμεινε «ξένος». Μη συμμετέχοντας στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

στενή αλληλεπίδραση μητέρας -κόρης, δεν ήταν σε θέση να διακόψει την παρατεταμένη προσκόλληση του κοριτσιού στην μητέρα του. Η συνέπεια αυτής της προσκόλλησης στην προ-οιδιπόδεια περίοδο είναι η άρνηση της μητέρας να απελευθερώσει την μεγαλύτερη κόρη της κατά την ίδια προ-οιδιπόδεια περίοδο και γι' αυτό επανέφερε τότε στο προσκήνιο τη διατροφική εξάρτηση μαζί της, δηλαδή τον θηλασμό (Lacan, 1987).

Από την άλλη πλευρά η κόρη διατηρεί το οιδιπόδειο ανεπίλυτο μέσα από τις συνέπειες που είχε σε εκείνη ο αποθηλασμός και η εκκρεμής ικανοποίηση των βιολογικών της αναγκών. Η περίπτωση της κόρης του τρίτου ζευγαριού, μας παραπέμπει στην λακανική θεωρία των συμπλεγμάτων που προηγούνται του οιδιπόδειου: του συμπλέγματος του αποθηλασμού και του συμπλέγματος της παρείσφρησης (Lacan, 1987).

Κατά την διάρκεια του συμπλέγματος του αποθηλασμού, η κόρη μην έχοντας ικανοποιήσει επαρκώς τις βιολογικές ανάγκες της θρέψης μπορεί να υπέστη ψυχικό τραύμα, από την διεκδίκηση της μεγαλύτερης αδελφής του στήθους της μητέρας. Η αναζήτηση μιας «imago διατροφικής σχέσης»[19] (Lacan, 1987, σελ. 31) σαν αντιστάθμισμα, οδηγεί την κόρη να στραφεί στον πατέρα προκειμένου να αντικαταστήσει το απολεσθέν αντικείμενο, δηλαδή την μητέρα (Lacan, 1987).

Ωστόσο, από το ζευγάρι αυτό, λείπει ο παραλογισμός του πρώτου, δεύτερου και τέταρτου ζευγαριού, των οποίων οι κόρες αγωνίζονται να επανακτήσουν την μορφή της μητέρας και να επανενωθούν μαζί της, μετριάζοντας το κόστος της απώλειας (Lacan, 1987). Ίσως επειδή η συγκεκριμένη μητέρα δεν ενεργεί «ως ανένδοτη επιφάνεια» στις άτυπες επιθέσεις της κόρης της και δεν ανταπαντά με ανταγωνισμό και αντιζηλία, ή επειδή διακατέχεται από ένα βαθμό συντηρητισμού και καθωσπρεπισμού, στοιχεία που πολλές φορές εκδηλώνονται σαν αξιοπρέπεια και διατήρηση προσωπικών ορίων. Φαίνεται ότι αυτά τα δύο στοιχεία της συμπεριφοράς της λειτουργούν κατευναστικά στην οιδιπόδεια διαμάχη με την κόρη της.

Η δυναμική της σχέσης μητέρας και κόρης στο οικογενειακό πλαίσιο- τριγωνοποίηση

Η γονεϊοποίηση της κόρης. Δεν παρατηρούνται σαφή στοιχεία γονεϊοποίησης της κόρης, εκτός από την επιθυμία της να συμβάλλει τα μέγιστα, προκειμένου ο πατέρας της:

«… να είναι ήρεμος και ευτυχισμένος»

[19] Ερμηνεία του όρου στην αναφορά 14

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

5.4. Τέταρτο ζευγάρι

Πώς έχει βιωθεί η πατρική οικογένεια (γονείς- αδέλφια)- Η σχέση των γονέων μεταξύ τους

Η μητέρα

Η μητέρα γεννήθηκε σε περιβάλλον που ανήκει στους μάρτυρες του Ιεχωβά και υιοθετηθηκε από οικογένεια μαρτύρων του Ιεχωβά, στην ηλικία του ενάμισου έτους. Μέχρι τότε, είχε το ίδρυμα την φροντίδα της. Γνώρισε τον σύζυγο όταν συνόδευσε την μητέρα του σε συνάθροιση, αν και ο ίδιος δεν ήταν βαπτισμένος. Βαφτίστηκε πολλά χρόνια αργότερα και μετά από πολλές δικές της πιέσεις, αλλά και της μητέρας του. Παρουσιάζεται ως μια σκληρή γυναίκα, που βάζει προτεραιότητα το θρησκευτικό της πιστεύω, αφού δηλώνει ότι:

«κάνω την καρδιά μου πέτρα και διαλέγω τον νόμο του Ιεχωβά»

Περιγράφει την οικογένεια της ως: *« η θετή οικογένεια μου ήταν μια αγνή και αμόλυντη οικογένεια.. μακριά από τους πειρασμούς της μιαρής κοινωνίας και τις αμαρτίες.. ούτε αλκοόλ, ούτε μπαρ με τις μουσικές και τα αίσχη..»*

« Η Ε. έπρεπε να είχε την δική μου μαμά ..μια πολλή αυστηρή μητριά ... όχι που με λέει εμένα αυταρχική και ότι την ελέγχω… εκεί να δεις....αν δεν έκανα αυτό που ήθελε. έκανε τα πάντα για να με καταφέρει .έφερνε τον κόσμο ανάποδα.. μου φώναζε.. δεν με άφηνε ούτε έξω να βγω...»

«ο πατέρας δεν ασχολούνταν και πολύ…δούλευε.. ερχόταν αργά.. δεν τον έβλεπα και πολύ..»

Όταν αναφέρεται στην σχέση των δικών της γονέων της, περιγράφει μια σχέση που «*..και οι δύο είχαν ένα κοινό σκοπό...την Αλήθεια..»*

Αναφέρει ότι, οι γονείς δεν χρειάστηκε ποτέ να είναι αυστηροί μαζί της γιατί:

«δεν αντιμιλούσα ούτε ήμουν ατίθαση σαν κορίτσι, αντίθετα ήμουν καλή μαθήτρια και βοηθούσα την θετή μητέρα στο σπίτι…παρόλες τις δυσκολίες που αντιμετώπιζα μαζί της».

Ταυτόχρονα, η παραπάνω αναφορά στον Freud ίσως να δικαιολογεί την ευνουχιστική αντιμετώπιση της μητέρας της Ε. προς τον σύζυγο της και πατέρα της Ε., τον οποίο χαρακτηρίζει ελαστικό, ίσως διότι δεν αντικατοπτρίζει το φαντασιακό μοντέλο που εκείνη έχει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

στο μυαλό της, αναφορικά με το πώς πρέπει να είναι ένας πατέρας, στιβαρός, δυνατός, που να μην ανέχεται τις αδικίες εις βάρος της.

Στην ερώτηση πώς και παντρεύτηκε κάποιον μη μάρτυρα, απάντησε ότι:

« καταλάβαινα ότι ήταν πολύ θετικός στην Αλήθεια… άλλωστε η πεθερά μου ήταν μάρτυρας του Ιεχωβά.. και εκείνη παντρεύτηκε τον πεθερό μου πριν βαπτιστεί»

Η κόρη

Η κόρη έχει βαφτιστεί μάρτυρας του Ιεχωβά, αλλά δηλώνει ότι το έχει κάνει γιατί « *δεν αντέχει την κατακραυγή»* τόσο της μητέρας της, όσο και του κοινωνικού κύκλου των γονιών της, που είναι όλοι μάρτυρες του Ιεχωβά. Παράλληλα, δηλώνει ότι προτίμησε να βαπτιστεί γιατί φοβόταν ότι τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας, θα υποχρέωναν τους γονείς της να μη την ξαναδούν και να την «*ξεγράψουν από κόρη τους*».

Υποκρίνεται ότι ακολουθεί πιστά την διδαχή της θρησκείας, για χάρη του πατέρα της:

«*γιατί φοβάται και εκείνος το ίδιο που φοβάμαι και εγώ.. ότι δεν θα με ξαναδεί..»,*

Ομολογεί ωστόσο, ότι δεν συμφωνεί καθόλου με το συγκεκριμένο δόγμα. Αυτό την φέρνει σε πλήρη ασυμφωνία με τον εαυτό της. Πριν από αρκετά χρόνια, λίγο πριν γεννήσει την κόρη της είχε διαγνωσθεί με κατάθλιψη, από την οποία, αναφέρει ότι θεραπεύτηκε.

Περιγράφει την οικογένεια της ως: « *αισθάνομαι πολύ άτυχη που έχω αυτούς τους γονείς.. ο πατέρας μου λιγότερο.. αλλά η μητέρα μου .. είναι το βάρος της ζωής μου..»*

Όταν αναφέρεται στην σχέση των γονέων της, περιγράφει «*μια μητέρα πολύ καταπιεστική.. σε όλους .. και στον πατέρα μου…απορώ πώς την αντέχει..».*

Πώς έχει βιώσει η μητέρα την κόρη της – Γονική ικανότητα της μητέρας

Η μητέρα θεωρεί ότι η κόρη την εχθρεύεται και ότι:

«… δεν κάνει από αντίδραση όσα για μένα είναι σημαντικά…ο πατέρας της πολλές φορές είναι εμπόδιο γιατί την υπερασπίζεται.. αν δεν ήταν εκείνος τόσο ελαστικός εγώ θα τα κατάφερνα καλύτερα μαζί της.. αλλά την κακομαθαίνει… . .»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Στην παραπάνω περιεκτικότατη δήλωση της μητέρας, παρατηρείται η δυσκολία της να επιτρέψει στον πατέρα της κόρης της, να εισχωρήσει στην συγχωνευτική σχέση μαζί της. Τον αντιλαμβάνεται ως καταστροφέα των όσων εκείνη επιχειρεί προς την κατεύθυνση, όχι τόσο της εξομάλυνσης των συγκρούσεων μεταξύ τους, όσο της επιβολής «των καθηκόντων και των υποχρεώσεων», που εκείνη θεωρεί ότι έχει η κόρη απέναντι της.

Δηλώνει ότι η σχέση της με την κόρη της έχει *«τα πάνω της και τα κάτω της* »

«χρειάζεται λίγο παρακολούθηση γιατί ξεχνιέται και δεν κάνει αυτό που πρέπει.. γιατί τώρα ειδικά με την καραντίνα ..βρήκε ευκαιρία να μην κάνει τίποτα.. ενώ θα μπορούσε..»

Το παιδί ως ναρκισσιστικό τραύμα, ως βάρος. Η μητέρα δηλώνει ότι: «*από μικρή ήταν πολύ ατίθαση με έκανε να ντρέπομαι συχνά που την έπαιρνα μαζί μου στις συναθροίσεις και δεν καθόταν στην καρέκλα της, ή θα έκανε κάποια ζημιά… ακόμα και τώρα ντρέπομαι….την παρακαλάω να έρχεται στις συναθροίσεις.. με κάνει να ντρέπομαι όταν με ρωτάνε γιατί δεν ήρθε πάλι… αλλά δεν το καταλαβαίνει ότι ντρέπομαι για κείνη…»*

Η εύθραυστη αναπαράσταση εαυτού της μητέρας πλήττεται από την ατίθαση συμπεριφορά της κόρης και επέρχεται το ναρκισσιστικό τραύμα (Freud, 1914).

Η μητέρα χειραγωγώντας την κόρη της καταφέρνει όχι μόνο να έχει ολοκληρωμένη την εσωτερική απεικόνιση του εαυτού, αλλά και να εξυπηρετεί τις ναρκισσιστικές της ανάγκες (Freud, 1914).

Επομένως, η κόρη συγκρινόμενη με άτομα, που η μητέρα φαντασιωσικά ταυτίζεται και έχει ανάγει σε εξέχοντα, «περνάει κάτω από τον πήχη» και υποβιβάζεται.

Η γονική ικανότητα της μητέρας

Ο ψυχισμός της μητέρας έχει κατακτηθεί από την εμμονή στην συγκεκριμένη πίστη, την απόλυτη αφοσίωση στην κοινότητα στην οποία ανήκει, καθώς και την ματαίωση που αισθάνεται όταν η κόρη αμφισβητεί και κριτικάρει την αφοσίωση αυτή. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ταυτότητα και η προσωπικότητα της έχουν υποστεί πιέσεις. Είναι φυσικό το γεγονός ότι είναι υιοθετημένη να αποτελεί πτυχή της ταυτότητας της. Η απώλεια των πρώιμων εμπειριών, αλλά και η απουσία των πρωταρχικών βιολογικών προσώπων κατά την βρεφική ηλικία μπορεί να συνιστούν ψυχικά τραύματα και παραπέμπουν στην αναφορά της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Rustin (1999), που αναφέρει ότι τα υιοθετημένα παιδιά εισέρχονται στην νέα τους οικογένεια έχοντας στο νου την ιδέα των «πολλαπλών οικογενειών» και άρα επιχειρούν να επιλύσουν το οιδιπόδειο με τρόπο ανάλογο με κάποια παιδιά που φαντασιώνονται ότι προέρχονται από μια φανταστική οικογένεια (Freud, 1908).

Επιπλέον η αυστηρότητα της θετής μητέρας και η άκαμπτη παιδαγωγική συμπεριφορά απέναντι της, την εμπόδισε να αισθανθεί ασφάλεια και αποδοχή στο νέο οικογενειακό περιβάλλον. Όταν η μητέρα προκαλεί απογοητεύσεις ή εκθέτει το μωρό της σε δυσάρεστες εμπειρίες, εκείνο υποχρεώνεται να συμμορφωθεί σε ό,τι του προσφέρεται χωρίς να έχει άλλη επιλογή (Nasio, 1988). Ακόμα και όταν η μητέρα εξασφαλίζει στο βρέφος της την ικανοποίηση των αναγκών προσφέροντας του ευχάριστες εμπειρίες, εκείνο βιώνει μια φιλική εξωτερική πραγματικότητα που και πάλι δεν μπορεί να αλλάξει (ibid). Επομένως, ο τρόπος φροντίδας αποτελεί για το παιδί τον πρώτο νόμο (Υπερεγώ) που προέρχεται από το αντικείμενο. Το βρέφος λαμβάνει ασυνείδητα την έννοια της επιβολής του νόμου που δεν εμποδίζει την επιθυμία, απαγορεύει ωστόσο, την πλήρη ικανοποίηση της (ibid).

Δηλώνει επίσης, ότι ο πατέρας ήταν απών: «*ο πατέρας δεν ασχολούταν και πολύ…δούλευε.. ερχόταν αργά.. δεν τον έβλεπα και πολύ..»*

Η σωτήρια πατρική φιγούρα, επομένως, απουσιάζει και δεν επεμβαίνει για να μετριάσει την αυταρχικότητα της θετής μητέρας. Ενδεχομένως γι' αυτό το λόγο να ενοχλείται όταν παρεμβαίνει ο πατέρας της κόρης της. Άρα, η επινόηση ενός πατρικού υποκατάστατου και μάλιστα θεϊκού, που μπορεί να διορθώνει τα πάντα με την παντοδυναμία του, δεν εμφορείται μόνο από την πίεση της οικογένειας και της κοινότητας στην οποία ανήκει, αλλά και από μια έντονη εσωτερική ανάγκη ασφάλειας και αίσθησης του ανήκειν.

Ο Freud (2015) στο βιβλίο του «το μέλλον μιας αυταπάτης» αναλύει την άποψη του για το θέμα της θρησκείας και την επιρροή που αυτή μπορεί να έχει στο άτομο. Σύμφωνα λοιπόν με την φροϋδική άποψη, το άτομο μέσα από το όποιο θρησκευτικό δόγμα, επιχειρεί να τιθασεύσει τις εσωτερικές και εξωτερικές δυνάμεις που το κατακλύζουν, γιατί αισθάνεται ανασφάλεια και φόβο. Επικαλείται έτσι, την βοήθεια άλλων αντισταθμιστικών δυνάμεων, που όμως του καταστέλλουν την λογική σκέψη χωρίς να το αντιλαμβάνεται (Freud, 2015). Το αποτέλεσμα είναι το άτομο να παραμένει στην συνθήκη της παιδικής ηλικίας και να συνεχίζει να αισθάνεται ανήμπορο όπως όταν ήταν παιδί. Ταυτόχρονα, η ύπαρξη της φιγούρας του Πατέρα – Προστάτη- Θεού δεσπόζει στην σκέψη του, μην επιτρέποντας του να χειραφετηθεί (Freud,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

2015). Το στοιχείο της μη χειραφέτησης παραπέμπει επίσης σε ενδεχόμενες παρακωλυόμενες ταυτίσεις με την θετή της μητέρα, που έχουν σαν αποτέλεσμα, τόσο την παραμονή της στην ευαλωτότητα της παιδικής ηλικίας, όσο και την αναπαραγωγή του μαθημένου μητρικού μοντέλου στην δική της κόρη.

Η σχέση μητέρας και κόρης του τέταρτου ζευγαριού είναι εξαιρετικά δύσκολη. Υπάρχουν συγκρούσεις μεταξύ τους, οι οποίες συχνά δεν εκδηλώνονται, αλλά ακόμα και ανεκδήλωτες δυναμιτίζουν την επικοινωνία μεταξύ τους.

Πώς έχει βιώσει η κόρη την μητέρα της

«…μα δεν με αισθάνεται σα κόρη της.. νομίζω..»

« την αγαπάω, αλλά δεν μπορώ ούτε πέντε λεπτά μαζί της…με κριτικάρει συνέχεια.. δεν το αντέχω.. τίποτα δεν της αρέσει……θα ήθελα να μου έλεγε έστω και μια φορά δεν πειράζει που δεν το έκανες καλά εγώ σ ’αγαπάω το ίδιο…»

«την φοβάμαι.. την αγαπάω γιατί είναι η μητέρα μου.. αλλά δεν μπορώ να της το δείχνω.. δεν θέλω….»

Δηλώνει ότι σχέση με την μητέρα της είναι πολλή δύσκολη γιατί υπάρχει μεταξύ τους ο θρησκευτικός φανατισμός της μητέρας, ο οποίος χρωματίζει όλες τις συγκρούσεις μεταξύ τους. Η κόρη αναφέρει συχνά ότι δεν έχει την αποδοχή της μητέρας ή ότι την έχει υπό προϋποθέσεις. Επίσης, ομολογεί ότι αποκρύπτει από την μητέρα, αλλά και από το περίγυρο ότι καπνίζει, διότι το κάπνισμα στην συγκεκριμένη αίρεση, ισοδυναμεί με παράβαση καθήκοντος και συνιστά αποβολή από την κοινότητα.

Η κόρη αισθάνεται, επί της ουσίας, την μητέρα της να έχει αποσυρθεί συναισθηματικά από εκείνη, ενδεχομένως γιατί η ελευθερία που πάντα διεκδικούσε σαν κόρη, προκαλεί στην μητέρα της το οδυνηρό συναίσθημα της ανεξέλεγκτης επόμενης γενιάς, στοιχείο που μπορεί να ερμηνευθεί ως το χάσιμο του ελέγχου της διάδοσης «της θρησκευτικής αλήθειας», που εκείνη ως μάρτυρας του Ιεχωβά, δογματικά θεωρεί ότι είναι η μοναδική.

Εκδηλώνει και εκείνη την επιθυμία να μη μοιάσει στην μητέρα της:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

«.. της μοιάζω εμφανισιακά.. έχω την μύτη της και το σώμα της… πολλές φορές με βλέπω στο καθρέφτη και με εκνευρίζει που όσο μεγαλώνω της μοιάζω όλο και πιο πολύ…δεν μου αρέσει.. όταν κοιτάζομαι στο καθρέφτη αντιπαθώ την εικόνα μου»

Ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα. Παρατηρείται όχι μόνο απουσία ενημέρωσης σχετικά με τα σεξουαλικά ζητήματα από την μεριά της μητέρας, αλλά και διαστροφική εμπλοκή στην επικείμενη σεξουαλική ζωή της κόρης:

«. ναι .. μου μιλούσε από όταν ήμουν μικρή όχι για τα σεξουαλικά αλλά για την σχέση .. την μια και μοναδική.. μου έλεγε ότι μαζί θα αποφασίσουμε με ποιον θα βγω και ότι αυτό πρέπει να το κάνω όταν θα είμαι έτοιμη….εννοούσε όταν θα μεγαλώσω… ίσως στα 38 που παντρεύτηκε εκείνη..»

Η στάση της μητέρας διέπεται τόσο από θρησκόληπτη ηθικολογία, όσο και από εσωτερικευμένες επιταγές του υπερεγώ της δικής της μητέρας.

Η επικοινωνία μεταξύ τους. Η «γλώσσα» της δικής τους σχέσης. Η μητέρα δεν αναφέρει κάποιο συγκεκριμένο τρόπο επικοινωνίας ή εκδήλωσης της έντασης ανάμεσα τους. Αντίθετα και αυτή η κόρη, όπως οι υπόλοιπες, εντοπίζει και περιγράφει με λεπτομέρειες την λεκτική επικριτικότητα της μητέρας:

«..όταν την εκνευρίζω χαμηλώνει τη φωνή και μιλάει αργά σαν να είμαι καθυστερημένο.. .το κάνει συχνά αυτό….τότε φεύγω… ή αν αισθάνομαι δυνατή την αντιμετωπίζω και δεν με νοιάζει αν θα γίνει καβγάς.. μετά παραπονιέται ότι της αντιμιλάω και είμαι αγενής και με κάνει να έχω ενοχές…κάθε φορά που το κάνει με επιβεβαιώνει ότι είμαστε δυο ξένες…πόσο θα ήθελα να κάνω κάτι που δεν το εγκρίνει και να μου πει .. δεν πειράζει .. εγώ σε αγαπάω το ίδιο…».

Το ζήτημα της θρησκευτικής εμμονής από την μεριά της μητέρας καταστρέφει την επικοινωνία μεταξύ τους. Στην περίπτωση αυτή βλέπουμε τους γονείς να έχουν ασπαστεί ένα θρησκευτικό δόγμα, μέσω του οποίου ελέγχουν ή επιχειρούν να ελέγξουν την προσωπική ζωή της κόρης, επιφορτίζοντας την με περαιτέρω ενοχές γιατί δεν ακολουθεί κατά γράμμα τις οικογενειακές νόρμες. Επομένως, σε αυτό το σημείο συναντάμε αυτό που αναφέρει ο Nasio (1988) σαν τυραννικό υπερεγώ, το οποίο προστάζει, θέτοντας συνεχώς νέους κανόνες που απειλούν να καταστρέψουν ό,τι είναι πολύτιμο και προωθεί την ευημερία μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η ύπαρξη του θρησκευτικού φανατισμού σε συνδυασμό με την επιχειρούμενη χειραγώγηση της κόρης του τέταρτου ζευγαριού για την άσκηση των θρησκευτικών της καθηκόντων, δημιουργεί ένα εκρηκτικό μείγμα παρεξηγήσεων και συγκρούσεων από τα οποία δεν γλίτωσαν ούτε τα εγγόνια, τα οποία ενεπλάκησαν στις θρησκευτικές προσδοκίες/ φιλοδοξίες της γιαγιάς τους.

Η κόρη δηλώνει βαθιά απογοητευμένη και χωρίς ελπίδα ότι μπορεί η σχέση με την μητέρα της να βελτιωθεί, διότι πιστεύει εκείνη είναι πεπεισμένη ότι τα κάνει από αγάπη και ενδιαφέρον.

Όπως δηλώνει χαρακτηριστικά: *«η μητέρα μου δεν πρόκειται να αλλάξει.. νομίζει ότι όλα αυτά τα κάνει από αγάπη.. από ενδιαφέρον… γιατί δεν θέλει να είναι αυτή στον ουρανό και να περνάει καλά και εμείς .. οι αγαπημένοι της άνθρωποι… να είμαστε δυστυχισμένοι..»*

Προς επίρρωση των όσων αναφέρονται αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι ο γάμος της κόρης ενεργοποίησε σε τέτοιο βαθμό τους γονείς, ώστε να μετακομίσουν με όλη την οικοσκευή τους, από την πόλη τους στον τόπο κατοικίας της:

«..μόλις παντρεύτηκα άρχισαν να μου λένε ότι θέλουν να μετακομίσουν εδώ για να με βοηθάνε και για να είναι κοντά μου.. ένιωσα να χάνω την γη κάτω από τα πόδια μου..»

Η κόρη δηλώνει ότι η εξάρτηση των γονέων της από εκείνη είναι πολλή έντονη. Πιστεύει ότι επιχειρούν να ελέγχουν μην τυχόν εγκαταλείψει τις θρησκευτικές της υποχρεώσεις. Περιγράφει ότι τον πρώτο καιρό που είχαν να κατοικήσουν στο τόπο που διαμένει εκείνη, να αισθάνεται ότι πνίγεται. Αποδίδει δόλο στην μητέρα της για αυτή την μετοίκηση, ενώ θεωρεί ότι ο πατέρας της απλά συμμορφώθηκε με την απόφαση της συζύγου του.

Μηχανισμούς άμυνας που χρησιμοποιούν μεταξύ τους

Ο μηχανισμός της προβλητικής ταύτισης. Οι προβλητικές ταυτίσεις που εκδηλώνονται και από τις δύο γυναίκες διατηρούνται σε διαφορετικό επίπεδο για την κάθε μια. Η μεν μητέρα, ταυτίζεται προβλητικά με την κόρη υιοθετώντας μια συμπεριφορά με την οποία επιχειρεί την αποφυγή καταστροφής του ψυχισμού της, η δε κόρη εκδηλώνει τον συγκεκριμένο αμυντικό μηχανισμό, διότι η μητέρα της δεν αντιλαμβάνεται ακριβώς το πρόβλημα που της δημιουργεί και συνεχίζει να της δημιουργεί, από τότε που ήταν παιδί.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ο μηχανισμός της άρνησης. Η μητέρα αρνείται να συνειδητοποιήσει την πίεση που ασκεί στην κόρη της. Ισχυρίζεται αντίθετα ότι: *«.. όχι.. δεν την πιέζει.. αυτά δεν γίνονται με πίεση.. πρέπει να θέλει ο άλλος..»*

Ο ρόλος του πατέρα

Ο πατέρας, σύμφωνα με τις δηλώσεις της κόρης, είναι αδύναμος να αντιδράσει καταλυτικά. Προσπαθεί ωστόσο να ηρεμήσει την γυναίκα του, ώστε να είναι πιο ελαστική με την κόρη τους, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Στην ερώτηση «ποια είναι η σχέση με τον πατέρα σου» δηλώνει: *«καλός είναι μωρέ ο κακομοίρης… καλός.. τον αγαπάω πολύ…όλοι τον αγαπάμε πολύ.. εννοώ και ο άντρας μου και τα παιδιά.. είναι ο τέλειος παππούς»*

Προκαλεί ωστόσο εντύπωση ο χαρακτηρισμός «κακομοίρης» που αναφέρεται στον πατέρα της. Το συναίσθημα της λύπης προκαλείται από τη θέση του πατέρα μέσα στην οικογένεια και από την εξέλιξη της ζωής του, όπως εκείνη την βλέπει:

«..δεν έχει δει ποτέ μια ευτυχισμένη μέρα… τον ταλαιπωρεί πολύ.. του μιλάει πολύ άσχημα .. κι αυτός το ανέχεται ..η μητέρα μου είναι ευνουχιστική με τους ανθρώπους που έχει δίπλα της.. στεναχωριέμαι πολύ..»

Η δήλωση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η συμμαχία που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στην ίδια και στο πατέρα εμπεριέχει στοιχεία προβλητικής ταύτισης. Επειδή αισθάνεται αυτολύπηση για τις ψυχολογικές πιέσεις που υφίσταται από την μητέρα της, αποδίδει το συγκεκριμένο συναίσθημα στον πατέρα της.

Επιπλέον η κόρη δεν εγκρίνει το πώς η μητέρα μεταχειρίζεται τον πατέρα της:

«..δεν έχει δει ποτέ μια ευτυχισμένη μέρα… τον ταλαιπωρεί πολύ.. του μιλάει πολύ άσχημα .. κι αυτός το ανέχεται ..η μητέρα μου είναι ευνουχιστική με τους ανθρώπους που έχει δίπλα της.. στεναχωριέμαι πολύ..»»

Η συνέπεια της άποψης ότι ο πατέρας ευνουχίζεται από την μητέρα της είναι τόσο η συμμαχία της κόρης με τον πατέρα, όσο και η κακή επικοινωνία μεταξύ μητέρας και κόρης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η εμπειρία του οιδιπόδειου συμπλέγματος- οιδιπόδειες συγκρούσεις

Η μητέρα διατηρεί το οιδιπόδειο ανεπίλυτο, μέσα από το δικό της τυραννικό υπερεγώ, το οποίο αντιμάχεται το υπερεγώ της κόρης, το οποίο είναι αδύναμο. Το γεγονός ότι ο πατέρας παρουσιάζεται ανίκανος να αντιδράσει ουσιαστικά στην εξουσία της μητέρας, επιδεινώνει την θέση της Ε., αφού η αναγκαιότητα να αποδεσμευτεί από την επιρροή της μητέρας γίνεται βασανιστική και οδηγεί την κόρη σε αισθήματα ενοχής. Η τεράστια απαίτηση της μητέρας, η κόρη να υπακούσει και να ακολουθήσει την δική της θρησκευτική επιλογή έχει ως αποτέλεσμα την επαναστατική παραβίαση της ηθικής, των προσωπικών αρχών και αξιών της μητέρας από την κόρη.

Η μητέρα σχεδόν καθημερινά υποβάλλει την κόρη της σε διλήμματα του τύπου: «*δεν μπορείς να ανήκεις στην οικογένεια μου αν δεν κάνεις αυτά που πρέπει»*

Η κόρη από την άλλη πλευρά, διατηρεί το οιδιπόδειο ανεπίλυτο λόγω της μη ταύτισης με την μητέρα. Η διαρκής και επίμονη ενασχόληση της μητέρας με την θρησκευτική αίρεση, αλλά και οι διλληματικού χαρακτήρα, επιβολές για πλήρη συμμόρφωση της, την οδηγούν στην ακύρωση του μητρικού μοντέλου και στην απαξίωση της μητέρας ακόμα και σαν άτομο.

Οι οιδιπόδειες συγκρούσεις και οι ενοχές που ενέχουν, συντηρούνται από την μητέρα εξαναγκάζοντας την κόρη να ζητάει συγνώμη, ενώ η κόρη μαθαίνει να χρησιμοποιεί την λέξη της συγνώμης κατά περίσταση και με χειριστικό τρόπο, αφού έχει χάσει κάθε ελπίδα ότι οι σχέσεις με την μητέρα της μπορεί να βελτιωθούν:

« .. νομίζω ότι δεν διευθετείται κάτι επί της ουσίας.. όλα θάβονται και μόνο από τις ειρωνείες καταλαβαίνω ότι δεν της έχει περάσει… συνήθως ο μπαμπάς της λέει να ηρεμήσει…. να μην με ειρωνεύεται. ..να μη με πιέζει.…. της το λέει τόσο ήρεμα που ακόμα κι αυτό την εκνευρίζει.. στο τέλος της ζητάω συγνώμη για να ηρεμήσουμε όλοι γιατί αλλιώς κρατάει μέρες..»

Η εφηβεία της κόρης. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στην μητέρα και στην κόρη αυτού του ζευγαριού, ξεκίνησαν κατά την διάρκεια της εφηβείας όταν η κόρη απαίτησε να αυτονομηθεί. Το αναπαραγόμενο μητρικό μοντέλο που ακολουθεί η μητέρα της είναι παρεμβατικό:

«από μικρή η μητέρα μου δεν με άφηνε να πηγαίνω πουθενά.. ο πατέρας μου της έλεγε να με αφήσει να πάω σε κάποιο πάρτι ας πούμε…τίποτα.. με τίποτα.. στο τέλος τους έβαζα υπνωτικό στην κόκα κόλα στο βραδινό τους φαγητό και έφευγα από τα παράθυρο…ήμουν άγριο νιάτο..»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ενώ η πίεση που δεχόταν από τότε που ήταν μικρή, προκειμένου να φανεί αντάξια της θρησκευτικότητας που διακατέχει την ίδια την μητέρα και την οικογένεια γενικότερα, την γεμίζουν θυμό:

«γίνομαι έξαλλη όταν με πιέζει για τις συναθροίσεις…χρόνια με πιέζει.. γενικά.. νομίζω .. μπορεί να με κάνει έξαλλη με μια ματιά της.. γιατί εγώ ξέρω τι κρύβει το βλέμμα.

Η δυναμική της σχέσης μητέρας και κόρης στο οικογενειακό πλαίσιο

Η μεγαλύτερη κόρη της οικογένειας έχει μετακομίσει στο εξωτερικό με τα παιδιά και τον άντρα της. Η μητέρα δηλώνει πολύ περήφανη για την μεγάλη της κόρη, επειδή, αν και έχει τόσες υποχρεώσεις βρίσκει χρόνο να μεταδίδει την «Αλήθεια» και να μοιράζει στον δρόμο το περιοδικό «Ξύπνα». Δηλώνει ότι με την μεγαλύτερη έχει καταφέρει να συνεννοείται καλύτερα.

Από τις συνεντεύξεις του τέταρτου ζευγαριού, ωστόσο, διαφαίνεται ότι η σχέση μητέρας και κόρης δεν έχει την ίδια ποιότητα που έχει η σχέση της μητέρας με την μεγαλύτερη κόρη.

Η γονεϊοποίηση της κόρης Δεν παρατηρήθηκαν στοιχεία γονεϊοποίησης της κόρης, παρά μόνο εκπεφρασμένη λύπηση για τον πατέρα εξαιτίας της απαξιωτικής συμπεριφοράς της μητέρας προς εκείνον, στοιχείο που δεν συνιστά γονεϊοποίηση.

5.5. Κοινά θέματα από τις συνεντεύξεις των θυγατέρων

Κακό εσωτερικευμένο αντικείμενο. Και οι τέσσερις κόρες έχοντας εσωτερικεύσει μόνο το κακό αντικείμενο δεν είναι σε θέση να διακρίνουν στις μητέρες τους την καλή της πλευρά. Η κόρη του πρώτου ζευγαριού εκφράζει την βεβαιότητα ότι ο ανταγωνισμός που εισπράττει από την μητέρα της εντάσσεται στο πλαίσιο της γενικότερης αντιζηλίας που εκδηλώνει για όλες τις γυναίκες και το αποδίδει στην σχέση που έχει με τις αδελφές της. Οι κόρες του δεύτερου και τέταρτου ζευγαριού έχουν εσωτερικεύσει τις μητέρες τους ως συναισθηματικά αποστασιοποιημένες φιγούρες, που τους έχουν προσφέρει κακής ποιότητας φροντίδα και προσοχή.

Ενδεχομένως, η πρωτοτυπία της έρευνας αυτής να είναι το γεγονός ότι παρατηρήθηκε μια ασύμμετρη παράθεση δυσάρεστων γεγονότων από τις κόρες σε σύγκριση με τις μητέρες, στις οποίες παρατηρείται μια έλλειψη αναγνώρισης ή μια άρνηση αποδοχής της ύπαρξης προβλημάτων στην σχέση με τις κόρες τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Οι γυναίκες είτε είναι κόρες, είτε είναι μητέρες, είτε είναι και τα δύο μαζί, αντιμετωπίζουν θέματα που έχουν σαν κοινό παρονομαστή τις συγκρούσεις, οι οποίες χαρακτηρίζουν και καθορίζουν την σχέση αυτή. Χωρίς ωστόσο, να γίνονται άμεσα αντιληπτές οι γενεσιουργές αιτίες αυτών των συγκρούσεων από τις ίδιες τις εμπλεκόμενες, ο βαθμός της σύγκρουσης αγγίζει συχνά την διαστροφή και την αυτοκαταστροφή.

Δεν θέλω να της μοιάσω. Η πρώιμη ελαττωματική σχέση μητέρας -βρέφους και το μετέπειτα άγχος του ευνουχισμού, ωθούν τις γυναίκες «να επιτίθενται στο σώμα τους, το οποίο έχουν ταυτίσει με την ενδοβεβλημένη μητέρα, ή στο μωρό τους, που θεωρούν προέκταση του εαυτού τους» (Weldon, 2015). Η ομολογία «*φοβάμαι μην της μοιάσω»,* ή «κοιτάζομαι στο καθρέφτη *και μου θυμίζω το πρόσωπο της… δεν μου αρέσω*» αποδεικνύει αυτήν ακριβώς την θεωρία.

Οι επιθετικές διαθέσεις του υποκειμένου που δεν εξωτερικεύονται, επειδή θα προκαλούσαν την αποστροφή του αντικειμένου, στρέφονται συχνά προς τον ίδιο τον εαυτό, με αποτέλεσμα να εκδηλώνεται κατάθλιψη και ταύτιση με το εσωτερικευμένο κακό αντικείμενο (Weldon, 1997).

Η ιστορία ζωής της κόρης εμπεριέχει την ιστορία της παιδικής ηλικίας της μητέρας. Σε ασυνείδητο επίπεδο η μητέρα προσδοκά από την κόρη της να της μοιάσει, να γίνει ίδια γυναίκα σαν κι αυτή, να αποκτήσει το ίδιο αξιακό σύστημα. Κάποια στιγμή, όταν η κόρη ολοκληρώσει με ομαλό τρόπο την αποκοπή από την μητέρα της και αν η μητέρα έχει διανύσει την δικής της εσωτερική απόσταση προς τον ιδανικότερο εαυτό της, υπάρχει ελπίδα αυτές οι δυο ψυχές να επανενωθούν σαν ώριμες γυναίκες και να αισθανθούν ξανά συνδεδεμένες με ένα βαθύ δεσμό, τον σημαντικότερο δεσμό στην ζωή της γυναίκας. Αν και οι γυναίκες αυτές, έχουν πτυχία πανεπιστημίων, εργάζονται και θεωρούν τους εαυτούς τους δομημένες προσωπικότητες, εν τούτοις διαβλέπει κανείς την άρρητη δυσκολία τους να αναγνωρίσουν τα βαθιά τους συγκρουσιακά συναισθήματα και να τα θέσουν σε προτεραιότητα χωρίς ενοχές, να ταυτίσουν τα συναισθήματα αυτά με τις εμπειρίες τους, να διαπραγματευτούν την ύπαρξη τους με εκείνη της μητέρας, χωρίς να πρέπει πρώτα να την αποδημήσουν και χωρίς να δηλώσουν τόσο έντονα το «δεν θέλω να της μοιάσω».

Η εμπειρία του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Προκύπτει ότι οι εντάσεις ανάμεσα στην μητέρα και την κόρη, σφραγίζουν και ισχυροποιούν την ίδια τη σημασία της έννοιας της μητρότητας σημαδεύοντας εφόρου ζωής αυτές τις δύο μοιραίες υπάρξεις. Οι συγκρούσεις ρητές ή άρρητες διαφέρουν σε βαθμό και σε βάθος, από άτομο σε άτομο και δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ότι η σχέση αγάπης- μίσους, υποστήριξης- απόρριψης, συναισθηματικής εγγύτητας-αποστασιοποίησης, βιώνεται και από τις δύο πλευρές με την ίδια ένταση ή με τον ίδιο τρόπο. Συνήθως, η κόρη αντιλαμβάνεται την μητέρα απορριπτική, ενώ η ίδια η μητέρα αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως καλή και λίγο αυστηρή. Ή ενώ η μητέρα εκφράζει παράπονο ότι η κόρη της δεν είναι ποτέ τρυφερή μαζί της, η κόρη αποκαλύπτει ότι δεν θυμάται την μητέρα της να την αγκάλιασε ποτέ. Κάποιες φορές, μάλιστα, δεν επιτρέπονται αυταπάτες αναφορικά με το είδος και το βάθος των συγκρούσεων.

Ενυπάρχει λοιπόν, μια επίπλαστη αίσθηση ανεξαρτησίας και αυτενέργειας, βασισμένη σε μια αντίφαση αμφιθυμικού τύπου, αφού από μικρές οι μητέρες τους τις προετοίμαζαν να γίνουν γνήσια αντίγραφα των δικών τους μοντέλων, ενίοτε και με τρόπο αυταρχικό, κακοποιητικό, επικριτικό ή απορριπτικό. Κι ενώ οι κόρες αντιστάθηκαν, οι ενοχές που εκπορεύονται από αυτήν την αντίσταση επιστρέφουν ως θυμός, ως οργή για την απονενοημένη συναισθηματική επένδυση προς την μητέρα, ή την αποεπένδυση από αυτήν. Μάλιστα, όσο πιο επώδυνη είναι η εμπειρία της ματαίωσης στις κόρες, τόσο απομακρύνονται από την ενσυναίθηση, που μπορεί να εκδηλώσει ένας άνθρωπος σε κάποιον άλλον και ειδικά σε κάποιον που τον έφερε στον κόσμο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η κόρη γίνεται σκληρή προς την μητέρα και αυτή η συμπεριφορά είναι απολύτως ανάλογη με τον βαθμό ματαίωσης της από εκείνη.

Η περίοδος της εφηβείας. Και οι τέσσερις κόρες δηλώνουν ότι η ψυχική απομάκρυνση από την μητέρα χρονολογείται από την εποχή της εφηβείας, δηλαδή της εποχή που οι ιδέες και οι επιθυμίες της κόρης αλλάζουν και πλέον η μητέρα χάνει τον έλεγχο και την επιρροή της. Η φιγούρα της μητέρας απομυθοποιείται και καυστική κριτική της κόρης ταράζει συθέμελα την μητέρα που δεν είναι ενημερωμένη ή που δεν έχει δομημένη αυτοεκτίμηση. Οι συνεντευξιαζόμενες δηλώνουν ότι οι εντάσεις εκείνη την εποχή ήταν καθημερινές.

Αναφορικά με την εφηβεία, οι διαμάχες ερμηνεύονται με όρους καθαρά ψυχοδυναμικούς, με την έννοια ότι η εφηβεία αποτελεί την περίοδο επαναδιαπραγμάτευσης του ανεπίλυτου οιδιπόδειου (Blum, 2010). Παλιά ζητήματα επιστρέφουν και ζητούν απάντηση, όμως οι αλλαγές στο σώμα, στην εμφάνιση και στην σκέψη, τοποθετούν το ζήτημα σε άλλη βάση (ibid). Επομένως, η αναζωπύρωση σε μια τόσο κρίσιμη περίοδο, σηματοδοτεί την φάση οριστικής διαμόρφωσης της ταυτότητας του ατόμου.

Είναι φανερό ότι οι και τέσσερις περιπτώσεις αναβίωσαν στη εφηβεία το οιδιπόδειο, χωρίς να συντελεστεί επίλυση, αφού η ταύτιση με την μητέρα εμποδίστηκε από την ίδια την μητέρα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Καθοριστικής σημασίας είναι η στάση των δύο γονέων, καθώς και η ποιότητα της σχέσης τους για την μικρή έφηβη. Στην προκειμένη περίπτωση των συνεντευξιαζόμενων θυγατέρων προκύπτει ότι κάποια αρνητικά οικογενειακά περιστατικά παγίωσαν την επαναστατημένη στάση και την αμφισβήτηση των θυγατέρων προς τις μητέρες τους. Εκτός από την κόρη του πρώτου ζευγαριού, η οποία έχει διακόψει εντελώς την επικοινωνία με την μητέρα της, οι άλλες τρεις έχουν την προοπτική της αλλαγής των ισορροπιών, προκειμένου να επαναπροσεγγίσουν τις μητέρες τους σε ένα πιο γυναικείο επίπεδο. Αυτή η προοπτική δίνει την δυνατότητα στην κόρη να αποδεσμευτεί από τις οιδιπόδειες ενοχές και από το ρόλο της κόρης και η σχέση με την μητέρα της να αποκτήσει ένα άλλο νόημα.

Ενδέχεται επίσης, να ξεκινήσει ένας νέος κύκλος ταύτισης με την μητέρα, ενώ η κατανόηση και η ενσυναίθηση μπορούν να γίνουν τα κυρίαρχα στοιχεία που θα χαρακτηρίζουν την νέα διάσταση στην σχέση τους.

Η μητέρα αντίπαλος. Οι τέσσερις κόρες αισθάνονται τις μητέρες τους «απέναντι» και όχι δίπλα τους. Αυτό ενδεχομένως να υποδηλώνει τον βαθμό επένδυσης της κόρης στην μητέρα -από την βρεφική ηλικία- και κατά συνέπεια την ματαίωση της κόρης, από εκείνη (Klein, 1932).

Οι οδυνηρές οιδιπόδειες εμπειρίες που έχουν μεσολαβήσει ενδέχεται να εμποδίσουν την κόρη να ξαναγυρίσει στη μητέρα και να ταυτιστεί μαζί της, ή να ταυτιστεί πλημμελώς, ενώ η μητρική φιγούρα συνεχίζει να είναι για την κόρη το «κέντρο του κόσμου», αλλά και το πρότυπο ετεροκαθορισμού της γυναικείας της υπόστασης (Χατζηανδρέου, 2016). Η κόρη προσδοκά συνεχώς την αποδοχή και την αγάπη άνευ όρων της μητέρας, ανεξάρτητα από την ηλικία, τις συνθήκες της προσωπικής της ζωής, τις κοινωνικές και διαπροσωπικές της σχέσεις, ή το αν έχει δημιουργήσει την δική της οικογένεια (Weldon, 2015).

Ενημέρωση στα σεξουαλικά ζητήματα. Και οι τέσσερις κόρες δηλώνουν ότι δεν ενημερώθηκαν από τις μητέρες τους για αυτά τα ζητήματα. Η έλλειψη ενημέρωσης από τις δικές τους μητέρες, διαιωνίζει ακριβώς το ίδιο στερεοτυπικό πατριαρχικό μοντέλο διαμόρφωσης γυναικείας υπόστασης, αλλά και το σπουδαιότερο, παρεμποδίζει την ταύτιση της κόρης με την γυναικεία υπόσταση της μητέρας, υποδεικνύοντας στην κόρη ότι η μητέρα δεν την αναγνωρίζει ως γυναίκα.

Επίσης, το ό,τι παρατηρούμε ότι δεν λαμβάνει χώρα καμία ενημέρωση μπορεί να δικαιολογηθεί αν η μητέρα έχει συγκεκριμενοποιήσει τους φόβους της περί των σεξουαλικών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ζητημάτων και προσπαθεί να προλάβει κάτι «αρνητικό». Δηλαδή με άλλα λόγια η μη ενημέρωση αποκτά σημασία πρόληψης του αρνητικού συμβάντος της εμπλοκής της κόρης στη σεξουαλική ζωή. Η κόρη μιλάει απαξιωτικά για την έλλειψη ενημέρωσης από την μεριά της μητέρας της. Και ενώ και ο πατέρας είναι συντριπτικά απών από αυτή την διαδικασία, η κόρη μοιάζει να αποδέχεται αυτή την απουσία δικαιολογώντας τον με τρυφερότητα, σαν να μην θεωρεί ότι είναι πατρικό καθήκον η ενημέρωση της για την σεξουαλική της ζωή. Η μη ενημέρωση της κόρης από την μητέρα σε ό,τι αφορά την σεξουαλικότητα, ή η παραπληροφόρηση σχετικά με το ζήτημα, ματαιώνει την κόρη, γιατί δεν της επιτρέπει να ταυτιστεί με την γυναικεία υπόσταση της μητέρας (Weldon, 1997).

Η κόρη έχει ανάγκη από την μητέρα να της επιτρέψει να είναι σεξουαλικά ενεργό άτομο, προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τα οιδιποδειακά άγχη και τις συνοδές ενοχές (McDougal, 1986). Αυτό συμβαίνει μόνο όταν η μητέρα έχει δεχθεί ενημέρωση από την δική της μητέρα και έχει αποενοχοποιηθεί για την σεξουαλικότητα της, τόσο οιδιποδειακά όσο και κοινωνικά, ξεπερνώντας τις οιδιπόδειες αναστολές. Στην αντίθετη περίπτωση ακόμα και δια της σιωπής, «εκπαιδεύει» την κόρη στην μη εξοικείωση με την σεξουαλικότητα και την ερωτική επαφή με το άλλο φύλο, αλλά και στην απομάκρυνση από την βαθύτερη έννοια του γυναικείου εαυτού. Η μη κατάρριψη των πατριαρχικών στερεοτύπων απλά διαιωνίζουν το πατριαρχικό μοντέλο οικογένειας, μέσα στο οποίο η γυναίκα ασφυκτιά (Kristeva & Clement, 2001).

Η επικοινωνία μεταξύ τους- Η «δική τους » γλώσσα. Αναφορικά με την επικοινωνία ανάμεσα στην μητέρα και τη κόρη, δεν υπήρχε από την αρχή στις ερωτήσεις των συνεντεύξεων. Η κόρη του πρώτου ζευγαριού, της οποίας η συνέντευξη προηγήθηκε χρονικά των υπολοίπων, έθιξε την πολύ βασική παράμετρο της νοηματοδότησης των λέξεων δίνοντας μου την ιδέα να ερευνήσω την «γλώσσα» που αναπτύσσεται ανάμεσα στις δύο γυναίκες και που φανταζόμουν ότι αντικατοπτρίζει την σχέση τους, δηλαδή να ερευνήσω περισσότερο το πώς λέγεται κάτι παρά το τι λέγεται. Πράγματι, εντάσσοντας την ανάλογη ερώτηση στις συνεντεύξεις, υπήρξαν απαντήσεις που επιβεβαίωναν την αρχική μου εντύπωση. Οι κόρες δήλωσαν ότι υπάρχει ένα συγκεκριμένο ύφος ομιλίας της μητέρας, το οποίο κρύβει ένα συναίσθημα μη αποδοχής και που γίνεται άμεσα αντιληπτό από την κόρη, η οποία με την σειρά της ανταποκρίνεται ανάλογα, δηλαδή ή με αμυντική/ επιθετική εγρήγορση, ή με διαλογιστική υπομονή ή ακόμα και με υπεκφυγή/ διαφυγή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Το συμπέρασμα είναι, ότι το ύφος ομιλίας, με το οποίο η μητέρα εκφράζει την δική της αβεβαιότητα, αμφιβολία, ή ακόμα και την απόρριψη απέναντι στις ενέργειες της κόρης της, οικειοποιείται και αντικειμενοποιείται από την κόρη, με αποτέλεσμα να βιώνει μια εμπειρία για την οποία δεν έχει απτές αποδείξεις, αλλά βασίζεται μόνο σε υποουδικά μηνύματα. Η παραγλώσσα ωστόσο, ανάμεσα στην μητέρα και στην κόρη, παραπέμπει τόσο στην δυνατότητα που η γλώσσα προσφέρει στην ποιότητα της επικοινωνίας, όσο και στην γένεση παρεξηγήσεων και παρερμηνειών, οι οποίες συχνά δεν ξεδιαλύνονται και οδηγούν σε διαμάχες, από τις οποίες πληγώνονται και οι δυο. Το αποτέλεσμα είναι οι κόρες να θεωρούν ότι για τις μητέρες τους είναι μπελάς, ενώ οι μητέρες να θεωρούν ότι οι κόρες τους βλέπουν στα πρόσωπά τους κάποιες που δεν αισθάνονται συμπόνια.

Ο ρόλος του πατέρα. Και στις τέσσερις κόρες παρουσιάζεται ελλειμματικός ο τρόπος με τον οποίο συνέλαβαν ψυχονοητικά «την συνύπαρξη τριών όντων: του εαυτού ως ξεχωριστού όντος, της μητέρας και του πατέρα, ο οποίος πατέρας, μέσω του συμπλέγματος ευνουχισμού, γίνεται ο τρίτος, ως ο φέρων, αντίθετα από τη μητέρα, το πέος- φαλλό και ως εκ τούτου ριζικά διαφορετικός από αυτή» όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Χατζηανδρέου (2016).

Ο πατέρας δεν κατάφερε να εισχωρήσει στην εξαρτητική και συγχωνευτική σχέση μητέρας και κόρης και να κατακτήσει την Τρίτη Θέση (Green, 2009), παρατείνοντας την διάρκεια της συγχώνευσης της κόρης με την μητέρα της. Η αδυναμία αυτή του πατέρα δεν διευκόλυνε την διαδικασία αποχωρισμού και εξατομίκευσης (Mahler, 1961) και δεν ρύθμισε την αμφιθυμία στην δυαδική σχέση μητέρας- κόρης (Winnicott, 1972).

Η κακή συζυγική σχέση των γονέων καθόρισε τα παιδικά και εφηβικά χρόνια των τριών τουλάχιστον θυγατέρων. Αυτό συνιστά ακόμα ένα στοιχείο, το οποίο καταδεικνύει στα τρία από τα τέσσερα ζευγάρια, την εξαρτημένη και συγχωνευτική δυαδική σχέση της κόρης με την μητέρα, σχέση από την οποία απουσιάζει παντελώς η εκτίμηση, η αγάπη και ο σεβασμός της μητέρας προς τον πατέρα της κόρης της. Και στις τέσσερις κόρες συναντάμε συναισθήματα λύπης και οίκτου για τον πατέρα.

Το συναίσθημα του οίκτου δημιουργεί σύγχυση και οιδιπόδειες ενοχές στην κόρη αναφορικά με το πώς αντιλαμβάνεται τον ρόλο της απέναντι σε έναν αδύναμο πατέρα, που δεν της επιτρέπει να στραφεί σε εκείνον (Freud, 1961), αλλά είναι ακόμα ένα θύμα της μητέρας, όπως εκείνη. Από την άλλη όμως, ωθεί την κόρη σε μια άτυπη σιωπηρή συμμαχία με τον πατέρα για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις ματαιώσεις από την μητέρα. Όταν η κόρη ματαιώνεται από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

την μητέρα στρέφεται στον πατέρα (Freud, 1961) ο οποίος και στις τέσσερις περιπτώσεις κρατά μια παθητική έως ουδέτερη στάση αναφορικά με τις εντάσεις στην σχέση μητέρας και κόρης. Από τις συνεντεύξεις των θυγατέρων, αντιλαμβάνεται κανείς, ότι οι πατέρες δεν επιθυμούν να εμπλακούν σε μια άνιση διαμάχη από την οποία γνωρίζουν εκ των προτέρων ότι θα βγουν χαμένοι. Ενδεχομένως, να κολακεύονται από την αγάπη των θυγατέρων και να μην αντιλαμβάνονται τον σιωπηρό πόνο της κόρης για την μη λειτουργική και ικανοποιητική σχέση με τη μητέρα τους. Ωστόσο, θλίβονται όταν η κόρη και η μητέρα συγκρούονται και ωθούν με τον τρόπο τους τη κόρη να αναλάβει την ευθύνη να εξομαλύνει τις συγκρούσεις στην οικογένεια. Εδώ, δηλαδή βλέπουμε την εμπλοκή της κόρης από τον ίδιο τον πατέρα, ο οποίος χρησιμοποιεί την σαγηνευτική σχέση που έχει μαζί της, προκειμένου να διατηρείται η ομοιόσταση της οικογένειας.

Αναφορικά με τα αμφιθυμικά αισθήματα για την μητέρα διαφαίνεται μια σύγχυση σχετικά με το τι ακριβώς προσδοκά η κόρη και από τι ματαιώνεται. Αν εξαιρέσουμε την περίπτωση του πρώτου ζευγαριού, όπου η κόρη προσάπτει στην μητέρα αρκετές ενέργειες που την έχουν βλάψει ψυχικά, στις υπόλοιπες περιπτώσεις δεν φαίνεται καθαρά ποια είναι η αιτία της συγκρουσιακής σχέσης. Με βάση τα λεγόμενα των θυγατέρων η σκέψη κατευθύνεται στο ό,τι οι κόρες δεν έχουν συγχωρέσει τις μητέρες τους για την δυσλειτουργική σχέση με τους συζύγους και πατέρες τους. Συμπεραίνουμε επομένως, ότι η κόρη ταυτιζόμενη με τον πατέρα της, αναλαμβάνει τον ρόλο της τιμωρού για όσα εκείνος βιώνει στην σχέση με την μητέρα της και αυτό είναι αρκετό για να επαναστατήσει για λογαριασμό του.

Συχνά παρατηρείται η κόρη να αναλαμβάνει το ρόλο της τρίτης γυναίκας ανάμεσα στο ζευγάρι, αναζωπυρώνοντας το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, που θέλει την κόρη ανταγωνίστρια της μητέρας της στην διεκδίκηση του πατέρα (Freud, 1996), ενώ συνεχίζοντας να αισθάνεται κοντά στον πατέρα τροφοδοτεί την αναζωπύρωση του οιδιπόδειου και μαζί με τον πατέρα να αντιστρατεύονται την μητέρα, ο κάθε ένας βέβαια για δικούς του λόγους. Παράλληλα, η θεωρία της μίμησης του Girard (2015), εξηγεί με όρους κοινωνικής ψυχολογίας το επίπεδο του ανταγωνισμού δύο ατόμων που διεκδικούν την προσοχή και την αποκλειστικότητα κάποιου άλλου, στην προκείμενη περίπτωση του πατέρα.

Κριτική για την γονική ικανότητα της κόρης. Στην αποστροφή του λόγου τους οι μητέρες ασκούν κριτική στις κόρες τους για το πώς μεγαλώνουν τα παιδιά τους. Το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει είναι ότι η μητέρα επιθυμεί να φορτώσει με ενοχές την κόρη της για τον τρόπο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

που υπάρχει σαν μητέρα. Το δεύτερο στοιχείο που προκύπτει είναι ότι συνήθως οι μητέρες που κρίνουν έντονα τον τρόπο που ασκεί η κόρη τα μητρικά της καθήκοντα, είναι οι μητέρες που δεν έχουν μια ομαλή επικοινωνιακή σχέση με την κόρη. Βλέπουμε δηλαδή, την μητέρα αποστασιοποιημένη από τις μητρικές δεσμεύσεις, να χειρίζεται διαφορετικά τον ρόλο της γιαγιάς και να κρίνει με δυσπιστία ή τουλάχιστον με σκεπτικισμό το πώς η κόρη ασκεί τα μητρικά της καθήκοντα. Οι μητέρες συχνά, χρησιμοποιούν τα εγγόνια τους για να επικρίνουν τις κόρες τους, όχι γιατί θέλουν να διορθώσουν τα ενδεχόμενα λάθη που διαπράττουν οι κόρες σαν μητέρες, αλλά για να ωθήσουν τις κόρες τους στην ίδια δυσάρεστη θέση που θεωρούν ότι τις έχουν φέρει εκείνες με το να τις αμφισβητούν. Τότε συμβαίνει ένα είδος άτυπου διαγωνισμού γονικής ικανότητας, που καθιστά την κόρη αδύναμη και ευάλωτη. Πρόκειται για την τελευταία σταγόνα που κάνει το ποτήρι να ξεχειλίσει. Η κόρη αντιδρά με επιθετικότητα, διότι αισθάνεται ανάξια και της δημιουργείται για άλλη μια φορά η εντύπωση ότι έχει την μητέρα απέναντι και όχι πλάι της, σαν αντίπαλο.

Η δυναμική της σχέσης μητέρας και κόρης στο οικογενειακό πλαίσιο. Εκτός από την κόρη του πρώτου ζευγαριού, η οποία αισθάνεται προδομένη και από τους δύο γονείς, οι υπόλοιπες τρεις έχουν συμμαχήσει με τον πατέρα και περιγράφουν την ευκολία στην επικοινωνία μαζί του, εκδηλώνοντας μια φιλική οικειότητα. Η συναισθηματική απόσταση που δηλώνουν ότι έχουν με τις μητέρες τους οφείλεται στην διεκδίκηση του ανδρικής φιγούρας που έχει δύο ρόλους, του πατέρα των θυγατέρων και του συντρόφου της μητέρας.

5.6. Κοινά θέματα από τις συνεντεύξεις των μητέρων

Μη ανάληψη ευθύνης με σαφή τρόπο. Οι συνεντεύξεις των μητέρων εσκεμμένα ακολούθησαν τις συνεντεύξεις των θυγατέρων. Κατά την διάρκεια της αυτοαποκάλυψης παρατηρήθηκε ότι δεν αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις σχέσεις με τις κόρες τους, με σαφή τρόπο, αγνοώντας ότι ουσιαστικά την ευθύνη για την λειτουργικότητα ή μη λειτουργικότητα μιας σχέσης, φέρουν και τα δύο μέλη της σχέσης.

Δεν έχουν να πουν πολλά για τις κόρες τους. Η συνέντευξη της κάθε κόρης μετρά πολλές σελίδες με συλλογισμούς, γνώμες, συναισθήματα, αφηγήσεις γεγονότων από την παιδική ηλικία και εφηβική ηλικία, από στιγμές που η μητέρα τις έχει πικράνει ή τις έχει παρηγορήσει. Αντίθετα, οι μητέρες δεν έχουν να πουν πολλά για τις κόρες τους. Θα αποφύγουν να μιλήσουν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

για την ποιότητα της σχέσης τους, απομειώνοντας την ένταση στα γεγονότα ή προσπαθώντας να αυξήσουν τον βαθμό αποτελεσματικότητας της γονικής τους ικανότητας.

Οι τέσσερις μητέρες οδηγούνται από τους αμυντικούς μηχανισμούς της άρνησης και της απώθησης και συμπεριφέρονται σαν να μην συμβαίνει κάτι αρνητικό ανάμεσα σε εκείνες και στις κόρες τους. Ό,τι τους προκαλεί αναστάτωση παραπέμπεται στο ασυνείδητο μέσα από τις διαδικασίες της άρνησης και της συγγενούς διεργασίας του αμυντικού μηχανισμού της απώθησης. Ο Freud (1978), διαπίστωσε ότι δεν πρόκειται για απλούς μηχανισμούς άμυνας, καθώς βρίσκονται στο κέντρο όλων των υπολοίπων αμυντικών μηχανισμών.

Από την άλλη μεριά ο Jung (1921), ισχυρίστηκε ότι η επιλογή της ενεργοποίησης των δύο αυτών μηχανισμών είναι συνειδητή, επειδή βοηθά το άτομο να αντιμετωπίσει όσα το δυσχεραίνουν.

Ωστόσο, η παράταση της άρνησης της πραγματικότητας για μεγάλο χρονικό διάστημα εμποδίζει το άτομο να αναγνωρίσει, να διαχειριστεί και να δράσει αποτελεσματικά (Freud, 1978). Το συγκεκριμένο στοιχείο το συναντάμε στα λεγόμενα των τεσσάρων μητέρων, με αποτέλεσμα τα μέλη της οικογένειας να προσποιούνται και να συμπεριφέρονται για χρόνια σαν να μην συμβαίνει τίποτα.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των ατόμων, στα οποία λειτουργούν οι μηχανισμοί αυτοί είναι η υποτίμηση της σοβαρότητας ενός γεγονότος και των συνεπειών του και η επιθυμία αποφυγής κάθε είδους ευθύνης σχετικά με αυτό. Συναντάμε τις μητέρες του πρώτου, του δεύτερου και του τρίτου ζευγαριού να υποτιμούν τις εκρήξεις των θυγατέρων τους και να τις αποδίδουν σε εξωγενείς παράγοντες, δηλαδή παράγοντες που δεν έχουν σχέση με την γονική τους ικανότητα.

Το αξιοσημείωτο είναι ότι, αυτές οι ίδιες μητέρες όταν αναφέρονται στο άλλο παιδί, με το οποίο θεωρούν ότι έχουν καλύτερη επικοινωνία, μοιάζει να έχουν να πουν περισσότερα. Παρατηρείται, επομένως, ότι η μητέρα αποφεύγει την αυτοαποκάλυψη για μια δυσλειτουργική σχέση, ενώ αντίθετα είναι πρόθυμη να κάνει συζήτηση για την βατή σχέση που έχει με το άλλο παιδί της οικογένειας. Η συγχωνευτική σχέση της μητέρας με το ένα από τα παιδιά, συχνά το μεγαλύτερο αφήνει κενό χώρο, τον οποίο καταλαμβάνει ο πατέρας (Botella & Botella,2005).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η μητέρα παραμένει κόρη. Το επόμενο κοινό στοιχείο είναι ότι όλα τα παραπάνω καταρρίπτονται όταν η συζήτηση περιστρέφεται στην πατρική της οικογένεια, στους δικούς της γονείς και ειδικά στην δική της μητέρα. Τότε μεταμορφώνεται σε κόρη και η γλώσσα του σώματος μαρτυρά ότι στην συζήτηση συμμετέχουν η μνήμη, τα ανικανοποίητα συναισθήματα που κουβαλάει μέσα της και που προσδίδουν νοσταλγία και συγκίνηση στην χροιά της φωνής της.

Επομένως, θα ήταν εύλογο να αναφερθεί σαν συμπέρασμα ότι η μητέρα παραμένει σε όλη της την ζωή μια κόρη ευχαριστημένη ή δυσαρεστημένη από την σχέση με την δική της μητέρα και αυτό επηρεάζει σε απόλυτο βαθμό την σχέση που θα αναπτύξει με την δική της κόρη.

Ναρκισσιστικό τραύμα. Οι τρεις μητέρες μην έχοντας ένα σαφές μητρικό μοντέλο βιώνουν την γέννηση των παιδιών τους ως ναρκισσιστικό τραύμα και ως βάρος.

Τα ελλειμματικά μητρικά μοντέλα δεν συνιστούν ομαλή εξέλιξη της αποφόρτισης της υπερσυσσωρευμένης λιβιδούς. Ειδικότερα στην περίπτωση της μητέρας του πρώτου ζευγαριού είναι έκδηλη η εσωτερίκευση παραμορφωμένων αντικειμένων (μεγαλύτερες αδελφές), τα οποία παρέμειναν παραμορφωμένα στον ψυχισμό της, εμποδίζοντας την να επενδύσει σε αντικείμενα διαφορετικής σημασίας και θέσης (Klein, 1932).

Η γυναίκα, που βιώνει με ναρκισσιστικό τρόπο τον μητρικό της ρόλο, είναι μια μητέρα ευάλωτη, που δεν ενδιαφέρεται επί της ουσίας για τους άλλους, αλλά σχετίζεται με «εαυτοαντικείμενα» (Kohut, 1968), που τροφοδοτούν τον αυτοθαυμασμό και την αυτοαποδοχή της (Χριστοπούλου, 2008). Η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, η οιδιπόδεια αποστροφή της κόρης επειδή δεν της διέθεσε πέος, το οιδιπόδειο μίσος της κόρης προς εκείνη, συνιστούν ναρκισσιστικά τραύματα, που της θυμίζουν την πλασματική αίσθηση της προσωπικής τελειότητας (Μπακιρτζόγλου, 2013). Η απειλή που αισθάνεται η ναρκισσιστική μητέρα όταν μεγαλώνει ένα πλάσμα που μπορεί να γίνει πιο ικανό από την ίδια, οδηγεί την μητέρα στην καταστρατήγηση κάθε κώδικα καλής επικοινωνίας και προκαλεί οιδιπόδειες συγκρούσεις. Πρόκειται γι' αυτό το οποίο ο Freud ονόμασε ναρκισσισμό των μικρών διαφορών, δηλαδή μικρές διαφορές μεταξύ «ομοίων», δημιουργούν μεγάλες πολώσεις. (ibid). Σαν αποτέλεσμα το οιδιπόδειο μένει ανεπίλυτο εφόρου ζωής.

Η κόρη αντίπαλος. Από τις αναφορές των τεσσάρων ζευγαριών μητέρα και κόρης, διαπιστώνεται ότι οι σχέσεις με τους άλλους, ακόμα κι αν αυτοί οι άλλοι είναι τα παιδιά τους,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

το συναίσθημα της αγάπης φιλτράρεται από τον οιδιπόδειο ανταγωνισμό, και την επιθετικότητα που βασίζεται στον οιδιπόδειο φθόνο και μίσος, συναισθήματα που επηρεάζουν τις σχέσεις μητέρας και κόρης, σε ακραίο βαθμό. Ο συνδυασμός αυτών των συναισθημάτων αλλοιώνει την αμεσότητα της έκφρασης της μητρικής αγάπης, από την μητέρα. Η δε κόρη, αμφιβάλλει για τα βαθιά αισθήματα της μητέρας για εκείνη, ενώ αντιλαμβάνεται ότι δεν την αποδέχεται όπως είναι, αλλά επιθυμεί να την αλλάξει παρεμβαίνοντας στις επιλογές της.

Η μητέρα που αντιλαμβάνεται ότι η σχέση με την κόρη της είναι δυσλειτουργική, εκδηλώνει την τάση να εγκαταλείπει την σχέση αυτή. Συχνά αποστασιοποιείται συναισθηματικά και θεωρεί χαμένη υπόθεση την όποια προσπάθεια επαναπροσέγγισης της κόρης.

Η ικανότητα της μητρικής αγάπης. **Η γονική ικανότητα**. Είχα αρκετές στιγμές την αίσθηση ότι η μητρική αγάπη ίσα ίσα που διακρινόταν στα λεγόμενα αυτών των γυναικών, ενώ αντίθετα κυριαρχούσε ο ανταγωνισμός και η επιθυμία για επικράτηση. Μπορεί να είναι θλιβερή αυτή η διαπίστωση, ειδικότερα όταν σε όλη μας την ζωή μαθαίνουμε ότι η φιγούρα της μητέρας ταυτίζεται με το ιδανικό και το ιδεώδες, αλλά δυστυχώς, συνιστά πλευρά της ζώσας πραγματικότητας. Δεδομένου ότι η αγάπη είναι ικανότητα εξάγεται το συμπέρασμα ότι η απόκτηση αυτής της ικανότητας είναι προϊόν πολλών και πολύπλοκων παραμέτρων, οι οποίες εσωτερικεύονται αν και εφόσον υπάρχουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Κοινό σημείο σε πολλούς θεωρητικούς της ψυχανάλυσης είναι ότι η μητρική αγάπη, η αγάπη χωρίς ανταλλάγματα και υποχρεώσεις, καθορίζει αποφασιστικά την οργάνωση του ψυχικού οργάνου, καθώς και την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του ατόμου. Η ύπαρξη μιας «επαρκώς καλής μητέρας» όπως την ευαγγελίζεται ο Winnicott (1945), αλλά και η τριαδική σχέση με τον πατέρα, ο οποίος συμβάλλει στην επίλυση του οιδιπόδειου, είναι ίσως, με όρους ψυχοδυναμικής/ψυχαναλυτικής θεώρησης, τα μοναδικά όπλα που έχει ο άνθρωπος στην φαρέτρα του, προκειμένου να ζήσει μια υγιή, λειτουργική και δημιουργική ζωή.

Οι μητέρες του πρώτου, του δεύτερου, και τέταρτου ζευγαριού έχουν κοινές βρεφικές και νηπιακές εμπειρίες, αφού δεν βίωσαν εμπειρίες ασφάλειας και ζεστασιάς κατά την βρεφική και πρώιμη παιδική ηλικία. Η εσωτερίκευση της μητρικής φροντίδας έμεινε ατελής και ανολοκλήρωτη, ενώ και οι τέσσερις γυναίκες δηλώνουν την απουσία της μητέρας στην κρίσιμη ηλικία των πρώτων χρόνων ζωής με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ενώ και ο παιδικός τους εαυτός χαρακτηρίζεται ως ανασφαλής, μπερδεμένος. Αν η μητέρα δεν έχει εσωτερικεύσει το καλό αντικείμενο της δικής της μητέρας, δεν είναι σε θέση να βοηθήσει την κόρη να ταυτιστεί μαζί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

της. Η διαχείριση του μητρικού ρόλου γίνεται αποσπασματικά και όχι σε ουσιαστικά, όπως η συμβολική συγχώνευση, δηλαδή η σταθερή στοργή της μητέρας προς την κόρη της. (Weldon, 2015).

Η ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα. Το κορίτσι αναβιώνει συνεχώς το φόβο ότι η μητέρα της επιθυμεί να την εξοντώσει εξ αιτίας της οιδιπόδειας επιθυμίας για το πατέρα. Ας θυμηθούμε την McDougall (1986) και την τοποθέτησή της αναφορικά με την προσοχή που η μητέρα οφείλει να δώσει στις ενοχές που επιβάλλονται από το κοινωνικό πλαίσιο και αφορούν την ούρηση, την αφόδευση, τον αυνανισμό και γενικότερα τα σεξουαλικά ζητήματα, που απασχολούν το παιδί. Αν η μητέρα παρεμποδίσει την παιδική ή εφηβική έκφραση σεξουαλικότητας της κόρης της, διατηρεί το οιδιπόδειο ανεπίλυτο. Με άλλα λόγια, το κορίτσι βιώνει κάτι ανάλογο με το άγχος του ευνουχισμού που βιώνει το αγόρι και που ασυνείδητα βιώνεται σαν θάνατος (McDougall, 1986).

5.7. Συμπεράσματα

Στην παρούσα ερευνητική εργασία αναδεικνύονται οι δυσλειτουργίες στην σχέση μητέρας και κόρης, άλλες φορές εξαιρετικά έντονες και άλλες φορές περισσότερο διαχειρίσιμες. Οι οιδιπόδειες συγκρούσεις που διαδέχονται τις προβληματικές πρώιμες σχέσεις αντικειμένου και η κατάληξη του οιδιπόδειου γενικότερα, ως ανεπίλυτου ζητήματος, συγκαταλέγονται στην κατηγορία των δυσλειτουργιών που δύσκολα αυτές οι δυο γυναίκες διαχειρίζονται. Αντίθετα, οι εν δυνάμει δυσλειτουργικές πτυχές της σχέσης μητέρας και κόρης αποσοβούνται όταν η μητέρα δεν λειτουργεί σαν «ανένδοτη επιφάνεια», αλλά επιδεικνύει διάθεση εμπερίεξης των επικοινωνιακών δυσκολιών με την κόρη της, κρατώντας μια μετριοπαθή στάση και μια λιγότερο ανταγωνιστική θέση, όπως στην περίπτωση της μητέρας του τρίτου ζευγαριού που αποδεικνύεται ότι η ανυπαρξία ανταγωνιστικής διάθεσης απέναντι στην κόρη της - συνειδητοποιημένα ή μη - εμποδίζει την κόρη να εκφράσει σε έντονο βαθμό τις όποιες ασυμφωνίες. Όταν η μητέρα δεν δίνει τροφή στην οιδιπόδεια ανταγωνιστικότητα της κόρης μετριάζονται δραστικά οι συγκρούσεις μεταξύ τους.

Επομένως, η εξομάλυνση των οιδιπόδειων δυσλειτουργιών επιτυγχάνεται μόνο αν και εφόσον η μητέρα συνειδητοποιήσει τα κληρονομημένα κομμάτια του γυναικείου της οιδιπόδειου ψυχισμού και καταστήσει τον εαυτό της ασπίδα στην αναπαραγωγή του μοντέλου πατριαρχικής καταπίεσης, εκμεταλλευόμενη την ευεργετική συμβολή της συμβουλευτικής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ψυχοθεραπείας (Μαλικιώση, 2012). Μόνο τότε μπορεί να τοποθετηθεί υπεύθυνα μέσα στο μητρικό της ρόλο.

Σύμφωνα με τον Jung (1998), κάθε κόρη «φέρει εντός» την μητέρα της, μέχρι να γίνει η ίδια μητέρα και να εμπεριέξει την κόρη της. Γι' αυτό τον λόγο, οι μηχανισμοί άμυνας της σχάσης και της προβλητικής ταύτισης (Klein, 1932), αλλά και η επίλυση ή μη του οιδιπόδειου, όπως επίσης και η εξατομικευμένη αναζήτηση της ταυτότητας της γυναίκας ως μητέρας, είναι οι παράγοντες που θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό, το παρόν και το μέλλον της ισχυρής και θεμελιώδους σχέσης με την κόρη της.

Στην πορεία της κοινής τους ζωής, μητέρα και κόρη δεν θα συναντήσουν πολλές κομβικές και κρίσιμες περιόδους επαναδιαπραγμάτευσης των κωδικών της επικοινωνίας τους και κατά συνέπεια και της σχέσης τους. Το αν θα επωφεληθούν από αυτές τις λίγες ευκαιρίες, προκειμένου να επουλώσουν τα τραύματα η μια της άλλης, θα εξαρτηθεί από το αν είναι πρόθυμες να αναλάβουν, η κάθε μια ξεχωριστά τις ευθύνες της σχέσης τους, αλλά και από το αν είναι πρόθυμες να καταστρέψουν το καθρέφτη που βρίσκεται ανάμεσά τους, ώστε να καταλαγιάσει η συνεχής και αμοιβαία επώδυνη υπενθύμιση των ματαιώσεων, που έχουν υποστεί μέσα στα χρόνια και οι δύο από τις μητέρες τους. Στην μετέπειτα ζωή τους μπορεί αυτές οι δύο γυναίκες να μην βρεθούν ποτέ αυθεντικά η μια κοντά στην άλλη, ενώ οι ανομολόγητες διαψεύσεις από τον όποιον χειρισμό του ρόλου τους ενδέχεται να είναι ακόμα ένα εμπόδιο στην εκδήλωση της αγάπης τους. Τι περιμένει η κόρη από την μητέρα, αν όχι την συνετή διαχείριση του μητρικού της ρόλου και την άνευ όρων αποδοχή και αγάπη, με υπευθυνότητα και συνέπεια.

Είναι βέβαιο, ότι η περίοδος της εφηβείας αποτελεί την πρώτη επαναδιαπραγμάτευση της οιδιπόδειας σχέσης ανάμεσα στην κόρη και στην μητέρα, που σύμφωνα με τα νέα δεδομένα που θέτει η έφηβη κόρη, μπορεί να αποδειχθεί μια αληθινή ευκαιρία επαναπροσέγγισης, αναθέρμανσης ή επαναξιολόγησης των συνθηκών, κάτω από τις οποίες η αγάπη τους δεν βρήκε μέχρι τώρα το δρόμο της επικοινωνίας και της αμιγούς αλληλεπίδρασης με όρους "φυλετικής" αλληλεγγύης. Από τις συνεντεύξεις των θυγατέρων στην παρούσα εργασία αναδείχτηκε ότι στην εποχή της εφηβείας η κόρη αν και αγαπάει την μητέρα της δεν μπορεί να της το εκφράσει. Εμποδίζεται από πολλά παρελθοντικά απωθημένα συναισθήματα και ασυνείδητες εμπειρίες, που δυσχεραίνουν την έκφραση θετικών συναισθημάτων με αποτέλεσμα οι δύο γυναίκες να βιώνουν την μη λειτουργικότητα της σχέσης τους. Σε αυτή την συγκεκριμένη περίοδο χρειάζεται η μητέρα να αντιμετωπίσει την κόρη της όπως θα ήθελε να την είχε αντιμετωπίσει και μεταχειριστεί η δική της μητέρα. Η αναβίωση των δυσάρεστων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

οιδιπόδειων εμπειριών με όρους ψυχανάλυσης, ενδεχομένως να βοηθούσε την μητέρα στην προσέγγιση της κόρης της.

Η αμέσως επόμενη περίοδος επαναδιαπραγμάτευσης της σχέσης τους μετά την εφηβεία της κόρης, αρχίζει με την ηλικιακή γήρανση των δύο γυναικών, η οποία επιφέρει αλλαγές στους ρόλους και διαφορετική θέαση της σχέσης τους, ενώ αυτό μπορεί να τις μετατοπίσει προς μια ελαστικότερη και συγκαταβατικότερη συμπεριφορά της μιας προς την άλλη, ειδικότερα αν η μητέρα αντιμετωπίζει ζητήματα υγείας. Τότε, συμβαίνει κάτι μαγικό και η γυναίκα που ήταν κάποτε η μητέρα γίνεται κόρη, ενώ η γυναίκα που ήταν κάποτε κόρη γίνεται η μητέρα. Έχοντας μέσα τους μια κόρη που αναζητά την μητέρα της, ενδέχεται να ομολογήσουν με πράξεις, όσα δεν είπαν ποτέ με λέξεις. Μπορεί να έρθουν κοντά, συμβαδίζοντας και συνοδεύοντας η μια την άλλη πίσω στην αρχή, στην συμβολική αφετηρία της σύλληψης και της γέννησης της κόρης, που τώρα είναι μητέρα του εαυτού της.

Εν κατακλείδι, η συγκρουσιακή σχέση της μητέρας με την κόρη της παραμένει ενεργή μέσα στο χρόνο, όπως ενεργές παραμένουν και οι αιτίες των συγκρούσεων αυτών. Συχνά οι αντιθέσεις τους δεν αμβλύνονται, αντίθετα υποβόσκουν άρρητες, ανεκδήλωτες λόγω της πολυπλοκότητας και της αίσθησης ματαιότητας ότι η επικοινωνία αναμεσά τους δεν μπορεί να γίνει καλύτερη. Στην ψυχοδραματική εναλλαγή ρόλων, όπου η μητέρα είναι και κόρη, ενώ η κόρη είναι και μητέρα, η κάθε γυναίκα έχει από την μητέρα της, τις ίδιες προσδοκίες που έχει η κόρη της από εκείνη. Αν ήταν ποίημα θα είχε σταυρωτή ομοιοκαταληξία με δραματικό, θεατρικό περιεχόμενο. Δεν είναι όμως ποίημα, αλλά σχέση της ζώσας πραγματικότητας και όπως κάθε ανθρώπινη σχέση χρειάζεται η υπεύθυνη συνδρομή και των δύο μερών, προκειμένου να τείνουν προς την βελτίωση. Οι δύο αυτές γυναίκες μπορούν να είναι υπερήφανες για τα γυναικεία προνόμια που τους χάρισε η φύση, αρκεί να αποδεχτούν την αναγκαιότητα της αυτοεπίγνωσης και της ψυχανάλυσης των σκοτεινών κομματιών της ύπαρξης τους.

5.8. Πρακτική Εφαρμογή/ αξιοποίηση των ευρημάτων της έρευνας

Το ενδιαφέρον και η πιθανή πρωτοτυπία της παρούσης ερευνητικής εργασίας ενδεχομένως να έγκειται στο ό,τι για πρώτη φορά γυναίκες αποκαλύπτουν τα δυσλειτουργικά κομμάτια της σχέσης τους με τις μητέρες τους ή τις κόρες τους, χωρίς να βρίσκονται σε ψυχοθεραπευτικό πλαίσιο. Η εξοικείωση με ένα ξένο άτομο και η σταδιακή προσαρμογή και ενσωμάτωση σε ένα νέο δημιουργικό περιβάλλον αυτοαποκάλυψης, ίσως να αναδεικνύει το μέγεθος του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ψυχικού βάρους που σηκώνουν ιδιαίτερα οι κόρες, όταν η αλληλεπίδραση με τις μητέρες τους έχει τα χαρακτηριστικά της δύσκολης και επιβαρυμένης σχέσης. Ωστόσο, το ίδιο αυτό στοιχείο που αποτελεί την ενδεχόμενη πρωτοτυπία ίσως να συνιστά και την προβληματική της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Ακριβώς επειδή η πρωτοβουλία της ανίχνευσης των προβληματικών κομματιών στην σχέση με τις μητέρες τους δεν ήταν δική τους αλλά δική μου ως ερευνήτριας και η προσέγγιση έγινε για ερευνητικούς και όχι για ψυχοθεραπευτικούς σκοπούς, δεν κατέστη εφικτή η εκ βαθέων αυτοαποκάλυψη των θυγατέρων στο εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα της σεξουαλικής τους ζωής. Η ανάδειξη της ποιότητας της σεξουαλικής ζωής της κόρης θα αναδείκνυε το πώς βίωσε την εμπειρία της Πρωταρχικής Σκηνής, όπως την εννόησε ο Freud και που θεωρείται σε ψυχοδυναμικό και ψυχαναλυτικό επίπεδο η αφετηρία πολλών παραμέτρων του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Ενδεχομένως, η θεματική ανάλυση των αυτοαποκαλύψεων γυναικών σε ένα ψυχοθεραπευτικό πλαίσιο να έχει να δώσει πολλά περαιτέρω δεδομένα για το συγκεκριμένο σημαντικό ζήτημα. Ανάλογες έρευνες, σύμφωνα με την βιβλιογραφική ανασκόπηση, περιλαμβάνουν την σε βάθους ανάλυση περιστατικών, με τα οποία έχουν έρθει σε επαφή σειρά ψυχαναλυτών θεραπευτών στο πλαίσιο της ψυχοθεραπευτικής τους δραστηριότητας.

Κατά τα άλλα, στην παρούσα ερευνητική εργασία αναδεικνύεται η συναισθηματική αποστασιοποίηση της μητέρας από την κόρη που μαζί της προκύπτει επιβαρυμένο και ανεπίλυτο οιδιπόδειο. Η μητέρα αποθαρρημένη από την σχέση αυτή, στρέφεται σε κάποιο άλλο παιδί της οικογένειας προκειμένου να αποφύγει την βίωση δυσάρεστων εμπειριών, ή να αποδείξει ότι κάπου τα καταφέρνει καλύτερα. Ο άμεσος χειρισμός της συναισθηματικής απόστασης από την μεριά της μητέρας, καθιστά την σχέση με την κόρη της λιγότερο οδυνηρή, μειώνοντας το άγχος και την αίσθηση αναποτελεσματικότητας και γονικής ανικανότητας (Thomas & Tsai, 2011). Με αυτό τον τρόπο, οι μητέρες επιχειρούν να προστατεύσουν τον ψυχισμό τους από τον μηρυκασμό των προβληματικών στοιχείων της σχέσης τους με τις κόρες τους, ενώ βιώνουν λιγότερη συναισθηματική αντιδραστικότητα μειώνοντας σε μεγάλο βαθμό τα αρνητικά αποτελέσματα, που επιφέρει η συνεχής εμπλοκή στην σχέση αυτή (Ayduk & Kross, 2010)

Σε αυτό το σημείο βρίσκεται κατά την άποψη της ερευνήτριας η κομβική συμβολή της ψυχοθεραπείας στην επίλυση των προβληματικών πτυχών της σχέσης μητέρας και κόρης, στον κατάλληλο χρόνο και πριν η σχέση τους καθοριστεί από τις οιδιπόδειες παραμέτρους. Αν η γυναίκα-μητέρα μετατρέψει την πολυπλοκότητα του οιδιπόδειου ψυχισμού της σε σοφία και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

γνώση, έχει πιθανότητες να αντιληφθεί από νωρίς την μεγάλη ευθύνη που έχει απέναντι στα παιδιά που φέρνει στο κόσμο, να τα αναθρέψει όντας «επαρκώς καλή μητέρα» (Winnicott, 1972), φυτεύοντας τους τον σπόρο της αγάπης άνευ όρων και επιλέγοντας σύντροφο που να είναι ικανός να αναλάβει και αυτός με υπευθυνότητα τον ρόλο του πατέρα των παιδιών της και του συνοδοιπόρου στην ζωή της. Πράγματι, η σχέση μητέρας και κόρης αποτελεί ένα αινιγματικό φαινόμενο, ως προς την ένταση, την πολυπλοκότητα και την αμφιθυμία, τα οποία αποτελούν τα τρία χαρακτηριστικά στοιχεία, από τα οποία διέπεται. Το φαινόμενο ωστόσο είναι αινιγματικό σε όποιον δεν γνωρίζει τις νόρμες που θέτουν οι οιδιπόδειες διαδικασίες ακόμα και στην νοηματοδότηση της έννοιας της μητρότητας. Μόνο η ψυχοθεραπεία μπορεί να κατευθύνει τις γυναίκες να αναλύσουν τις αρνητικές αυτοβιογραφικές εμπειρίες τους, πριν αποφασίσουν να γίνουν μητέρες και πριν βιώσουν την αναπόφευκτη και οικουμενική οιδιπόδεια εμπειρία.

«Όταν σταμάτησα να βλέπω την μητέρα μου με τα μάτια του παιδιού, αντίκρυσα την γυναίκα που με βοήθησε να γεννήσω τον εαυτό μου»

Nancy Friday[20]

[20] Αμερικανίδα δημοσιογράφος και συγγραφέας, η οποία έγραψε για τα θέματα της γυναικείας σεξουαλικής απελευθέρωσης. Υποστήριξε ότι οι γυναίκες ανατρέφονται με ένα περιοριστικό ηλικιακό ιδεώδες, το οποίο δεν αντιπροσωπεύει την αληθινή εσωτερική ζωή των γυναικών, ενώ με εργαλεία την ειλικρίνεια και την αυτοεπίγνωση θα μπορούσαν να αισθάνονται πραγματικά ικανές να απολαμβάνουν να είναι ο εαυτός τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασίου, Α., *Φύλο, (2006), Εξουσία, υποκειμενικότητα μετά το «δεύτερο κύμα» στην Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική κριτική,* εκδ. Νήσος.

Αθανασίου, Λ. (2007). *Μέθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής: ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις.* (2η έκδ.). Ιωάννινα : Εφύρα

Abelin, E., L., (1971), *"The Role of the Father in the Separation-Individuation Phase*," pp. 2 2 9 -2 5 2 in John B. McDevitt and Calvin F. Settlage, eds., Separation-Individuation: Essays in Honor of Margaret S. Mahler. New York, International Universities Press.

Abrams *T., (2015). Heidegger, subjectivity, disability*. Original Article. Department of Social Justice Education, Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto

Adler, A. (1974). «Οι νευρώσεις και η ερμηνεία τους: 37 ατομικές περιπτώσεις». Αθήνα: Μπουκουμάνης.

Antoniou*, A., S., Μαθητές με υψηλές επιδόσεις, ναρκισσιστικό συμβόλαιο και χρήση ουσιών κατά την εφηβεία.* Article: January 2012 ResearchGate

Βάμβουκας, Μ. Ι. (2010). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Bartky, *S., L., (1990). Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression* - Βιβλία Google

Bion*, W.R., (1962). Μια θεωρία σκέψης*, International Journal of Psychoanalysis, τόμος 43

Bion, W.R., (1982). Seminaries italiens, Bion a Rome, Paris, Ed. In Press, 2005, σελ 83

Bion, W. R., (1991). *Cogitations*, Londres, Karnac Books. Articles traduits en francais et parus in W.R. Bion, une theorie pour l'avenir. Paris, Ed. Metailie, 1991: «Souvenir au

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

present», «La cure de foi», «Terreur du futur», «Sur la mode», «Epitaphe», «L'avenir d'une question».

Blum, H. P., (2010). *Adolescent Trauma and the Oedipus complex*. Published in A Topical Journal for Mental Health Professionals

Βοσνιάδου, Σ., Π. (2000). *Όρια και Αντιφάσεις στη συγκρότηση των έμφυλων ταυτίσεων στις γυναίκες μέσα από τη σχέση μητέρας και κόρης*. Διδακτορική διατριβή. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τμήμα Επικοινωνίας και μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Botella C. and S. (2005), *The work of figurability*, Bruner – Routledge

Bowen, M., (1998). *Toward the Differentiation of a Self in one's family.* Στο J.L. Framo (ed), Family Interaction A Dialogue Between Family research and Family Therapists, New York: Springer, 1972 Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Braun, V., 7 Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3, 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa

Britton, R. S. (1985). *The Oedipus complex and the depressive position*. Sigmund Freud House Bulletin, Vienna, 9, 7-12

Brierley, M. (1936). *Specific determinants in feminine development. International* Journal of Psychoanalysis, 17, 163–180.

Castoriadis C., (1946-1963*). The Psychical and Social Roots of Hate*. London: Karnak Books. pp. 61-93.

Chodorow, N., *(1978) Reproduction of Mothering,* Berkeley: University of California Press

Kohut, H., (1968) *The psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders: Outline of a systematic approach.* Database: APA PsycInfo. Journal Article

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Cohen L., Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Cole, M., Cole, S. R. (1996) (3rd ed.), The Development OI Children, New York, Scientific American Books [Ελληνική Μετάφραση: *Η Ανάπτυξη των Παιδιών* (Μτφρ. Μ. Σόλμαν), Αθήνα, τυΠωθήτω -Δαρδανός

Corey, G., (1999). *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. Brooks/Cole Publishing Company

Dally, A., (1982) Inventing Motherhood: The Consequences of an Ideal, London, Burnett Books, σελ. 17.

De Giorgio G. (2015), "Literature and psychoanalysis: two lenses upon the primary scene". Art as essential part of the psychoanalyst's tools, IPA 49th World Congress, Boston.

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (1994). *The Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2000a). *Handbook of qualitative research (2nd ed.).* Thousand Oaks, CA:

Sage.

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005a). *The Sage handbook of qualitative research (3rd ed.).* Thousand Oaks, CA: Sage.

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005b*). Introduction. The discipline and practice of qualitative research.* In

N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 1-32). London: Sage Publication.

Dimitrius, J. E., & Mazzarella, M., (1998), *Διαβάζοντας τους ανθρώπους.* Εκδόσεις «Θυμάρι»

Δημόπουλος, Β., (2013). *Το σώμα και οι ψυχικές αναπαραστάσεις του*. Εκδόσεις Γαβριηλίδης

Dolto, F. (1984). L'image inconsciente du corps. Editions du Seuil

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Δραγώνα, Θ., Ναζίρης, Δ., (1995). *Οδεύοντας προς την πατρότητα: Εξιχνίαση μιας παραγνωρισμένης πορείας*. Εξάντας, Τρίαψις Λόγος

Δραγώνα, Θ., (2013). *Πολυπολιτισμικότητα: ψυχοκοινωνικές διεργασίες και πολιτικές ταυτοτήτων*. Επιστήμη και κοινωνία. Επιθεώρηση πολιτικής και ηθικής θεωρίας, τεύχος 30

Erikson, E. (1968). Identity: Youth and Crisis, New York: Norton. σ. 284

Feldman, R., S., (2011). Αναπτυξιακή Ψυχολογία Δια Βίου Ανάπτυξη. Εκδόσεις Gutenberg

Finley, L., (2016). *Relational Integrative Psychotherapy: Engaging Process and Theory in Practice.* Wiley Blackwell

Fraley, R.C., & Davis, K.E. (1997). *Attachment formation and transfer in young adults' close friendships and romantic relationships*. Personal Relationships, 4,131–144.

Freud, S., (1886-1899). Pre-Psycho-Analytic Publications and Unpublished Drafts, Extracts from the Fliess papers, Standard Edition Vol. I, (1886-1899), p. 265.

Freud, S., (1905). *Three Essays on sexuality. The transformations on puberty.* S.E. Vol. I, p.p 207-243

Freud S (1908). Family Romances. SE 9:235-241. London, Hogarth Press 1971

.

Freud, S., (2013). Η Ερμηνεία των ονείρων. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκουρος

Freud, S., (1914). *On narcissism: An introduction*. Hogarth Press, London (1957), SE, 14: pp. 69–102,

1957

Freud, S., (1915). *Introduzione sulla psicoanalisi.* The Hogarth Press, London

Freud, S., (1915). Metapsicologia. Pulsioni e loro destini. Edizioni: Bollati Boringhieri (1978)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Freud, S., (1916). The Libido Theory and Narcissism. S.E. t. XVI, The Hogarth Press, London

Freud, S., (1917). Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. Print book: German View all editions and formats.

Freud, S., (1923), *Το Εγώ και το Αυτό*. Μτφρ. Δανάη Παναγιωτοπούλου, Πλέθρον, 2008, σ. 56.

Freud S. (1955). *From the history of an infantile neurosis* S.E. vol. 21, The Hogarth Press, London.

Freud, S., (1959) Collected Papers 5, ed. James Strachey (Νέα Υόρκη: Βασικά Βιβλία), 74-78.

Freud, S. (1961). Female sexuality. In J. Strachey (Ed. and Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 21, pp. 223–243). London: Hogarth Press. (Original work published in 1931)

Freud, S. (1961). Some physical consequences of the anatomical distinction between the sexes. In J. Strachey (Ed. and Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 19, pp. 251–254). London: Hogarth Press. (Original work published in 1925)

Freud, A., (1978). *Το Εγώ και οι Μηχανισμοί Άμυνας*. Εκδότης Καστανιώτης

Freud, S., (1996). *Εισαγωγή στην Ψυχανάλυση*. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκουρος

Freud S., (2001). *Πέραν της αρχής της ηδονής*. Αθήνα: εκδόσεις Επίκουρος

Freud S., (2015). *Το μέλλον μιας αυταπάτης.* Εκδότης: Ροές

Freud, S., (2016). *Η γυναικεία σεξουαλικότητα*. Εκδόσεις Principia

Foucault, M., (2011). *Επιτήρηση και Τιμωρία*. Εκδόσεις Πλέθρον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Γεωργαντά Ε., (2003). *Τι είναι Ψυχοθεραπεία*. Αθήνα: Ασημάκης

Gilligan, C., (1982) *In a Different Voice*, Cambridge, MA: Harvard University Press

Ginsburg F., R. Rapp. 1991. *The Politics of Reproduction*. Στο Annual Review of Anthropology 20: 311-43.

Girard, R., (2016). *Mimesis, and Culture.* μτφρ. William A. Johnsen, σε: Contagion: Journal of Violence, τομ. 23, σελ. 13–62

Γιωσαφάτ, Μ., (2020) *Συνέντευξη στην Φλώρα Κασσαβέτη*. Thrive Global Greece

Green, A., *La capacité de reverie et la mythe etiologique.* Paris, Gallimard.

Green A. (2009). *The Construction of the Lost father. The Dead Father. A Psychoanalytic Inquiry*. Routledge, N.Y.

Grinberg, L. (2000). *Bion's contribution to the understanding of the individual and the group*. Στο: M. Pines (eds), Bion and Group Psychotherapy (176 - 191). London Philadelphia: Jessica Kingsley.

Gutman, L., (2008). *Coming face to face with your own shadow*. Publisher: Crianza USA

Hinshelwood, R., D., (1998) *The Clinical Klein: From Practice to Theory*. Basic Books

Hobbes, T., (2014). *Leviathan.* The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes: Oxford

Horney, T., (1924). *On the genesis of castration complex in women.* New York: Norton, pp. 37-53

Horney, K., (1933). *The denial of the vagina*. Int. J. Psycho-Anal.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Ιγγλέση Χ., (1994), *Φεμινιστικές θεωρίες για την μητρότητα: Οι γυναίκες εξερευνούν τα σκοτεινά τοπία της φαντασίωσης.* Δίνη το Φεμινιστικό Περιοδικό, Τεύχος 7

Ιγγλέση Χ., (1997). *Πρόσωπα γυναικών προσωπεία της συνείδησης: Συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας στην Ελληνική κοινωνία.* Εκδόσεις Οδυσσέας

Ίσαρη, Φ., Πουρκός, Μ., (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση.* Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. ΣΕΑΒ, 2015

Irigaray, L., (1985) *Speculum of the other woman.* Cornel University Press. Ithaca, New York

Ιωαννίδης, Χ., (2019). *Αναστοχαστικές Συγγένειες*. Εκδόσεις Αρμός

Ιωσηφίδης, Θ., (2008). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, 2nd Edition Αθήνα: Κριτική

Jacobs, M. (1999). *Psychodynamic Counseling in Action*, 2η έκδ., London: Sage

Jacobson, E. (1964). *The self and the object world* (pp. 50–51). New York: International University Press, Inc

Jacobson, E. (1976/1937). *Ways of female superego formation and the female castration conflict*. Psychoanalytic Quarterly, 45, 525–538.

Jones, E. (1927). *The early development of female sexuality*. International Journal of Psychoanalysis, 8, 459–472

Jones, E. (1935). Early Female Sexuality. Int. J. Psycho-Anal. 16:263-273.

Johnson, R., (1991). *Owning your own shadow*. Harper San Francisco, filial of HarperCollins Publishers Inc.

Jung, C.G., 1921, Psychological types, Princeton University Press, N.J

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Jung, C.G. (1998) Τέσσερα Αρχέτυπα. Εκδόσεις Ιάμβλιχος

Kaplan, A. G., Miller, J. B., (1991). *Women's Growth in Connection: Writings from the Stone Center*, New York: Guilford Press

Καστοριάδης, Κ., (1991), *Η ψυχανάλυση: πρόταγμα και διαύγαση. Στα σταυροδρόμια του λαβυρίνθου.* Αθήνα, εκδ. Ύψιλον

Klein, M., (1933). *The phallic phase*. Int. J. Psycho-Anal.

Klein, M., (1935). *Early female sexuality*. Int. J. Psycho-Anal

Klein, M., (1932). *The psychoanalysis of children*. New York: Dell

Klein, M. (1952). *Some Theoretical Conclusions Regarding the Emotional Life of the Infant*. Chapter VI. London: Routledge

Kohut, H., (1971). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.

Κρανάκη, Μ. (2011), *Διαβάζοντας τον Freud – 10 μαθήματα για την ψυχανάλυση,* Αθήνα, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας Ι.Δ. Κολλάρου & Σία Α.Ε.

Kristeva, J., (2004). *Melanie Klein*. Columbia University Press

Kristeva, J., Clement, C., (2001). *Το θήλυ και το ιερό.* Εκδόσεις Ψυχογιός

Κυβέλου, Ε., (2008), *Ο Lacan και το στάδιο του καθρέφτη.* Εργασία στην Ελληνική Εταιρεία Αναλυτικής ομαδικής και Οικογενειακής Ψυχοθεραπείας

Κυβέλου, Ε., (2009), *Η πατρική λειτουργία και η Επιθυμία της μητέρας,* Εργασία στην Ελληνική Εταιρεία Αναλυτικής ομαδικής και Οικογενειακής Ψυχοθεραπείας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. (1999), *Ψυχολογία Κινήτρων*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.σ.106-115.

Lacan, J., (1987*). Η οικογένεια: τα οικογενειακά συμπλέγματα στη διαμόρφωση του ατόμου*, μτφ. Δ. Βεργέτης, Καστανιώτη, Αθήνα.

Laplanche, J., & J., B., Pontalis (1986). *The language of Psychoanalysis*. Routledge

Schafer, R. (1974) *Problems in Freud's psychology of women*. Am, J. Psychoanal

Lax, R., F. (1982). *The expectable depressive climacteric reaction. Bull*. Menninger Clinic 46: 151-67

Lax, R., F., (2007). *Father's seduction of daughter entices her into the oedipal phase. Mother's* Role in the *Formation of the Girl's Superego*. Psychoanalytic Psychology 2007, Vol. 24, No. 2, 306–316

Μαδιανός, Γ., Μ., (2005). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχιατρική. Εκδότης: Καστανιώτης*

Mahler, M.S. (1961). *On sadness and grief in infancy and childhood: Loss and Restoration of the Symbiotic Love Object.* Στο: The Psychoanalytic Study of the Child (σελ. 332 –351) Τόμος New York: International Universities Press

McDougall, J., (1986). *Theatres of the mind.* Free Association.

McDougall, J. (1989). *The Dead Father: On Early Psychic Trauma and its Relation to Disturbance in Sexual Identity and in Creative Activity*. International Journal of Psychoanalysis, 70: 205-219

McKinnon Susan, 2009, *«Σεξουαλικότητα και φύλα» στο Νεοφιλελεύθερη γενετική, Μύθοι και ηθικού περιεχομένου της εξελικτικής ψυχολογίας*, Εικοστός πρώτος, Αθήνα

McLeod, J. (2003). *Εισαγωγή στην Συμβουλευτική,* Third Edition, Open University Press

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

McWilliams N (2012). *Ψυχαναλυτική Διάγνωση*. Μεταφρασμένο από τα αγγλικά από Α. Καραμπέτου & Τ. Αναγνωστοπούλου, Αθήνα: Εκδόσεις Γράμματα

Mitchell, J. (1974) *Psychoanalysis and Feminism: Freud, Reich, Laing, and Women*. New York: Pantheon Books.

Μπακιρτζόγλου, Σ. (2003). *Σημειώσεις ψυχαναλυτικής θεωρίας και πρακτικής.*
Πρόγραμμα Εκπαιδευτικών Σεμιναρίων Ψυχανάλυσης «Επέκεινα-Ψυχαναλυτική Πράξη». Αθήνα.

Nasio, J., D., (1988*). Enseignement de 7 concepts cruciaux de la psychanalyse*. Editions Rivages

Napier A. Y., (1995). *Το ζευγάρι, ο εύθραυστος δεσμός.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ogilvie, M., B., & Harvey, J., D., (2000). *The Biographical Dictionary of Women in Science*. Νέα Υόρκη: Routledge: New York and London

Παυλίδου, Θ.-Σ., Α. Αλβανούδη & Ε. Καραφώτη (2004). *Γραμματικό γένος και σημασιακό περιεχόμενο: Προκαταρκτικές παρατηρήσεις για τη λεξιλογική αναπαράσταση των φύλων*. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 24: 543-553.7.

Pines, D., (1982). *The relevance of early psychic development to pregnancy and abortion.* Int. J. Psycho-Anal 63: 311-319

Ποταμιάνος Γ., Α., (2002). *Θεωρίες Προσωπικότητας και κλινική πρακτική*. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα

Ramazanoglu, C., J. Holland, (2002). *Feminist Methodology: Challenges and choices*. Sage Publications, London, σ. 153-154.

Recalcati, M., (1999). *Lo stile politico della paranoia. Note psicoanalitiche sull'invidia della vita*. Éditions du Seuil, 1999. 308pp

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Recalcati. M., (2012). *Jacques Lacan: Desiderio, godimento e soggettivazione. Raffaello Cortina Editore*

Recalcati, M., (2015). *Le mani della madre. Desiderio, fantasmi ed eredita' del materno.* Giangiacomo Felrinelli Editore Milano

Reich, W. [1929] 1948. *The genital character and the neurotic character*. The Psychoanalytic Reader, επιμ. R. Fliess, 148-169. Νέα Υόρκη: International University Press

Rustin, M. (1999) Multiple families in mind. In: The emotional experience of adoption; A psychoanalytic perspective (2008). Routledge, New York, p.p. 77-89.

Σαββόπουλος, Σ., Αλεξανδρίδης, Α., (2014). *Διάλογος: Οιδίπους, Τεύχος 11, Απρίλιος 2014*. Εκδόσεις Περιοδικά

Schmidt- Kitsikis, E., (1999). *Wilfred R. Bion*. Εκδόσεις 3 Βήτα medical art/ ΑΘΗΝΑ

Segal, H., (2001). *Εισαγωγή στο έργο της Μέλανι Κλάιν*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Stoller, R., J. (1973). Faits et hypothèses: un examen du concept Freudien de bisexualité. Nouvelle Revue de psychanalyse, 4,

Stoller, R., J. (1976). *Primary Femininity.* Female Psychology. New York: International Universities Press

Τουρνής, Σ., (2007). *Εισαγωγή στην ψυχοδυναμική κατανόηση της σχιζοφρένειας.* Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας. Περίοδος Β'. Τεύχος 2ο.

Tseliou, E. (2013). A critical methodological review of discourse and conversation analysis studies of family therapy. Family Process, 52, 653-672

Θεοδώρου, Π., (2015). *Εισαγωγή στο Είναι και Χρόνος του martin Heidegger. Φαινομενολογική ανάλυση και ερμηνεία της Προκαταρκτικής Υπαρκτικής Αναλυτικής*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών -Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Χατζηανδρέου, Μ., (2016). *Οι Ιδιαιτερότητες του γυναικείου οιδιπόδειου συμπλέγματος*. Από τις Μονογραφίες της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας, υπό έκδοση.

Χριστοπούλου, Α., (2008). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία του Ενήλικα.* Εκδόσεις Τόπος

Welldon, Estela V., (1997). *Mother, Madonna, Whore*. The Guilford Press, Inc

Winnicott, D., (1972, 1986). *Holding and Interpretation. Fragment of an Analysis*. Hogarth Press Ltd

Ζέρβας, Ι., (2016). *Ο μύθος της Ηλέκτρας*. Διαδρομές του Πολιτισμού. Επιμέλεια Νατάσσα Δομνάκη

Δικτυογραφία

Ayduk, Ö., & Kross, E. (2010). *From a distance: Implications of spontaneous self-distancing for adaptive self-reflection.* APA PsycArticles: Journal Article

Bartky, S., L., (2016). *Φουκώ, θηλυκότητα και εκσυγχρονισμός της πατριαρχικής κυριαρχίας*.

Βαϊδάκης, Ν., Βούτου, Α.,(2004*). Βιολογικό υπόβαθρο των διαπροσωπικών δεσμών*.Πηγή: Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, Αιγινήτειο Νοσοκομείο http://www.psych.gr.documents/psychiatry/15.2-GR-77.pdf

Ίσαρη, Φ., Πουρκός, Μ., (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Copyright © ΣΕΑΒ, 2015. Pdf

Ιωαννίδης, Χ., (2016). *Η τριγωνοποίηση στο οιδιπόδειο*. Pdf

Kalatzis, A., (2017). *Μίμηση και αλήθεια. Ανθρωπολογία της βίας και φιλοσοφία της θρησκείας στον René Girard, Violence and Religion. Encounters with Wolfgang Palaver*, Nissos Academic Publishers, p p. 3-18, ⟨halshs-02387567⟩

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Thomas, M., Tsai, C., *Psychological Distance and Subjective Experience: How Distancing Reduces the Feeling of Difficulty.* Journal of Consumer Research, Forthcoming. Johnson School Research Paper Series No. 47-2011

Zakin, E., (2011), Psychoanalytic Feminism στην Stanford Encyclopedia of Philosophy http://plato.stanford.edu./entries/feminism-psychoanalysis/#BeaCriPs

https://hestafta.org/systimiki-skepsi-psychotherapeia-periodiko/teuxos-14/toxikes-morfes-agapis-arnitikes-synepeies-gonikis-frontidas/

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Α' ζευγαριού μητέρας και κόρης

	Μητέρα	Κόρη
Θεματικές Ενότητες	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της μητέρας του πρώτου ζευγαριού	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της κόρης του πρώτου ζευγαριού
Πώς έχει βιωθεί η πατρική οικογένεια (γονείς- αδέλφια)	«οι αδελφές μου με μεγάλωσαν.. η μαμά δούλευε όλη μέρα… έβαζαν μέσα σε ένα τουλουπάνι λίγες σταφίδες και μου το έδιναν να το πιπιλάω…έβαζαν λόγια στη μαμά να μη με αφήνει να πηγαίνω στις προπονήσεις…η μαμά τις άκουγε.. ποιον θα ακούσει;; εμένα;» «ο πατέρας την ζήλευε πολύ.. της έκανε πολλά παιδιά για να την έχει απασχολημένη…νομίζω ντρεπόταν που είχε τόσες κόρες και ένα γιο άρρωστο..» «η μαμά δεν προλάβαινε να ασχοληθεί με όλους μας.. δούλευε πολύ.. οι μεγάλες τα είχαν αναλάβει όλα»	«τσακωνόντουσαν συνέχεια.. μια μέρα η μάνα μου κατέβασε τις κουρτίνες κάτω από τα νεύρα της.. φώναζαν και κατηγορούσε ο ένας τον άλλον για χίλια δυο πράγματα..» « όλη μου η ζωή ..από παιδί ήταν μια απέραντη θλίψη και μια μοναξιά»
Πως βιώνει η μητέρα την κόρη της	«μου πηγαίνει τόσο κόντρα… με μισεί τόσο… η αδελφή μου έχει να το λέει.. μου λέει .. η κόρη σου σε μισεί… δεν εξηγείται αλλιώς…» «..«με κατηγορεί συνεχώς και λέει πράγματα που δεν καταλαβαίνω.. αρχίζει κάτι μελοδραματικές ανοησίες..»	

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Πώς βιώνει η κόρη την μητέρα	««τι της έχω κάνει;; με μισεί, με κοντράρει.. γιατί το κάνει;; δεν μπορώ να καταλάβω.. δεν έχει λόγους να είναι θυμωμένη »	« δεν αισθάνομαι τίποτα καλό για αυτήν. Πιστεύω ότι μου άξιζαν καλύτεροι γονείς.. ειδικά μια μητέρα που να είναι δίπλα μου στα δύσκολα. Να νιώθω ότι με αγαπάει… να το νιώθω .. να το ξέρω.. » «Έχω κάνει τα πάντα για να μη της μοιάζω.. όχι βέβαια .. δεν της μοιάζω καθόλου»
Η κριτική στο μητρικό ρόλο της κόρης	« ε!! εντάξει.. του φώναζε πολύ.. μετά σταμάτησε γιατί ο μικρός μεγάλωσε ..»	« .. ακόμα και σε αυτό δεν έχει καλή άποψη για μένα… είπε, λέει ο γείτονας ότι έχω κάνει εγκλήματα με το μεγάλωμα του γιου μου…. Όταν την ρώτησα «και εσύ τι του απάντησες; » μου είπε: τι να του πω;; .. την ρωτάω δεν είχες τίποτα να πεις;; πιστεύεις ότι έχω κάνει εγκλήματα με τον γιο μου;;»
Οιδιπόδειες Συγκρούσεις Διευθέτηση Συγκρούσεων	«…συγκρούσεις;;; έτσι σου είπε;; α! όλα σου τα είπε ε;;; εγώ είμαι πολύ υπομονετικός άνθρωπος… άντεξα πολύ νομίζω αυτό το γάμο…όταν αρρώστησε η αδελφή μου κατάλαβα ότι η ζωή είναι μικρή.. δεν αξίζει να την σπαταλάμε με καταστάσεις που δεν μας πάνε πουθενά.. δεν συμφωνείς;» (φανερά ενοχλημένη) «..όταν θέλει να τσακωθεί εγώ δεν μιλάω για να μη γίνει το πράγμα χειρότερο… ε ! μετά κάνω πως δεν έγινε τίποτα… τι άλλο να κάνεις…	« Η μάνα μου το μόνο που ξέρει είναι επικρίσεις και δράματα σαν γνήσια drama's queen ..να κάνει το θύμα και να τα γυρίζει εναντίον μου…ό,τι μου έχει συμβεί δεν της το έχω πει…. δεν θα με βοηθούσε να το αντιμετωπίσω…θα μετάνιωνα που της το είπα .. είναι εντελώς σίγουρο.. άσε που μπορεί να μου το πετούσε σε κανένα καβγά μας.. και να την σκότωνα .. α!!! ναι.. δεν υπήρχε περίπτωση .. θα την άφηνα στο τόπο… ….(κάτι σαν γέλιο)»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

	πάμε για άλλα που λένε… εγώ γιατί να πλησιάσω;; ..εκείνη είναι η μικρότερη… εκείνη πρέπει να έρθει ..»	«..κάποτε πήγαινα και της ζητούσα συγνώμη.. ήξερα ότι δεν έφταιγα αλλά πήγαινα για να μην μου κρατάει μούτρα.. δεν αντέχω τα μούτρα που μου κρατάει…τώρα δεν της μιλάω και εγώ..»
Η εφηβεία σαν αφετηρία συγκρούσεων και θυμού		«.. η μέγαιρα η μάνα μου…» «.. μέχρι την εφηβεία ήμουν από πίσω της .. σαν σκυλάκι…άργησα να καταλάβω τον παλιοχαρακτήρα της.. δεν μου άξιζε τέτοια μάνα» «αν της έλεγα τι μου συνέβαινε θα μου το πετούσε σε κανένα καυγά και τότε θα την σκότωνα....θα της έδινα μια και θα την άφηνα στο τόπο.. δεν υπάρχει περίπτωση..»
Το παιδί ως ναρκισσιστικό τραύμα	«τι ήμουν όταν γέννησα την Μ.;… ένα κοριτσάκι.. τι ήξερα;; » «..το μόνο που με ενδιέφερε ήταν να έχει 5 δάχτυλα… άκου κάτι πράγματα.. ο φόβος μου ήταν μην και δεν έχει 5 δάχτυλα… όταν γεννήθηκε της τα μετρούσα συνεχώς.. .»	
Ο ρόλος του πατέρα στη σχέση μητέρας και κόρης	« είχε αφήσει τα πάντα επάνω μου… το μεγάλωμα της… τις αγωνίες .. εκείνος είχε μόνο τα χόμπι του»	«…τον αισθανόμουν ευάλωτο.. έκλαιγε .. δεν ξέρω αν έκλαιγε επειδή την αγαπούσε ή από εγωισμό επειδή έφυγε με τον φίλο του…» «….είχα χάσει το ρόλο της κόρης… ήμουν κάτι σαν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

		σύντροφος….και αυτό με μπέρδευε…»
Αμυντικοί μηχανισμοί-προβλητική ταύτιση Άρνηση	«δεν ξέρω αυτό το παιδί γιατί βγήκε έτσι αχάριστο… δεν υπάρχει μεγαλύτερο ελάττωμα.. από την αχαριστία… έκανα τόση υπομονή για χάρη της… τόσα χρόνια χαμένα…δεν έπρεπε να μου πηγαίνει τόσο κόντρα…να με μισεί τόσο… η αδελφή μου έχει να το λέει.. μου λέει .. η κόρη σου σε μισεί… δεν εξηγείται αλλιώς…» «με κατηγορεί συνεχώς και λέει πράγματα που δεν καταλαβαίνω.. αρχίζει κάτι μελοδραματικές ανοησίες..» ««τι της έχω κάνει;; με μισεί, με κοντράρει.. γιατί το κάνει;; δεν μπορώ να καταλάβω.. δεν έχει λόγους να είναι θυμωμένη »	«.. με μισεί.. με μεταχειρίζεται σαν μια αντίζηλο της.. δεν με αγάπησε ποτέ.. αν ήμουν αγόρι δεν θα μου φερόταν έτσι….αν ήμουν αγόρι θα είχαμε καλύτερες σχέσεις.. σιχαίνεται τις γυναίκες.. πολλές γυναίκες στην οικογένεια της και τις έχει σιχαθεί»
Η γλώσσα της δικής τους σχέσης	Από την πλευρά της μητέρας δεν αναφέρεται κάποιος συγκεκριμένος τρόπος επικοινωνίας	«…στο κεφάλι μου η λέξη μαμά έχει τρυφερότητα… η λέξη μάνα έχει αναγκαιότητα.... οκ.. σε λέω μάνα γιατί κάπως πρέπει να σε φωνάζω…και δεν είσαι φίλη μου για να σε φωνάζω με το όνομα σου….κατάλαβες; ..»
Ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα	«η μαμά δεν είχε μιλήσει ποτέ για τέτοια ζητήματα σε καμιά μας.. τι ήξερε κι αυτή… θα ντρεπόταν .. φαντάζομαι..»	«.. δεν μου μίλησε ποτέ με φυσιολογικό τρόπο για τα σεξουαλικά.. όταν ήθελε να πει ότι μια κοπέλα έκανε έρωτα με κάποιον έλεγε «την κατέστρεψε» .. αργότερα κατάλαβα ότι ήθελε να με τρομοκρατήσει για να μην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

		έχω σεξουαλικές σχέσεις και να τις φοβάμαι ... τι να λέμε τώρα;;;„»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Πίνακας Β΄ ζευγαριού μητέρας και κόρης

	Μητέρα	Κόρη
Θεματικές Ενότητες	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της μητέρας του πρώτου ζευγαριού	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της κόρης του πρώτου ζευγαριού
Η σχέση Μητέρας και Κόρης- «Δεν θέλω να της μοιάσω»	« δεν έχουμε μεγάλα και σοβαρά ζητήματα να αντιμετωπίσουμε.. καλά είμαστε» «έχουμε μια καλή σχέση… βέβαια προτιμάει τον πατέρα της από μένα .. γιατί εκείνος της έκανε πάντα όλα τα χατίρια»	« τον πέταξε σαν την τρίχα από το ζυμάρι.. είναι από τις γυναίκες που δεν είναι για γάμο και παιδιά… απορώ γιατί παντρεύτηκε..» «δεν της μοιάζω έτσι κι αλλιώς.. δεν γουστάρω να ελέγχω τα πάντα γύρω μου μοιάζω στον πατέρα μου.. αλλά .. στο μόνο που της μοιάζω είναι στο πείσμα και δεν μου αρέσει καθόλου…πάντως...φοβάμαι πολύ μην γίνω σαν αυτήν...»
Η σχέση της μητέρας με τους γονείς της	«..μίζερα χρόνια.. καυγάδες…η μητέρα πέθανε όταν ήμουν 3 χρονών και ο πατέρας ξαναπαντρεύτηκε…μια πολύ μικρότερη.. δεν την αγαπούσα κα-θόλου.. τον τράβαγε από την μύτη…αδύναμος.»	
Η κριτική στον μητρικό ρόλο της κόρης		α! μου λέει ότι με τα μυαλά που κουβαλάω ούτε θα παντρευτώ, ούτε θα κάνω παιδιά… θεωρεί ότι δεν μπορώ να σπουδάζω συνέχεια … κάποια στιγμή πρέπει να σταματήσω… και να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

		νοικοκυρευτώ… τσαντίζεται όταν της λέω ότι δεν με ενδιαφέρει να παντρευτώ και να κάνω παιδιά… δεν μπορεί να το δεχτεί…»
Οιδιπόδειες Συγκρούσεις Διευθέτηση Συγκρούσεων	«..προτιμάει τον πατέρα της από μένα .. γιατί εκείνος της έκανε πάντα όλα τα χατίρια, ενώ εγώ όχι..» «.. είναι δυνατόν μια κοπέλα να μην θέλει να παντρευτεί;; της το λέω.. δεν μιλάει .. αλλά το καταλαβαίνει ότι δεν μου αρέσει …μετά περιμένω μέχρι να ηρεμήσει και να με πάρει τηλέφωνο.. γενικά δεν τσακωνόμαστε.…»	νομίζω ποτέ δεν της άρεσε που είμαι κολλητή με τον μπαμπά μου.. πάντα ζήλευε για αυτό και του έλεγε συνέχεια ότι με κακομαθαίνει.. δεν είναι αλήθεια όμως απλά τον αγαπάω πιο πολύ από όσο αγαπάω εκείνη.. » «…όταν δεν μιλάς ..δεν τσακώνεσαι.. άρα δεν υπάρχει σύγκρουση…δεν την βλέπει ο άλλος σαν σύγκρουση και έχεις την ησυχία σου.. »
Η εφηβεία σαν αφετηρία συγκρούσεων και θυμού	«μιλούσε άσχημα.. έφερνε αντίρρηση για τα πάντα.. θύμωνε .. χτυπούσε πόρτες.. αλλά πάντα ήταν εκεί ο πατέρας της να την δικαιολογήσει..»	. «..θυμώνω μαζί της όταν μιλάει άσχημα ή όταν ζορίζει τον πατέρα μου.. δεν μιλάω όμως.. την αφήνω…» «Σε ένα μεγάλο καυγά που είχε με τον πατέρα μου, πριν πολλά χρόνια.. πήγαινα στο γυμνάσιο.. εγώ πήρα το μέρος του, γιατί τον αδικούσε όπως πάντα και γύρισε και μου είπε να μην ανακατεύομαι όταν μιλάει στον άντρα της… στον άντρα της…»
Το παιδί ως ναρκισσιστικό τραύμα	«.. πνιγόμουν…παιδιά ..ευθύνες.. σκλαβιά…» (κάνει μια κίνηση ανατριχίλας)	
Ο ρόλος του πατέρα στη σχέση μητέρας και κόρης	«καλή σχέση έχουν.. πώς να μην έχουν δηλαδή.. της κάνει όλα τα χατίρια»	. «..ο μπαμπάς μου είναι ένας πράος, ήρεμος άνθρωπος, του αρέσει να διαβάζει πολύ.. να ακούει μουσική.. ακούμε πολύ κλασική μουσική και οι δυο… μεταξύ τους δεν ταιριάζουν καθόλου….τον αγαπάω πολύ..

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

		και αξίζει να τον αγαπάς γιατί σέβεται τον άλλον…πάντα είχαμε καλή σχέση... είναι το στήριγμα μου..» «βασικά δεν μπορούσα να βλέπω ότι του τα έψελνε άσχημα .. κάποιος έπρεπε να πάρει το μέρος του.. δεν γίνεται όλοι να υποφέρουμε από αυτήν… »
Προβλητικές ταυτίσεις	«… πάντα προτιμούσε τον πατέρα της από μένα… αυτό νομίζω ότι άρχισε στα χρόνια του σχολείου που εγώ δεν ήθελα να είναι μια αποτυχημένη κακή μαθήτρια…»	« ζηλεύει την σχέση μου με τον πατέρα μου…. είναι φορές που αισθάνομαι σαν να είμαστε γειτόνισσες που δεν τα πηγαίνουν καλά..»
Η γλώσσα της δικής τους σχέσης	Ούτε από την συγκεκριμένη μητέρα αναφέρθηκε συγκεκριμένος τρόπος επικοινωνίας	«.. γενικά δεν μιλάμε τρυφερά η μια στην άλλη.. ούτε αγκαλιαζόμαστε…όταν εκνευρίζεται κάνει με το στόμα της τς! τς ! τς ! δείχνοντας μου ότι την εκνευρίζω…ότι δεν κάνω αυτό που θέλει…αλλάζει και την φάτσα της...αντίθετα ο μπαμπάς μου, μιλάει πάντα ήρεμα.. γλυκά.. με αγκαλιάζει .. σαν να είμαι ακόμα πιτσιρίκα..»
Ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα	«..όχι ποτέ δεν μου μίλησε κανείς για αυτό.. οι γυναίκες τότε μάθαιναν για αυτά μετά το γάμο»	«..όχι ποτέ… ό,τι έμαθα το έμαθα από τις φίλες μου.. ούτε για την περίοδο μου είπε κάτι παρηγορητικό, μου είπε μόνο να προσέχω γιατί έγινα γυναίκα.. έτσι αόριστα..»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Πίνακας Γ΄ ζευγαριού μητέρας και κόρης

	Μητέρα	Κόρη
Θεματικές Ενότητες	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της μητέρας του πρώτου ζευγαριού	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της κόρης του πρώτου ζευγαριού
Η σχέση Μητέρας και Κόρης – «Δεν θέλω να της μοιάσω»	«δεν ξέρω τι λέει εκείνη, αλλά δεν έχουμε κανένα πρόβλημα»	«… την αγαπάω επειδή είναι η μητέρα μου.. επειδή …μου έδωσε ό,τι είχε και ό,τι μπορούσε…αυτό.. τίποτα ιδιαίτερο.. δεν μου αρέσει που το λέω… αλλά έτσι είναι…» « .. αν της έμοιαζα.. δεν θα είχα καταφέρει όλα όσα καταφέρει.. είμαι καλά με τον άντρα μου.. είμαστε ευτυχισμένοι με τον γιο μας.. έχω μια δουλειά που μου αρέσει για αυτό δεν είμαι μίζερη και δεν μουρμουρίζω…»
Η σχέση της μητέρας με τους γονείς της	«.. μύριζε όμορφα… ήταν πάντα καθαρή.. μέχρι που γέρασε μύριζε όμορφα…ήταν πολύ αυστηρή και δεν επέτρεπε πολλά ..και ο πατέρας μου καλός ήταν.. δεν θυμάμαι πολλά.. τότε οι πατεράδες δεν ασχολιόντουσαν πολύ με τις θυγατέρες.. ήταν ναυτικός και έλειπε τον περισσότερο καιρό… όταν ερχόταν από τα ταξίδια βλέπαμε και παθαίναμε να τον συνηθίσουμε εγώ και τα αδέλφια μου»	
Η κριτική στο μητρικό ρόλο της κόρης	«..είναι πολύ αυστηρή.. το έχει κάνει στρατιωτάκι….βλέπω πολλά που με ενοχλούν αλλά δεν μιλάω… »	

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Οιδιπόδειες Συγκρούσεις	« .. δεν έχουμε τσακωμούς.. όταν δεν λες αυτά που σε πειράζουν όλα είναι μέλι γάλα.. πολλά είναι αυτά που βλέπω και δεν συμφωνώ.. ας πούμε .. είναι πολλή αυστηρή με τον μικρό…αλλά την αφήνω… ας κάνει ό,τι θέλει…μάνα του είναι.»	«η μητέρα μου δεν μου λέει τίποτα αν φοράω κάτι καινούργιο… ενώ βλέπω ότι με κοιτάζει από πάνω μέχρι κάτω δεν θα μου πει ποτέ είσαι όμορφη, ή αυτό που φοράς σου πάει…ή δεν σου πάει.. τίποτα…..δεν σχολιάζει ποτέ.. με πειράζει αυτό.. αλλά ξέρω ότι το κάνει επίτηδες…ζηλεύει την σχέση με τον πατέρα μου.. το έχω καταλάβει χρόνια τώρα…»
Διευθέτηση Συγκρούσεων	«δεν τσακωνόμαστε όπως άλλες μητέρες με τις κόρες τους… μπορεί να συμβεί καμιά φορά.. σπάνια… και να της περάσει αμέσως.. εγώ έτσι κι αλλιώς δεν της το κρατάω… εκείνη έρχεται και κάνει πως δεν έχει συμβεί τίποτα..»	« σου λέω.. σπάνια θα συμβεί κάτι.. αλλά αν συμβεί.. το αφήνω να περάσει… δεν θέλω με τίποτα να στεναχωριέται ο Ν. .. γιατί στεναχωριέται πολύ όταν υπάρχουν εντάσεις μεταξύ μας..»
Η εφηβεία σαν αφετηρία συγκρούσεων και θυμού	Δεν είχαμε συγκεκριμένα προβλήματα.. ποτέ.. λίγα νεύρα….τέτοια…μέχρι εκεί…και οι δύο οι κόρες μου πέρασαν ήρεμη εφηβεία.»	. «νομίζω ότι δεν τους δυσκόλεψα ποτέ ..ήμουν πολύ καλή μαθήτρια.. δεν ζητούσα πολλά που να τους φέρουν σε δύσκολη θέση.. αυτό που θυμάμαι ότι με πείραζε ήταν όταν άρχισα να αισθάνομαι κοπελίτσα.. μόλις άρχισα να βάφομαι.. όταν τελείωσα το λύκειο… ο πατέρας μου έλεγε: τι κόρη έχω εγώ!! Και εκείνη δεν μιλούσε…με θυμώνει ακόμα αυτό.. εμένα με βρίσκει πολύ θηλυκό και δεν της αρέσει…της αρέσει περισσότερο η αδελφή μου..

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

		είναι η όμορφη της οικογένειας… η αλήθεια είναι ότι έχει μια ευγενική ομορφιά…»
Το παιδί ως ναρκισσιστικό τραύμα	«.είχαμε χαρεί πολύ που και το δεύτερο παιδί ήταν κορίτσι…τις έντυνα στα ροζ και στα κίτρινα και ήταν πολύ όμορφες και οι δυο.. και εμείς καμαρώναμε… ειδικά ο πατέρας τους..»	
Ο ρόλος του πατέρα στη σχέση μητέρας και κόρης	«αγαπιούνται πολύ.. βγαίνουν έξω μαζί.. πάνε θέατρο.. σινεμά.. πάντα ήταν καλός πατέρας..»	«..α!!. με τον Ν. κάνουμε πολλή καλή παρέα.. είναι γλυκός.... ταιριάζουμε πολύ .. μόνο που έχει μεγαλώσει και φοβάμαι.. δεν θέλω να μιλάω γι' αυτό.. τόσο πολύ φοβάμαι μην τον χάσω… » «… εγώ έχω καταλάβει ότι ο μπαμπάς κάνει υπομονή σε πάρα πολλά….πάντως δεν μπορώ να τους φανταστώ να είναι ερωτευμένοι σαν νέοι…. η μητέρα μου είναι τόσο συντηρητική…θέλει να τα ελέγχει όλα …κάνει απίστευτη υπομονή μαζί της…του βγάζω το καπέλο…εγώ δεν ξέρω τι θα έκανα αν ήμουν στη θέση του» «….. αλλά της τον χαρίζω για να έχει την ησυχία του εκείνος..»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η γλώσσα της δικής τους σχέσης	Ούτε από την συγκεκριμένη μητέρα αναφέρθηκε συγκεκριμένος τρόπος επικοινωνίας	«.. σπάνια θα μου εκφράσει τρυφερότητα… δεν με πειράζει …γενικά δεν της δίνω το δικαίωμα να με μαλώνει γιατί σπάνια ξέρει κάτι για μένα…. αλλά αν τύχει και κάνω κάτι και δεν της αρέσει νομίζω.. ότι σταυροκοπιέται και λέει ήμαρτον παναγία μου.. δείχνει έκπληκτη .. και σοκαρισμένη»
Ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα	«ποιος να με ενημέρωνε;; η δική μου μητέρα;; υπήρχε μεγάλη ντροπή για όλα αυτά»	«αστειεύεσαι;; η ίδια ποτέ…είναι πολύ συντηρητική για κάτι τέτοιο...ούτε ο μπαμπάς μου.. και ο καημένος ο μπαμπάς μου θα ντρεπόταν… φαντάζομαι.. δεν είναι δουλειά του μπαμπά να κάνει κάτι τέτοιο.. »

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Πίνακας Δ΄ ζευγαριού μητέρας και κόρης

	Μητέρα	Κόρη
Θεματικές Ενότητες	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της μητέρας του πρώτου ζευγαριού	Απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα της κόρης του πρώτου ζευγαριού
Η σχέση Μητέρας και Κόρης – «Δεν θέλω να της μοιάσω»	««…με ανταγωνίζεται… δεν κάνει από αντίδραση όσα για μένα είναι σημαντικά…. θα της πω παραδείγματος χάρη να φέρει τα παιδιά στην συνάθροιση και θα γίνει έξαλλη.. θα της πω να είναι πιο συνεπής στην διδασκαλία της αλήθειας και θα γίνει πάλι έξαλλη.. υποτιμάει τις αρχές μου…γίνομαι και εγώ έξαλλη και δεν βρίσκουμε άκρη… δεν ακολουθεί τίποτα από αυτά που για μένα είναι σεβασμός στις αρχές της θρησκείας μας…»	«…μα δεν με αισθάνεται σα κόρη της.. νομίζω..» « την αγαπάω, αλλά δεν μπορώ ούτε πέντε λεπτά μαζί της…με κριτικάρει συνέχεια.. δεν το αντέχω.. τίποτα δεν της αρέσει……θα ήθελα να μου έλεγε έστω και μια φορά .. δεν πειράζει που δεν το έκανες καλά .. εγώ σ ’αγαπάω το ίδιο…την φοβάμαι.. την αγαπάω γιατί είναι η μητέρα μου.. αλλά δεν μπορώ να της το δείχνω.. δεν θέλω….» «.. της μοιάζω εμφανισιακά.. έχω την μύτη της και το σώμα της… πολλές φορές με βλέπω στο καθρέφτη και με εκνευρίζει που όσο μεγαλώνω της μοιάζω όλο και πιο πολύ…δεν μου αρέσει.. όταν κοιτάζομαι στο καθρέφτη αντιπαθώ την εικόνα μου»
Η σχέση της μητέρας με τους γονείς της	« Η Ε. έπρεπε να είχε την δική μου μαμά ..μια πολλή αυστηρή μητριά … όχι που με λέει εμένα αυταρχική και ότι την ελέγχω… εκεί να δεις….αν δεν έκανα αυτό που ήθελε.. έκανε τα πάντα για να το κάνω. .έφερνε τον κόσμο ανάποδα.. μου φώναζε.. δεν με άφηνε να πάω στις φίλες μου…»	

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

Η κριτική στο μητρικό ρόλο της κόρης	«ο πατέρας δεν ασχολούταν και πολύ…δούλευε.. ερχόταν αργά.. δεν τον έβλεπα και πολύ..» « η θετή οικογένεια μου ήταν μια αγνή και αμόλυντη οικογένεια.. μακριά από τους πειρασμούς της μιαρής κοινωνίας» και τα ναρκωτικά, τα ποτά και τα μπαρ με τις μουσικές και τα αίσχη» «.. είναι τυχερή που έχει καλά παιδιά..»	
Οιδιπόδειες Συγκρούσεις Διευθέτηση Συγκρούσεων	«… δεν κάνει από αντίδραση όσα για μένα είναι σημαντικά…ο πατέρας της πολλές φορές είναι εμπόδιο γιατί την υπερασπίζεται.. αν δεν ήταν εκείνος τόσο ελαστικός εγώ θα τα κατάφερνα καλύτερα μαζί της.. αλλά την κακομαθαίνει… . .» «πάντα εκείνη έρχεται και μου ζητάει συγνώμη..»	«… έφτασε στο σημείο να πει στον άντρα μου: πώς είναι δυνατόν να είσαι παντρεμένος με τέτοια γυναίκα…» «.... ειδικά στην μητέρα μου...δεν μπορώ να στηριχτώ.. δεν της έχω εμπιστοσύνη… » « .. νομίζω ότι δεν διευθετείται κάτι επί της ουσίας.. όλα θάβονται και μόνο από τις ειρωνείες καταλαβαίνω ότι δεν της έχει περάσει… συνήθως ο μπαμπάς της λέει να ηρεμήσει…. Να μην με ειρωνεύεται… της το λέει τόσο ήρεμα που ακόμα κι αυτό την εκνευρίζει.. στο τέλος της ζητάω συγνώμη για

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

		να ηρεμήσουμε όλοι γιατί αλλιώς κρατάει μέρες..»
Η εφηβεία σαν αφετηρία συγκρούσεων και θυμού	«περάσαμε πολλές αγωνίες .. και καυγάδες.. και είχαμε πολλά τρεξίματα μαζί της .. αγωνίες πολλές ..»	«από μικρή η μητέρα μου δεν με άφηνε να πηγαίνω πουθενά.. ο πατέρας μου της έλεγε να με αφήσει να πάω σε κάποιο πάρτι ας πούμε…τίποτα.. με τίποτα.. στο τέλος τους έβαζα υπνωτικό στην κόκα κόλα στο βραδινό τους φαγητό και έφευγα από τα παράθυρο…ήμουν άγριο νιάτο..» «γίνομαι έξαλλη όταν με πιέζει για τις συναθροίσεις.. γενικά.. νομίζω .. μπορεί να με κάνει έξαλλη με μια ματιά της.. γιατί εγώ ξέρω τι κρύβει το βλέμμα.. »
Το παιδί ως ναρκισσιστικό τραύμα	« η Αγία Γραφή λέει καθαρά… Τα παιδιά είναι κληρονομιά από τον Ιεχωβά…. » «από μικρή ήταν πολύ ατίθαση με έκανε να ντρέπομαι συχνά που την έπαιρνα μαζί μου στις συναθροίσεις και δεν καθόταν στην καρέκλα της, ή θα έκανε κάποια ζημιά… ακόμα και τώρα ντρέπομαι….την παρακαλάω να έρχεται στις συναθροίσεις.. με κάνει να ντρέπομαι όταν με ρωτάνε γιατί δεν ήρθε πάλι… αλλά δεν το καταλαβαίνει ότι ντρέπομαι για κείνη…»	
Ο ρόλος του πατέρα στη σχέση μητέρας και κόρης	«πέρασε κι αυτός μαζί μου όλες τις αγωνίες.. στεναχωριόμασταν και ανησυχούσαμε γιατί δεν	«καλός είναι μωρέ ο κακομοίρης… καλός.. τον αγαπάω πολύ…όλοι τον αγαπάμε πολύ.. εννοώ και ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38

	άκουγε.. έκανε τα δικά της.. αργούσε το βράδυ.. ο πατέρας της της έλεγε να προσέχει τις παρέες της.. δεν του έδινε σημασία»	άντρας μου και τα παιδιά.. είναι ο τέλειος παππούς» «δεν έχει δει ποτέ μια ευτυχισμένη μέρα… τον ταλαιπωρεί πολύ.. του μιλάει πολύ άσχημα .. κι αυτός το ανέχεται ..η μητέρα μου είναι ευνουχιστική με τους ανθρώπους που έχει δίπλα της.. στεναχωριέμαι πολύ..»
Η «γλώσσα» της δικής τους σχέσης	Δεν σημειώθηκε αναφορά από την μητέρα, σχετικά με κάποιο ιδιαίτερο τρόπο επικοινωνίας	«..όταν την εκνευρίζω χαμηλώνει τη φωνή και μιλάει αργά σαν να είμαι καθυστερημένο.. .το κάνει συχνά αυτό….» «…τι κάνω; φεύγω… ή αν αισθάνομαι δυνατή την αντιμετωπίζω και δεν με νοιάζει αν θα γίνει καυγάς.. μετά παραπονιέται ότι της αντιμιλάω και είμαι αγενής και με κάνει να έχω ενοχές…κάθε φορά που το κάνει με επιβεβαιώνει ότι είμαστε δυο ξένες…πόσο θα ήθελα να κάνω κάτι που δεν το εγκρίνει και να μου πει .. δεν πειράζει .. εγώ σε αγαπάω το ίδιο….»
Ενημέρωση για τα σεξουαλικά ζητήματα	«τα σεξουαλικά ζητήματα… ο Ιεχωβά μας μαθαίνει τα πάντα.. αν αφεθούμε στην σοφία του όλα είναι αρμονικά μέσα μας»	«.. ναι .. μου μιλούσε από όταν ήμουν μικρή ..όχι για τα σεξουαλικά αλλά για την σχέση .. την μια και μοναδική.. μου έλεγε ότι μαζί θα αποφασίσουμε με ποιον θα βγω και ότι αυτό πρέπει να το κάνω όταν θα είμαι έτοιμη….εννοούσε όταν θα μεγαλώσω… ίσως στα 38 που παντρεύτηκε εκείνη..»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 14:13:04 EEST - 216.73.217.38